

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№3 (214)**

Київ 2019

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 3 (214). – К., 2019. – 132 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ
Протокол №2 від 05.02.2019 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально–трудова проблеми.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 №1279 даний збірник віднесено до наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (перелік №1, розділ «Економічні науки»).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

СТУДІНСЬКА Г.Я. доктор економічних наук (головний науковий редактор)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЄЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат економічних наук, директор
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИПА В.І., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук, професор
КОРНЄЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
СІГАЙОВ А.О., доктор економічних наук, професор
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ГАРБАР Ж.В., доктор економічних наук, доцент, професор
ЧЕРКАШИНА К.Ф., кандидат економічних наук, доцент
ІВАНОВ Є.І., кандидат економічних наук (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЕСЬКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКІ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
АНАТОЛІЙ ЗІНОВІЙОВИЧ КОРОБКІН, доцент, к.е.н, завідувач кафедри економічних і правових дисциплін, ЗО «Білоруський торгово–економічний університет споживчої кооперації», Білорусь, Гомель
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д–р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно–природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитовані Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»
внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Індексування і реферування: Україніка Наукова, Джерело, Наукова електронна бібліотека eLIBRARY.ru

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), CyberLeninka, Google Scholar, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2019. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ПР від 20.02.2017 року

© Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2019

**Государственный научно–исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

**Сборник научных трудов
№3 (214)**

Киев 2019

**Формирование рыночных отношений в Украине: Сборник научных трудов
Вып. 3 (214). К., 2019. – 132 с.**

Рекомендовано Ученым Советом ГНИИИМЭ
Протокол №2 от 05.02.2019 г.

Сборник статей посвящен научным достижениям молодых ученых – аспирантов и соискателей ученых степеней кандидата и доктора экономических наук. Он охватывает широкий спектр проблем по таким направлениям:

- макроэкономические аспекты современной экономики;
- инновационно–инвестиционная политика;
- экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности;
- развитие региональной экономики;
- социально–трудовые проблемы.

Рассчитано на ученых и специалистов, занимающихся вопросами управления экономикой и изучают теорию и практику формирования рыночных отношений в Украине.

В соответствии с Приказом Министерства образования и науки Украины от 06.11.2014 №1279 данный сборник отнесен к научным профессиональным изданиям Украины, в которых могут публиковаться результаты диссертационных работ на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук (перечень №1, раздел «Экономические науки»).

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

СТУДИНСКАЯ Г.Я., доктор экономических наук (Главный научный редактор)
ХОДЖАЯН А.А., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
ЗАХАРИН С.В., доктор экономических наук, профессор, с.н.с. (заместитель научного редактора)
ПАСЕЧНИК Ю.В., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
АЛЕКСЕЕВ И. В., доктор экономических наук, профессор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат экономических наук, директор
ВАРНАЛИЙ Э.С., доктор экономических наук, профессор
ГУЖВА И.Ю., доктор экономических наук
ПИЛЛА В.И., доктор экономических наук, профессор
КИЗИМА Н.Н., доктор экономических наук, профессор, член–корр НАНУ
КУЛЬПИНСКИЙ С.В., доктор экономических наук, профессор
КОРНЕЕВ В.В., доктор экономических наук, профессор
КРАСКЕВИЧ В.Е., доктор технических наук, профессор
ЛОПУШНЯК С., доктор экономических наук, профессор
СИГАЙОВ А.А., доктор экономических наук, профессор
ШОСТАК Л.Б., доктор экономических наук, профессор
ГАРБАР Ж.В., доктор экономических наук, доцент, профессор
ЧЕРКАШИНА Е.Ф., кандидат экономических наук, доцент
ИВАНОВ Е.И., кандидат экономических наук (ответственный секретарь)

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

АГНЕШКА ДЗЮБИНСКА, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АДАМ САМБОРСКИЙ, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АНАТОЛИЙ ЗИНОВЬЕВИЧ КОРОБКИН, доцент, к.э.н., заведующий кафедрой экономических и правовых дисциплин ЗО «Белорусский торгово–экономический университет потребительской кооперации», Беларусь, Гомель
ВИРГИНИЯ ЮРЕНИЕНЕ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой философии и культурологии, Каунасский факультет, Вильнюсский университет, Литва
ГОРБОВ АРТУР ЮЛИАНОВИЧ, профессор, доктор технических наук, Словацкая Академия аграрных наук, член отделения экономики и менеджмента, (Словакия)
ДИАНА СПУЛБЕР, доктор философии, Университет Генуи, ассистент профессора кафедры философии обществ, г. Генуя (Италия)
ИВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, профессор, доктор экономических наук, Университет «проф. д–р Асен Златаров», заведующий кафедрой экономики и управления, г. Бургас (Болгария)
МИТАР ЛУТОВАЦ, профессор, доктор технических наук, Университет Унион им. Николая Тесла, факультет индустриального управления, заведующий кафедрой технологий, г. Белград (Сербия)
ЮРАЙ СИПКО, профессор, доктор экономических наук, Словацкая Академия наук, директор института экономических исследований, г. Братислава Словакия)
СОФИЯ ВИШКОВСКАЯ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой организации и управления (факультет управления) Технологически–естественной университет им. Яна и Енджея Снядецкий в Быдгоще, Быдгощ, Польша
СТЕФАН ДЫРКА, доктор экономических наук, профессор, Высшая экономическая школа в Катовице Польша, профессор кафедры менеджмента и маркетинга. Международный аккредитор Министерства науки и образования Республики Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой микроэкономики, факультет экономики и менеджмента, Щецинский университет, Польша

Печатное периодическое издание «Формирование рыночных отношений в Украине»

Внесено в международную базу данных периодических изданий:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Индексирование и реферирование: «Украиника Наукова», «Джерело», Научная электронная библиотека eLIBRARY.ru

Международные информационные и наукометрические базы данных: Российский индекс научного цитирования (РИНЦ), CyberLeninka, Google Scholar, Национальная библиотека Украины имени В.И. Вернадского.

Формирование рыночных отношений в Украине, 2019. Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2017 года

© Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики, 2019

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№3 (214)**

Kyiv 2019

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 3 (214). K., 2019. – 132 p.**

Recommended by the Academic Council SSRIEM
Protocol No. 2 dated February 05, 2019

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro-economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Development of a regional economy;
- Social-labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated November 6, 2014, No. 1279 this collection is classified to scientific professional editions of Ukraine, where the results of dissertation papers for obtaining the doctor and candidate of sciences degrees may be published (list number 1, section «Economic sciences»).

EDITORIAL BOARD

G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
P. NEBOTOV, Candidate of Science, Director
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
V. PYLA, Doctor of Economics, Professor
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics, Professor
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
V. KRASKEVICH, Doctor of Technical Sciences, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
A. SIGAYOV, Doctor of Economics, Professor
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
Z. HARBAR, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
K. CHERKASHYNA, Ph.D, Economic Sciences, Assistant Professor
Ye. IVANOV, Candidate of Science (Economics) (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESHKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
ANATOLIY ZINOVYOVICH KOROBKIN, Associate Professor, Ph.D, Head of the Department of Economic and Legal Disciplines of the Belarusian Trade and Economic University of Consumer Cooperatives, Belarus, Gomel
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov, Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Indexing and reviewing: Ukrainika Naukova, Dzherelo, Scientific Electronic Library eLIBRARY.ru

International information and scientometric data base: Russian Science Citation Index (RISC), CyberLeninka, Google Scholar, National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2019. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545–12445 PR from 02.20.2017

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2019

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК: 339

DOI: 10.5281/zenodo.2677988

ДІКАРЄВ О.І.,
ШОСТАК Л.Б.

Арктичні геостратегії Китаю у політико-економічних процесах

Предмет дослідження – політико-економічні стратегії розподілу і використання природних ресурсів країнами арктичного простору.

Метою написання **статті** є авторське бачення переваг арктичної стратегії Китаю та перспективних напрямів участі України в розв'язанні стратегічних завдань усталеного розвитку регіону.

Методологія проведення роботи – загальні положення макроекономіки, теорій галузевих ринків та сталого розвитку. На основі системного підходу визначено фактори, що впливають на сталий розвиток арктичного регіону. З використанням методів експертного аналізу визначено основні напрями китайської геополітичної стратегії. Методами структурування та синтезу виявлено сильні та слабкі сторони міжнародної співпраці у спільному використанні природних ресурсів Арктики.

Результати роботи – у статті проаналізовано нову «Епоху Арктики», орієнтовану на три основні теми: (1) перше – зростаюче циркумполярне співробітництво між організаціями народів і регіональних органів влади: Північ відповідає Північній, (2) області – побудова під першочерговим залученням держав з акцентом на Арктичну раду, (3) відносини Арктики з зовнішнім світом, (4) вплив несистемних суб'єктів (Китай) на трансформацію геополітичних і гео економічних стратегій Арктичний регіон як шоста частина світового простору на північ від паралелі 66°33'39" з населенням 4 мільйони людей у восьми циркумполярних країнах: Канаді, Данії (Гренландія), Фінляндії, Ісландії, Норвегії, Росії, Швеції та Сполучених Штатах. Держави, багаті на поновлювані (риби, морські тварини) і невідновлювані ресурси (до 20% світових запасів корисних копалин); (5) вплив танення льоду на геополітичну та гео економічну ситуацію в Арктиці; Біла книга «Китайська арктична політика» Чин і виправдовує свою роль у боротьбі з глобальним потеплінням і необхідністю брати участь у розробці рішень щодо Арктики в цілому. Інтереси Пекіна не обмежуються транспортуванням і розробкою мінеральних ресурсів дна і надр, вони також пов'язані зі збиранням водних біологічних ресурсів, захистом морського середовища та його біорізноманіття, а також науковими дослідженнями. Угоди про вільну торгівлю, інвестиції у видобуток корисних копалин та інфраструктуру, а також інші зв'язки розросталися, розвиваючи межі між політичними та економічними сферами і піднімаючи перспективу нового меркантилізму. Китай не тільки набув реального доступу до сучасних ісландських технологій чистої геотермальної енергії, але й отримав переваги в самій Ісландії. І цей вплив, як тільки Ісландія очолить Арктичну раду в 2019

році, допоможе зміцнити позицію Китаю щодо інтегрованої політики ЄС в Арктиці, яка пропонує три пріоритетні сфери: зміна клімату та охорона навколишнього середовища в Арктиці; сталий розвиток в регіоні та навколо Арктики; міжнародне співробітництво з питань Арктики.

Висновки – На відміну від арктичних держав, Китай не має територіального суверенітету і пов'язаних з ним суверенних прав на видобуток ресурсів і рибальство в Арктиці. Зіткнувшись з дуже обмеженими правами як неарктична держава, Китай прагнув розробити стратегії подолання розриву між юридичними та інституційними обмеженнями в Арктиці та її зростаючими арктичними інтересами.

Ключові слова: Геостратегії Арктики, Арктична рада, «Полярний шовковий шлях», Біла книга «Політика Китаю в Арктиці».

ДИКАРЕВ А.І.,
ШОСТАК Л.Б.

Арктические геостратегии Китая в политико–экономических процессах

Предмет исследования – политико–экономические стратегии распределения и использования природных ресурсов странами арктического пространства

Целью написания **статьи** является – авторское видение преимуществ арктической стратегии Китая и перспективных направлений участия Украины в решении стратегических задач устойчивого развития региона.

Методология проведения работы – общие положения макроэкономики, теории отраслевых рынков и устойчивого развития. На основе системного подхода определены факторы, влияющие на устойчивое развитие арктического региона. С использованием методов экспертного анализа определены основные направления китайской геополитической стратегии. Методами структурирования и синтеза обнаружено сильные и слабые стороны международного сотрудничества в совместном использовании природных ресурсов Арктики.

Результаты работы – В статье проанализирована новая «Эпоха Арктики», ориентированная на три основные темы: (1) первое – растущее циркумполярное сотрудничество между организациями народов и региональных органов власти: Север отвечает Северной (2) области – построение под первоочередным привлечением государств с акцентом на Арктический совет (3) отношения Арктики с внешним миром (4) влияние несистемных субъектов (Китай) на трансформацию геополитических и геоэкономических стратегий Арктический регион как шестая часть мирового пространства к северу от параллели 66° 33' 39" с населением 4 млн. людей в восьми циркумполярных странах: Канаде, Дании (Гренландия), Финляндии, Исландии, Норвегии, России, Швеции и Соединенных Штатах. Государства, богатые возобновляемыми (рыбы, морские животные) и невозобновляемыми ресурсами (до 20% мировых запасов полезных ископаемых) (5) влияние таяния льда на геополитическую и геоэкономическую ситуацию в Арктике; Белая книга «Китайская арктическая политика» Чин и оправдывает свою роль в борьбе с глобальным потеплением и необходимостью участвовать в разработке решений по Арктике в целом. Интересы Пекина не ограничиваются транспортировкой и разработкой минеральных ресурсов дна и недр, они также связаны со сбором водных биологических ресурсов, защитой морской среды и его биоразнообразия, а также научными исследованиями. Соглашения о свободной торговле, инвестиции в добычу полезных ископаемых и инфраструктуру, а также другие связи разрастались, размывая границы между политическими и экономическими сферами и поднимая перспективу нового меркантилизма. Китай не только получил реальный доступ к современным исландским технологиям чистой геотермальной энергии, но и получил преимущества в самой Исландии. И как только Исландия возглавит Арктический совет в 2019 году, это поможет укрепить позицию Китая по интегрированной политике ЕС в Арктике, которая предлагает три приоритетные сферы: изменение климата и охрана окружающей среды в Арктике; устойчивое развитие в регионе и вокруг Арктики; международное сотрудничество по вопросам Арктики.

Выводы – В отличие от арктических государств, у Китая нет территориального суверенитета и связанных суверенных прав на добычу ресурсов и рыболовство в Арктике. Столкнувшись с очень

ограниченными правами как неарктического государства, Китай стремится разработать стратегии для преодоления растущего разрыва между правовыми и институциональными ограничениями в Арктике и растущими интересами Арктики.

Ключевые слова: Арктическая геостратегия, Арктический совет, «Полярный шелковый путь», Белая книга «Арктическая политика Китая».

DIKARIEV O.I,
SHOSTAK L.B.

China's Arctic geostrategies in political and economic processes

The subject of the study political and economic strategies for the distribution and use of natural resources by the Arctic countries.

The purpose of the article – author's vision of the benefits of the arctic strategy of China and promising directions of Ukraine's participation in solving the strategic tasks of sustainable development of the region.

Methodology of the work general macroeconomics, theories of sectoral markets and sustainable development. On the basis of the system approach, factors influencing the sustainable development of the Arctic region are identified. Using the methods of expert analysis, the main directions of the Chinese geopolitical strategy are determined. Structure and synthesis methods reveal the strengths and weaknesses of international cooperation in the joint use of natural resources in the Arctic.

The results of the work – In the article is given analysis the new «Age of the Arctic», focusing on three main topics: (1) the first is the growing circumpolar collaboration between organizations of peoples and regional governments: the North meets the North, (2) region–building under paramount participation of states with a focus on the Arctic Council, (3) the relationship of the Arctic with the outside world, (4) effects non–system actors (China) on the transformation of geopolitical and geo–economic strategies in the Arctic region as the sixth part of world space north of the parallel 66 ° 33'39» with a population of 4 million people in eight circumpolar countries: Canada, Denmark (Greenland), Finland, Iceland, Norway, Russia, Sweden and the United States, rich in renewable (fish, sea animals) and non–renewable resources (up to 20% of world mineral reserves), (5) influence of ice melting on geopolitical and geo–economical situation in Arctic; «Polar Silk Road», White Paper «China's Arctic Policy» China justifies its role in the fight against global warming and the need to participate in the development of decisions regarding the Arctic as a whole. Beijing's interests are not limited to shipping and the development of mineral resources of the bottom and subsoil, they are also related to the harvesting of aquatic biological resources, the protection of the marine environment and its biodiversity, and scientific research. Free–trade deals, investments in mining and infrastructure, and other ties have all proliferated, blurring the lines between political and economic domains and raising the prospect of a new mercantilism. China not only gained real access to modern Icelandic technologies of clean geothermal energy, it also gained leverage in Iceland itself. And this influence, as soon as Iceland heads the Arctic Council in 2019, will help strengthen the position of China on an integrated EU policy for the Arctic that proposes three priority areas: climate change and safeguarding the Arctic environment; sustainable development in and around the Arctic; and international cooperation on Arctic issues.

Conclusions – Unlike the Arctic states, China has no territorial sovereignty and related sovereign rights to resource extraction and fishing in the Arctic. Faced with very limited rights as a non–Arctic state, China has been eager to design strategies to bridge the widening gap between the legal and institutional constraints in the Arctic and its growing Arctic interests.

Key words: Arctic Geostrategies, the Arctic Council, «Polar Silk Road», White Paper «China's Arctic Policy».

Formulation of the problem. This topics is current due to political and economical processes in «The Age of the Arctic». The scientific discourse testifies to the novelty of these processes. A number of authors discuss the specifics of Arctic trends in the context that:

1. The Arctic and Antarctic after World War II demonstrated the geopolitical interests and the geo-economic importance of world supply chains for super-goods (Lajeunesse Adam) [12];

2. During the Cold War, the geopolitical pressure and the build-up of the military power of the USSR and NATO also exerted on the Arctic (Young O. R.) [19];

3. Starting in the late 1980s, international cooperation in the Arctic has increased to the extent that a new regional identity is emerging, with numerous political initiatives and new fora (Lassi Heininen) [8];

4. This describes new «Age of the Arctic» (Young O. R.) [19];

5. In accordance with the Ottawa Declaration of 1996 to provide «ways of organizing cooperation, coordination and interaction between eight circumpolar states» a number of organizations were created, and in 1998 the Arctic Council was created without a legal status similar to the Antarctic Treaty of 1959 (Schmidt Amanda) [15];

6. To achieve the objectives of the Council for the Protection of the Environment and Sustainable Development, a mechanism of interaction was created from binding agreements: Agreement on cooperation in aviation and maritime search and rescue in the Arctic (2011), Agreement on cooperation in the field of preparedness and response to sea pollution oil in the Arctic (2013) and the Agreement on the deepening of international Arctic scientific cooperation (2017) states, such as China and India, which today are among the 13 other Council members who have observer status and the desire to solve their own economic and commercial problems in the region (Andreas Eiterjord Trym Aleksander [7], Kuersten Andreas [10]);

7. The Barents Euro-Arctic Council (BEAC) is the forum for intergovernmental cooperation on issues concerning the Barents region. The geo-cultural dimension of the Council consists of six groups of indigenous peoples of the North: the International Aleutian Association, the Arctic Athabask Council, the International Guiche Council, the Inuit Circumpolar Council, the Association of Indigenous Minorities of the North, Siberia and the Far East of the Russian Federation and the Council (Margot Wallström [20], Zolotukhin A.B. [22]);

8. Climate change is rapidly altering the very geography that underpinned polar geopolitics. The question of whether the system that protects Arc-

tic Antarctica can, or should, endure the pressures of 21st century politics is debated. The problem of access to the mineral wealth of the Arctic regions is inseparable from the issue of control over the Northern Sea Route. These factors predetermine the expansion of the zone of confrontation, both in the military sphere and geo-economic, both in the Arctic and other powers in the struggle for control over the strategic space and for resources (Jones Jeffrey) [9] (Zolotukhin A.B.) [22], (Schmidt Amanda) [15], [2], [6], [17–18], [22].

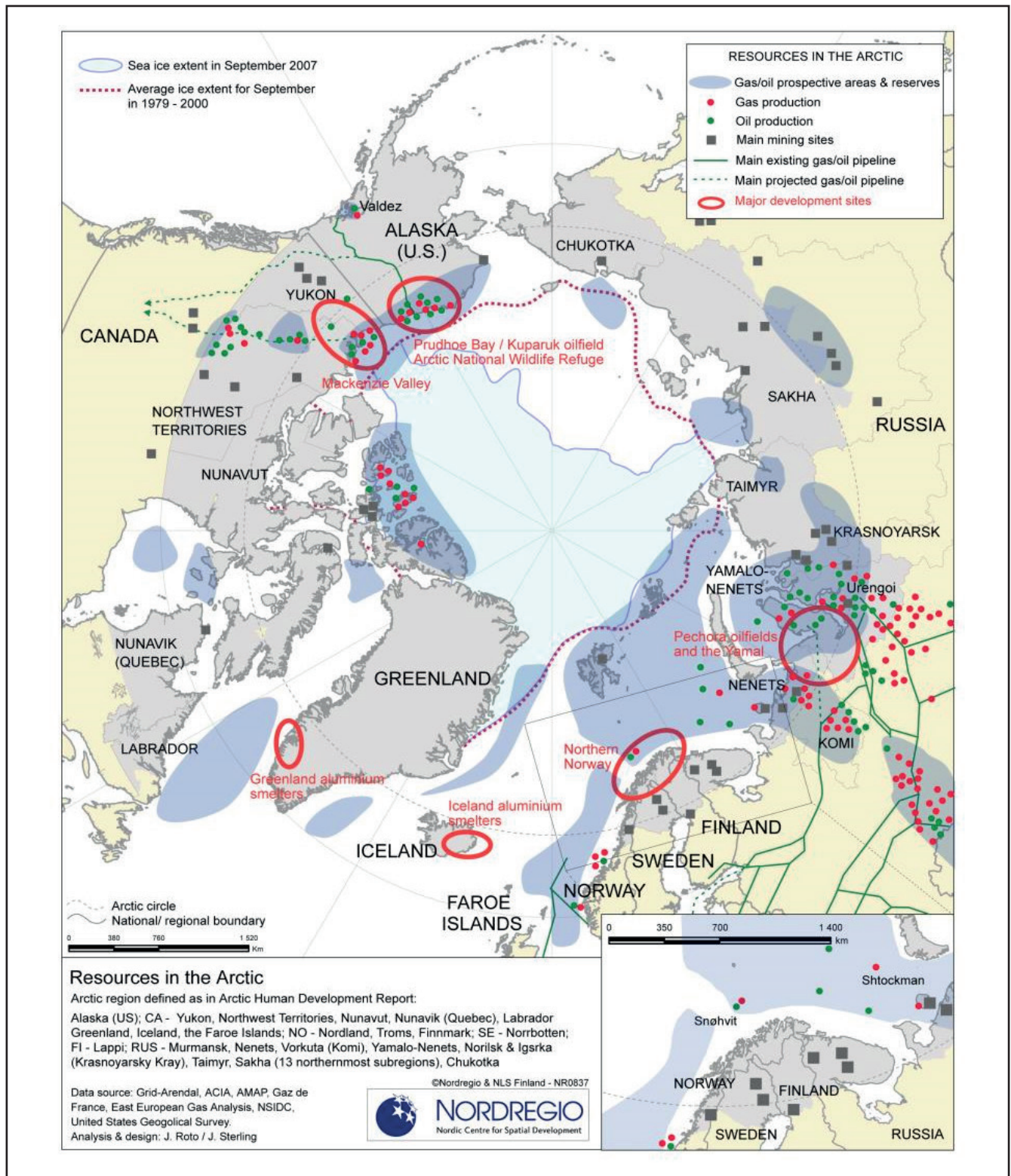
9. Geo-economically China is making a qualitative leap forward, adapting to the rapid development of technology and changing the balance of power in the international arena (Barboza David) [1], Brady Anne-Marie [3], Lanteign Marc [11], Zheng Wang [21]; [4–6];

10. The world is entering the era of the new industrial revolution, which is characterized by the continued breakdown of the link between labour and capital and this encourages China to abandon its competitiveness model at the expense of low labour costs and instead focus on the development of strategic high-tech industries as part of the implementation of the «Digital Silk Road» initiative and the «Polar Silk Road» (White Paper «China's Arctic Policy») (Barboza David [1], Brady Anne-Marie, Lanteign Marc) [3], Kuersten Andreas [10];

11. The pledge of technological leadership in the era of the new industrial revolution is becoming the scale of demand that China has provided its products through monopoly control over the growing domestic market and the development of economic interconnection with the rest of the world. The implementation of the «One Belt, One Road», «China's Arctic Policy»; initiative contributes to the transformation of global value chains as a result of the emergence of new transport and energy corridors leading to China and funded by Chinese international financial instruments [14–22].

The aim of the study. Author's vision of the advantages of the arctic strategy of China and promising directions of Ukraine's participation in solving the strategic tasks of sustainable development of the region.

Analysis of the research. As we see the interest to the Far North arose in connection with global warming. According to American researchers, the temperature in the Arctic today is higher than at any other point in time over the past two thousand years. The Circum-Arctic Resource Appraisal

Figure 1. Arctic Resources. UGCS. Arctic Oil and Natural Gas Potential [13]

(CARA) evaluated the petroleum potential of all areas north of the Arctic Circle (66.56° north latitude); quantitative assessments were conducted in those geologic areas considered to have a 10% chance of one or more significant oil or gas accumulations. A significant accumulation contains re-

coverable volumes of at least 50 million barrels of oil and/or oil equivalent natural gas (Figure 1).

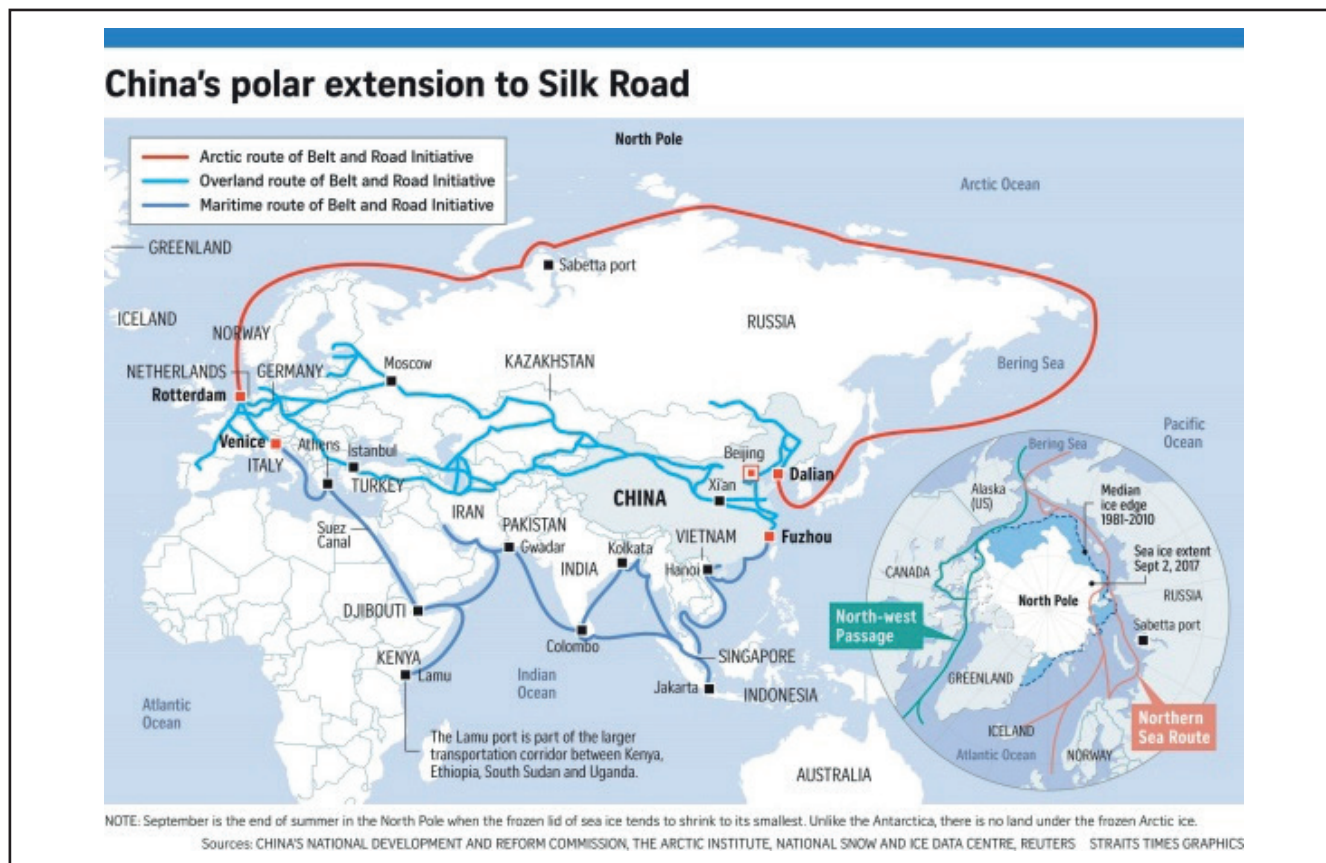
China's growing interest in co-developing Arctic oil and gas can be observed in several different parts of the region. In February 2013, the China National Offshore Oil Corporation (CNOOC) completed its

acquisition of the Canadian energy firm Nexen, despite internal debates within the Canadian government. The deal, worth 15.1 billion dol., solidified Chinese interests in the potentially lucrative oil sands of northern Alberta, but also resulted in a tightening of regulations in Ottawa regarding purchases of oil sands assets by state-owned enterprises out of concern that foreign governments would gain too much control over a primary Canadian resource. By 2014, Chinese firms had invested more than 30 billion in Canadian energy industries, but many of those business relationships were affected by operational delays and tepid initial profits [9]. The Silk Road Fund, established by China on December 29, 2014, holds a 9.9% share of the Yamal LNG project, a large liquefied natural gas project located in the Russian Arctic, while the China National Petroleum Company holds 20 percent, Novatek, Russia's second-largest natural gas producer, 50.1%, and French oil giant Total, 20%. If all goes well, the Yamal LNG Project could be a convincing example [2, 6–7, 9, 12, 15, 17–18, 22].

China's Arctic interest: 1925 China accedes to the 1920 Svalbard or Spitsbergen Treaty 1996 China joins the International Arctic Science Committee (IASC); Since 1999, China has conducted scientific expeditions in the Arctic with the 1994; Ukraine-built ice-breaker polar research vessel Xue Long (Snow Dragon); 2004 China builds the Arctic Yellow River Station (Huanghe zhan) in NyElesund/Spitzbergen; 2007 China expresses interest in gaining observer status in the Arctic Council; Iceland helped China gain «observer status» in 2013 and established a joint Arctic Research Observatory on the mid-Atlantic island country in November 2013; 2013 the cargo vessel Yong Sheng, operated by China's COSCO Group sails from Dalian in China to Rotterdam, marking China's first commercial transit through the North-east Passage off Russia's northern coast (see Figure 2); 2014 China issues a navigation guide to the Northern Sea Route region; 2015 five People's Liberation Army-Navy (PLAN) warships travel through US territorial waters off the coast of Alaska; 2016 COSCO sends five vessels through the Northern Sea Route; 2016 China releases a navigation guide for in the Northwest Passage off the coast of Canada; 2016 launch of the construction of the first Chinese-built nuclear-powered icebreaker; polar research vessel Xue Long 2 based on a Chinese-Finnish design; Its

13th five-year development plan of 2016–2020 includes a major programme to explore the polar regions; 2017 Xue Long crosses the Central Arctic Area for the first time; China's white paper on its Arctic policy of 26 January 2018 confirms that the region has significantly moved up China's foreign policy agenda during President Xi Jinping's first term of office (2013–2018) ; fast forward 10 months and a blue book edited by the Ocean University of China seeks to assess the country's level of participation in the governance of the Arctic, concluding that China now has become an «indispensable force in Arctic affairs.» The months between these two documents — and the year 2018 more generally — have greatly reflected this notion, with Chinese actors seemingly more confident in their ways of engaging in Arctic affairs. Consequently, last year was a year of several firsts that demonstrate China's regional commitment across a range of different sectors; on the bureaucratic front, the state restructuring that took place in March 2018 streamlined, among other things, China's polar agency for diplomatic purposes as the State Oceanic Administration was effectively dissolved. This led to the Chinese Arctic and Antarctic Administration (CAA) being placed directly under the new Ministry of Natural Resources (MNR). The MNR, in turn, is responsible for taking inventory of China's natural resource assets, on- as well as offshore. As for the polar regions, the ministry will carry out the «drafting of laws and regulations» and «formulate and organize maritime, deep sea, and polar strategies». Two internal departments, the Department of Maritime Economy and Strategic Planning and the Department of International Cooperation, have been set up to effectuate implementation. The latter department, which carries the alternative name of the Department of Maritime Rights, is assigned to guide work on matters concerning the polar regions, the high seas, and the seabed [21].

On January 26, 2018, the first edition of the White Paper «China's Arctic Policy» appeared. Prior to this, Beijing's priorities in the region were voiced by representatives of the Chinese political elite, who were distinguished by their restraint of language, or by experts, on whose side, on the contrary, there were many complaints, often badly correlated with the existing norms of international maritime law. Now, the White Paper at the conceptual level, affecting all areas that are to some

Figure 2. China «Polar Silk Road» plan [13]

extent related to the Arctic issues, proclaims the active positioning of China in the Arctic. So, China declares that the development of the situation in the Arctic goes beyond the region and the interests of exclusively Arctic countries and is of vital importance not only for extra-regional players, but world politics. Indeed, the thesis of the Arctic as a public domain is extremely popular among non-Arctic countries, although it is completely out of legal nature. It gives them the opportunity to justify their growing interests in the region related to the development and exploitation of its spaces and resources. A special argument is the statement about the climate-forming role of the Arctic, namely that the changes taking place here can affect a significant number of states. In particular, the melting of the Arctic ice will lead to an increase in the level of the oceans, which is fraught not only with the flooding of a number of island states, but also is capable of affecting the coastline of coastal countries. China, by the way, in this spirit, justifies its role in the fight against global warming and the need to participate in the development of decisions regarding the Arctic as a whole. Beijing's interests are not limited to shipping and the devel-

opment of mineral resources of the bottom and subsoil, they are also related to the harvesting of aquatic biological resources, the protection of the marine environment and its biodiversity, and scientific research. Perhaps the only thing omitted in the White Paper is the military-strategic importance that China places on the Arctic region. China considers itself as a state ready to be responsible for the development and improvement of the rules of behaviour in the Arctic, moreover, the control system of the Arctic region as a whole. The goal of such a system is extremely universalistic – to create conditions for the protection, development and management of the Arctic in the interests of all mankind. To this end, Beijing is ready to cooperate not only with the Arctic states, but also with all other countries and members of the global community, including international state and non-state institutions and organizations. In fact, this is an ambitious attempt to lead the process of activating extra-regional players, a camouflaged desire to play among them one of the leading roles in shaping the agenda. The document also sought to fold the «Polar Silk Road» – a predominantly China-Russian partnership established a year prior – into the

greater Belt and Road Initiative. Fast forward 10 months and a blue book edited by the Ocean University of China seeks to assess the country's level of participation in the governance of the Arctic, concluding that China now has become an «indispensable force in Arctic affairs». The months between these two documents – and the year 2018 more generally – have greatly reflected this notion, with Chinese actors seemingly more confident in their ways of engaging in Arctic affairs. Consequently, last year was a year of several firsts that demonstrate China's regional commitment across a range of different sectors. On the bureaucratic front, the state restructuring that took place in March 2018 streamlined, among other things, China's polar agency as the State Oceanic Administration was effectively dissolved (save for diplomatic purposes). This led to the Chinese Arctic and Antarctic Administration (CAA) being placed directly under the new Ministry of Natural Resources (MNR). The MNR, in turn, is responsible for taking inventory of China's natural resource assets, on – as well as offshore. As for the polar regions, the ministry will carry out the drafting of laws and regulations and formulate and organize maritime, deep sea, and polar strategies. Two internal departments, the Department of Maritime Economy and Strategic Planning and the Department of International Cooperation, have been set up to effectuate implementation. The latter department, which carries the alternative name of the Department of Maritime Rights, is assigned to guide work on matters concerning the polar regions, the high seas, and the seabed. This latter point was reflected in 2018's Arctic expedition, China's ninth. The voyage was the first polar voyage to be embarked on under the auspices of the MNR and, accordingly, largely coordinated by the MNR's First Institute of Oceanography (FIO). The expedition marked an evolution in how scientific research in the far North will be carried out in the future: one of the major objectives of last year's expedition was the installation and servicing of an expanding network of monitoring devices across the Arctic, indexing the natural resources; assessing the safety of operations in the polar regions; Numerical Weather Forecasting. All project are directed for China's participation in the governance of the Arctic, and help build the Polar Silk Road. The project, which will unfold in collaboration with various Arctic states, seeks to fill in

some of the gaps existent in environmental monitoring in the region. Environmental data and forecasts will, for example, be provided to vessels operating in the Arctic. However, one such example of cooperation, the Kiruna satellite receiving station in the north of Sweden, has already run into public relations issues as fears have been expressed over the station's potential for relaying military intelligence. A public relations win, on the other hand, was the splash made by the Chinese delegation at the Arctic Circle Forum in Reykjavik, Iceland. And as an encore, the Polar Research Institute of China (PRIC), together with their Icelandic counterparts, opened the China–Iceland Arctic Science Observatory in northern Iceland. While originally built as an aurora observatory, toward its completion it was decided to expand the facility's research purview to include glaciology, oceanography and other fields. The research station stands as a continuation of an already long-standing science collaboration between the two countries. It also stands as the first jointly-operated polar research station with involvement from China's polar research institute. Shipping and shipbuilding, as the nexus of China's interests in the Arctic [7].

At the tactical level, Beijing is expanding its presence and reach into the harsh polar regions – it recently opened bidding for a nuclear-powered icebreaker, which would represent a remarkable step forward in its development of polar capabilities. Although described as advancing Chinese polar research capabilities, this platform is widely perceived as laying the groundwork for Chinese nuclear aircraft carriers. China already operates the Xue Long (Snow Dragon) icebreaker, which completed a highly-publicized Arctic Rim circumnavigation in 2017. Another diesel icebreaker, the Xue Long 2, is under construction in Chinese shipyards [6–12].

Free-trade deals, investments in mining and infrastructure, and other ties have all proliferated, blurring the lines between political and economic domains and raising the prospect of a new mercantilism. In particular, Chinese courting of influence in Greenland and Iceland could impact the NATO–Russia balance of power [14]. China not only gained real access to modern Icelandic technologies of clean geothermal energy, it also gained leverage in Iceland itself. And this influence, as soon as Iceland heads the Arctic Council in 2019, will help strengthen the position of China. Iceland

was viewed as an ideal choice for one of Beijing's first set of developed country free trade negotiations due to the island state's small size and limited number of economic sectors, as well as its distinct position outside of the EU but linked to the EU Single Market through membership in the European Economic Area (EEA). The bilateral free trade talks began in 2006, well before China's current Arctic policies began to be solidified, and at that time much of Beijing's motivation for pursuing the agreement was to demonstrate its commitment to deeper economic engagement with Europe, especially in the wake of failed exploratory talks towards a possible China-EU free trade agreement earlier in the decade. The Iceland talks experienced a long pause between 2009 and 2012 as a result of Iceland's financial crisis (*kreppa*) in late 2008, as well as the July 2009 application from Iceland to join the European Union. Much of the international focus of Beijing's recent resource diplomacy has thus far been on Greenland, which has been greatly affected by recent climate change as evidenced by the melting of its vast Ice Sheet (*Sermersuaq*) and the uncovering of coastal lands that may be suitable for mining operations. These developments take place during a time where Greenland's future political status has been the subject of considerable debate. As part of the Kingdom of Denmark, Greenland achieved 'home rule' in 1979 and self-rule in 2009, with Denmark retaining the right to determine policy in the areas of Greenland's defence and foreign policy while the remaining political portfolios were transferred to the Greenlandic government. Greenland's small population (about 56,700) is largely dependent upon fishing and seafood as well as an annual subsidy provided by Copenhagen in addition to assistance with defence and maritime security. Under pro-independence governments, the island has been seeking alternative forms of income and a possible path towards greater sovereignty and eventual independence. The retreat of the ice sheet from these areas, while presenting serious environmental consequences, has opened up greater possibilities for extracting valuable metals, minerals and gemstones, including copper, gold, iron, nickel, platinum, titanium and zinc, along with diamonds and rubies. Moreover, the potential for a future mining boom in Greenland was the main issue during the election on the island in March 2013. The vote

saw the centre-left government of Kuupik Kleist, then-leader of the Inuit Ataqatigiit ('Community of the People') Party, fall to the Siumut ('Forward') Party led by Aleqa Hammond. Greenland Inuit – the people of the Far North, which has achieved broad autonomy. The Greenlandic Inuit (Greenlandic: *kalaallit*, Danish: *Grønlandske Inuitter*) are the most populous ethnic group in Greenland. Most speak Greenlandic (Western Greenlandic, *Kalaallisut*) and consider themselves ethnically Greenlandic. People of Greenland are citizens of Denmark. The Inuits of the Arctic organized The Inuit Circumpolar Council (ICC) (Greenlandic: *Inuit Issittormiut Siunnersuisooqatigiiffiat*), formerly Inuit Circumpolar Conference, is a multinational non-governmental organization (NGO) and Indigenous Peoples' Organization (IPO) representing the 160,000 Inuit (often referred to as Eskimo) people living in Alaska (United States), Canada, Greenland (Kingdom of Denmark), and Chukotka (Russia). ICC was ECO-SOC-accredited and was granted special consultative status (category II) at the UN in 1983. China's investment plans for Greenland are supported mainly by the ruling left-nationalist party of Greenland, Inuit Ataqatigiit, led by Kuupik Kleist, half Dane and leader of Greenland nationalism. Although the rest of the four political parties in Greenland do not support China's investment in turning the rare-earth metals rich in Greenland into one large mine for the production of smart phones.

But for Denmark, the United States remains a fairly acceptable investor. Greenland receives 20% of the budget in the form of payment for leased by the US military facilities. After Denmark joined NATO at the end of the 1940s, the United States limited only to military penetration permitted within the framework of cooperation. Denmark was never particularly happy about that, but was forced to endure. The United States turned a blind eye to the fact that Denmark often violated international law by not letting anyone in the Greenland territorial waters. The elite of the USA motivates its investment plans in Greenland with the need to increase combat efficiency and situational awareness. But recently, US plans have been announced to develop the resources of the Arctic shelf. China does not promise the Grenadines any significant budget revenues, but its investments have long-term prospects, which suits the island's population. Denmark also needs to invest in the island's economy, for which she herself does not have

enough money. In 2016, China almost succeeded in trying to buy a Danish naval base in Greenland, which previously belonged to the US. Denmark was ready to sell the base, which required high maintenance costs, but the American side dissuaded the country, so at the last moment Denmark promptly withdrew the offer. The authorities of Greenland made a compromise by choosing Denmark as an investor in the construction of new international airports in Nuuk, Ilulissat and Qaqortoq instead of China. In the EU, such facts of confrontation in the Arctic are worrying. On 27 April 2016 the European Commission published a joint communication on an integrated EU policy for the Arctic that proposes three priority areas: climate change and safeguarding the Arctic environment; sustainable development in and around the Arctic; and international cooperation on Arctic issues. On 20 June 2016, the Council of the EU adopted conclusions on EU Arctic policy. The European Economic and Social Committee (EESC) adopted an opinion on EU Arctic policy on 14 December 2016, with the Committee of the Regions (CoR) following suit with the adoption of its opinion on 8 February 2017. Finally, the European Parliament adopted a resolution on an integrated EU policy for the Arctic on 16 March 2017. In the case of the penetration of China into Greenland and its separation from the EU, the NATO system in the Arctic receives new challenges: in addition to Russia, such a large anti-NATO actor as China appears in the Arctic with its «Polar Silk Road» plan [20].

In the context of the EU regional policy was launched Barents cooperation on 11 January 1993 in Kirkenes, Norway, at a conference of foreign ministers who signed a declaration establishing. 2018 Barents cooperation celebrated its 25th anniversary. In 2018 Sweden also takes over the Presidency of the Council of the Baltic Sea States and the Nordic Council of Ministers, and will coordinate informal Nordic and Nordic-Baltic foreign and security policy cooperation ((BEAC). At the same time the county governors, together with representatives of the indigenous peoples, signed a protocol that established the Barents Regional Council (BRC). The objective of Barents cooperation is to strengthen peace, stability and sustainable development by improving opportunities for cooperation across the region's borders. In 2018 Sweden started the chairmanship in BAEC for a period of 2 years. The BEAC meets at Foreign Ministers' level

in the chairmanship country at the end of each BEAC chairmanship term.

China has no alternatives but to work with Russia: The Northeast Passage (NEP), controlled by Russia, and the Northwest Passage (NWP), controlled by the US and Canada, are China's only prospective maritime transportation routes across the Arctic Ocean. And Beijing's growing conflict with Washington purportedly makes the NEP the only viable option for Chinese vessels travelling to and from Europe. But Russia is not China's only potential partner in the Arctic. The PRC white paper clearly points to the fact that Chinese involvement there will be a multilateral, not a bilateral affair. Illustratively, Chinese initiatives since 2010 have evinced Beijing's interest in maintaining equally balanced ties with all Arctic governments (including, incidentally, South Korea and Japan for technological support) via the promotion of multi-national platforms for dialogue and cooperation as well as through various treaties and think tanks. Nordic countries have also expressed interest in cooperating with China in the Arctic. For example, Finland and China agreed that the two countries will intensify economic and technological cooperation in the fields of arctic marine industry. After the normalization of bilateral relations between Norway and China, it is expected that the two countries' Arctic cooperation will grow significantly. Although the Belt and Road Initiative does not include Nordic countries, Denmark, Norway, Finland, Sweden, and Iceland are members of the China-initiated Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) (Canada, another Arctic state, is a prospective member). The AIIB serves as a financing arm of the Belt and Road. By joining the AIIB, most Arctic states are able to collaborate with China's Belt and Road Initiative through this platform [1–22].

U.S. Secretary of State Mike Pompeo visited the NATO ally in the north Atlantic on February 2019, also to discuss security relations and China and Russia's growing presence in the Arctic. The brief visit to Iceland on his way back to Washington came after a short stop earlier in Brussels, where he met with the EU's top diplomat. The breakfast meeting with EU foreign policy chief Federica Mogherini came just a day after U.S. Vice President Mike Pence accused Britain, France, Germany and the EU as a whole of trying to evade U.S. sanctions on Iran. His visit comes amid increased interest in

the Arctic, which has big reserves of oil, gas, gold, diamonds, zinc and iron. Iceland sits in a «strategic place in the world», Pompeo said during his visit. It is obvious that United States planned to counter China and Russia's increased presence in the Arctic through the Arctic Council policy using Iceland's rotational leadership in May 2019. Pompeo said that the United States «deeply understands the geo-strategic challenges» that exist in the Arctic and the risks that are there and watched America's adversaries begin to deploy assets in a way that they believe will strategically disadvantage not only the United States, but Iceland and the European countries as well» [5;16;18]. It means that the management regime in the Arctic, which Beijing intends to improve, has long existed. It is based primarily on the provisions of general international law, as well as the treaty rules, in particular, codified in the framework of a key international agreement in this field – the 1982 UN Convention on the Law of the Sea. The latter plays for the Arctic, as for the entire World Ocean, the role of not only the original Constitution of the seas, but also the so-called «legal umbrella», under which more specifically fragmented legal regimes, often of regional significance, are formed. At the next level – the national legislation of the coastal, in this case – the Arctic, states. China recognizes two of the above levels of regulation – broad international and narrower regional. The only problem is that he de facto reduces the detailed regional level to a single agreement – the Treaty of Paris on Spitsbergen in 1920, of which he has been a member since 1925. But in relation to the Arctic, there are a number of agreements (the agreement on the polar bear; on the preservation of the northern Pacific fur seals, etc.), which have been fully working for more than a decade. In parallel with this, in the framework of the Arctic Council, the process of improving regional regulation is under way through new agreements (the Search and Rescue Agreement, oil spill response, scientific cooperation).

Conclusions. Unlike the Arctic states, China has no territorial sovereignty and related sovereign rights to resource extraction and fishing in the Arctic. Faced with very limited rights as a non-Arctic state, China has been eager to design strategies to bridge the widening gap between the legal and institutional constraints in the Arctic and its growing Arctic interests.

References

- 1.Barboza David. China Passes Japan as Second-Largest Economy // The New York Times. – 2010. – 15 August. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: file:///C:/Users/Oleksandr/Downloads/China_passes_Japan_15-8-10 New_York_Times.pdf
- 2.BP Statistical Review of World Energy, June 2011. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: bp.com/statisticalreview
- 3.Brady Anne-Marie. China as a Polar Great Power. – Anne-Marie Brady. – Cambridge University Press, 2017. – 290 p.
- 4.China's Arctic policy. How China aligns rights and interests. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: – http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/620231/EPRS_BRI(2018)620231_EN.pdf
- 5.China's polar ambitions cause anxiety // The Straits Times. – 2018. – Feb 20. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: – www.raitstimes.com/asia/east-asia/chinas-polar-ambitions-cause-anxiety.
- 6.Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: – https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf
- 7.Eiterjord Trym Aleksander. China's Busy Year in the Arctic // The Diplomat. – 2019. – 01. – . – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: – https://thediplomat.com/2019/01/chinas-busy-year-in-the-arctic/
- 8.Heininen Lassi. Circumpolar International Relations and Geopolitics / Arctic Human Development Report P.207–227 – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: – http://www.svs.is/static/files/images/pdf_files/ahdr/English_version/AHDR_chp_12.pdf
- 9.Jones Jeffrey. China Faces Oil-Patch Buyer's Remorse // The Globe and Mail. – 2014, – 18 August – [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.theglobeandmail.com/report-on-business/industry-news/energy-and-resources/china-faces-oil-patch-buyers-remorse/article20090355/
- 10.Kuersten Andreas. The Arctic Five versus the Arctic Council // Arctic Yearbook, Vol. 2016. P. 389–95
- 11.Lanteign Marc. China's Emerging Arctic Strategies: Economics And Institutions Marc Lanteign.– Reykjavik: The Centre for Arctic Policy Studies, Institute of International Affairs University of Icelandrgata, 2014. – 43 p.
- 12.Lajeunesse Adam. Lajeunesse. Finding «Win-Win» China's Arctic Policy and What It Means For Canada / Adam Lajeunesse. – Calgary, Alberta: University of Calgary. – 11 p.

13. Maps of Arctic. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://arctic-today.ru/images/map>

14. Trym Aleksander Pincus Rebecca. China's Polar Strategy: An Emerging Gray Zone? How China is positioning itself to wield influence in the Arctic and Antarctic // The Diplomat. – 2018. – 07. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://thediplomat.com/2018/07/chinas-polar-strategy-an-emerging-gray-zone/>

15. Schmidt Amanda. New and emerging threats continue to appear in Arctic as region warms. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.accuweather.com/en/weather-news/warming-and-melting-arctic-has-global-impacts-2018-arctic-report-card-says/70006872>

16. Pompeo visits Iceland as US-EU rift on Iran grows // The Washington Post. – 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/pompeo-meets-with-eus-top-diplomat-amid-pence-attack/2019/02/15/58201fd4-30f5-11e9-8781-763619f12cb4_story.html?noredirect=on&utm_term=.78caa0c07e3e

17. USGS Estimates the Arctic Holds About 22% of Global Undiscovered, Technically Recoverable Oil, Gas and NGLs. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.greencarcongress.com/2008/07/usgs-estimates.html>

18. U.S. and Iceland boost trade ties, discuss Arctic security // Reuters. – 2019. – February 15. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.reuters.com/article/us-usa-iceland-pompeo/us-us-and-iceland-boost-trade-ties-discuss-arctic-security-idUSKCN1Q41RT?il=Ou

19. Young O. R. The Age of the Arctic // Foreign Policy. – Winter 1985-1986. – N. 61:160. – P. 160-179

20. Wallström Margot. Swedish Chairmanship of the Barents Euro-Arctic Council 2017-2019: Regional Sustainable Development for the Future // Okategoriserade. – 2017. – 20 October <http://www.swemfa.se/2017/10/20/swedish-chairmanship-of-the-barents-euro-arctic-council-2017-2019-regional-sustainable-development-for-the-future/>

21. Zheng Wang. The Chinese Dream: Concept and Context // China Political Science. – 2014. – N19. – P. 1-13

22. Zolotukhin A.B. Arctic Europe Petroleum Resources: Basis for ages of petroleum E&P activities / Russia Norway Oil & Gas Conference, Tromsø, January 27-29, 2010.

Дані про авторів

Шостак Лілія Борисівна,

д.е.н., професор, головний науковий співробітник, Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки Міністерства економічного розвитку та торгівлі, м. Київ

e-mail: shostak202@ukr.net

Дікарев Олександр Іванович,

к.п.н., доцент кафедри міжнародних відносин та журналістики КНУКІМ, м. Київ

Данные об авторах

Шостак Лилия Борисовна,

д.э.н., профессор, главный научный сотрудник, Государственный научно-исследовательский институт информатизации и моделирования экономики Министерства экономического развития и торговли., г. Киев

e-mail: shostak202@ukr.net

Дикарев Александр Иванович,

к.п.н., доцент кафедры международных отношений и журналистики КНУКИМ, г. Киев

Data about authors

Lilya Shostak,

Dr. of economy science, Professor, Principal Researcher, State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, Ministry of Economic Development and Trade, Kyiv

e-mail: shostak202@ukr.net

Alexander Dikariev,

candidate of political sciences, Associate Professor of the Chair of International Studies in Journalism of Kyiv National University of Culture and Art, Kyiv

Інформаційно–технологічні системи фондового ринку і загрози фінансового кібершахрайства

Предметом дослідження є інформаційні системи – оператори фондових ринків та ризики фінансового кібершахрайства.

Метою дослідження є огляд інформаційно–технологічних систем сучасного фондового ринку та їх функціональних можливостей, а також виявлення найпопулярніших видів електронного фінансового шахрайства.

Методи дослідження. В роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті розглянуті ключові особливості сучасних фондових інформаційно–комунікаційних технологій («Reuters 3000 Xtra», «MetaTrader», «QUIK», «NetTradeX», «TraderStar» тощо). Робиться акцент на необхідності врахування їх модульної будови при виборі відповідного пакету програмного забезпечення для вирішення конкретно–оперативних задач на електронному ринку цінних паперів. Визначені і охарактеризовані найбільш поширені види фінансового кібершахрайства в Україні та світі.

Висновки. Інформаційно–технологічні системи обслуговування фондового ринку мають різну структуру та операційне призначення. Поміж тим, одні спираються на нечіткі множини, другі – на імітаційні моделі, треті – на елементи штучного інтелекту. Фінансово–ринкові загрози фондових ІКТ включають операційно–технологічні, суб'єктно–організаційні, контрольнорегуляторні та інструментно–об'єктні ризики. Найпоширенішими видами фінансового кібершахрайства на даний час залишаються вішинг, івсдроппінг, скіммінг, криптовалютимивання капіталу з національної економіки.

Ключові слова: інформаційні системи, технологія, електронні платформи, інвестиційні банки, вішинг, фондовий ринок, ризики, фінансове шахрайство.

КОЛОДІЙЧУК А.В.

Информационно–технологические системы фондового рынка и угрозы финансового кибермошенничества

Предметом исследования являются системы – операторы фондовых рынков и риски финансового кибермошенничества.

Целью исследования является обзор информационно–технологических систем современного фондового рынка и их функциональных возможностей, а также выявление самых популярных видов электронного финансового мошенничества.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье рассмотрены ключевые особенности современных фондовых информационно–коммуникационных технологий («Reuters 3000 Xtra», «MetaTrader», «QUIK», «NetTradeX», «TraderStar» и т. д.). Делается акцент на необходимости учета их модульного построения при выборе соответствующего пакета программного обеспечения для решения конкретно–оперативных задач на электронном рынке ценных бумаг. Определены и охарактеризованы наиболее распространенные виды финансового кибермошенничества в Украине и мире.

Выводы. Информационно–технологические системы обслуживания фондового рынка имеют различную структуру и операционное назначение. Между тем, одни опираются на нечеткие множества, вторые – на имитационные модели, третьи – на элементы искусственного интеллекта. Финансово–рыночные угрозы фондовых ІКТ включают операционно–технологические, субъектно–организационные, контрольно–регуляторные и инструментно–объектные риски. Наиболее распространенными видами финансового кибермошенничества в настоящее время оста–

ються вишинг, ивсдроппинг, скимминг, криптовымывание капитала из национальной экономики.

Ключевые слова: информационные системы, технология, электронные платформы, инвестиционные банки, вишинг, фондовый рынок, риски, финансовое мошенничество.

KOLODIYCHUK A.V.

Information technology systems of the stock market and threats of financial cyber-fraud

The subject of the study is the information systems – operators of stock markets and risks of financial cyber-fraud.

The aim of the study is to review information and technology systems of the modern stock market and their functional capabilities, as well as to identify the most popular types of electronic financial fraud.

Research methods. The work uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of data generalization.

Results of work. The article considers the key features of modern stock information and communication technologies («Reuters 3000 Xtra», «MetaTrader», «QUIK», «NetTradeX», «TraderStar», etc.). The emphasis is on the need to take into account their modular structure when choosing the appropriate software package to solve specific operational problems in the electronic securities market. The most common types of financial cyber-crime in Ukraine and in the world are described and characterized.

Conclusions: Information systems technology of stock market services have a different structure and operational purpose. Between them, some rely on fuzzy sets, the other – on simulation models, and the third – on elements of artificial intelligence. Financial-market threats to stock ICTs include operational-technological, subjective-organizational, regulatory, and instrumental and object-oriented risks. The most widespread types of financial cybercrime are now vishning, andsdropping, skimming, and cryptography of capital from the national economy.

Keywords: information systems, technology, electronic platforms, investment banks, vishings, stock market, risks, financial fraud.

Постановка проблеми. Інформаційні системи фондового ринку покликані забезпечити електронний оборот цінних паперів, а саме е-облік їх випуску, розподілу між держателями фінансових інструментів, реалізацію процедури їх андерайтингу (першого розміщення) на фондовій біржі, а також здійснення купівлі-продажу розміщених раніше цінних паперів на електронних торговельних майданчиках й проведення онлайн-торгів на звичайних фондових біржах. Крім того, ці системи дозволяють ефективно організувати фінансово-посередницьку діяльність (брокерів, інвестиційних компаній, інвестиційних банків) суб'єктів на фінансових ринках. Одним з ключових завдань фондових інформаційних систем являється всебічний моніторинг і аналіз зарубіжних промислових й фінансових індексів (автоматизоване проведення процедур фундаментального й технічного аналізу стану фінансових ринків), результатів здійснених операцій на валютних ринках, а також інформаційне обслуговування депозитарної системи фондового ринку, яка, власне, і забезпечує зберігання і котирування цінних паперів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Вивчення інформаційних систем, які обслуговують діяльність суб'єктів на ринках купівлі-продажу цінних паперів знаходилося в полі зору багатьох дослідників-економістів, серед яких можна назвати праці К. Бовкуна, Б. Брусіловського, С. Діденка, Т. Драгана, Є. Іванова, О. Мозгового, К. Отченаша, Е. Пейтела, Б. Фафенберга та ін. Однак, чимало з цих досліджень застаріли на сьогоднішній день, в умовах бурхливого розвитку ІКТ; потребує уваги з'ясування пов'язаних з цими інформаційно-технологічними системами найактуальніших і найбільш поширених видів фінансового кібершахрайства. Тому всі ці питання потребують більш детального розгляду.

Мета статті – визначити можливості і перспективні горизонти розвитку інформаційних систем фондового ринку й окреслити загрози цьому процесу.

Виклад основного матеріалу. У світовій економіці широко відомі такі інформаційні системи та електронні платформи глобальних фондових ринків, як-то: «Bloomberg Terminal», «Dow-Jones

Telerate», «Reuters 3000 Xtra», «Thomson Reuters Eikon», «Tenfore», «CQG», «DBC», «NetTradeX», «QUIK», «MetaTrader 4–5», «Adaptive Modeler», «ProRealTime», «MultiCharts», «TradeStation», «TraderMade», «ShareScope», «Sierra Chart», «Statmetrics», «Wealth Lab», «eSignal» тощо. Інформаційна система «Reuters 3000 Xtra», яка технічно підтримувалась до 2013 року, а її ціловою аудиторією був здебільшого експертно-аналізаторський персонал в торгових залах фінансових бірж, успадкувала користувацький інтерфейс від своїх систем-попередників «Equities 2000», «Dealing 2000–2» і виявилась їх удосконалено-розширеною версією. Вона виконувала три основні функції: інформаційну, розрахункову, торговельну. Перша функція платформи дозволяє оперативно складати повну інформаційну картину у плані моніторингу ринкової кон'юнктури на фондових біржах для прийняття власниками цінних паперів та посередниками правильних фінансових рішень. У цьому конкретному випадку дана функція реалізовується за допомогою вбудованої програми-оператора «Kobra». Друга із них досягається за рахунок всебічної інтеграції цієї платформи з еталонною у своєму класі офісною програмою «MS Excel» (вбудований в електронну платформу спеціальна службова програма-інструмент «Reuters Power Plus Pro»). Третя функція полягає у можливостях здійснення трейдером перехресного замовлення на купівлю пакету цінних паперів на декількох фондових ринкових електронних майданчиках. В цілому, програмний комплекс працює з опціонами, ф'ючерсами, варрантами, акціями, облігаціями, валютою, продовольчими і непродовольчими товарами.

Особливістю іншої інформаційно-фінансової платформи – «Meta Trader» версій 4–5, є її орієнтованість на здійснення процедур спекулятивної (маржинальної) та контрактно-різницевої торгівлі на фінансових, валютних і товарних ринках. Здебільшого інформативно-аналітичну спрямованість має Блумберзький термінал, що є цілою складною інфраструктурою типу «клієнт-юнікс-сервер», до якої підключено уже більше 300 тисяч фірм-абонентів по світу. Разом з тим, програмна система «Блумберг профешнл» наочно показала ризики, які виникають в процесі експлуатації таких систем, особливо в сучасних соціально-економічних умовах періоду глобалізації. Вони полягають в наступному: це високий

ціновий ценз на підключення до таких систем; це також несанкціонований доступ до банківських даних і їх витік був виявлений у цій системі спеціалістами великого інвестиційного банку «Голдман Сакс» в 2013 році. У свою чергу, платформа «QUIK» спеціалізується на інтернет-трейдингу, тобто здійсненні біржової торгівлі цінними паперами через Інтернет. Вона набула великої популярності серед вітчизняних користувачів, поряд з іншими системами, такими як: «OnlineBroker», «Aton-Line», «Альфа-дірект» та «MetaTrader». Ризики участі в інтернет-трейдингу різноманітні: юридична непідконтрольність брокерських операцій на фінансовому онлайн-ринку; загрози фінансового шахрайства і втрати інвестицій; ризики спекулятивної фондової (часто – фальшивої) інформації задля досягнення впливу на ціну конкретного фінансового інструменту.

Системи типу німецького зразка «TraderStar» дозволяють їх операторам здійснювати автономний технічний аналіз на основі веб-даних про стан ринків акцій, облігацій, свопів, форвардів, ф'ючерсів, варрантів, персональних композитних інструментів, угод про майбутню ставку процента (FRA-договорів), свопціонів тощо. Цікавим і найбільш сучасним є варіант, коли ряд е-платформ фондового призначення реалізовані у форматі соціальних мереж, це «TradingView» (2011 рік), наділена торговельно-аналітичними властивостями для роботи з фінансовими ринками. Свої особливості і власну нішу на ринку програмного забезпечення для здійснення фундаментального та технічного аналізу має й платформа «ShareScope» (всього три версії: «Pro», «Plus», «Gold») – це її портфельний формат, тобто можливість оперативного керування портфелем акцій, корпоративних облігацій, інших цінних паперів; крім того, комп'ютерні оператори таких систем мають вільний доступ до інструментарію мови «ShareScript» з широким набором можливостей створення власних підпрограм-сценаріїв. Головною ідеєю побудови ще однієї платформи, – системи «Money.Net», є хмарна технологія виконання цього пакету прикладних фінансових програм, що робить альтернативою більшості указаних вище електронних платформ. Програмний комплекс «NetTradeX», у свою чергу, зорієнтований на використання спеціального методу т.зв. персональних композитних інструментів «GEWORKO» для ведення портфельної торгівлі, котрий дозволяє

оперативно створювати синтетичні цінні папери і є потужним інструментом реалізації фінансово-торговельних стратегій на фондових, валютних та товарних біржах. Як бачимо, подібні платформи мають модульну структуру, що дозволяє програвістам швидко відлагоджувати усю систему у випадку виявлення вразливостей чи поломок. У випадку з програмою «NetTradeX» це модулі «NTX Server» (оброблення торговельних операцій), «NTX Risk Manager» (опрацювання і врахування ризиків котирування цінних паперів), «NTX Broker Terminal» (автоматизація брокерських операцій на електронних фондових біржах) і т.д.

Група ризиків фінансового шахрайства пов'язана з цілеспрямованими шахрайськими діями, що несуть втрати фінансового характеру абонентам ІКТ-систем. Найпростіший і дуже поширений на просторах Інтернету (особливо Уанету) спосіб подібного шахрайства, розрахований на наївність користувача, – це випадкова поява повідомлень з вимогою негайно здійснити перерахунок грошових засобів на банківські картки шахраїв за якісь його «порушення» або надані нібито йому послуги, або за апгрейд (оновлення) програмного забезпечення на комп'ютері чи смартфоні. Цікаво, що саме такий спосіб захищає комп'ютерних злочинців від правоохоронних органів, оскільки жертва сама перерахувала кошти і взяла таким чином відповідальність за цей фінансовий злочин. З іншого боку, сума вимагання, як правило, не перевищує тисячі гривень. Загалом, за підрахунками Української міжбанківської асоціації членів платіжних систем ЕМА [5], за весь 2015 рік в нашій країні зареєстровано 3898 випадків махінацій з платежами, в тому числі у 2771 випадків (71,09%) це був вішинг (шахрайські телефонні дзвінки банківським клієнтам), у 1089 випадках (27,94%) мало місце незаконне заволодіння готівковими засобами та незаконний доступ до даних клієнтів в банкоматах (т.зв. скімінг й івсдроппінг відповідно), а лише у 38 випадках (0,97%) фігурували фішингові веб-сайти. До слова, з недавніх операційно-технологічних фінансових ризиків ІКТ можна назвати старт діяльності першого у світі Біткоїн-банку у Відні [6], австрійській столиці, яку зазвичай показують як інноваційну подію глобального масштабу у світовій економічній системі. Головним світовим центром блокчейн-технологій і лідером по їх впровадженню залишається місто Клівленд (штат Огайо, США). Саме тут зосереджені такі відомі бізнес-

акселератори криптостартапів, як «FlashStarts» та «JumpStart». Однак, при всіх новаційних плюсах появи критповалютної інфраструктури з перспективами подальшого розширення, на сьогоднішній день не вироблено повноцінного механізму функціонування в обороті даної криптовалюти, відсутній належний фінансовий контроль з боку державної монетарної системи, що породжує й вищевказані ризики фінансового операційно-технологічного характеру. Окрім того, на ділі можливість обміну криптовалюти на євро (при курсі 1 біткоїн на 960 євро) і навпаки означає переведення різноманітних віртуальних махінацій з псевдовалютою в реальні крупні фінансові операційні оборотки. Те ж саме, на нашу думку, стосується і значно менш масштабних, але аналогічних проектів – віртуальної геймерської валюти ZGold та бонусної системи за придбання послуг ZSilver, об'єднаних у форматі електронного гаманця геймера «Razer ZVault».

Зовсім новою тенденцією стало легалізування криптовалюти в якості інструменту здійснення податкових платежів підприємствами, а в перспективі – і фізичними особами. Це великою мірою стимулює ведення бізнес-операцій у криптовалюті. Ризики, які можуть виникнути у даному випадку: загрози хакерських атак на урядові податкові портали, шкідливі програми-вимагачі, загрози обвалу обмінного курсу криптовалюти, низький попит на здійснення податкових операцій у криптоформаті, втрата секретного коду доступу до криптовалютного гаманця, здійснення хибних фінансових трансакцій з неможливістю повернення грошей назад, проблеми для підприємств ЗЕД з легалізацією криптогрошей у різних країнах світу (наприклад, в РФ заборонені блокчейн-операції), можливі проблеми з конвертацією криптоактивів, упереджений режим оподаткування щодо операцій з криптовалютою (в Польщі введений 19%-податок на дохід з криптооперацій), загрози нестабільним національним валютам (російський рубль, українська гривня), відтоки капіталу з національної економіки у більш дохідні сегменти світового криптовалютного ринку, швидкий крах криптовалютних бірж (так, кожна друга біржа в нинішні часи банкрутує).

Висновки

Інформаційно-технологічні системи обслуговування фондового ринку мають різну структуру та операційне призначення. Поміж тим, одні спи-

раються на нечіткі множини, другі – на імітаційні моделі, треті – на елементи штучного інтелекту. Фінансово–ринкові загрози фондових ІКТ включають такі підгрупи, як операційно–технологічні (пов'язані з фінансовими операціями та технологіями функціонування електронних систем фондових ринків); суб'єктно–організаційні (заключаються у потенційних загрозах, що можуть виникнути в результаті діяльності суб'єктів електронних фондових бірж); інструментно–об'єктні (вони зв'язані із обігом фінансових інструментів на електронних фінансових біржах); контрольно–регуляторні ризики (загрози від неефективності державного контролю за діяльністю е–бірж та ризики, які випливають з недосконалості регулюючого механізму цих процесів). Найпоширенішими видами фінансового кібершахрайства на даний час залишаються вішинг, івсдропінг, скімінг, криптовимивання капіталу з національної економіки.

Список використаних джерел

1. Мозговой О. М. Фондовый рынок: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2010. 316 с.
2. Орленко Н. С., Гужва В. М. Інформаційні системи фондового ринку: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2009. 388 с.
3. Пейтел Э., Пейтел П. Internet–трейдинг: Полное руководство: Пер. с англ. М.: Вильямс, 2012. 320 с.
4. Фафенберг Б., Уолл Д. Толковый словарь по компьютерным технологиям и Internet. 6–е изд. К.: Диалектика, 2009. 480 с.
5. 100 млрд. на рік. Ринк мобільного та інтернет–банкінгу в Україні б'є рекорди // Новое время. Бизнес. 2016. 8 квіт. URL: <http://biz.nv.ua/ukr/publications/...108675.html>
6. Vienna gets its first Bitcoin digital currency «bank» // The Local. 2017, 10 Feb. URL: <http://www.thelocal.at/20170210/>

References

1. Mozhovoy, O. M. (2010). Fondovyy rynek [Stock market]: Teaching manual. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].

2. Orlenko, N. S., & Huzhva, V. M. (2009). Informatsiyni systemy fondovoho rynku [Information systems of the stock market]: Teaching manual. Kyiv: KNEU, 2009. [in Ukrainian].

3. Paytel, E., & Paytel, P. (2012). Internet–trejding [Internet–trading]: Complete Guide: Translated from English. Moscow: Williams. [in Russian].

4. Fafenberg, B., & Wall, D. (2009). Tolkovyy slovar' po komp'yuternym tekhnologiyam i Internet [Explanatory Dictionary of Computer Technology and the Internet]. 6th ed. Kyiv: Dialectics. [in Russian].

5. 100 mlrd na rik. Rynok mobil'noho ta internet–bankinhu v Ukrayini b'ye rekordy [100 billion a year. The market of mobile and Internet banking in Ukraine is striking records] (2016, Apr 8). Noveoe vremya. Biznes [New time. Business]. URL: <http://biz.nv.ua/ukr/publications/...108675.html> [in Ukrainian].

6. Vienna gets its first Bitcoin digital currency "bank" (2017, Feb 10). The Local. URL: <http://www.thelocal.at/20170210/>

Дані про автора

Колодійчук Анатолій Володимирович,

к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно–економічний інститут Київського національного торговельно–економічного університету
e–mail: info@utei-knteu.org.ua

Данные об авторе

Колодийчук Анатолий Владимирович,

к.э.н., доцент, Ужгородский торговельно–экономический институт Киевского национального торговельно–экономического университета
e–mail: info@utei-knteu.org.ua

Data about author

Anatoly Kolodiychuk,

PhD, Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University
e–mail: info@utei-knteu.org.ua

Технологічне лідерство у світі: досвід Китаю та Японії

У статті розглянуто досвід Китаю і Японії у формуванні вітчизняних інноваційних систем, інноваційної інфраструктури. Наведено розробки ефективних механізмів стимулювання інноваційної активності корпоративного сектору. Виявлено особливості державного регулювання інноваційної діяльності країн на сучасному етапі глобального розвитку. Особливу увагу приділено розвитку інституційних основ взаємодії державного сектору, науки і виробництва.

Предметом дослідження є досвід впровадження ефективних інноваційних систем у країнах – технологічних лідерах – Китаю та Японії.

Метою статті є аналіз функціонування інноваційних систем та відповідної інфраструктури, що використовуються в провідних країнах Північно–східної Азії – Китаї та Японії.

Висновки. Китай і Японія створили потужний науково–інтелектуальний потенціал, здатний послідовно реалізувати ланцюжок «освіта – наука – технології – промислове виробництво», що є необхідною умовою розвитку ефективної національної системи інновацій. Важливими напрямками державного сприяння у сфері інновацій визначено фінансову підтримку компаній, що займаються НДДКР з наданням держзамовлення; залучення капіталу; трансфер іноземних технологій; узгодження державної інвестиційної програми з інтересами національної промисловості.

Ключові слова: технології, інновації, інноваційний розвиток, конкурентоспроможність, стимулювання інноваційної діяльності, інноваційна інфраструктура, Китай, Японія.

АРТАМОНОВА Г.В.

Технологическое лидерство в мире: опыт Китая и Японии

В статье рассмотрен опыт Китая и Японии в формировании инновационных систем и инновационной инфраструктуры. Приведены разработки эффективных механизмов стимулирования инновационной активности корпоративного сектора. Выявлены особенности государственного регулирования инновационной деятельности стран на современном этапе глобального развития. Особое внимание уделено развитию институциональных основ взаимодействия государственного сектора, науки и производства.

Предметом исследования является опыт внедрения эффективных инновационных систем в странах – технологических лидерах – Китае и Японии.

Цель статьи состоит в анализе функционирования инновационных систем и соответствующей инфраструктуры, используемые в ведущих странах Северо–Восточной Азии – Китае и Японии.

Выводы. Китай и Япония создали мощный научно–интеллектуальный потенциал, способный последовательно реализовать цепочку «образование – наука – технологии – промышленное производство», что является необходимым условием развития эффективной национальной системы инноваций. Среди важных направлений государственного содействия в сфере инноваций выделено государственную финансовую поддержку компаний, занимающихся НИОКР с предоставлением госзаказа; привлечение капитала; трансфер иностранных технологий; согласование государственной инвестиционной программы с интересами национальной промышленности.

Ключевые слова: технологии, инновации, инновационное развитие, конкурентоспособность, стимулирование инновационной деятельности, инновационная инфраструктура, Китай, Япония.

ARTAMONOVA G.V.

World Leadership in Technology: Experience of China and Japan

The article observes China and Japan experience in creation national innovation and its infrastructure. The author presents effective mechanisms for inspiring innovation among corporation. Presented main factors of the state regulation of innovation at present stage of global development. Particular

attention is given to the development of the institutional background for the interaction of the public sector, academic and manufacturing.

Subject of research is the experience of successful innovation systems in China and Japan as a technology leaders.

Purpose of the article is to analyze the innovative systems and relevant infrastructure which are used in the leading countries of Northeast Asia – China and Japan.

Conclusions. China and Japan have created strong scientific and intellectual potential that can steadily implement the chain of «education – science – technology – industry», which is needed for development of effective national innovation system. Financial support of the companies engaged in R&D, government procurement program, capital attraction, foreign technology transfer; coordination of the state investment program with goals of the national industry are defined as a significant factors.

Key words: technology, innovation, innovation development, competitiveness, innovation motivation, innovation infrastructure, China, Japan.

Постановка проблеми. У сучасному світі в умовах глобалізації перед країнами постає завдання забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. Найбільш успішними в цій ситуації стають країни з розвинутою науковою, технологічною та фінансовою інфраструктурою, здатні виробляти наукоємну продукцію.

У кожній державі інноваційна діяльність формується під впливом безлічі об'єктивно заданих для даної країни факторів, включаючи її розміри, географічне положення, наявність природних ресурсів, особливості історичного розвитку держави і форм підприємницької діяльності. Країни, які здійснюють свою політику у напрямі розвитку економіки знань та інновацій, демонструють свою ефективність і високі темпи економічного розвитку.

Україна сьогодні також належить до країн, які декларують важливість інновацій для вирішення нагальних соціально-економічних проблем країни. Так, Міністерством освіти та науки України розроблено проект Стратегії інноваційного розвитку до 2030 року [1]. Водночас стан інноваційної діяльності в Україні не можна вважати задовільним. Незважаючи на наявність значного наукового потенціалу та досвід створення технологічно складної продукції, країна з року в рік втрачає свої позиції на ринках високотехнологічних товарів і послуг, що у сучасному світі розвиваються найбільш динамічно. Ідея економіки, заснованої на знаннях, рушійною силою якої є інновації, в українському суспільстві була значною мірою дискредитована через неефективні та непослідовні дії влади й анонсування заходів, які так і не було втілено в життя.

Це зумовлює необхідність істотних перетворень в інституційному середовищі ведення бізнесу в Україні, формування сприятливого інноваційного

клімату, активізації досліджень і розробок, здійснення прориву у сфері використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій.

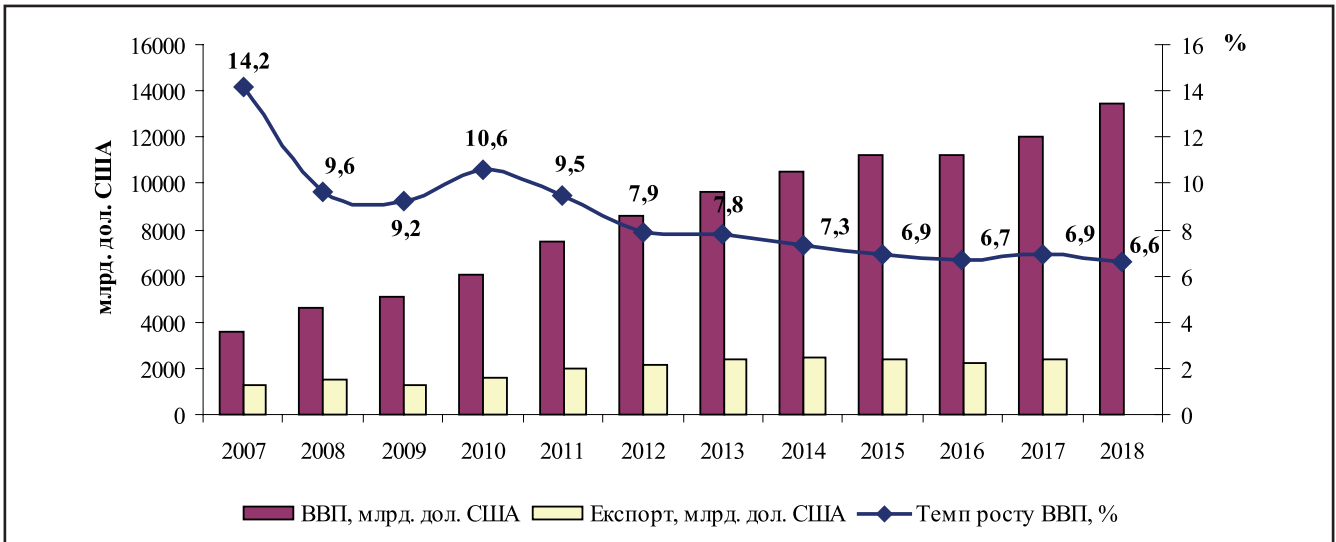
Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження теоретичних та практичних аспектів інноваційного розвитку економіки займає провідне місце в роботах як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Провідними вітчизняними дослідниками у вирішенні питань розбудови інноваційної економіки є: В.М. Геєць, А.І. Даниленко, Е.М. Лібанова, А.А. Гриценко, О.В. Макарова, М.О. Кизим, І.Ю. Єгоров [2], І.В. Одотюк, Л. Федулова. У роботах даних науковців також аналізувалися окремі аспекти інноваційного розвитку країн ЄС їх порівняння з Україною, можливості використання зарубіжного досвіду для досягнення стратегічної мети розвитку українського суспільства.

Відаючи належне напрацюванням вітчизняних та зарубіжних дослідників, здійсненим у сфері розробки теоретико-практичних засад інноваційного розвитку, слід зазначити, що до сих пір не впроваджено конкретних шляхів та механізмів інноваційної діяльності в Україні, не створена національна інноваційна система, у тому числі на основі адаптації світового досвіду провідних країн світу у цій сфері, що й обумовило актуальність даної теми.

Метою статті є розгляд та аналіз функціонування інноваційних систем та відповідної інфраструктури, що використовуються в провідних країнах Північно-східної Азії – Китаї та Японії для обґрунтування можливостей імплементації ефективних моделей на основі технологічного лідерства у реформування національної економіки на шляху її інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу. В останні десятиліття Китаю вдалося створити потужну еко-

Рисунок 1. ВВП Китаю у 2007–2018 рр.

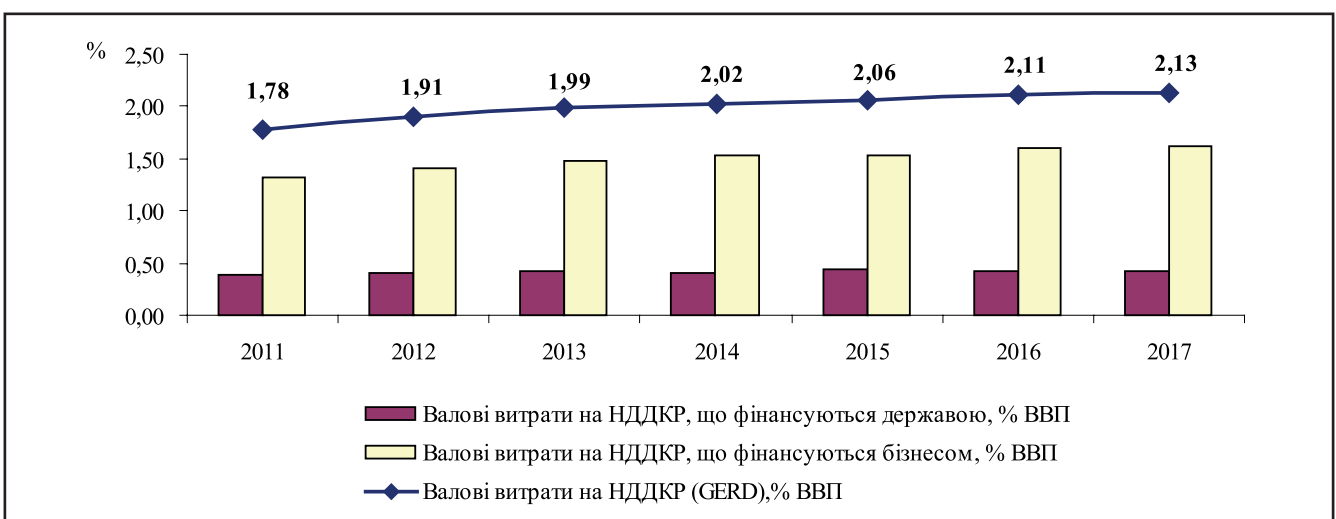
Джерело: Побудовано за даними МВФ [4]

номіку, яку відрізняють високі темпи зростання ВВП, а також вражаючі обсяги товарного експорту (рис.1). Багато експертів [3] сходяться на думці, що китайське «економічне диво» було досягнуто завдяки наявності дешевої робочої сили, а також залученню значних інвестицій.

Інституційні засади інноваційної економіки стали формуватися в Китаї відносно недавно. До 2000-х рр. підприємства Китаю не прагнули до випуску унікальної, нової для ринку продукції, використовували лише імітацію готових технологічних розробок західних країн. Курс на інноваційний розвиток Китаю стартував з публікації 2006 року «Основних положень державної середньо- і довгострокової програми розвитку науки і техніки на 2006–2020рр.» [5]. В рамках програми

були визначені пріоритети інноваційного розвитку країни як частини національної стратегії, а також поставлено завдання входження до складу інноваційних держав до 2020 р. Для досягнення цілей програми планувалося збільшення витрат на дослідження і розробки до 2,5% від ВВП, а також скорочення залежності від закордонних технологій. На даний час цей показник, зважаючи на зростаючу динаміку, вже наближається до запланованого – у 2017 році він становив 2,13% ВВП (рис.2).

Найважливіші рішення з формування китайської інноваційної системи були прийняті на XVII з'їзді Комуністичної партії Китаю в 2007 р. шляхом визначення інституційних умов побудови інноваційної системи:

Рисунок 2. Витрати на НДДКР Китаю у 2011–2017 рр.

Джерело: Побудовано за даними статистики ОЕСР [6]

- підвищення конкурентоспроможності підприємницького сектора як основного генератора нововведень;

- інтеграція в глобальну інноваційну сферу як найважливіша умова розвитку національних галузей високих технологій;

- пріоритет державної політики в розвитку освіти, науки і технологій, у створенні сприятливих інституційних умов для інноваційного зростання [7].

На даний час Китай нарощує кількість інноваційних розробок. Кількість патентних заявок Китаю неухильно зростає – в 2007 році їх було подано 153 тис., а в 2016 вже становило більш ніж 1 млн. 200 тис. од. В результаті частка високотехнологічних товарів у загальному китайському експорті у середньому за роки становила 25%. (для порівняння – частка високотехнологічного сектору в експорті України у 2017р. – 16,8% [8]).

Залежність Китаю від зарубіжних технологій перевищує 50%, але до 2020 року уряд має намір скоротити цей показник до 30%. Важливий крок у цьому напрямі був зроблений у 2002 році, з прийняттям низки законодавчих заходів, що сприяли імпорту та експорту технологій. Інноваційні технології були поділені на «заборонені» (не можна імпортувати), «регульовані» (необхідна ліцензія Technology Import License) і «вільно-торгуемі» (freely-tradable) [9]. Аналогічні заходи були прийняті відносно експорту технологій з Китаю.

На даний час стратегія розвитку інноваційної діяльності підприємств Китаю орієнтована на досягнення заданої питомої ваги внутрішнього ринку, що належить китайським виробникам. У той же час спостерігається диференціація цього показника в товарному розрізі. Наприклад, Китай прагне створити власну галузь економіки з випуску програмного забезпечення, яка не буде залежати від іноземних технологій, ліцензування окремих програмних продуктів. Китай передбачає застосування апробованих стратегій витіснення конкурентів з внутрішнього ринку програмного забезпечення операційних систем. Перш за все за рахунок низького рівня цін у поєднанні з умовно-безкоштовним розповсюдженням [10].

Одночасно уряд застосовує політику податкових пільг або звільнення від оподаткування тих підприємств, які набудуть які-небудь технології з даного списку або отримають права на використання інтелектуальної власності [11].

Загалом в Китаї в якості методів стимулювання інноваційної діяльності застосовується широкий спектр заходів, зокрема непрямі (податкові кредити, пільгове оподаткування фізичних осіб). Однак найбільш дієвими залишаються методи прямого державного адміністрування, які реалізуються в рамках різних державних програм.

Наразі Китай ставить перед собою завдання формування інноваційної системи з активною участю в ній приватного сектора. У зв'язку з цим в Китаї ще з 90-х років минулого століття реалізуються такі програми, як «Torch» (Факел), «Програма 863» та інші. В рамках даних програм податкові пільги отримували компанії-резиденти науково-технічних парків або індустріальних зон і, як правило, з експортною спрямованістю виробництва. Однак, такі заходи не сприяли підвищенню інноваційної активності підприємств, орієнтованих на внутрішній ринок.

Враховавши недоліки політики стимулювання минулих років, уряд Китаю з 2000-х рр. розширив спектр підприємств, що мають право на податкові пільги. Для отримання податкових пільг більше не було потрібно бути резидентом технопарку або виробляти продукцію на експорт. Акцент в політиці був зроблений на підтримку новостворених підприємств. Система податкового стимулювання була доповнена інструментами, стимулюючими участь приватних інвесторів у венчурному фінансуванні інноваційних підприємств [12].

С прийняттям довгострокової програми розвитку науки і техніки до 2020 р. розміри податкових пільг для китайських інноваційних підприємств значно збільшилися. Як і деякі інші країни (США, Південна Корея), Китай став більшу увагу приділяти не зменшенню розмірів податків на прибуток, а відрахуванням з бази оподаткування та податковим кредитам.

Особливо важливо при цьому те, що в Китаї формується механізм сприяння венчурним підприємствам, іншими словами, екосистема, кожен елемент якої пов'язаний з усім світом. Станом на листопад 2017 року, в Китаї виникло 120 стартапів – «єдиногогорів». Так називають підприємства, які, навіть не виходячи на ринок капіталу, нарощують свою вартість до 1 млрд. доларів і вище [13].

Отже, зважаючи на вже досягнуті Китаєм успіхи, можна припускати, що в найближчі роки відбудеться один з найбільш грандіозних експериментів сучасної історії – перехід КНР від інвестиційно-ін-

новаційної стадії до будівництва економіки знань. І тоді реалізується популярне в Китаї гасло: «Уже роки 20 політики всіх країн світу говорять про перехід до суспільства, заснованого на знаннях, а китайці це суспільство будують» [14].

Далі для порівняння розвитку інноваційних систем, розглянемо сучасний досвід Японії у сфері технологічного лідерства.

Японія досить давно і міцно закріпилася в групі країн – «лідерів інновацій». У минулому Японія зробила значний внесок в економічний розвиток Азіатського регіону в якості передової промислової держави. Потім вона першою в регіоні зіткнулася з соціальними завданнями, і перш за все зі старінням населення, після чого стали багато говорити про те, яку роль Японія може зіграти як модель і зразок для інших в рішенні цих непростих питань [13].

Для неї характерні високий рівень розвитку прикладних досліджень і швидке впровадження результатів НДДКР у виробництво власними силами приватних компаній. Незважаючи на відносно невисокі темпи економічного зростання в останні роки (рис. 3) японський Уряд активно просуває концепцію четвертої промислової революції, що стала однією з ключових в стратегії довгострокового економічного розвитку країни. Голова управління з науки і техніки Японії М. Хамагуті декларував, що пріоритетом науково-технологічного розвитку Японії є реалізація концепції «надрозумного» (Super-smart) суспільства, що ґрунтується на технології Інтернету речей, великих даних і штучного інтелекту [15].

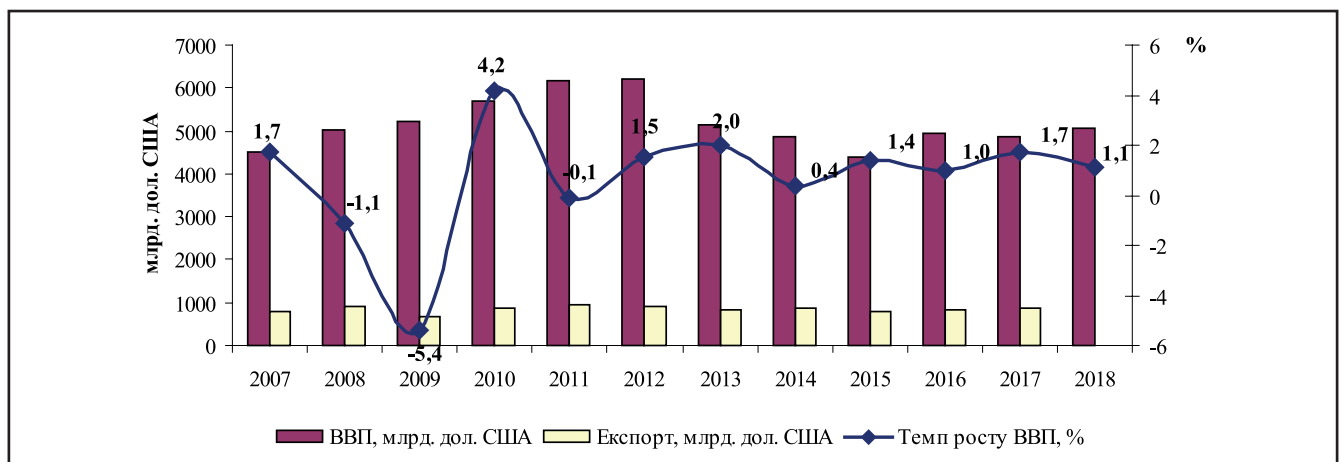
Значна частина НДДКР Японії фінансується приватним сектором (рис. 4). Держава не є основною складовою у фінансуванні досліджень

і розробок, проте активно бере участь у формуванні науково-технічної політики країни. Університети Японії не відіграють такої важливої ролі в інноваційній системі, як в США. Слабкою ланкою японської інноваційної системи залишається низька частка фундаментальних досліджень та недостатній розвиток венчурного фінансування.

До органів державного регулювання інноваційної діяльності в Японії належать: Рада з науково-технологічної політики (CSTP), Управління з науки (розробка великих національних програм і планів), Японська корпорація розвитку досліджень (підтримка нових наукоємних фірм), а також Управління національної оборони, Міністерство економіки, торгівлі і промисловості, Японська торгова комісія, Міністерство освіти, Асоціація промислових технологій, Міністерство фінансів, Банк Японії, Агентство економічного планування, Міністерство пошти і телекомунікацій. Уряд Японії силами трьох рад, що входять до складу Кабінету міністрів Японії, розробило блок документів, які регулюватимуть інноваційну діяльність країни до 2025 р. [18].

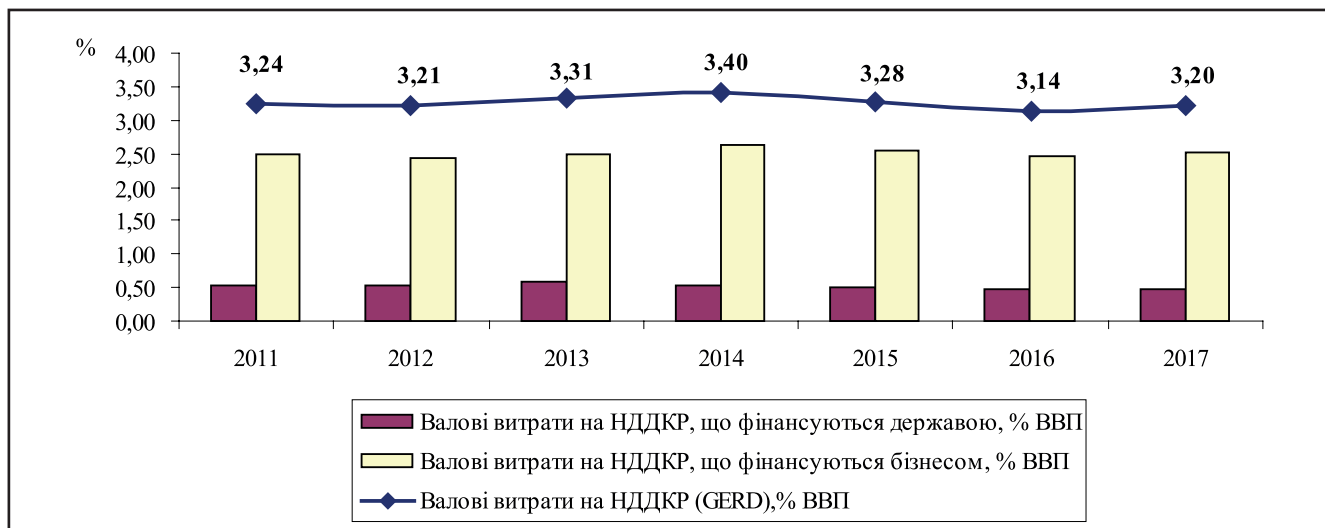
З 2001 р, після скасування Управління з науки і техніки, загальне керівництво державним сектором досліджень і розробок перейшло до розширеного Міністерства освіти, культури, спорту, науки і технологій, за допомогою якого здійснюється до 65% всіх державних витрат на дослідження і розробки [19].

Прийняття Урядом Японії ряду законодавчих актів з організаційних принципів науково-технічної діяльності, а також формування п'ятирічних планів дозволили реалізувати ряд комплексних змін в японській системі НДДКР:

Рисунок 3. ВВП Японії у 2007–2018 рр.

Джерело: Побудовано за даними Світового банку [16]

Рисунок 4. Витрати на НДДКР Китаю у 2011–2017 рр.

Джерело: Побудовано за даними статистики ОЕСР [17]

- зміцнити співпрацю між промисловістю, університетами та державними науково–дослідними організаціями;
- розширити заходи підтримки молодих вчених за допомогою збільшення числа стипендій та обсягів академічної мобільності тощо;
- спростити процедуру передачі прав на інтелектуальну власність, отриману в ході досліджень, що фінансуються державою.

На даному етапі швидкими темпами стали розвиватися високотехнологічні галузі, такі як нанобіотехнології, нові матеріали, гена інженерія, інформаційні системи і телекомунікації. Зросло і державне фінансування фундаментальних досліджень, внаслідок посилення конкуренції з боку інших азіатських держав, передусім Китаю.

Серед основних принципів створення сприятливих умов для розвитку інноваційної діяльності в Японії можна виділити наступні:

- державне фінансування пріоритетних галузей промисловості за допомогою субсидій і кредитів (ставка 2–4%), що видаються фінансовими організаціями за сприяння Японського банку розвитку і Японського експортно–імпортного банку;
- сприяння підприємствам у придбанні новітніх іноземних технологій, створення сприятливих умов для технічної кооперації вітчизняних фірм з іноземними компаніями;
- створення системи прискореної амортизації наукомісткого обладнання, що сприяє зменшенню оподаткування японських фірм і робить можливим вкладення фінансових коштів в нові високотехнологічні підприємства та проекти [20].

У зв'язку з тим, що в Японії відсутній великий обсяг природних ресурсів, уряд країни розглядає науково–технічну політику в якості найважливішого засобу стимулювання зростання економіки і підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни. Саме в Японії вперше в світі були розроблені і застосовані податкові знижки з метою залучення приватного сектора до науково–дослідницької діяльності. Темпи розвитку і структура наукового сектора країни регулюються Законом «Про спеціальні податкові заходи» [21]. Перш за все, це положення про податкові знижки (податковий кредит) при зростанні витрат на дослідження в приватному секторі, а також положення про заходи з оподаткування, спрямовані на розвиток фонду технологій малого і середнього бізнесу.

Протягом багатьох років Японія є світовим лідером за часткою витрат на НДДКР (рис.4). Особливо суттєвих переваг Японії вдається досягти, головним чином, за рахунок скорочення терміну інженерно–конструкторських розробок, виробничого освоєння і якісної переваги продукції, що випускається, що дозволяє їм випереджати або, по меншій мірі, не відставати з виходом на нові ринки.

У 2003 р в Японії був прийнятий проект щодо стимулювання промислових інвестицій в науку, в рамках якого визначена спеціальна податкова знижка (податковий кредит) у розмірі 10–12% на науково–дослідні витрати фірми. Однак обсяг кредиту не може перевищувати 20% корпоративного податку в поточному році. З 2006 р будь–яка компанія могла отримати 5%–ий податковий кредит, що нараховується при збіль–

шенні числа дослідницьких підрозділів компанії. При збільшенні в звітному році витрат на НДДКР конкретної фірми понад аналогічний показник за два попередніх роки корпоративний податок може бути скорочений на суму, еквівалентну 5% досягнутого перевищення [21].

Отже, Японія, безумовно, не залишається осторонь від світового прогресу в технологічній і економічній сферах і активно включається в сучасну технологічну гонку, визначивши в якості своєї ніші робототехніку. Що стосується основних концептуальних підходів, які лежать в основі національної стратегії в частині просування індустрії 4.0, то вони традиційні і перевірені часом і досвідом (не тільки японським). Це – стратегічне довгострокове бачення, системний і комплексний підхід до вирішення поточних і майбутніх проблем, активна взаємодія бізнесу і держави із застосуванням різних форм приватно–державного партнерства.

Висновки

Аналіз інноваційного розвитку Китаю і Японії останніх років показав, що уряди цих країн шукають найбільш ефективні методи стимулювання і управління інноваційною діяльністю з метою підвищення конкурентоспроможності своїх товарів і послуг на світових ринках. В обох країнах реалізується державно–приватне партнерство в інноваційній сфері, використовуються прямі і непрямі методи підтримки НДДКР. Своєчасно обравши розвиток науки і техніки пріоритетним напрямком економічних реформ, Китай і Японія створили потужний науково–інтелектуальний потенціал, здатний послідовно реалізувати ланцюжок «освіта – наука – технології – промислове виробництво», що є необхідною умовою розвитку ефективної національної системи інновацій.

Виходячи з проведеного аналізу досвіду функціонування ефективних інноваційних систем Китаю і Японії, що зумовили світове технологічне лідерство, можна визначити важливі напрями державного сприяння у цій сфері: 1) фінансування приватних компаній, що займаються НДДКР, з подальшим або одночасним наданням державного замовлення; 2) фінансування НДДКР з різних фондів; 3) пільгове оподаткування або звільнення від податків науково–дослідної та виробничої діяльності у сфері перспективних НДДКР; 4) державні дотації великим промисловим компаніям для закупівлі ліцензій на використання ноу–хау;

5) пільгове кредитування перспективних НДДКР; 6) націоналізація окремих галузей промисловості з подальшою передачею їх в приватну власність після досягнення ними прибутковості і фінансової стійкості (всі витрати на рахунок держави); 7) захист вітчизняного виробника від конкуренції; 8) створення умов для отримання нових технологій з інших країн; 9) імпорт капіталу у вітчизняну промисловість; 10) залучення позабюджетних джерел фінансування НДДКР; 11) узгодження державної інвестиційної програми з інтересами національної промисловості.

Список використаних джерел

1. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. – К., 2015. – 336 с.
2. Проект Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2030 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/10/22/innovatsiyного-rozvitku-ukraini.pdf>
3. Ключихин Е. Научная и инновационная политика Китая / Е. Ключихин // Сотрудничество и противоборство в мировой политике. – 2013. – Т. 11. – № 2 (33). – С. 37–55.
4. World Economic Outlook Update, January 2019: A Weakening Global Expansion/ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/en/publications/weo>
5. Казюхин А.С. Развитие национальной инновационной системы Китая в XXI веке / А.С. Казюхин // Экономика и управление: проблемы, решения. – 2014. – № 8. – С. 142–147.
6. Main Science and Technology Indicators. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://stats.oecd.org/#>
7. Березин А. Н. Китай: национальная стратегия инновационного развития. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rae.ru/forum2012/pdf/2433.pdf>
8. Експортна стратегія України на 2017–2021 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-eksportnoyi-strategiyi-ukrayini-dorozhnoyi-karti-strategichnogo-rozvitku-torgivli-na-2017-2021-roki>
9. Loke–Khoo T., Simone, Zee W., Smith C. Intellectual Property: Recent Adjustments to China's Technology Import and Export Regulatory Regime. Baker&McKenzie – Hong–Kong, 2009. – С. 2.

10. Ковалев М. М. Китай в XXI веке – мировая инновационная держава / М. М. Ковалев, Ван Син. – Минск : Изд. центр БГУ, 2017. – 239 с.

11. Хейфец Б. Китай: инновационное развитие в условиях экономического кризиса / Б. Хейфец, Д. Селихов // Проблемы Дальнего Востока. – 2010. – № 1. – С. 46–56.

12. Налоговое стимулирование инновационных процессов / Отв. ред. Н.И. Иванова. – М.: ИМЭМО РАН, 2009. – 160 с.

13. Ito Asei. Accelerating Pace of Innovation in China and Japan's Emerging Response. Apr 30, 2018. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.nippon.com/en/currents/d00403/>

14. Ван Син. Китай строит экономику знаний / С. Ван, М. Ковалев // Вестник ассоциации белорусских банков. – 2015. – № 6. – С. 3–11.

15. Japan Science and Technology Agency (JST). Message from the President. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.jst.go.jp/EN/about/message.html>

16. Data by country. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://data.worldbank.org/country/japan?view=chart>

17. Main Science and Technology Indicators. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://stats.oecd.org/#>

18. Киселев В.Н. Инновационная политика и национальные инновационные системы Канады, Великобритании, Италии, Германии и Японии / В.Н. Киселев, Д.А. Рубвальтер, О.В. Руденский // Бюллетень Центра исследований и статистики науки. – М., – 73 с.

19. INNO–Policy Trend Chart – Innovation Policy Progress Report Japan 2009. – European Commission, 2009. – 35p.

20. Краснов А.И. Государственное регулирование научно–технического развития Японии на современном этапе / А.И. Краснов // Российский внешнеэкономический вестник. – 2010. – № 7. – С. 11–19.

21. Климова Н.П. Финансовое стимулирование инноваций: опыт Японии. / Н.П. Климова // Научный альманах. – 2015. №8(10). – С. 215–218.

References

1. Innovative Ukraine 2020: national report / per coalition edit V.M. Geitsa and others; NAS of Ukraine. – К., 2015. – 336 p.

2. Draft Strategy of Ukraine's Innovation Development for the period up to 2030 – [Electronic resource]. – Access mode: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/10/22/innovatsiyogo-rozvitku-ukraini.pdf>

3. Klochikhin E. Scientific and Innovative Politics of China / E. Klochikhin // Collaboration and Confrontation in World Politics. – 2013. – Т. 11. – No. 2 (33). – P. 37–55.

4. World Economic Outlook Update, January 2019: A Weakening Global Expansion/ – [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.imf.org/en/publications/weo>

5. Kazyukhin A.C. Development of China's National Innovation System in the 21st Century / AS Kazyukhin // Economy and management: problems, solutions. – 2014. – No. 8. – P. 142–147.

6. Main Science and Technology Indicators. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://stats.oecd.org/#>

7. Berezin A. N. China: National Strategy for Innovative Development. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.rae.ru/forum2012/pdf/2433.pdf>

8. Ukraine's export strategy for 2017–2021. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-eksportnoyi-strategiyi-ukrayini-dorozhnoyi-karti-strategichnogo-rozvitku-torgivli-na-20172021-roki>

9. Loke–Khoon T., Simone , Zee W., Smith C. Intellectual Property: Recent Adjustments to China's Technology Import and Export Regulatory Regime. Baker&McKenzie – Hong–Kong, 2009. – С. 2.

10. Kovalev M.M. China in the XXI Century – the World's Innovative Power / MM Kovalev, Wang Xing. – Минск: Izd. Center of BSU, 2017 – 239 pp.

11. Heifets B. China: Innovative Development in the Conditions of the Economic Crisis / B. Heifets, D. Selikhov // Problems of the Far East. – 2010. – No. 1. – С. 46–56.

12. Tax incentives for innovation processes / Отв. edit N.I. Ivanov – Moscow: IMEMO RAS, 2009. – 160 p.

13. Ito Asei. Accelerating Pace of Innovation in China and Japan's Emerging Response. Apr 30, 2018. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.nippon.com/en/currents/d00403/>

14. Wang Xing China builds knowledge economy / S. Van, M. Kovalev // Bulletin of the Association of Belarusian Banks. – 2015. – No. 6. – P. 3–11.

15. Japan Science and Technology Agency (JST). Message from the President. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.jst.go.jp/EN/about/message.html>

16. Data by country. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://data.worldbank.org/country/japan?view=chart>

17. Main Science and Technology Indicators. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://stats.oecd.org/#>

18. Kiselev V.N. Innovation Policy and National Innovation Systems of Canada, Great Britain, Italy, Germany and Japan / V.N. Kiselev, D.A. Rubleveter,

O.V. Rudensky // Bulletin of the Center for Research and Statistics of Science. – M., – 73 p.

19. INNO–Policy Trend Chart – Innovation Policy Progress Report Japan 2009. – European Commission, 2009. – 35p.

20. Krasnov A.I. State regulation of scientific and technological development of Japan at the present stage / A.I. Krasnov // Russian Foreign Economic News. – 2010. – No. 7. – P. 11–19.

21. Klimova N.P. Financial incentives for innovation: Japan's experience. / N.P. Klimov // Scientific almanac. – 2015, # 8 (10). – P. 215–218.

Дані про автора

Артамонова Галина Володимирівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки Національного університету харчових технологій
e-mail: gartamonova@meta.ua

Данные об авторе

Артамонова Галина Владимировна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры международной экономики Национального университета пищевых технологий
e-mail: gartamonova@meta.ua

Data about the author

Galina Artamonova,

Ph. D. in Economics, Associate Professor at the Department international economy NUFT
e-mail: gartamonova@meta.ua

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК 336.717

DOI: 10.5281/zenodo.2678020
ЧЕРКАШИНА К.Ф.,
СОТНИК О.О.

Взаємозв'язок депозитної бази банків в Україні з макроекономічними показниками

Предмет дослідження. Аналіз динаміки депозитних ресурсів будь-якої країни є пріоритетним для фінансово-кредитних установ.

Метою дослідження є розгляд взаємозв'язку макроекономічних показників, таких як обмінний курс, розмір кредитів, ВВП, реальної заробітної плати та індексу споживчих цін в Україні, з депозитною базою банків. Ці економічні показники є рушійною силою функціонування банківської сфери, адже розмір облікової ставки буде формуватися виходячи з їхнього розміру.

Методологія дослідження. У статті використані методи аналізу та синтезу для визначення показників для проведення дослідження. Для більш детального дослідження взаємозв'язку макроекономічних показників з депозитною базою було застосовано статистичну програму.

Результати роботи. Ефективність діяльності банків залежить від обсягів і структури банківських ресурсів, основна частина яких формується за рахунок залучення тимчасово вільних коштів фізичних та юридичних осіб. Головним фактором стимулювання економічного розвитку країни є забезпечення необхідними фінансовими ресурсами та збільшення обсягів грошової маси в обігу, а будь-які конфлікти в суспільстві супроводжуються зниженням довіри до банківської системи і як наслідок сприяють відтоку депозитів, що зменшує грошову масу в обігу та збільшує кошти поза банками. Важливим чинником формування депозитів є саме вільні кошти населення. Виявлено значну взаємозалежність між розміром депозитів та розміром внутрішнього валового продукту, а також розміром наданих населенню кредитів й розміру курсу долара США.

Висновки. Для реалізації мети щодо стабілізації економіки країни необхідно забезпечувати ефективні умови розширення кредитування реального сектору економіки, що в свою чергу забезпечить надалі формування значних обсягів депозитних вкладів. Подальші дослідження будуть спрямовані на пошук підвищення ефективності функціонування депозитного ринку України.

Ключові слова: депозит, валютний курс, валовий внутрішній продукт, кредити, депозитна політика, банківські ресурси, індекс споживчих цін, індекс інфляції, темпи зростання.

Взаимосвязь депозитной базы банков в Украине с макроэкономическими показателями

Предмет исследования. Анализ динамики депозитных ресурсов любой страны является приоритетным для финансово–кредитных учреждений.

Целью исследования является анализ взаимосвязей макроэкономических показателей, таких как: обменный курс, размер кредитов, ВВП, реальной заработной платы и индекса потребительских цен в Украине, с депозитной базой банков. Эти экономические показатели являются движущей силой функционирования банковской сферы, ведь размер учетной ставки будет формироваться исходя из их размера и динамики.

Методология исследования. При отборе факторов для построения модели были использованы методы анализа и синтеза. Для более детального исследования взаимосвязи макроэкономических показателей с депозитной базой была использована статистическая программа.

Результаты работы. Эффективность деятельности банков зависит от объемов и структуры банковских ресурсов, основная часть которых формируется за счет привлечения временных свободных средств физических и юридических лиц. Главным фактором стимулирования экономического развития является обеспечение необходимых финансовых ресурсов и увеличение объемов денежной массы в обращении, поскольку конфликты в обществе способствуют снижению доходов граждан, что, в свою очередь отражается на объемах депозитов в банках. Важным фактором формирования депозитов является именно свободные средства населения. Была выявлена значительная взаимозависимость между размером депозитов и объемом внутреннего валового продукта, а также размером кредитов, предоставляемых населению.

Выводы. Для реализации цели стабилизации экономики страны необходимо создать эффективные условия расширения кредитования реального сектора экономики, что в свою очередь обеспечит формирование значительных учетных объемов депозитов. Дальнейшие исследования будут направлены на поиск эффективности функционирования депозитного рынка Украины.

Ключевые слова: депозит, валютный курс, валовой внутренний продукт, кредиты, депозитная политика, банковские ресурсы, индекс потребительских цен, индекс инфляции, темпы роста.

CHERKASHYNA K. F.,
SOTNIK O.O.

The relationship of the deposit base of banks in Ukraine with macroeconomic indicators

Subject of study. The analyze of the dynamics of deposit resources of any country is a priority for financial institutions.

The purpose of the article is to determine the relationship of macroeconomic indicators, such as: the exchange rate, the size of loans, GDP, real wages and the consumer price index in Ukraine, with the deposit base of banks. These economic indicators are the driving force behind the functioning of the banking sector, because the size of the discount rate will be formed on the basis of their analysis.

Methodology of the work. When selecting factors for building a model, methods of analysis and synthesis were used. For a more detailed study of the relationship of macroeconomic indicators with the deposit base, a statistical program was used.

Results of the work. The efficiency of banks depends of the volume and structure of banking resources, most of which are formed by attracting temporarily free funds of individuals and legal entities. The main factor in stimulating economic development is to ensure the necessary financial resources and an increase in the volume of money in circulation. Because the conflicts in society reduce the incomes of citizens and as a result to reduce the cost of deposits, which reduce cash expenditures. An important factor in the formation of deposits is the available funds of the population.

Conclusions. *To achieve the goal of stabilizing the country's economy, it is necessary to concentrate effective conditions for expanding lending to the real sector of the economy, which in turn will ensure the formation of significant accounting deposits. Further research will be focused on the search for the efficiency of the deposit market in Ukraine.*

Keywords: *deposit, exchangerate, Gross Domestic Product, credit, deposit policy, bank resources, consumer price index, inflation index, growth rate.*

Formulation of the problem. The efficiency of the banking system depends on the provision of its financial resources. One of the main ways of attracting money of the bank is deposits. The importance of transformations in the financial sphere requires timely diagnosis of the current state of the banking system and the ongoing changes. Each year it adds reporting, which allows to verify the existence of certain development trends, make sure to overcome the existing obstacles and achieve the intended results. To determine of the development of the banking system is to analyze such indicators: the ratio of assets and GDP, the share of the state, the share of foreign capital, the degree of diversification of assets, deposit base, etc. An objective and comprehensive evaluation involves analyzing as many of them as possible, but the scope of the article makes it necessary to limit itself to considering only a few of them.

Analyze of researches and publications. Research on the deposit market and the study of factors affecting their formation should be distinguished V. Ilchuk, T. Kochetigova, N. Kuzma, V. Lubiannikova, O. Prokopenko, U. Rosala, V. Uspalenko, V. Fedorenko [1–4]. In their works, they considered the actual issues of today: trend sin the development of the deposit market, the dynamics of deposit resources, factors of influence on deposit resources.

Purpose of the article (statement of the task). The purpose of the article is to investigate the state of the deposit market of Ukraine, to determine its main trends and prospects of development.

Main material. The volume and structure of deposit resources are closely linked to many factors, and consequently with the change in the social, economic, political conditions and cultural life of the country's population. The current needs and desires of the population have a direct impact on the development of deposit relations and contributed to the modification of the deposit market. We will investigate the trends of formation and development of deposit resources and define the main aspects of improving the situation of the deposit market.

Financial stability is understood to mean a stable state in which the financial system can effectively fulfil its key economic functions. The main functions of commercial banks are to attract of deposits and to give of loans. The purpose of this article is to analyze the dynamics of the volumes of these critical components of banking activity and their relationship. The study is narrowed to the consideration of deposits and loans of the two main subjects of the market economy – households and non-financial corporations (while not taking into account the general government, other financial corporations and non-profit organizations serving households) [3].

The attraction of free funds to legal and natural persons and the payment of interest costs to the bank is relatively cheap, since the issue of own securities or obtaining loans in the interbank market are more expensive ways of increasing capital. The attracted capital is the largest part of the bank's liabilities – it is the funds of legal entities and individuals involved in bank deposits. These banking operations are called deposit, namely, deposit – deposit [2]. Deposit (from lat – a thing given to saving) – is an economic relationship with the transfer of client funds for temporary use of the bank. The feature of the deposit is its duality in practical application.

The development of the stock market is one of the goals of macroeconomic policy in any developed country. The stock market plays a significant role in the development of the modern economy. They are the first indicators of the state of the economy and its possible fall. In the stock market one of the sectors of issuers is financial corporations. Financial corporations specialize in financial services or auxiliary financial activities [4]. To the sub-sector of other deposit corporations (banks) includes financial corporations whose main function is financial mediation and issuing liabilities in the form of deposits or other instruments of engagement financial resources included in monetary aggregates. Therefore, it remains relevant to study the impact of various factors on the aggregate size of deposits in the markets. With the spread of eco-

conomic integration in the world, with the close interaction of the economic systems of different countries, the creation of single markets and relevant infrastructure, the widespread view that the size of deposits of individual countries are affected not so much the internal indicators of these countries, but external. In this paper an analysis of the influence of external and internal factors on the size of deposits in Ukraine is conducted.

The study of this work is devoted to the study of the interdependence between the size of deposits, loans, consumer price index, real wage index, the official exchange rate of UAH to the US dollar and GDP.

Six economic indicators were selected for work, among which:

- Deposits (independent variable);
- Loans (independent variable);
- The official exchange rate of UAH to the US dollar (independent variable);
- GDP (independent variable);
- Real wage index (independent variable);
- Consumer price index (independent variable).

The data set contains 10 periods from 2007 to 2017.

We constructed a correlation matrix to examine the strength of the relationship between the dependent variable and the independent factors, as well as the relationship between the individual independent indicators.

To build a correlation matrix, you need to do the following: Open as a group • Review • Covariance Analysis • Correlation.

After completing these steps, we will get a correlation matrix of the following form (table 2).

After analyzing the data we can draw the following conclusions:

The largest correlation dependence of the size of deposits is with the size of GDP – coefficients of correlation 0,947. But the weak interaction with the real wage index and consumer price index. The correlation coefficient between the indicators is 0.0717 and 0.111. This value is explained by the fact that deposits in deposits are not very much contrived by real wage and consumer price indices.

Table 1. Output data for further calculations

Years	Deposits, mln. UAH.	Loans, mln. UAH.	UAH to USD	GDP, mln. UAH.	Real wage index, %	Consumer Price Index, %
2007	283874,882	426867,348	5,05	720731	12,3	16,6
2008	359740,419	734021,702	4,84	948056	1,1	22,3
2009	334952,898	723295,123	7,7	913345	4,2	12,3
2010	416649,867	732822,794	7,7	1082569	10,5	9,1
2011	491755,914	801809,217	7,9	1316600	11,0	4,6
2012	572341,941	815142,101	7,99	1408889	11,0	-0,2
2013	669974,071	910781,701	7,99	1454931	6,8	0,5
2014	675092,702	1020667,17	12,2	1566728	-13,5	24,9
2015	716727,649	981627,429	22,8	1979458	-9,9	43,3
2016	793474,632	998681,857	26,2	2383182	6,5	12,4
2017	898843,894	1016657,1	26,4	2982920	18,9	13,7

Source: compiled by the author on the basis of: [5–13]

Table 2. Correlation matrix

	Deposits, mln. UAH.	Loans, mln. UAH.	UAH to USD	GDP, mln. UAH.	Real wage index, %	Consumer Price Index, %
Deposits, mln. UAH.	1	0,89840982	0,855658912	0,947085788	0,071660834	0,119971409
Loans, mln. UAH.	0,89840982	1	0,724694407	0,800317173	0,350498008	0,195605247
UAH to USD	0,855658912	0,724694407	1	0,936477996	0,053787799	0,371462499
GDP, mln. UAH.	0,947085788	0,800317173	0,936477996	1	0,096488562	0,150755275
Real wage index, %	-0,071660834	0,350498008	0,053787799	0,096488562	1	0,70772867
Consumer Price Index, %	0,119971409	0,195605247	0,371462499	0,150755275	0,70772867	1

Source: compiled by the author on the basis of: [5–13]

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

The impact of loans and the rate on the US dollar is moderate and the value of their correlation coefficients is respectively 0.8984 and 0.8557.

Devaluation trends in our open export and import-dependent economy have a pronounced seasonality: in the spring and summer the hryvnia is strengthened, in autumn and winter it devalues.

Accordingly, in the second period, the population's demand for the currency, part of which is placed on deposits. In addition to devaluation risks, there is a more global problem of high shadowing of cash flows and low trust in state institutions.

At the stage of the growth of exchange rates in relation to the hryvnia, when people begin to buy the currency massively, to save it bring to the bank and open foreign currency deposits. If the situation

with the exchange rate is stable, it is much more profitable to save and accumulate money on hryvnia deposits.

We have used GNU PSPP for a detailed analysis of the dependent variable. GNU PSPP is a program for statistical analysis of sampled data.

Figure 1 shows a description and a brief analysis of data for 2007–2017.

Take five models for the analysis of variation variables.

Applying the description of data you can see the minimum, average, maximum values, as well as the variation of variation data.

To determine the empirical relationship between variables, we use bivariate correlations. Bivariate analysis help determine to what extent it becomes

DESCRIPTIVES		DESCRIPTIVES				
DESCRIPTIVES		/VARIABLES= Deposits Loans UAHToUSD GDP Realwageindex ConsumerPriceIndex.				
Valid cases = 11; cases with missing value(s) = 0.						
Variable	N	Mean	Std Dev	Minimum	Maximum	
Deposits	11	564857.17	202811.31	283874.88	898843.89	
Loans	11	832943.05	179622.46	426867.35	1020667.17	
UAHToUSD	11	12.43	8.42	4.84	26.40	
GDP	11	1523400.82	684226.15	720731.00	2982920.00	
Realwageindex	11	5.35	9.66	-13.50	18.90	
ConsumerPriceIndex	11	14.50	12.46	-.20	43.30	

Figure 1. Description of data for 2007–2017

CORRELATIONS		CORRELATIONS						
CORRELATIONS		/VARIABLES = Deposits Loans UAHToUSD GDP Realwageindex ConsumerPriceIndex						
/PRINT = TWOTAIL SIG.								
Correlations								
	Pearson Correlation	Deposits	Loans	UAHToUSD	GDP	Realwageindex	ConsumerPriceIndex	
Deposits		1.00	.90	.86	.95	-.07	.12	
	Sig. (2-tailed)		.000	.001	.000	.834	.725	
	N	11	11	11	11	11	11	
Loans		.90	1.00	.72	.80	-.35	.20	
	Sig. (2-tailed)	.000		.012	.003	.291	.564	
	N	11	11	11	11	11	11	
UAHToUSD		.86	.72	1.00	.94	-.05	-.37	
	Sig. (2-tailed)	.001	.012		.000	.875	.261	
	N	11	11	11	11	11	11	
GDP		.95	.80	.94	1.00	.10	.15	
	Sig. (2-tailed)	.000	.003	.000		.778	.658	
	N	11	11	11	11	11	11	
Realwageindex		-.07	-.35	-.05	.10	1.00	-.71	
	Sig. (2-tailed)	.834	.291	.875	.778		.015	
	N	11	11	11	11	11	11	
ConsumerPriceIndex		.12	.20	-.37	.15	-.71	1.00	
	Sig. (2-tailed)	.725	.564	.261	.658	.015		
	N	11	11	11	11	11	11	

Figure 2. Bivariate correlations

► REGRESSION

REGRESSION
 REGRESSION
 /VARIABLES= Loans UAHoUSD GDP
 Realwageindex ConsumerPriceIndex
 /DEPENDENT= Deposits
 /METHOD=ENTER
 /STATISTICS=COEFF R ANOVA.

Model Summary (Deposits)

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
.99	.97	.95	46267.38

ANOVA (Deposits)

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	400620923386.54	5	80124184677.31	37.43	.001
Residual	10703351304.01	5	2140670260.80		
Total	411324274690.55	10			

Coefficients (Deposits)

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		Sig.
	B	Std. Error	Beta	t	
(Constant)	319926.35	239781.00	.00	1.33	.231
Loans	-.24	.39	-.21	-.62	.562
UAHoUSD	-7226.38	7194.95	-.30	-1.00	.361
GDP	.45	.15	1.50	3.01	.030
Realwageindex	-11574.82	6207.47	-.55	-1.86	.121
ConsumerPriceIndex	-5594.04	3272.07	-.34	-1.71	.148

Figure 3. Line argression

► NPAR TESTS

NPAR TESTS
 NPAR TEST
 /KOLMOGOROV-SMIRNOV (NORMAL) =
 Deposits Loans UAHoUSD GDP Realwageindex
 ConsumerPriceIndex.

One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test

	Deposits	Loans	UAHoUSD	GDP	Realwageindex	ConsumerPriceIndex	
N	11	11	11	11	11	11	
Normal Parameters	Mean	564857.17	832943.05	12.43	1523400.82	5.35	14.50
	Std. Deviation	202811.31	179622.46	8.42	684226.15	9.66	12.46
Most Extreme Differences	Absolute	.15	.18	.34	.20	.18	.16
	Positive	.13	.15	.34	.20	.15	.16
	Negative	-.15	-.18	-.18	-.12	-.18	-.12
Kolmogorov-Smirnov Z		.51	.60	1.12	.67	.61	.54
Asymp. Sig. (2-tailed)		.960	.869	.146	.760	.852	.935

Figure 4. Non-Parametric Statistic. One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test

easier to know and predict a value for one dependent variable if we know the value of the other independent variable.

Simple linear regression is useful for finding relationship between continuous variables. One is predictor or independent variable and other is response or dependent variable. It looks for statistical relationship but not deterministic relationship. Relationship between two variables is said to be deterministic if one variable can be accurately expressed by the other. Statistical relationship is not accurate in determining relationship between variables.

In statistics, the Kolmogorov-Smirnov test (K-S test or KS test) is a nonparametric test of the

equality of continuous, one-dimensional probability distributions that can be used to compare a sample with a reference probability distribution (one-sample K-S test), or to compare two samples (two-sample K-S test). It is named after Andrey Kolmogorov and Nikolai Smirnov.

The Kolmogorov-Smirnov statistic quantifies a distance between the empirical distribution function of the sample and the cumulative distribution function of the reference distribution, or between the empirical distribution functions of two samples. The null distribution of this statistic is calculated under the null hypothesis that the sample is drawn from the reference distribution (in the one-

sample case) or that the samples are drawn from the same distribution (in the two-sample case). In each case, the distributions considered under the null hypothesis are continuous distributions but are otherwise unrestricted.

Factor analyze a statistical method used to describe variability among observed, correlated variables terms of a potentially lower number of unobserved variables called factors.

According to the analysis of the interconnection of Ukrainian deposit resources, one can conclude that the greatest interaction with such a micro-economic indicator as the gross domestic product and has the greatest correlation with it, as well as the size of loans in the country significantly affects the formation of deposit resources.

Conclusions

To increase the efficiency of using deposit resources, we propose the following measures:

- to improve the equality of the deposit portfolio, namely to increase the share of long-term deposits;
- restore public confidence in the national currency of Ukraine – hryvnia, stabilizing it scours;
- to impose strict sanction son banks that carry-out non-return of deposit sand delay of payments to customers;
- to introduce control over the management of banks, namely the publication of lists of bank owners, the legal establishment of strict conditions for the appointment of managing banks;
- to establish and control the maximum possible rates on deposits;
- to create more favourable for deposit or suffers, thus improving their own banking services;
- to establish legislative and judicial protection of the rights and interests of bankers, which, in essence, indicates an underestimation of the role of banks and even a certain disregard for them by the state authorities;
- to establish a system of guaranteeing deposits of the population.

References

1. Prokopenko E.A. Evolution of development and development of deposit operations [Electronic resource] / E.A. Prokopenko, V.P. Ilchuk // Bulletin of Chernihiv State Technological University. – 2012. – Mode access to the resource: <http://economic-vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=1176>.

2. Rosola V.V. Evaluation of the modern status of the deposit market of ukraine [Electronic resource] / VV Rosola, NM Kuzma // Scientific Bulletin of Mukachevo State University. – 2018. – Resource access mode: <http://www.msu.edu.ua/visn/wp-content/uploads/2018/06/1-9-1-2018-26.pdf>.

3. Kochetigova T. Economic situation and principles of politics of deposits banks [Electronic resource] / T. V. Kochetigova, V.S. Fedorenko // Scientific Bulletin of Mukachevo State University. – 2017. – Resource access mode: <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/145.pdf>.

4. Uspalenko V.I. Modern state of banking deposit policy [Electronic resource] / V.I. Usalalenko, V.V. Lubiannikova // "Young Scientist" No. 1. – 2016. – Mode of access to the resource: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/1/45.pdf>.

5. Deposits attracted by deposit-taking corporations (except for the National Bank of Ukraine) [Electronic resource] // National Bank of Ukraine –Resource Access Mode: <https://bank.gov.ua/files/3.2-Deposits.xls>.

6. Loans granted by deposit-taking corporations (except for the National Bank of Ukraine) [Electronic resource] // National Bank of Ukraine – Resource Access Mode: <https://bank.gov.ua/files/3.3-Loans.xls>.

7. Gross Domestic Product [Electronic resource] // Ministry of Finance –Resource Access Mode: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp>.

8. Real wage index [Electronic resource] // Ministry of Finance –Resource Access Mode: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/index>.

9. The official dollar rate [Electronic resource] // Ministry of Finance –Resource Access Mode: <https://minfin.com.ua/ua/currency/nbu/usd/2009-01-01/2018-01-01/>.

10. Inflation index [Electronic resource] // Ministry of Finance –Resource Access Mode: <https://index.minfin.com.ua/economy/index/inflation/2007>.

11. Monetary and financial statistics [Electronic resource] // National Bank of Ukraine –Resource Access Mode: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#2.

12. Inflation analysis [Electronic resource] // National Bank of Ukraine –Resource Access Mode: https://bank.gov.ua/control/publish/category?cat_id=71468.

13. Macroeconomic Indicators [Electronic resource] // National Bank of Ukraine –Resource Access Mode: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=23487024&cat_id=57896.

Дані про авторів**Черкашина Катерина Федорівна,**

к. е. н., доцент, Університет державної фіскальної служби України, доцент кафедри банківської справи та фінансового моніторингу
e-mail: portosik29@gmail.com

Сотник Ольга Олегівна,

студент Університет Державної фіскальної служби України
e-mail: olgasotnuk846@gmail.com

Данные об авторах**Черкашина Екатерина Федоровна,**

к. э. н., Университет государственной фискальной службы Украины, доцент кафедры банковского дела и финансового мониторинга
e-mail: portosik29@gmail.com

Сотник Ольга Олеговна,

студент, Университет Государственной Фискальной Службы Украины
e-mail: olgasotnuk846@gmail.com

Data about authors**Kateryna Cherkashyna,**

Ph.D, Economic Sciences, Assistant, Professor, University of the State Fiscal Service of Ukraine, Associate Professor of the Department of Banking and Financial Monitoring
e-mail: portosik29@gmail.com

Olga Sotnik,

a student University of the State Fiscal Service of Ukraine
e-mail: olgasotnuk846@gmail.com

УДК 330.322.01

DOI: 10.5281/zenodo.2678024

ТКАЧЕНКО О.М.

Диверсифікація інвестиційного портфеля приватного інвестора як спосіб зниження його ризикованості

З метою отримання найбільшого доходу кожен інвестор знаходиться в постійному пошуку оптимальних інвестиційних активів, які б дали змогу диверсифікувати інвестиційні портфелі, мінімізувати ризики та підвищити дохідність інвестицій. Однак, альтернативне інвестування на фондовій та валютних біржах, в мережі Інтернет, в банківській сфері є досить ризиковим і потребує від інвестора відповідних знань, умінь та досвіду.

У статті досліджується різноманітні інвестиційні активи, що слугують засобом диверсифікації інвестиційного портфелю з метою зменшення його ризиковості. В межах дослідження автор зосереджує увагу на інвестиціях в дорогоцінні метали, нерухомість, банківські депозити, іноземну валюту, цінні папери, онлайн-інвестиції. Досліджуються переваги, недоліки та особливості капіталовкладень приватними особами в ці інвестиційні активи. Особливий акцент робиться на здійсненні інвестицій в дорогоцінні метали, а саме в золото. В статті розглянуті різні інструменти інвестування в золото: придбання злитків, монет та ювелірних виробів, інвестування в металеві рахунки та WebMoney.

Висновки. Розглянуті способи інвестування доцільно розглядати лише як довгострокові капіталовкладення, терміни яких становлять понад десять років; кожен інструмент має свій ступінь ризику та рівень дохідності; ринок нетрадиційних форм інвестування в Україні лише розвивається.

Ключові слова: інвестиції, інвестування, диверсифікація, дорогоцінні метали, нерухомість, альтернативне інвестування, інвестування в банківські депозити, інвестування в золото.

ТКАЧЕНКО О.М.

Диверсификация инвестиционного портфеля частного инвестора как способ снижения его рискованности

С целью получения наибольшего дохода каждый инвестор находится в постоянном поиске оптимальных инвестиционных активов, которые позволили бы диверсифицировать инвестиционные портфели, минимизировать риски и повысить доходность инвестиций. Однако, альтернативное инвестирование на фондовой и валютных биржах, в сети Интернет, в банковской сфере является достаточно рискованным и требует от инвестора соответствующих знаний, умений и опыта.

В статье исследуются различные инвестиционные активы, которые служат средством диверсификации инвестиционного портфеля с целью уменьшения его рискованности. В рамках исследо-

вания автор сосредоточивает внимание на инвестициях в драгоценные металлы, недвижимость, банковские депозиты, иностранную валюту, ценные бумаги, онлайн–инвестиции. Исследуются преимущества, недостатки и особенности капиталовложений частными лицами в эти инвестиционные активы. Особый акцент делается на осуществлении инвестиций в драгоценные металлы, а именно в золото. В статье рассмотрены различные инструменты инвестирования в золото: приобретение слитков, монет и ювелирных изделий, инвестирование в металлические счета и WebMoney.

Выводы. Данные способы инвестирования целесообразно рассматривать только как долгосрочные капиталовложения, сроки которых составляют более десяти лет; каждый инструмент имеет свою степень риска и уровень доходности; рынок нетрадиционных форм инвестирования в Украине только развивается.

Ключевые слова: инвестиции, инвестирование, диверсификация, драгоценные металлы, недвижимость, альтернативное инвестирование, инвестирование в банковские депозиты, инвестирование в золото.

TKACHENKO O.M.

Diversification of the private investor's investment portfolio as a way to reduce its riskiness

Each investor is searching for the best investment assets constantly. It helps him to get the most revenue, to diversify investment portfolios, minimize risks and increase return on investment. However, alternative investment in the stock and currency exchanges, the Internet, in the banking sector is quite risky and requires the investor to have the relevant knowledge, skills and experience.

The article examines various investment assets that serve as a means of diversifying the investment portfolio in order to reduce its risk profile. Within the research, the author focuses on investments in precious metals, real estate, bank deposits, foreign currency, securities, online investments. The advantages, drawbacks and peculiarities of investments by individuals in these investment assets are explored. Particular emphasis is placed on investing in precious metals, especially in gold. The paper discusses various instruments for investing in gold: purchasing ingots, coins and jewelry, investing in metal accounts and WebMoney.

Conclusions: *Considered ways of investing should be considered only as long–term investments, the terms of which are more than ten years; each species has its own degree of risk and profitability; the market for non–traditional forms of investment in Ukraine is only developing.*

Key words: *investment, investment, diversification, precious metals, real estate, alternative investment, investment in bank deposits, investment in gold.*

Постановка проблеми. Кожен інвестор прагне заробити на інвестиційній діяльності якнайбільше грошей і тому постійно знаходиться в процесі пошуку оптимальних варіантів розміщення вільних коштів та формування інвестиційного портфеля. Для одних інвесторів прийнятним є розміщення коштів на депозитних рахунках в банках та отримання невеликого прибутку. А інші надають перевагу ризиковому інвестуванню в Інтернеті під значно більші ставки доходності.

Сучасний світ надає численні можливості обирати інструменти для здійснення інвестиційної діяльності ґрунтуючись на бажаннях та можливостях потенційних інвесторів. Інвестувати кошти можна в розвиток перспективних підприємств, цінні папери, дорогоцінні метали, валюту іноземних держав і багато іншого.

Експерти з інвестування та інвестори з досвідом радять використовувати в своєму інвестиційному портфелі різні інструменти та активи для інвестування. Диверсифікація та хеджування інвестиції дає можливості мінімізувати ризики втрати вкладених коштів, збільшити доходність такого портфеля та його унікальність. Однак, диверсифікація інвестиційного портфеля вимагає відповідних знань, умінь та досвіду в інвестиційній та фінансовій сферах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика інвестування та диверсифікації інвестиційного портфеля широко досліджується за кордоном вже довгий час. Проте в Україні дослідження диверсифікації інвестиційних портфелів через використання альтернативних інвестиційних активів знаходяться на досить низькому

рівні. Вагомий внесок у дослідження цієї проблематики зроблено такими науковцями, як Кейнс Дж., Кембл Р., Розман Д., Еванс Р., Власова І., Гриньова В., Бражко О. та інші.

Формулювання цілей статті. Здійснити аналіз сучасного стану інвестиційних активів, що присутні на інвестиційному ринку України. Дослідити особливості інвестиційної діяльності на ринку дорогоцінних металів, цінних паперів та банківських депозитів. Розглянути можливі інструменти заощадження та примноження капіталу в глобальній мережі Інтернет. Порівняти й дослідити ефективність розглянутих способів інвестування та визначити переваги та ризики для потенційних інвесторів

Вклад основного матеріалу. Кожен приватний інвестор формуючи структуру свого інвестиційного портфеля повинен враховувати свої уподобання щодо: мети інвестування (зберігання чи накопичення); обсягу вкладень (деякі інвестиції, такі як нерухомість, мають значний стартовий поріг); допустимого ризику; терміну, на який здійснюються інвестиції; власних знань та розуміння того чи іншого ринків.

Не менш важливим детермінантом, що визначає структуру інвестиційних вкладень є економічна ситуація в країні. На нашу точку зору, в період економічної стабільності більшість грошових вкладень доцільно розміщувати в банківських депозитах, інвестувати в розвиток бізнесу та вкладати в нерухомість й нематеріальні активи (ювелірні прикраси, вироби мистецтва...). Не зайвим буде також диверсифікувати банківські депозити: 50% мають бути гривневі вклади, і по 25% – вклади в доларах і євро.

Однак, під час економічних та фінансових криз, політичних нестабільностей та військових дій, на нашу думку, за інвестиційні активи доцільно обирати іноземну валюту та дорогоцінні метали.

Розглядаючи інвестиційні активи, ми в першу чергу звернемо увагу на ті, що користуються попитом у європейських та американських інвесторів:

- 1) інвестування в нерухомість;
- 2) розміщення коштів на банківських депозитах;
- 3) вклади в дорогоцінні метали (злитки, монети, прикраси);
- 4) інвестування в бізнес–проекти та старт–апи;
- 5) інвестиції в цінні папери (акції, облігації та облігації державної позики);
- 6) онлайн–інвестиції в Інтернеті (ПАММ–рахунки, WebMoney, HYIP – проекти, кредитуван–

ня інтернет–обмінників і приватних осіб, інвестування в домени та сайти);

7) нетрадиційні активи (вироби мистецтва, автотомобілі, меблі, колекції марок та вин тощо)

Найбільш поширеними в Україні інвестиціями приватних осіб є капіталовкладення в нерухомість, банківські депозити, іноземні валюти та цінні папери. Інвестиції в мережі Інтернет є досить ризикованими, а інвестиції в арт–об'єкти та антикваріат не користуються попитом через недостатній розвиток в Україні відповідних ринків.

Для пересічного громадянина, що має вільні кошти та бажання отримувати пасивні доходи, досить простим виявляється інвестування в нерухомість. Нерухомість завжди була і залишається надійним вкладенням коштів. І на цьому етапі не має великого значення об'єктом інвестування буде житлова чи комерційна нерухомість. Більш важливим, на нашу точку зору, є можливість подальшого збагачення та отримання доходу, як правило, шляхом здачі цієї нерухомості в оренду.

Однак в часи кризи та воєнного становища в будь–якій країні та в будь–які часи ринок нерухомості завмирає або має тенденцію до стагнації. Також при інвестування в нерухомість потрібно аналізувати ступінь насиченості ринку нерухомості та ціновий сегмент попиту. Експерти ринку нерухомості прогнозують в 2019 р. подальшу стагнацію ринку на фоні постійного збільшення собівартості та невідповідності цін з низьким середнім доходом населення через перенасичення ринку. [1]

Проте капіталовкладення в нерухомість мають значні переваги, до яких можна віднести:

- високий протиінфляційний захист;
- можливість поступового вкладення коштів в один об'єкт;
- найбільш надійний вид інвестування;
- можливість паралельно зі зберіганням коштів вирішити житлові питання в разі купівлі житла.

Найпоширеніший і найбільш зрозумілий вид інвестування у населення нашої країни є інвестування капіталу в банківські депозити. Тим паче, наприкінці 2018–го року ми спостерігали підвищення процентної ставки за строковими депозитами. На початок лютого 2019–го року банки пропонують своїм вкладникам інвестувати гроші в середньому під 18% для гривневих вкладів та під 4–4,5% для валютних вкладів. [2]

До того ж, банки заради залучення більшої кількості клієнтів постійно удосконалюють свої

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

продукти. Нерідко банки пропонують вклади, що дозволяють витратити частину вкладених коштів без втрати відсотків або вклади, доходи за якими не оподатковуються.

Основною перевагою інвестування в банківські депозити є їх захищеність та гарантування повернення вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. Гарантоване покриття вкладів у разі банкрутства банку становить до 200 тис. грн., з перспективою росту до 800 тис. грн у 2019 році.

Разом з тим треба розуміти, що оскільки відсотки за банківськимикладами ненабагато перевищують рівень інфляції, то вони можуть бути лише засобом збереження, а не примноження капіталу. Також потрібно пам'ятати, що всі доходи за депозитнимикладами оподатковуються податком на доходи фізичних осіб (18%) та військовим збором (1,5%). Тобто, реальний дохід за вкладом складатиме лише 0,805 від оголошеної ставки.

Наступним досить популярним і доступним в Україні інвестуванням є купівля іноземної валюти. Як правило фінансово–валютним інструментом для такого інвестування обирають долар США, євро або фунт стерлінгів. Найбільшу вигоду від цього способу заощаджень можна отримати в моменти значної девальвації національної валюти. Проте, останнім часом в результаті отримання траншів від МВФ ми спостерігаємо зміцнення української гривні. Тому завдяки такому способу можна лише зберегти заощадження (рис. 1).

Ще одним різновидом валюти, що здатна виконувати функцію збереження капіталу, є крипто–валюта, а саме біткоіни. Втім, потрібно враховувати значну волатильність біткоінів (зростання/

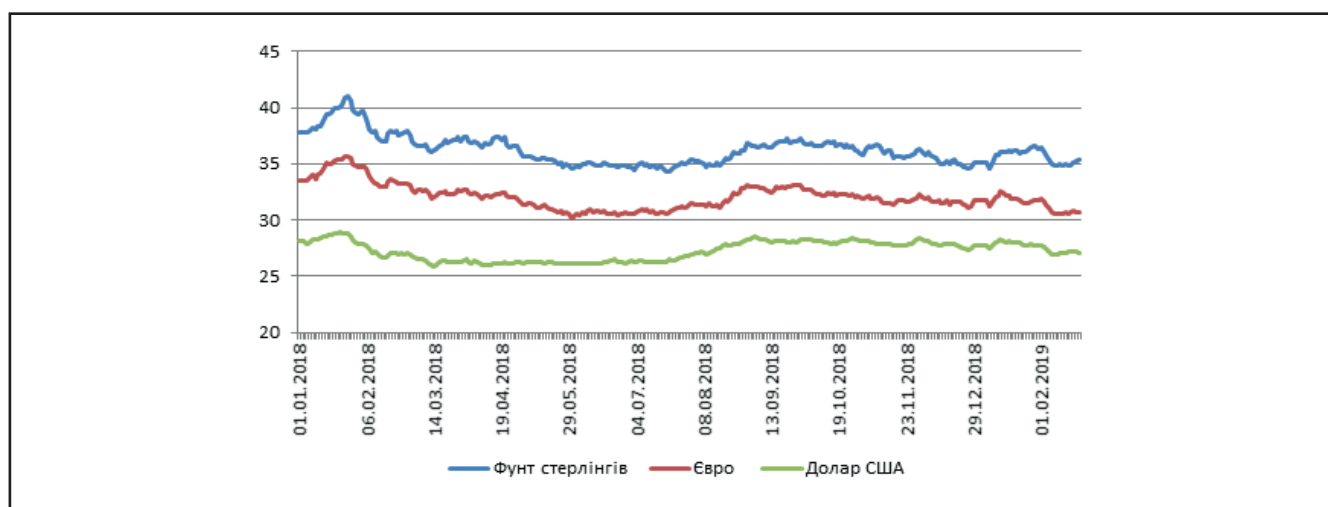
падіння курсу більш ніж на 1000 дол. за добу стали вже нормою) та досить умовну легальність операцій з ними (в Україні вони прямо не заборонені, але сфера обігу дуже обмежена).

Іншим досить поширеним у світі способом зберігання коштів є вкладення в дорогоцінні метали, основними з яких є: золото, срібло, платина та палладій. Для інвесторів основний інтерес представляють саме ці дорогоцінні метали, оскільки вони обертаються на ринку за підтримки банківських систем і є доступними для купівлі–продажу пересічній особі.

Кожен з цих металів має свої особливості котирування, формування ціни, умови придбання та зберігання. Історично найпопулярнішим інвестиційним активом серед дорогоцінних металів є золото, яке визначає ціни на інші метали.

Люди надавали перевагу золоту як найбільш надійному способу заощаджень в усі часи, а особливо під час подій масштабного характеру. Традиційно попит та ціна на золото зростає в критичні та перехідні періоди (війни, революції), коли виникає вірогідність обвалу економічної системи та падіння цін на акції та інші традиційні фінансові інвестиційні інструменти. Котирування золота залежать від численних факторів, серед яких можна виділити такі: тенденції ринку золота та ринку долара, світові фінансові кризи та інфляція, війни або політичні кризи.

Популярність срібла обумовлена його надійністю, доступністю та меншою вартістю. Оскільки срібло, як і платина і палладій, є промисловими металами, ціна на них залежить також і від сфер їх застосування. Ціни на срібло, платину та пал–

Рисунок 1. Динаміка курсів іноземних валют відносно української гривні в 2018–2019 (початок) роках.[3]

ладій формуються під впливом ринкових попиту і пропозиції та виходячи з ціни золота. Однак, їх вважають більш волатильними металами. Тому ці активи є більш привабливими не для інвестування, а для спекулятивних операцій через різкі перепади цін на них.

В сучасній Україні ринок паладію та платини майже нерозвинений. Котирування цих металів здійснюють досить обмежена кількість банків, а придбати злитки з них доступно лише в одному банку – Правекс–Банку.

Українські банки пропонують приватним інвесторам декілька способів капіталовкладень в дорогоцінні метали. Кожен з них має свої особливості, переваги та недоліки. Розглянемо найбільш поширені з них на прикладі золота:

1. Купівля золотого злитка в банку – досить поширений спосіб капіталовкладень в дорогоцінні метали. Продаж золота в злитках від 1 до 1000 грам здійснює досить широке коло банків за наявності спеціальної банківської ліцензії. Однак, банків, які продають злитки, значно менше, ніж тих, які їх купують у населення. Тож продати злиток через певний час може бути проблематично. Також потрібно мати на увазі, що дрібні злитки мають дуже високу маржу (до 50%), а великі – складніше продати. Інвестуючи в злитки потрібно пам'ятати про наявність банківського спреда – різницю в ціні між продажем та купівлею цього активу. Ще однією особливістю такого способу інвестування є необхідність забезпечення схоронності золотих злитків (облаштування власного сховища або оплата послуг зі зберігання в банку), що може вимагати додаткових витрат. Отже, такий спосіб вкладення грошей навряд чи дозволить інвестору отримати значний приріст капіталу.

2. Вкладення в банківські золоті рахунки – на нашу точку зору, це найлегший спосіб «золотого» інвестування, суть якого полягає у відкритті рахунку подібному до банківського депозиту, тільки замість валюти предметом вкладу є грами золоту. Привабливим при такому вкладенні є звільнення від сплати ПДВ, оскільки покупець не отримує золото у фізичному вигляді. Значним недоліком такого інвестування є відсутність державного страхування рахунків Фондом гарантування вкладів. Як і зі стандартним депозитом, на металеві рахунки нараховуються відсотки, але їх розмір складає в середньому 1,5–3%, з яких ще потрібно заплатити ПДФО та військовий збір.

3. Торгівля золотом на валютній біржі – досить ризиковий метод інвестицій, який до того ж ще вимагає залучення посередника (брокера), оскільки валютна біржа не допускає прямої участі інвестора в торгах. Проте такий метод виключає необхідність сплати податків і вирішення питань про забезпечення схоронності металу.

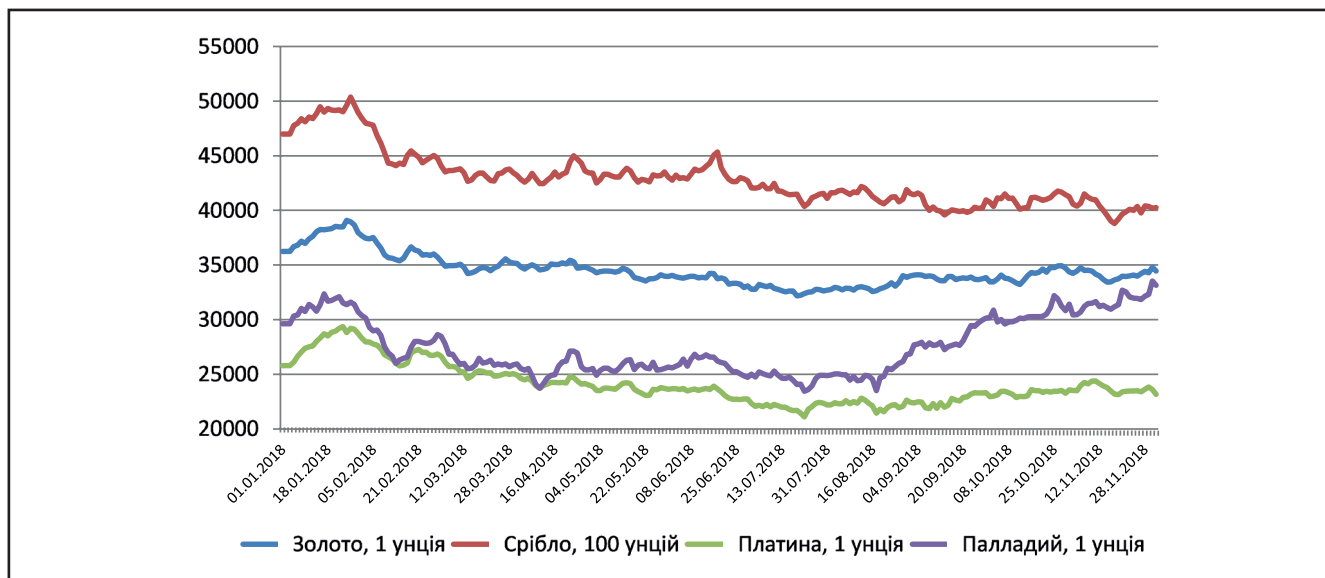
4. Придбання золотих банківських колекційних та інвестиційних монет – досить простий спосіб капіталовкладення, оскільки українські банки пропонують монети всім охочим. Треба брати до уваги, що вартість колекційних монет значно вища ніж інвестиційних, і вмістить не лише вартість металу, а також і вартість робіт з художнього оформлення та ПДВ. І знову перед інвестором постає питання забезпечення безпеки свого вкладення.

5. Золото WebMoney – це найновіший спосіб капіталовкладень в золотий метал, суть якого полягає в придбанні електронного еквівалента золота. За необхідності інвестор має можливість отримати метал у фізичному вигляді, проте лише в офісі арабської компанії WM Metals FZE в ОАЕ. Проте, надійність вкладення грошей в золото WebMoney не викликає в інвесторів сумнівів і залишається популярним інвестуванням вже близько 5–8 років.

6. Придбання ювелірних прикрас – такий спосіб інвестування скоріше відноситься до інвестування в об'єкти мистецтва та антикваріату. Розглядаючи таке інвестування потрібно пам'ятати про його основні недоліки: в прикрасах використовується не чисте золото, а сплав з домішками; продати золоті ювелірні вироби за ціною покупки досить складно; варто придбавати вироби майстрів–ювелірів зі світовим ім'ям, що вимагає значних первинних інвестицій.

Помилкою є вважати, що золото завжди дорожчає. Світова ціна золота встановлюється на Лондонській біржі, так званий лондонський фіксинг. В Україні ціна на «жовтий метал» встановлюється Національним банком України в залежності від світової кон'юнктури і фіксується на кожен робочий день. (рис. 2)

Інвестиції в дорогоцінні метали слід розглядати як довгострокові вкладення. Хоча в Україні поширеним є інвестування фізичними особами у банківські метали на один–три роки, однак за кордоном ці строки значно триваліші й становлять до десяти і більше років. В такому випадку можлива і більша доходність за такими інвестиційними ак-

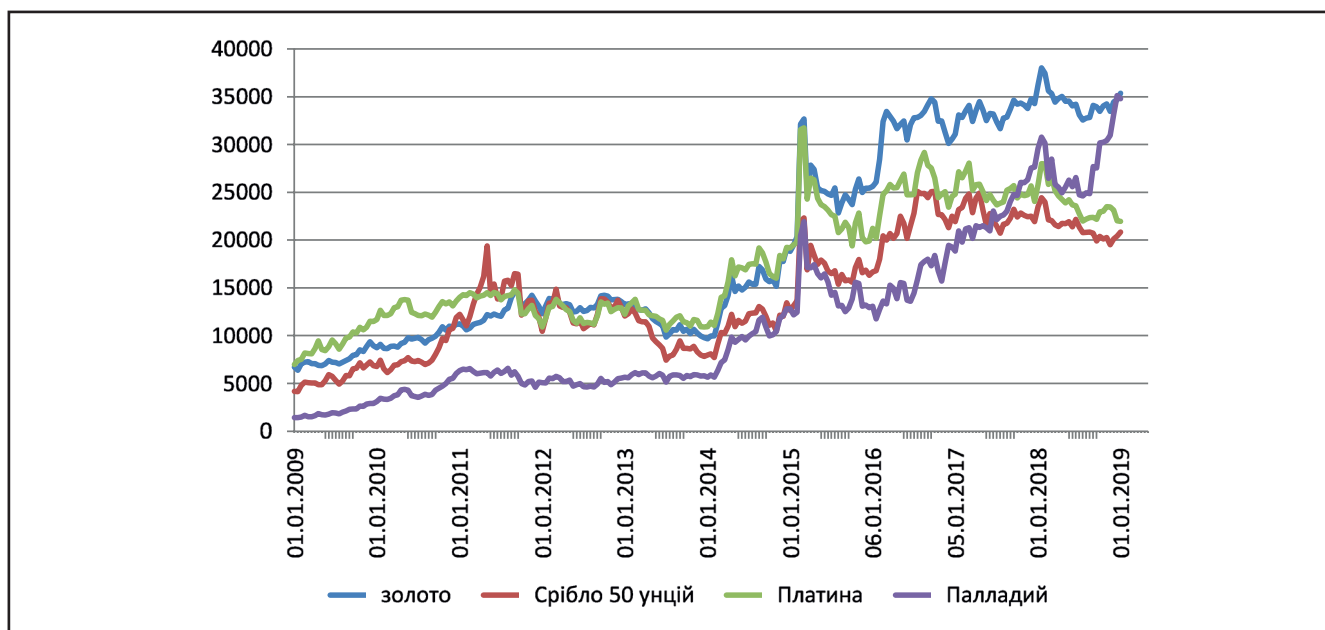
Рисунок 2. Динаміка офіційної вартості дорогоцінних металів в Україні протягом 2018 р. (грн/унція) [3]

тивами. Протягом більш довгого періоду стрибок в ціні металу буде значно вагомішим, а відтак є можливість отримати більше доходу. (рис. 3)

Досить популярним інвестиційним активом, як в Україні, так і в інших цивілізованих країнах, є цінні папери, серед яких потрібно виділити акції та облігації. Інвестування в акції компаній є досить ризиковою справою і прямо залежить від господарської діяльності компанії-емітента. Але і дохідність за акціями може перевищити відсоток від банківського депозиту та покрити рівень інфляції. Тому при виборі акції для капіталовкладень потрібно ретельно вивчати діяльність емітента за останні

роки. Оскільки, ризиковим моментом при такому виді інвестування є вірогідність втрати вкладів через банкрутство емітента.

Увесь сучасний цивілізований світ досить активно використовує можливості інвестування на фондових біржах, заробляючи при цьому на дивідендах та на курсовій різниці акцій. Однак в Україні фондові ринки тільки розвиваються, хоча і стрімкими темпами. На початок 2019-го року найбільшими гравцями на фондовому ринку були такі фондові біржі: ПрАТ «ФБ «Перспектива», АТ «Українська біржа» та АТ «ФОНДОВА БІРЖА ПФТС».

Рисунок 3. Динаміка офіційних курсів дорогоцінних металів за 2009–2018 рр. (грн/унція) [3]

Пропозиції щодо акцій як українських, так і іноземних інвесторів на вітчизняних фондових біржах досить скупі. На початок лютого 2019–го року структура пропозицій на Українській біржі виглядала наступним чином: [4]

Інструмент	Питома вага у торгах
Облігації внутрішньої державної позики	68,65%
Акції українських підприємств	21,9%
Облігації підприємств	3,35%
Інвестиційні сертифікати	2,44%
Акції інвестиційних фондів	2,13%
Акції іноземних емітентів	0,61%
Інше	0,91%

Інвестування в цінні папери вимагають від інвестора володіння достатнім рівнем знань у фінансовій та інвестиційній галузях. В тому випадку, коли таких знань бракує можна звернутися до Пайових інвестиційних фондів, діяльність яких передбачає залучення дрібних інвесторів на умовах часткової (пайової) участі у великих проектах, якими керує цей фонд.

Найбільш безризикованими та надійними інвестиціями в цінні папери є придбання облігацій державних та муніципальних позик. Ще Гаррі Марковіц на початку ХХ ст. визнав, що єдині цінні папери, які можуть бути не ризикованими є цінні папери країн, що забезпечені урядом.

Як бачимо з таблиці, найбільше на вітчизняному фондовому ринку представлені облігації внутрішніх державних позик (далі – ОВДП), які розміщує, обслуговує та гарантує виплати по них Міністерство фінансів України. Купувати такі цінні папери інвесторам дуже вигідно. По–перше, через високий ступінь надійності – адже йдеться про державні гарантії викупу облігацій (за 20 років використання такого інструменту не було жодних «збоїв»). По–друге – ОВДП мають досить привабливу дохідність. Середньозважений рівень дохідності розміщених в січні 2019 року облігацій за даними Національного банку України доходить до 20%. [3]

Серед переваг інвестування в ОВДП, зокрема, один з державних банків, виділяє наступні:

- гарантія держави на 100% придбаних ОВДП;
- поточна дохідність значно перевищує дохідність на відповідні депозити;
- відсутній прибутковий податок на дохід, отриманий від ОВДП;

- можливість дострокового продажу ОВДП на вторинному ринку;

- дохід сплачується у валюті та повернення суми інвестицій у валютні ОВДП здійснюється у валюті;
- можливість отримати кредит під заставу ОВДП. [5]

Разом з тим недоліком ОВДП є те, що покупцеві потрібно заплатити ряд накладних витрат (за відкриття рахунку в цінних паперах, оформлення нотаріально завіреної картки зразків підписів, обслуговування рахунку тощо). Тому економічна ефективність таких інвестицій починається з певної суми. На нашу думку, оптимальна сума інвестицій в ОВДП починається зі 100 тис. грн. І тому не даремно держава встановлює мінімальний обсяг інвестування в ОВДП на рівні 1 млн. грн.

Ще один вид інвестицій, які варто розглянути в межах нашого дослідження – це інвестиції в мережі Інтернет. Завдяки розвитку «Всесвітньої павутини» і її вседоступності кожен приватний інвестор має доступ до великої кількості інтернет–сервісів і програм, які дозволяють отримувати пасивний дохід. Прибуток від таких капіталовкладень, як правило, значно менший загальноприйнятих уявлень, однак, він все ж таки є, через що дохід від такого інвестування може отримувати навіть інвестор–початківець.

Інтернет надає чимало можливих варіантів та способів капіталовкладень. Ось найбільш поширені інструменти для інвестування в Інтернеті:

- ПАММ–рахунки на Forex;
- борговий сервіс WebMoney;
- хайпи (HYIP – проекти), фонди та біржі;
- кредитування інтернет–обмінників і приватних осіб;
- інвестування в публічні бюджетні автомати;
- інвестування в домени та сайти.

Основними перевагами інвестицій в Інтернет є оперативність, простота і висока прибутковість. Однак, це і найбільш ризикований спосіб вкладень, який характеризується великою кількістю шахраїв та непрозорістю ведення операцій. Саме тому необхідно використовувати для капіталовкладень тільки перевірені ресурси.

Звісно ж, наше дослідження охопило далеко не всі способи примноження заощаджень, якими можуть скористуватися українці. Приміром, маючи вільні кошти, можна започаткувати свій бізнес чи придбати частку в «чужій справі». Але такі кроки потребують рішучості та значних початкових інвестицій.

Висновки

В умовах сучасних процесів економічного розвитку, з метою отримання прибутку та хеджування ризиків, пов'язаних насамперед з нестабільністю світової економічної системи, – дієвим інструментом для інвестора виступають альтернативні форми залучення капіталу. Безумовно, це відмінний інструмент для диверсифікації інвестиційного портфеля, однак спосіб його застосування повинен бути максимально перевіреним і надійним. Проте, обираючи саме такі інвестиційні активи, інвестор має пам'ятати особливості кожного з них.

За результатами дослідження нами було виявлено: проаналізовані способи інвестування доцільно розглядати лише як довгострокові капіталовкладення, терміни яких становлять понад десять років. Окрім того, кожен вид має свій ступінь ризику та рівень дохідності.

Також нами виявлено, що в Україні нетрадиційні форми інвестування на сьогодні не набули широкої популярності, їх ринок лише розвивається, а використання ресурсів міжнародних ринків вимагає додаткових витрат та зусиль з боку приватних інвесторів.

Список використаних джерел

1. Максимова, А. Що буде з цінами на нерухомість у 2019 році [Електроний ресурс] / А.Максимова // Незалежний фінансовий портал «Мінфін». – Режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/2018/12/14/35967616/> – 01.03.2019.
2. Порівняння відсоткових ставок по депозитах в банках України на поточну дату [Електроний ресурс] // Незалежний фінансовий портал «Мінфін». – Режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/deposits/> – 25.02.2019.
3. Національний банк України. Офіційний сайт // Режим доступу: <https://bank.gov.ua> – 25.02.2019.
4. АТ «Українська біржа». Офіційний сайт // Режим доступу: <http://www.ux.ua/ua/issues.aspx> – 25.02.2019.

5. АТ «Приватбанк». Офіційний сайт // Режим доступу: <https://privatbank.ua/ovdp> – 25.02.2019.

References

1. Maksimova, A. (2018), «What will happen to real estate prices in 2019», Independent financial portal «Ministry of Finance», [Online], available at: <https://minfin.com.ua/ua/2018/12/14/35967616/> (Accessed 01 Mar 2019).
2. «Comparison of interest rates on deposits in banks of Ukraine at the current date», Independent financial portal «Ministry of Finance», [Online], available at: <https://minfin.com.ua/ua/deposits/> (Accessed 25 Feb 2019).
3. The official site of National Bank of Ukraine (2019), available at: <https://bank.gov.ua> (Accessed 25 Feb 2019).
4. The official site of JSC «Ukrainian Exchange» (2019), available at: <http://www.ux.ua/ua/issues.aspx> (Accessed 25 Feb 2019).
5. The official site of JSC «PrivatBank» (2019), available at: <https://privatbank.ua/ovdp> (Accessed 25 Feb 2019).

Дані про автора

Ткаченко Ольга Миколаївна,

к.е.н., доцент, Національного університету харчових технологій
e-mail: 1444563@ukr.net

Данные об авторе

Ткаченко Ольга Николаевна,

к.э.н., доцент, Национального университета пищевых технологий
e-mail: 1444563@ukr.net

Data about author

Olga Tkachenko,

Ph.D., associate professor, National University of Food Technologies
e-mail: 1444563@ukr.net

Нові погляди щодо класифікації платіжних систем у контексті сучасного функціонування і розвитку

Сфера фінансових послуг зазнає постійних змін внаслідок глобальної діджиталізації економіки. Цей фактор має великий вплив на розвиток і функціонування платіжних систем України. Такі перетворення мають своє відображення і у класифікації платіжних систем.

На нашу думку, детальна класифікація платіжних систем надасть змогу глибше зрозуміти всі нововведення, які відбуваються у платіжних системах, що, в свою чергу, позитивно вплине на їх подальший розвиток, а користувачі платіжної системи отримають платіжну послугу більш якісною, надійною, безпечною, захищеною, з обов'язковим врегулюванням на законодавчому рівні.

Варто зазначити, що будь-яка фінансова організація, яка на сьогодні надає платіжні послуги, зацікавлена в їх розширенні і залученні нових клієнтів, що, в свою чергу, приводить до появи нових платіжних систем. Вагомим фактором також є те, що з кожним роком наша економіка стає все більше цифровою і глобалізованою. І платіжні системи також змінюються, бо час не стоїть на місці. Тому, враховуючи наведені фактори впливу на сферу платіжних послуг, нами були переглянуті представлені раніше науковцями різні класифікації платіжних систем, і запропоновано своє бачення такої класифікації.

У статті представлено нові погляди щодо класифікації платіжних систем у нових сучасних умовах і запропоновано скорочену і розширену їх класифікацію. При цьому був врахований досвід вітчизняних і світових практиків сфери платіжних послуг, а також дослідження і висновки науковців як з економічної так і з юридичної точок зору при висвітленні і розкритті цього питання. Також був окреслений вплив діджиталізації і глобалізації економіки на сучасне і майбутнє функціонування вітчизняних платіжних систем, розглянуто різні підходи до класифікації платіжних систем і визначені перспективні напрями та основні тенденції розвитку платіжних систем.

Ключові слова: платіжні системи, класифікація платіжних систем, платіжні послуги, банківські послуги.

СИТНИК І.П.

Новые взгляды на классификацию платежных систем в контексте современного функционирования и развития

Сфера финансовых услуг подвергается постоянным изменениям вследствие глобальной диджитализации экономики. Этот фактор имеет большое влияние на развитие и функционирование платежных систем Украины. Такие преобразования имеют свое отражение и на классификацию платежных систем.

По нашему мнению, детальная классификация платежных систем позволит глубже понять все новшества, которые происходят в платежных системах, что, в свою очередь, положительно повлияет на их дальнейшее развитие, а пользователи платежной системы получат платежную услугу более качественной, надежной, безопасной, защищенной, с обязательным урегулированием на законодательном уровне.

Стоит отметить, что любая финансовая организация, которая сегодня предоставляет платежные услуги, заинтересована в их расширении и привлечении новых клиентов, что, в свою очередь, приводит к появлению новых платежных систем. Весомым фактором также является то, что с каждым годом наша экономика становится все более цифровой и глобализированной. И платежные системы тоже меняются, потому что время не стоит на месте. Поэтому, учитывая приведенные факторы влияния на сферу платежных услуг, нами были пересмотрены представлены ранее учеными различные классификации платежных систем, и предложено свое видение такой классификации.

В статье представлены новые взгляды относительно классификации платежных систем в новых современных условиях и предложено сокращенную и расширенную их классификацию. При этом

был учтен опыт отечественных и мировых практиков сферы платежных услуг, а также исследования и выводы ученых как с экономической, так и с юридической точек зрения при освещении и раскрытии этого вопроса. Также описано влияние диджитализации и глобализации экономики на настоящее и будущее функционирования отечественных платежных систем, рассмотрены различные подходы к классификации платежных систем, определены перспективные направления и основные тенденции развития платежных систем.

Ключевые слова: платежные системы, классификация платежных систем, платежные услуги, банковские услуги.

SYTNYK I. P.

New views on classification of payment systems in the context of modern functioning and development

The scope of financial services is undergoing constant changes as a result of global digitalization of the economy. This factor has a great influence on the development and functioning of payment systems in Ukraine. Such transformations are reflected in the classification of payment systems.

In our opinion, a detailed classification of payment systems will make it possible to understand more deeply all the innovations that are taking place in payment systems, which in turn will have a positive effect on their further development, while users of the payment system will receive a payment service of a higher quality, reliable, secure, out of duty legislative regulation.

It is worth noting that any financial institution that currently provides payment services is interested in expanding and attracting new customers, which in turn leads to the emergence of new payment systems. Another important factor is that every year our economy is becoming more and more digital and globalized. And payment systems also change, because time does not stay in place. Therefore, taking into account the above-mentioned factors of influence on the sphere of payment services, we have revised previously introduced scholars different classification of payment systems, and proposed his vision of such a classification.

The article presents new views on the classification of payment systems in the new modern conditions and proposed a shortened and expanded classification. At the same time, the experience of domestic and international practitioners in the sphere of payment services, as well as research and conclusions of scientists from both the economic and legal points of view were taken into account when illuminating and disclosing this issue. The influence of digitalization and globalization of the economy on the current and future functioning of domestic payment systems was also outlined, different approaches to the classification of payment systems were considered, and perspective directions and main trends of payment systems development were determined.

Key words: payment systems, classification of payment systems, payment services, banking services.

Постановка проблеми. Ми живемо в епоху надзвичайно швидких змін і перетворень, які є наслідком діджиталізації нашого суспільства. Світ змінюється, глобалізується, все відбувається швидко, поняття «кордонів» звужується, а в мережі Інтернет – відсутнє. Відповідно потребує нового і сфера платіжних послуг. Люди хочуть подорожувати, змінювати місця роботи, робити покупки, не зважаючи на кордони. Це вимагає на сьогодні від надавачів платіжних послуг бути сучасними, конкурентоспроможними, а також постійного вдосконалення і пропонування нових зручних платіжних систем з метою подальшого залучення клієнтів. Саме зараз, враховуючи сучасні потреби,

виникає велика кількість нових платіжних систем, які на нашу думку, доцільно було б проаналізувати і певним чином класифікувати.

Зважаючи на безперервні процеси перетворень у сфері платіжних систем, на нашу думку, бажано було б переглянути представлені раніше науковцями і практиками різні класифікації платіжних систем, і запропонувати своє бачення такої класифікації як для початківців, так і для спеціалістів галузі.

Також, на нашу думку, платіжні системи доцільно аналізувати і класифікувати як з економічної, так і з юридичної точок зору, оскільки проведення таких фінансових операцій відбувається згід-

но норм вітчизняного (або/і міжнародного) законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання щодо класифікації платіжних систем, а також їх різновидів були розглянуті у працях вчених Т. Ковальчука [5], В. Лук'янова [7], С. Криво-ручко [6], Т. Савелко [12], О. Вовчак [4], Ю. Валі-нурової [3], Ю. Балакіної [2], Т. Адабашева [1], О. Махаєвої [8], Т. Кокколи [16] та багатьох інших українських і зарубіжних науковців.

Так, одні дослідження в більшій мірі були з точки зору економічних процесів, інші – з юридичної, зазвичай, в контексті правових аспектів.

Банк міжнародних розрахунків і, зокрема, Комітет із платежів та ринкових інфраструктур [13, 14] та Європейський центральний банк [9, 15] також проводять глибокі дослідження функціонування і розвитку платіжних систем, що має відображення і на їх класифікації.

Проте, з плином часу такі дослідження стають не такими актуальними, оскільки необхідно постійно враховувати останні зміни у сфері платіжних систем, і, зокрема, наглядової і регулюючої нормативно–правової бази. Важливим аспектом перегляду запропонованих раніше класифікацій є збільшення різновидів платіжних систем в залежності від потреб клієнтів різного сегменту фінансового ринку платіжних послуг, а також діджиталізацію суспільства і економіки як України так і світу в цілому.

Постановка завдання. Із наукової точки зору платіжні системи не були такими цікавими для їх дослідження і аналізу, оскільки до кінця 20–го століття процеси проходження платежів і розрахунків були дуже консервативними, без особливого вибору, і існували лише, скажімо так, у «паперовому» вигляді, при цьому проходження платежу займало мінімум кілька днів в залежності від того, якого виду цей був платіж – внутрішньодержавний, міжнародний, внутрішньобанківський. По великому рахунку, таким чином відбувалась і сама класифікація платіжних систем.

Але тепер, внаслідок ери глобального Інтернету, все змінилось. Стало іншим суспільство, його потреби і вимоги до надання послуг. Це не могло не затронуть і сферу платіжних систем.

Враховуючи постійні нововведення у сфері платіжних систем, які відбуваються внаслідок безперервного розвитку цифрової економіки і її глобалізації, законодавчих і нормативних змін у вітчизняному і міжнародному законодавстві, на

нашу думку, було б доцільно розглянути, дослідити і запропонувати наше бачення класифікації сучасних платіжних систем.

Виклад основного матеріалу. Зазвичай українські науковці поділяють платіжні системи на внутрішньодержавні, міжнародні, банківські, небанківські, а також окремо виділяють систему електронних платежів Національного банку, систему масових електронних платежів і внутрішньобанківські системи.

Проаналізувавши багато наукової літератури, українських законів, нормативно–правових актів, а також міжнародну та європейську законодавчу базу у сфері платіжних систем, ми хочемо запропонувати, враховуючи попередній досвід вчених і практиків, таку класифікацію платіжних систем, яка, на нашу думку, буде максимально відображати сучасний стан, розвиток, вдосконалення і відповідність потребам сьогоденного суспільства.

Проте, на початку дослідження ми би хотіли запропонувати спрощену коротку основну класифікацію платіжних систем, яка була б одночасно корисною для початківців у сфері платіжних систем і простою у сприйнятті, а також для того, щоб більш чітко зрозуміти подальшу наведену широкую класифікацію і особливості різновидів платіжних систем, враховуючи весь наш досвід у вивченні цього питання.

Отже, у спрощеному вигляді можемо класифікувати існуючі на сьогодні платіжні системи таким чином:

за важливістю: системно–важливі, важливі, маловажливі (малозначимі);

за масштабом дії (територією охоплення): міжнародні, внутрішньодержавні, внутрішньобанківські; за величиною сум платежів або розрахунків: оптові, роздрібні;

за схемою розрахунків у системі: валові або нетто розрахунки;

за власником і управлінням: центрального банку, банківські, інші організації.

Однак, на нашу думку, традиційна спрощена класифікація не відповідає тому різноманіттю платіжних систем, які функціонують на сьогодні і одночасно зазнають постійних змін внаслідок цифрового прогресу. Тому доцільно для кращого розуміння показати різновиди платіжних систем, групуючи їх за спільними ознаками.

Для фахівців ми пропонуємо більш широкую класифікацію, враховуючи різноманіття платіжних сис-

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

тем, а також ознак за якими їх можна згрупувати. Надамо наше бачення типології платіжних систем.

В основному, на нашу думку, платіжні системи можна виокремити за типами за певними класифікаційними ознаками таким чином:

1) за значимістю, правовими аспектами створення і управління платіжною системою;

2) за функціональним призначенням;

3) за системами розрахунків і особливостями їх проведення.

Зупинимося на цих трьох типах більш детально.

Отже, по перше, за значимістю, а також правовими аспектами створення і управління платіжною системою можемо розрізнити платіжні системи таким чином:

- за значимістю: значущі (systemically important payment system (SIPS) і малозначимі. У свою чергу значущі платіжні системи можемо розрізнити на системно важливі, важливі та соціальні;

- за формою власності: державні або приватні;

- за організаційно–правовою формою засновника платіжної організації та управляючою організацією;

- банківські або небанківські;

- створені національним чи національними банками;

- створені резидентами чи нерезидентами;

- за рівнем централізації: централізовані або децентралізовані;

- за ступеневістю: однорівневі або багаторівневі;

- за доступом в систему: відкриті, закриті чи з обмеженим доступом.

Як бачимо, до першого типу ми віднесли платіжні системи за, скажімо так, загальними характеристиками, які стосуються значимості і юридичних аспектів платіжних систем. Враховуючи той факт, що, зрозуміло, всі платіжні системи не можуть бути однаково значимими для функціонування фінансової системи країни, в українському законодавстві окремо виділені значущі платіжні системи, які в свою чергу поділені на системно важливі, важливі і соціальні [11]. До малозначимих віднесемо платіжні системи роздрібного сегменту, які обслуговують певну категорію клієнтів, і через які проходять порівняно невеликі суми коштів. У деяких країнах такі системи можуть називатися «неважливими». Проте, на нашу думку, це не є правильним, оскільки будь–яка платіжна система повинна нести відповідальність за кошти своїх клієнтів.

Важливим також є ким створена і управляється платіжна система, а саме: юридичною особою публічного чи приватного права. Так, платіжною організацією може бути як центральний(–і) банк(–и) так і державні, приватні банки, а також небанківські установи різних форм власності. При цьому організаційно–правова форма засновника платіжної організації теж може бути різною.

Крім цього, платіжні системи можуть бути створені резидентами чи нерезидентами країни. Учасники платіжної системи також бувають резидентами і нерезидентами.

Платіжні системи відрізняються і за рівнем централізації. Централізовані платіжні системи зазвичай державні, обслуговують великі суми платежів, мають розгалужену структуру, є системно значущими і підпорядковуються одному центру. Децентралізовані платіжні системи, як правило, приватні і роздрібні.

Структура участі (ступеневість) у платіжних системах буває також різною. Вона може бути одно– або багаторівневою. Це означає, що у роботі платіжної системи можуть брати участь не лише її учасники (однорівнева), а і юридичні особи на основі договорів з ними (багаторівнева). Безпосередніх учасників платіжної системи, зазвичай, ще називають прямими учасниками, а тих, хто співпрацює з ними на договірній основі – непрямыми учасниками.

У свою чергу доступ до платіжної системи може бути відкритим, закритим чи обмеженим. Такі особливості залежать від політики самої платіжної системи. Обмеження доступу до платіжної системи можуть бути встановлені з урахуванням технічних і фінансових можливостей її учасників.

За функціональним призначенням платіжні системи можна згрупувати таким чином (англійською надана назва з документів Банку міжнародних розрахунків (БМР) або Європейського центрального банку (ЄЦБ):

- за територією охоплення (сферою дії): внутрішньодержавні, міжнародні (трансграничні) (cross–border settlement), регіональні;

- за метою використання (залежно від клієнта–користувача і його потреб): міжбанківські (interbank funds transfer system (IFTS), внутрішньобанківські, системи масових електронних платежів (bulk funds transfer system);

- за особливостями обслуговування секторів грошового обороту: національні платіжні систе–

ми, платіжні системи центральних банків, приватні платіжні системи;

- за розміром сум платежів і надання платіжних послуг певній категорії клієнтів: оптові – системи переказу коштів оптом (wholesale funds transfer system), системи переказу коштів великої суми (large-value funds transfer system (LVPS)), роздрібні – системи роздрібного переказу коштів (retail funds transfer system). Роздрібні платіжні системи заслуговують на окрему увагу у зв'язку із великою кількістю своїх різновидів, а також їх різноплановістю. Це, зазвичай, карткові платіжні системи чи переказу коштів, які, в свою чергу, можна виокремити в окремі групи за такими ознаками: з відкриттям чи без відкриття рахунку в банку; з чи без отримання доходу від залишку коштів на рахунку; за способом поповнення рахунку; за використанням різновидів банкінгу (прямого Інтернет–банкінгу чи мобільного банкінгу оператора зв'язку, чи мобільних додатків платіжної системи); використання певної технології поповнення рахунку чи здійснення платежу (наприклад, безконтактна NFC технологія або зчитування QR коду); з використанням чи без мобільних додатків; за можливістю (чи без) відкриття «віртуального» рахунку (з метою, наприклад, безпечних розрахунків в Інтернеті); за можливістю використання мобільного електронного гаманця; за технічною характеристикою картки (наприклад, з магнітною смужкою, чіпом, чи комбінованою); за видом картки (кредитна, дебетова чи комбінована); за видом переказу.

- за охопленням і обслуговуванням певного сектору фінансового ринку: системи розрахунків за операціями з цінними паперами (securities settlement system (SSS) або розрахунки за операціями з іноземною валютою; розрахунки електронними грошима (балансова система (balance-based system), банкнотна система електронних грошей (note-based system); розрахунки чеками (системи гарантії чека (cheque guarantee system).

- за клієнтською аудиторією, яка користується платіжною системою (фізична чи юридична особа): сегмент B2B (business-to-business), сегмент B2C (business-to-customer), сегмент P2P (person-to-person) або C2C (customer-to-customer);

- за технологічними інноваціями та впровадженням і використанням «фінтеху» у сфері платіжних послуг (електронні, діджиталізовані платіжні системи): системи електронних платежів, системи елек-

тронних грошей, системи мобільних і он–лайн платежів (Інтернет–банкінг), систем соціальних мереж, мережево–цифрові платіжні системи, системи з використанням новітніх цифрових технологій, системи світових цифрових технологічних компаній і ритейлерів електронного бізнесу. Проаналізувавши світовий й український сучасний ландшафт електронних платіжних систем, а також нові перспективи їх використання у зв'язку з постійним стрімким розвитком інформаційних технологій і фінтеху, виокремивши їх вище у великі групи за спільними ознаками, не можемо не запропонувати більш розширену класифікацію цих електронних платіжних систем за ще й іншими ознаками, наприклад, залежно від: використання валюти (офіційна валюта чи власні грошові знаки, одновалютні чи багатовалютні); від статусу юридичної особи засновника і оператора послуг (кредитна чи інша); використання певної технології поповнення рахунку чи здійснення платежу (NFC, за QR кодом); з використанням чи без мобільних додатків; за типом авторизації й аутентифікації; за відкриттям рахунку в системі чи без; за типом комісії, які використовуються в системі; з отриманням чи без отримання доходу від залишків коштів на рахунку; за типами конвертацій в грошові одиниці інших систем; за використанням «справжніх» чи «віртуальних» грошей (кредитних, дебетових карт чи електронних грошей); за використанням різновидів банкінгу (Інтернет–банкінгу, мобільного банкінгу, мобільних додатків); за видами розрахунків між клієнтами у системі; за способами поповнення рахунків в системах; кредитна чи дебетова системи; за способами виведення коштів; за типами переказів у системі; за відкритістю системи.

Далі, надаючи коротку характеристику платіжним системам за функціональним призначенням, необхідно акцентувати увагу на достатньо великій кількості таких груп, які відрізняються між собою саме за тим, який сегмент фінансового ринку вони охоплюють і обслуговують, яка спеціалізація, хто є їх клієнтом, та яка основна мета і спрямування такої діяльності.

Ми погоджуємося з науковцями, які виділяють в окремі великі групи внутрішньодержавні і міжнародні (транскордонні (cross-border settlement) платіжні системи [4]. Вся діяльність внутрішньодержавних платіжних систем регулюється національним законодавством, оскільки такі системи функціонують на території України. Якщо це між–

народна платіжна система (ще її називають транскордонною), то така платіжна система регулюється не лише українським законодавством, а і країни, на території якої проходять операції по переказу коштів або розрахункам. Зрозуміло, що діяльність такої платіжної системи може здійснюватися на території кількох країн. Для великих за територією країн характерні регіональні платіжні системи, які працюють в різних часових поясах, але з єдиним центром управління системою.

За особливостями обслуговування секторів грошового обороту можемо розрізнити національні платіжні системи, платіжні системи центральних банків і приватні платіжні системи. Кожна з цих виокремлених платіжних систем показує рівень важливості для країни, а також розміри сум, які проходять через неї. Зрозуміло, що найважливішою для функціонування всієї грошово-кредитної системи країни є закріплена на законодавчому рівні національна платіжна система. Проте таке поняття є не у всіх країнах світу. Зазвичай, згадуються платіжні системи центральних банків і приватні платіжні системи.

Платіжні системи відрізняються також за метою використання залежно від потреб клієнта-користувача. Так, вони бувають міжбанківськими, і, відповідно, обслуговують банки, перераховуючи кошти між ними. Або ж платіжна система може бути внутрішньобанківською, забезпечуючи потреби самого банку. Поняття «системи масових електронних платежів» (bulk funds transfer system) частіше зустрічається у вітчизняній літературі, у порівнянні із закордонною, і характеризує карткові платіжні системи, які активно використовуються сьогодні, а також грошові перекази.

В окрему групу можемо виділити платіжні системи за такою класифікаційною ознакою як розмір сум платежів і надання платіжних послуг певній категорії клієнтів. Вони бувають оптові і роздрібні. Так, платежі у великих сумах проводять через такі оптові платіжні системи, які називаються системами переказу коштів оптом (wholesale funds transfer system) або системами переказу коштів великої суми (large-value funds transfer system (LVPS)). Поняття «платіж великої суми» є відносним і врегульовується нормативно-правовими актами. Щодо роздрібною платіжної системи (retail funds transfer system), то через таку систему проходять платежі відносно невеликої суми – це карткові платежі і грошові перекази.

Роздрібні платіжні системи заслуговують великої уваги, оскільки вони, зазвичай, обслуговують сектор економіки, який є дуже динамічний, швидко розвивається у зв'язку з переходом суспільства у світ Інтернету і з, так званою, четвертою промисловою революцією (широковідома назва «Індустрія 4.0»), яку ми на сьогодні переживаємо, і яка вже почала відчутно впливати на всі сфери економіки, в тому числі і фінансову, і, відповідно, платіжних систем. Роздрібні платіжні системи зазвичай обслуговують фізичних і юридичних осіб – сегменти B2B, B2C, P2P або C2C. Вище ми розказали про існування на сьогодні великої кількості різновидів роздрібних платіжних систем і виокремили їх за певними ознаками в можливі групи.

Рухаючись далі, серед всіх платіжних систем окремо можемо виділити такі, які охоплюють і обслуговують певні сектори фінансового ринку. Розрахунки за операціями з цінними паперами відбуваються в спеціальних платіжних системах, які так і називають – системами розрахунку за цінними паперами (securities settlement system (SSS)).

Для розрахунків електронними грошима (банкнотна система (note-based system), балансова система (balance-based system), чеками (cheque guarantee system), в іноземній валюті розроблені платіжні системи з врахуванням специфіки проведення таких операцій.

Важливою також є клієнтська аудиторія користувачів платіжною системою, а саме – це фізична чи юридична особа. Хоча варто зазначити, що і для першої, і для другої категорії користувачів основні вимоги до платіжної системи є однакові – це швидкість, надійність та безпека. Зазвичай, клієнтів у платіжній системі прийнято розмежовувати в залежності від того фактору, між ким відбуваються платежі чи розрахунки. Отже, якщо такі операції проходять між юридичними особами, то такі платіжні системи називають B2B-системами (business-to-business); якщо між юридичною і фізичною особою – B2C-системами (business-to-customer); якщо між фізичними особами – P2P – системи (person-to-person) або C2C-системами (customer-to-customer).

Звичайно, ми не можемо не виділити в окрему групу так звані діджиталізовані електронні платіжні системи. Без них сьогодні вже не можна уявити наше сучасне життя. Такі новітні технологічні розробки дозволяють значно спростити користування платіжними системами і зробити їх доступними для

будь-кого з будь якої точки світу, на що і спрямована сьогодні фінансова інклюзія. Такими питаннями швидкого доступу на сьогодні займаються не лише провідні цифрові розробники–гіганти як Google, Amazon, Apple, Facebook, PayPal, Samsung, а і невеликі «фінтех» компанії, які, наприклад, створюють віртуальні банки в Інтернет–середовищі і, відповідно, надають платіжні послуги своїм клієнтам.

Саме такі платіжні системи на сьогодні, у зв'язку з діджиталізацією економіки і її глобалізацією, заслуговують на особливу увагу.

Всі ці платіжні системи створюються для роздрібних платіжних систем з метою широкого їх використання і доступності. Не зважаючи на те, що такі платіжні системи належать до роздрібних, через які проходять платежі невеликих сум, вони представляють великий інтерес у сучасних розробників платіжних систем фінтеху у контексті фінансової інклюзії, і є основним напрямком подальшого розвитку платіжних систем. Про це говориться і в останніх звітах, перспективних планах розвитку таких авторитетних міжнародних фінансових організацій як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, де робиться наголос на тому, щоб зробити платежі по всьому світу більш доступними, оскільки в багатьох людей у різних країнах на сьогодні нема відкритого рахунку у банку, і Україна тут не виключення.

Кожна електронна платіжна система створюється під конкретний сегмент клієнтів–користувачів і їх потреб, а також може бути створена для певної країни чи регіону. Фінансова бізнес–сфера дуже чутлива до змін і потреб потенційних клієнтів, в тому числі і на платіжному ринку. Тому електронні платіжні системи швидко видозмінюються, з'являються нові, які потрібні ринку платіжних послуг, що в свою чергу приводить до збільшення різновидів таких платіжних систем, які можна класифікувати за багатьма ознаками.

Варто зазначити, що такі платіжні системи з'являються швидко, тому регулятору необхідно також оперативнo реагувати на зміни і нові технології в платіжних системах, оскільки саме національний банк відіграє основну роль у створенні необхідної нормативно–правової бази для нормального функціонування платіжної системи.

Тепер розглянемо третій тип платіжних систем.

За системою розрахунків і особливостями їх проведення платіжні системи можна класифікувати наступним чином:

- за видом розрахунків: бруто (gross settlement system), нетто (net settlement system), змішані (hybrid system);

- за швидкістю і порядком розрахунків (брутто–системи): RTGS–системи (Real–time gross settlement) або системи з періодичною обробкою платежів; системи валового розрахунку на кінець дня (end–of–day gross settlement systems);

- за способом розрахунку нетто–позицій вимог і зобов'язань: двосторонній (bilateral net settlement system) або багатосторонній неттинг (multilateral net settlement system), система відтермінованих нетто–розрахунків (deferred net settlement system);

- за механізмом кредитування: з кредитуванням чи без кредитування;

- за способом депонування: з депонуванням чи без депонування;

- за видом платіжного інструменту: кредитові (credit transfer system) або дебетові системи (debit transfer system), наприклад, система гарантії чека (cheque guarantee system), або змішані (hybrid system);

- за способом виконанням платіжною організацією розрахунків: сама, національний, інший банк або установа;

- за видом грошей, які проходять через платіжну систему: у національній валюті, у національній чи іноземній валюті, електронні гроші (балансова система електронних грошей (balance–based system), «банкнотна» система електронних грошей (note–based system);

- за умовами виконання: система розрахунку на умовах обміну на вартість (exchange–for–value settlement system), система розрахунку на умовах доставки проти доставки (delivery versus delivery (DvD), система розрахунку на умовах поставки проти платежу (delivery–versus–payment system (DvP), система розрахунку на умовах платежу проти платежу (payment versus payment (PvP), система розрахунку на умовах «угода за угодою» (trade–for–trade settlement system).

Отже, як бачимо з проведеного дослідження, класифікація платіжних систем за способом розрахунків і особливостями їх проведення є достатньо широкою, що, зрозуміло, є наслідком великої кількості їх різновидів.

За таким способом можемо виокремити бруто (gross settlement system), нетто (net settlement system) і змішані системи розрахунків (hybrid

system). Вони відрізняються між собою швидкістю і негайністю проведення платежу. Так, у бруто системі розрахунки здійснюються окремо за кожним платежем, а у нетто – в кінці певного визначеного періоду за розрахованим сальдо надісланих і прийнятих платежів. Враховуючи постійне вдосконалення платіжних систем і стирання певної чіткої межі між бруто і нетто розрахунками, з'явилась, так звана, змішана система розрахунків (hybrid system), яка в залежності від способу розрахунку може бути або першою, або другою.

Якщо ми зупинимось більш детально на бруто системах (gross settlement system), то тут важливими є швидкість і порядок розрахунків. У RTGS–системах (real–time gross settlement) розрахунки здійснюються за кожним платежем відразу, а у системах валових розрахунків на кінець дня (end–of–day gross settlement systems) – з відтермінуванням платежу.

У нетто системах здійснюється двосторонній (bilateral net settlement system), багатосторонній неттинг (multilateral net settlement system) та відтерміновані нетто розрахунки (deferred net settlement system). Якщо розрахунки відбуваються між двома учасниками, то такий неттинг називається двостороннім, якщо між кількома – багатостороннім. Як і у бруто системах, нетто розрахунки можуть бути відтермінованими і вони проходять у системах відкладених нетто–розрахунків (deferred net settlement system).

Важливим моментом у платіжних системах є надання чи ненадання кредиту для здійснення розрахунків з попереднім депонуванням чи без. Тому можемо виділити в окремі групи і такі платіжні системи.

Варто зазначити, що бруто системи є більш затратними для учасників з точки зору постійно необхідної суми коштів для здійснення розрахунків. Оскільки нетто система не потребує коштів за кожною операцією, вона є не такою затратною, але більш ризиковою у порівнянні з бруто системою, у зв'язку з тим, що невідомо чи залишаться гроші для здійснення переказу чи розрахунку на кінець встановленого періоду.

За видом платіжного інструменту, який використовується при здійсненні розрахунків, платіжні системи поділяються на кредитові (credit transfer system) і дебетові (debit transfer system), де рух коштів і самих інструментів відбувається в одному чи протилежних напрямках в залежності від того,

який платіжний інструмент був використаний: якщо в одному напрямку – кредитовий переказ, якщо в протилежному – дебетовий. Проте і тут бувають змішані системи (hybrid system). Платіжним інструментом у кредитових системах можуть бути платіжні доручення, доручення про кредитування у системі автоматизованих розрахункових плат, доручення про перекази в системі платежів SWIFT, постійні доручення, доручення про кредитовий переказ у системі «жиро». У дебетових системах – це поштові перекази, платіжні вимоги, векселі, банківські тратти, прямі дебетові списання, розрахункові чеки. У змішаних системах використовуються платіжні вимоги–доручення, банківські та небанківські платіжні картки [4, 11].

Що стосується класифікаційної ознаки за видом грошей, які проходять через платіжну систему, то у цьому випадку розглядаються платіжні системи, в яких проводяться платежі не лише в національній або іноземній валюті, а і у електронних грошах, і які, наприклад, мають назву балансова (balance–based system) і «банкнотна» (note–based system) системи електронних грошей.

Важливою характеристикою платіжних систем є також хто виконує розрахунки, і чи сама платіжна організація їх здійснює, чи центральний, інший банк або установа.

Щодо таких систем, розрахунки в яких здійснюються за певних умов (Exchange–for–value settlement system, Delivery versus delivery (DvD), Delivery–versus–payment system (DvP), Payment versus payment (PvP), Trade–for–trade settlement system), то в них платежі проводяться тільки при дотриманні виконання встановлених договірних домовленостей між учасниками проведення платежів чи розрахунків.

Отже, у проведеному дослідженні ми ще раз, але вже по–новому розглянули платіжні системи, навели своє бачення, і запропонували скорочену і розширену класифікацію платіжних систем, а також пояснили основні їх характеристики і особливості.

Висновок

Отже, проведене дослідження показало різноманіття платіжних систем на сьогодні в Україні і світі. Зрозуміло, що ці різновиди з плином часу будуть самовдосконалюватися в залежності від вимог сьогодення і потреб клієнтів: одні платіжні системи перестануть функціонувати внаслідок їх незатребуваності, а на їх місці з'являться нові су–

часні. Аналіз існуючих платіжних систем дав змогу широко класифікувати їх за певними ознаками.

Така широка класифікація, яку ми представили у своєму дослідженні, враховуючи при цьому багаторічний вітчизняний, європейський і міжнародний досвід, і, відповідно, значна кількість різновидів платіжних систем, показує, що на сьогодні попит клієнтів на фінансовому ринку у наданні їм різноманітних платіжних послуг значно зріс, що дає, в свою чергу, розуміння важливості існування і функціонування платіжних систем у сучасному глобалізованому світі.

У свою чергу, регулятору – Національному банку України [10], який здійснює нагляд за платіжними системами, також важливо розуміння останніх сучасних змін в понятійному апараті класифікації платіжних систем, оскільки це дає можливість подальшого вдосконалення законодавчих та нормативно-правових актів по відношенню до платіжних систем, які зазнають еволюційних змін і перетворень внаслідок діджиталізації національної і світової економіки, а також швидкого і ефективного реагування на такі зміни з метою забезпечення максимальної зручності, безпеки, швидкості та надійності клієнта–користувача платіжної системи.

Список використаних джерел

1. Адабашев Т. К. До питання класифікації платіжних систем, що функціонують в Україні / Т. К. Адабашев // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2013. – № 2 (13). – С. 142 – 153.

2. Балакіна Ю. С. Класифікація платіжних систем з точки зору їх оверсайта / Юлія Станіславівна Балакіна // Бізнес–інформ. – 2014. – №9. – С. 286–291.

3. Валинурова А. А. Классификация сетевых платежных систем / А. А. Валинурова // Мол. ученый. – 2010. – № 4. – С. 133–136.

4. Вовчак О. Д. Платіжні системи [Текст] : навч. посіб. / О. Д. Вовчак, Г. Є. Шпаргало, Т. Я. Андрейків. – К.: Знання, 2008. – 341 с.

5. Ковальчук Т. Т. Сучасні платіжні системи / Т. Т. Ковальчук, В. С. Лук'янов. – К.: Знання, 2010. – 20 с.

6. Криворучко С. В. Модернизация национальной платежной системы на основе институционального и инфраструктурного взаимодействия : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Криворучко С. В. – М., 2009.

7. Лук'янов В. С. Національна платіжна система: поняття, ключові принципи організації і базові функції / В. С. Лук'янов // Акт. проблеми економіки. – 2009. – № 12. – С. 162.

8. Махаєва О. О. Основні інфраструктури сучасного фінансового ринку та міжнародні стандарти їх оверсайта / О. О. Махаєва // Вісник НБУ. – 2013. – № 7 (209). – С. 18 – 24.

9. Офіційний веб–сайт ЄЦБ [Електронний ресурс] // European Central Bank. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ecb.europa.eu/>

10. Офіційний сайт Національного банку України : Платіжні системи і розрахунки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=76254&cat_id=36042

11. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05 квітня 2001 року N 2346–III зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

12. Савелко Т. В. Вплив міжнародних платіжних карток систем на розвиток ринку банківських послуг України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Т. В. Савелко. – К., 2009. – 23 с.

13. A glossary of terms used in payments and settlement systems [Електронний ресурс] // Bank for International Settlements The Committee on Payment and Settlement Systems. – 2003. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/cpss00b.pdf>

14. CPSS and IOSCO Principles for financial market infrastructures. April 2012 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.bis.org/publ/cpss101a.pdf>

15. Glossary of terms related to payment, clearing and settlement systems [Електронний ресурс] // European Central Bank. – 2009. – Режим доступу: <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/glossaryrelatedtopaymentclearingandsettlementsystems.pdf?ab0084ae8df09dcee52028cd76244b9d>

16. Kokkola T. The payment system Payments, securities and derivatives, and the role of the Eurosystem / Tom Kokkola. – Frankfurt am Main : ECB, 2010. – 369 p.

References

1. Adabashev T. K. Do pytannya klasyfikatsiyi platizhnykh system, shcho funktsionuyut' v Ukraini / T. K. Adabashev // Visnyk Natsional'noho universytetu «Yurydychna akademiya Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho». – 2013. – № 2 (13). – S. 142 – 153.

2. Balakina Yu. S. Klasyfikatsiya platizhnykh system z tochky zoru yikh oversayta / Yu. S. Balakina // Biznes–inform. – 2014. – №9. – S. 286–291.

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

3. Valynurova A. A. Klassyfykatsyya setevykh platezhnykh system / A. A. Valynurova // Mol. uchenny. – 2010. – № 4. – S. 133–136.

4. Vovchak O. D. Platizhni systemy [Tekst] : navch. posib. / O. D. Vovchak, H. Ye. Shparhalo, T. Ya. Andreykiv. – K.: Znannya, 2008. – 341 s.

5. Koval'chuk T. T. Suchasni platizhni systemy / T. T. Koval'chuk, V. S. Luk'yanov. – K.: Znannya, 2010. – 20 s.

6. Kryvoruchko S. V. Modernyzatsyya natsional'noy platezhnoy systemy na osnove ynstytutsyonal'noho y ynfrastrukturnoho vzaymodeystvyia : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya dokt. ek. nauk : spets. 08.00.10 «Fynansy, denezhnoe obrashchenye y kredyt» / Kryvoruchko S. V. – M., 2009.

7. Luk'yanov V. S. Natsional'na platizhna systema: ponyattya, klyuchovi pryntsypy orhanizatsiyi i bazovi funktsiyi / V. S. Luk'yanov // Akt. problemy ekonomiky. – 2009. – № 12. – S. 162.

8. Makhayeva O. O. Osnovni infrastruktury suchasnoho finansovoho rynku ta mizhnarodni standarty yikh oversayta / O. O. Makhayeva // Visnyk NBU. – 2013. – № 7 (209). – S. 18 – 24.

9. Ofitsiyyny veb-sayt YeTsB [Elektronnyy resurs] // European Central Bank. – Rezhym dostupu do resursu: <https://www.ecb.europa.eu/>

10. Ofitsiyyny sayt Natsional'noho banku Ukrayiny : Platizhni systemy i rozrakhunky [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=76254&cat_id=36042

11. Pro platizhni systemy ta perekaz koshtiv v Ukrayini: Zakon Ukrayiny vid 05 kvitnya 2001 roku N 2346–III zi zminamy ta dopovnennyamy [Elektronnyy resurs] // Verkhovna Rada Ukrayiny – Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

12. Savelko T. V. Vplyv mizhnarodnykh platizhnykh kartkovykh system na rozvytok rynku bankiv'skykh posluh Ukrayiny : avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.02 / T. V. Savelko. – K., 2009. – 23 s.

13. A glossary of terms used in payments and settlement systems [Elektronnyy resurs] // Bank for

International Settlements The Committee on Payment and Settlement Systems. – 2003. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/cpss00b.pdf>

14. CPSS and IOSCO Principles for financial market infrastructures. April 2012 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.bis.org/publ/cpss101a.pdf>

15. Glossary of terms related to payment, clearing and settlement systems [Elektronnyy resurs] // European Central Bank. – 2009. – Режим доступу: <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/glossaryrelatedtopaymentclearingandsettlementsystems.en.pdf?ab0084ae8df09dcee52028cd76244b9d>

16. Kokkola T. The payment system Payments, securities and derivatives, and the role of the Eurosystem / Tom Kokkola. – Frankfurt am Main : ECB, 2010. – 369 p.

Дані про автора

Ситник Інна Петрівна,

к.т.н., доцент кафедри фінансів Національного університету харчових технологій, докторант Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», Київ

e-mail: lavry@ukr.net

Данные об авторе

Сытник Инна Петровна,

к.т.н., доцент кафедры финансов Национального университета пищевых технологий, докторант Национального научного центра «Институт аграрной экономики», Киев

e-mail: lavry@ukr.net

Data about the author

Inna Sytnyk,

PhD in Technical sciences, Docent, department of Finance National University of Food Technologies, doctoral student of National Scientific Center «Institute of Agrarian Economics», Kyiv

e-mail: lavry@ukr.net

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 657:334(477)

DOI: 10.5281/zenodo.2678033

ЛИЧ В.М.,
ІВАНОВА Т.М.

Регламентация роботи облікового апарату та сучасні вимоги до кадрового потенціалу підприємства

Предметом дослідження є теоретико–методологічні основи оцінювання кадрового потенціалу на засадах сучасних концепцій та регламентування діяльності кадрів на підприємстві.

Метою дослідження є виділення складових елементів регламентації роботи облікового апарату, визначення взаємозв'язків між ними та обґрунтування складу та структури внутрішніх документів, за допомогою яких можна ефективно організувати обліковий процес на будівельному підприємстві в сучасних умовах.

Методи дослідження. При розробці змісту та структури внутрішніх документів, що регламентують діяльність облікового персоналу на основі сучасних концепцій, було використано системний та логічний підходи, що дало можливість забезпечити теоретико–концептуальну єдність представленої дослідження.

Результати роботи. У представленому дослідженні розроблено ефективну систему внутрішнього регламентування, що забезпечить організацію роботи облікового апарату та надасть користувачам різного рівня головне інформаційне джерело для прийняття відповідних управлінських рішень.

Галузь застосування результатів. Підприємства будівельної галузі для організації регламентації роботи облікового апарату в умовах формування економіки інтелектуально–інноваційного капіталу.

Висновки. В дослідженні за результатами проведеного аналізу організації облікового процесу на будівельних підприємствах розроблено структуру внутрішніх документів, що регламентують обліковий процес та роботу облікового апарату, що дозволяє враховувати не лише професійні навички, але й оцінювати індивідуальні можливості, вміння працювати в команді та перспективи розвитку облікових кадрів.

Ключові слова: обліковий апарат, регламентація роботи, кваліфікаційна карта, карта компетенцій, сертифікація з міжнародних стандартів.

Регламентация работы учетного аппарата и современные требования к кадровому потенциалу предприятия

Предметом исследования выступают теоретико–методологические основы оценивания кадрового потенциала на основе современных концепций и регламентирования деятельности кадров на предприятии.

Целью исследования является выделение составляющих элементов регламентации работы учетного аппарата, определение взаимосвязей между ними и обоснование состава и структуры внутренних документов, с помощью которых можно эффективно организовать учетный процесс на строительном предприятии в современных условиях.

Методы исследования. При разработке содержания и структуры внутренних документов, которые регламентируют деятельность учетного персонала на основе современных концепций, были использованы системный и логический подходы, что дало возможность обеспечить теоретико–концептуальное единство представленного исследования.

Результаты работы. В представленном исследовании разработана эффективная система внутреннего регламентирования, которая обеспечит организацию работы учетного аппарата и предоставит пользователям разного уровня главный информационный источник для принятия соответствующих управленческих решений.

Отрасль применения результатов. Предприятия строительной отрасли для организации регламентации работы учетного аппарата в условиях формирования экономики интеллектуально–инновационного капитала.

Выводы. В исследовании по результатам проведенного анализа организации учетного процесса на строительных предприятиях разработана структура внутренних документов, которые регламентируют учетный процесс и работу учетного аппарата, которая позволяет учитывать не только профессиональные навыки, но и оценивать индивидуальные возможности, умения работать в команде и перспективы развития учетных кадров.

Ключевые слова: учетный аппарат, регламентация работы, квалификационная карта, карта компетенций, сертификация по международным стандартам.

Regulation of the work of the accounting apparatus and modern requirements for the personnel potential of the enterprise

The subject of the research is the theoretical and methodological basis for evaluating the personnel potential on the basis of modern concepts and the regulation of personnel activities in the enterprise.

The purpose of the study is to highlight the constituent elements of the regulation of the work of the academic apparatus, determine the relationships between them and justify the composition and structure of internal documents, with which you can effectively organize the accounting process at a construction company in modern conditions.

Methods of research. In developing the content and structure of internal documents that regulate the activities of the accounting staff on the basis of modern concepts, systemic and logical approaches were used, which made it possible to ensure the theoretical and conceptual unity of the presented study.

Results of the work. In the presented study, an effective system of internal regulation has been developed, which will ensure the organization of the work of the accounting apparatus and will provide users of different levels with the main information source for making relevant management decisions.

Application of results. Enterprises of the construction industry to organize the regulation of the

work of the accounting apparatus in the conditions of the formation of the economy of intellectual and innovative capital.

Conclusions. *The study, based on the results of the analysis of the organization of the accounting process at construction companies, developed a structure of internal documents that govern the accounting process and the work of the accounting apparatus, which allows not only professional skills to be taken into account, but also to assess individual capabilities, teamwork skills and prospects for the development of accounting personnel.*

Keywords: *accounting device, work regulation, qualification card, competency card, certification according to international standards.*

Постановка проблеми. Організація обліку на будівельному підприємстві – це складний процес, ефективність якого мають забезпечувати висококваліфіковані спеціалісти, які, крім необхідних знань з бухгалтерського обліку, вміють працювати в команді з іншими працівниками, управляти потоками обмежених ресурсів, використовувати інформацію для прийняття обґрунтованих рішень в сучасних умовах господарювання. Проте, регламентація їхньої роботи, організація обліку на підприємстві, взаємовідносини відносяться першочергово до компетенції керівника підприємства, потребує вивчення сучасного досвіду використання внутрішнього регламентування та вимог до працівників, що займаються обліковим процесом та розробки практичних рекомендацій щодо створення системи внутрішнього регламенту їхньої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації обліку на підприємствах та визначення переліку основних внутрішніх документів, які допомагають узгоджувати роботу облікового апарату, розглядаються в працях Бутинця Ф., Голова С., Івахненкова С., Кулик В., Леня В., Любимова М., Малюги Н., Нападовської Л., Сопко В., Швеця В. та інших. Проте питання щодо розробки та організації внутрішньої регламентації роботи працівників облікового апарату будівельних підприємств є недостатньо вирішеними та потребують подальшого удосконалення.

Мета статті – виділення складових елементів регламентації роботи облікового апарату, визначення взаємозв'язків між ними та обґрунтування складу та структури внутрішніх документів, за допомогою яких можна ефективно організувати обліковий процес на будівельному підприємстві в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Організація обліку на підприємстві будівельної галузі в умовах формування економіки інтелектуально-ін-

новаційного капіталу ускладнюється внутрішніми та зовнішніми зв'язками підприємства, зростанням потоків інформації, який є головним джерелом про діяльність підприємства, необхідним для прийняття та реалізації ефективних управлінських рішень. Однак, лише налагоджена та узгоджена система бухгалтерського обліку дає можливість отримання необхідної інформації для прийняття оперативних, тактичних та стратегічних рішень, а тому неналежна її якість може призвести до помилкових рішень, і навіть, до погіршення фінансового стану підприємства.

В умовах формування економіки інтелектуально-інноваційного капіталу роль бухгалтера на вітчизняних підприємствах постійно зростає, що пов'язано з постійним розширенням переліку функцій, які він виконує. З простого облікового працівника, який переносить дані з первинних документів, узагальнює їх в облікових регістрах та складає звітність, він перетворюється на «радника» керівника з усіх питань щодо діяльності підприємства з обґрунтуванням ефективності управлінських рішень та можливих економічних, фінансових та податкових наслідків [2].

Одним із провідних підрозділів управлінської структури будівельного підприємства є бухгалтерська служба на чолі з головним бухгалтером.

Підґрунтям для організації ефективної роботи системи бухгалтерського обліку на підприємстві є розробка та затвердження Положення про бухгалтерію, що дає змогу оцінити статус підрозділу та його місце в організаційній структурі управління підприємством, визначити внутрішню структуру підрозділу, розподілити обов'язки, функції, права та відповідальність між працівниками, оцінити результати діяльності підрозділу та внесок окремого працівника в загальний результат.

Пропонуємо наступну структуру цього документа:

1. Загальні положення
2. Структура бухгалтерії та штатний розпис.

3. Завдання та функції підрозділу
4. Відповідальність
5. Взаємовідносини з іншими підрозділами
6. Критерії оцінки діяльності підрозділу та штатних посад

7. Регламентація посадових обов'язків та вимоги щодо працівників бухгалтерської служби здійснюється на підставі посадових інструкцій.

Наступним елементом організації праці робітників бухгалтерії є розробка посадових інструкцій. Посадова інструкція – це документ, в якому визначені обов'язки працівника, кваліфікаційні вимоги до посади, права та відповідальність, порядок призначення та звільнення з посади. Вони містять вимоги до рівня освіти відповідного напрямку підготовки в певній сфері діяльності, а також стаж роботи за професією. Проте, наявність лише цих вимог, як свідчить практика, є недостатньою для проведення якісного підбору кандидата на вакантну посаду.

Підґрунтям для розробки посадових інструкцій є Класифікатор професій, Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників, розробляється керівниками структурних підрозділів (головним бухгалтером) у співпраці з службою управління персоналом (відділом кадрів). Посадова інструкція розробляється на кожну посаду, що міститься у штатному розпису, та затверджується наказом керівника підприємства.

В Україні працює велика кількість іноземних компаній та їхніх представництв, які висувають вимоги, в тому числі до знань та вмінь працівників бухгалтерського обліку. З метою усунення недоліків, які не враховані в посадових інструкціях, вважаємо за доцільним рекомендувати у доповнення або замість них створювати документи, що описують основні характеристики, якими повинен володіти працівник для забезпечення ефективної роботи на даній посаді – кваліфікаційні карти та карти компетенцій (портрети «ідеальних» фахівців).

Кваліфікаційна карта – це документ, який містить набір кваліфікаційних характеристик (освіта, рівень професійної підготовки, наявність відповідних сертифікатів, спеціальні вміння та навички – володіння іноземною мовою, програмами для ведення бухгалтерського та управлінського обліку, роботою на комп'ютері тощо), які, з точки зору підприємства, повинен мати «ідеальний працівник», що буде займати цю посаду. Цей документ розробляється керівником структурного підрозділу (го-

ловним бухгалтером) разом зі службою управління персоналом будівельного підприємства.

Він дозволяє здійснювати структуровану оцінку кандидатів на вакантну посаду за кожною характеристикою, включаючи наявність спеціальних соціально-психологічних особливостей людини виконання певних функцій, та порівнювати кандидатів між собою. Водночас кваліфікаційна карта не враховує індивідуальні характеристики та потенціал професійного розвитку працівника.

Вказані недоліки кваліфікаційної карти дозволяє подолати карта компетенцій (портрет «ідеального працівника» бухгалтерської служби підприємства), що полегшує процес прийняття працівників на роботу, їхню атестацію, професійне навчання, просування та формування резерву керівників.

Карта компетенцій – внутрішній документ підприємства, що містить перелік особистісних характеристик працівника, його здібності до виконання тих чи інших функцій, типів поведінки, наприклад, вміння працювати в команді, оригінальність мислення, наполегливість тощо.

Підготовка карти компетенцій здійснюється керівниками структурних підрозділів (головним бухгалтером), фахівцями служби управління персоналом (відділом кадрів) або за допомогою професійного консультанта. В додатках до карти доцільно передбачити опис компетенцій, тобто ґрунтовне пояснення кожного елемента портрету «ідеального працівника» бухгалтерської служби підприємства.

Також до внутрішніх документів, що регламентують вимоги до працівників бухгалтерського обліку, відносяться професіограма та психограма. Професіограма представляє собою опис об'єктивних характеристик конкретної професії, функцій і процесів трудової діяльності працівника бухгалтерії, аналіз яких дозволяє визначити систему професійних якостей, що називаються психограмою. Психограми, що враховують об'єктивні особливості трудового процесу працівника та виражаються у психофізіологічних та соціальних якостях, відповідними нормативами, використовуються при здійсненні професійного відбору претендентів. Використання психограм обумовлено тим, що індивідуальні особливості людини іноді стають тим фактором, який стримує та лімітує надійність та якість роботи.

Професіограми та психограми можна використовувати не лише при професійному відборі

серед кандидатів на вакантні посади бухгалтерії. Вони вказують на недоліки в умовах та організації праці, містять дані, які використовуються для вдосконалення змісту, методів навчання кадрів, проведення атестації, просування фахівців та формуванні резерву керівників підприємства.

Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» підприємства наділені правом самостійно обирати форму організації бухгалтерського обліку, визначати облікову політику, форму організації бухгалтерського обліку, розробляти систему внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності, встановлювати технологію обробки облікової інформації, робочого Плану рахунків та реєстрів аналітичного обліку.

Всі ці питання знаходять своє відображення в Положенні про документообіг та Наказі про облікову політику будівельного підприємства.

Для правдивого та неупередженого відображення операцій, які впливають на прийняття відповідних рішень внутрішніми та зовнішніми користувачами, бухгалтерській службі необхідно забезпечити своєчасне та якісне отримання інформації за допомогою відповідних документів.

Проведення організації документування операцій, що впливають на фінансовий стан підприємства будівельної галузі, його активи, капітал та зобов'язання, а також доходи, витрати та результати діяльності, потребують оптимального скорочення кількості документів та етапів їхнього погодження, що обертаються в системі бухгалтерського обліку, при цьому не порушуючи контрольної функції системи бухгалтерського обліку [4].

Тому, розробляючи положення про документообіг, важливо визначити перелік документів, які формуються та узгоджуються у відповідному підрозділі, а також на цій основі встановити взаємозв'язки між підрозділами та бухгалтерією. Регламентуючи порядок документообігу на підприємстві, необхідно передбачати систему контролю руху документів на підприємстві. Велика кількість документів, складний порядок узгодження, зайвий рух документів, відсутність відповідальних осіб за дані, що містяться в документі – все це призводить до втрати оперативності інформації та є ознаками неправильної організації документообігу.

Терміни та порядок руху документів всередині підприємства від моменту його створення до передачі в архів оформлюють за допомогою відповідних графіків документообігу, витяг з яких по-

винен міститися на робочому місці працівників кожного структурного підрозділу, з яким встановлено взаємозв'язки бухгалтерії щодо передачі відповідної інформації.

Наступним основним внутрішнім документом, що формує та розкриває зміст облікової політики будівельного підприємства є Наказ про облікову політику.

Облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності [3, с.189]

Формування облікової політики за об'єктами обліку полягає у виборі варіанту з кількох альтернативних, що передбачено нормативно-правовими актами з бухгалтерського обліку та фінансової звітності, в тому числі і за міжнародними стандартами.

В процесі аналізу альтернативних варіантів, слід обирати той, який найповніше розкриває специфіку господарської діяльності конкретного підприємства. Форма наказу про облікову політику є довільною, оскільки типової форми, вимоги щодо його оформлення, змісту, структури законодавством не визначені. На структуру цього наказу здійснюють вплив різні чинники: обсяги та вид економічної діяльності підприємства, організаційна структура, види обліку, які ведуться на підприємстві тощо.

Так, для великих підприємств, що мають складну організаційну структуру, відокремлені підрозділи, ведуть управлінський облік, складаються звітність за міжнародними стандартами можна запропонувати таку структуру Наказу про облікову політику:

1. Елементи облікової політики фінансового обліку.

2. Елементи облікової політики фінансової та консолідованої звітності.

3. Елементи облікової політики внутрішньогосподарського (управлінського) обліку та звітності.

4. Елементи облікової політики щодо складання фінансової звітності за міжнародними стандартами та Звіту про управління.

Для підприємств, що здійснюють один або кілька видів діяльності, мають невеликі обсяги виробництва, не впроваджують управлінський облік можна запропонувати наступну структуру Наказу про облікову політику:

1. Елементи облікової політики щодо активів підприємства.

2. Елементи облікової політики щодо власного капіталу та зобов'язань.

3. Елементи облікової політики щодо складових (доходів, витрат) та фінансових результатів діяльності.

4. Елементи облікової політики щодо звітності підприємства.

Наказ про облікову політику розробляється головним бухгалтером та затверджується керівником підприємства та є обов'язковим до виконання. Облікова політика може змінюватися за умови, якщо змінюються статутні вимоги, або вимоги Міністерства фінансів України, що затверджує Національні положення (стандарты) бухгалтерського обліку, або якщо зміни забезпечують достовірне відображення подій та операцій у фінансовій звітності підприємства.

Розвиток бізнесу та інтеграція української економіки в світовий простір без зрозумілої зовнішньому користувачу фінансової звітності є неможливим. Тому кожний, хто обрав для себе професію бухгалтера, повинен відповідати вимогам сучасності.

Зміни, внесені до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», на сьогодні зробили Міжнародні стандарти фінансової звітності невід'ємною частиною вітчизняного законодавства. Фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами, починаючи з 1 січня 2019 року, зобов'язані складати підприємства, що становлять суспільний інтерес (емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до біржових торгів, банки, страховики, недержавні пенсійні фонди, інші фінансові установи (крім інших фінансових установ та недержавних пенсійних фондів, що належать до мікропідприємств та малих підприємств) та підприємства, які належать до великих підприємств; публічні акціонерні товариства; підприємства, які здійснюють діяльність з видобутку корисних копалин загальнодержавного значення; надання фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення; недержавне пенсійне забезпечення; допоміжна діяльність у сферах фінансових послуг і страхування [1]. Зазначені підприємства мають складати проміжну, річну та консолідовану фінансову звітність за 2019 р. згідно з Міжнародними стандартами фінансової звітності.

Проте будь-яка інша фірма також може добровільно прийняти рішення щодо складання фінансової звітності за міжнародними стандартами.

Зростання кількості іноземних компаній, а також підприємств, що застосовують міжнародні стандарти фінансової звітності, гармонізація національних стандартів обліку з міжнародними, сприяє зростанню попиту на фахівців з питань ведення обліку та складання звітності за міжнародними стандартами.

Кожного року в Україні постійно зростає кількість спеціалістів, не лише бухгалтерів, а й фінансистів, аналітиків, аудиторів, що мають дипломи та сертифікати міжнародних інститутів та організацій. Існує великий вибір міжнародних сертифікацій та велика кількість програм з професійного навчання. Найбільш поширеними серед роботодавців є бухгалтерські сертифікації з міжнародних стандартів фінансової звітності – CAP/CIPA і ACCA DipIFR(rus). Власники сертифікатів заносяться в базу даних, яка є доступною для потенційних роботодавців, спільним підприємствам, підприємствам з іноземними інвестиціями, для яких такий сертифікат – індикатор «знаку якості» бухгалтера.

В умовах стрімко зростаючого попиту на ринку праці на фахівців з міжнародних стандартів фінансової звітності, найважливішим є обрання сертифікації, що відповідає потребам та цілям, підвищення професійного рівня, іншим вимогам сучасності в умовах конкурентоспроможності на фахівців бухгалтерської обліку та звітності.

Висновки. Створення ефективної системи внутрішнього регламентування забезпечить організацію роботи облікового апарату, що формує та надає користувачам різного рівня головне інформаційне джерело для прийняття відповідних управлінських рішень.

Успішне вирішення організаційних питань бухгалтерського обліку на будівельному підприємстві можливо лише за чітко визначеною структурою внутрішніх регламентів роботи працівників облікового апарату та обґрунтованого підбору кадрів, що не лише володіють відповідними знаннями, але й вміють креативно мислити, працювати в команді, спрямовувати зусилля на досягнення однієї мети, проявляють ініціативу, професійну компетентність, намагаються відповідати вимогам сучасності та системно працюють над удосконаленням своїх знань та вмінь.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996–XIV, зі змінами та доповненнями.

2. Бутинець Ф.Ф., Войналович О.П., Томашевська І.Л. Організація бухгалтерського обліку: Підручник для студентів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит» вищих навчальних закладів. / За редакцією д.е.н., проф., Заслуженого діяча науки і техніки України Ф.Ф. Бутиця. – 4-те вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2006. – 528 с.

3. Організація бухгалтерського обліку. Навчальний посібник / За редакцією В.С. Леня – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 696 с.

4. Кулик В., Любимов М. Організація обліку на підприємствах України: розробка внутрішніх регламентів / В. Кулик, М. Любимов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2013. – №6. – С.12–18.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini» [Law of Ukraine On Accounting and Financial Reporting in Ukraine]. (1999, July 16). (n.d.) rada.gov.ua. Retrieved from: <http://www.rada.gov.ua/cgi-bin/laws> [in Ukrainian].

2. Butynets F.F., Voinalovych O.P., Tomashevskya I.L. (2006)/ Orhanizatsiia bukhhalterskoho obliku. [Organization of accounting]. Zhytomyr: PP «Ruta» [in Ukrainian].

3. Lenia V. S. (Eds). (2006)/ Orhanizatsiia bukhhalterskoho obliku [Organization of accounting] K.: Tsentri navchalnoi literatury [in Ukrainian].

4. Kulyk V. (2013) Orhanizatsiia obliku na pidpriemstvakh Ukrainy: rozrobka vnutrishnikh rehlementiv [Organization of accounting at the enterprises of Ukraine: development of internal regulations]. Bukhhalterskyi oblik i audit, №6, 12–18 [in Ukrainian].

Дані про авторів

Лич Володимир Миколайович,

завідувач кафедри економічної теорії, обліку та оподаткування, Київський національний університет будівництва і архітектури, д.е.н., професор

просп. Повітрофлотський, 31, м. Київ, 03680, Україна

e-mail: kapital335@ukr.net

Іванова Тетяна Миколаївна,

доцент кафедри економічної теорії, обліку та оподаткування, Київський національний університет будівництва і архітектури, к.е.н., доцент

просп. Повітрофлотський, 31, м. Київ, 03680, Україна

e-mail: ivanova_feo@ukr.net

Данные об авторах

Лич Владимир Николаевич,

заведующий кафедры экономической теории, учета и налогообложения, Киевский национальный университет строительства и архитектуры,

д.э.н., профессор, просп. Воздухофлотский, 31, г. Киев, 03680, Украина

е-mail: kapital335@ukr.net

e-mail: kapital335@ukr.net

Іванова Тетяна Николаевна,

доцент кафедри економічної теорії, учета і налогообложения, Киевский национальный университет строительства и архитектуры,

к.э.н., доцент, просп. Воздухофлотский, 31, г. Киев, 03680, Украина

e-mail: ivanova_feo@ukr.net

Data about the authors

Volodymyr Lytch,

head of the Department of Economic Theory, Accounting and Taxation, Kyiv National University, Construction and Architecture, Doctor of economic sciences, Professor

avenue Povitroflotsky, 31, Kyiv, 03680, Ukraine

e-mail: kapital335@ukr.net

Tetiana Ivanova,

Associate Professor of Economic Theory, Accounting and Taxation, Kyiv National University, Construction and Architecture, Ph.D. of Economic Sciences, Associate Professor

avenue Povitroflotsky, 31, Kyiv, 03680, Ukraine

e-mail: ivanova_feo@ukr.net

Адаптивна система економічної безпеки підприємства

Предмет дослідження – взаємозв'язок адаптивної системи економічної безпеки підприємства з зовнішнім та внутрішнім середовищем.

Метою написання **статті** є формування адаптивної системи економічної безпеки підприємства, як визначного фактора його стабільного функціонування та розвитку.

Методологія проведення дослідження – метод порівняльного та системно-структурного аналізів (для трактування поняття адаптивна система економічної безпеки), методи аналізу та синтезу (для формування принципів, завдань, елементів та направлення системи), метод індукції (для формування моделі адаптивної системи економічної безпеки на основі зроблених висновків).

Результати роботи – Розглянуто сутність та актуальність поняття «адаптивна система економічної безпеки підприємства», як визначного фактора для стабільного розвитку господарюючого суб'єкта. В рамках дослідження встановлено направленість системи, її властивості, принципи, елементи та завдання. Представлена та охарактеризована модель адаптивної системи економічної безпеки підприємства. Встановлено, що ефективність функціонування адаптивної системи економічної безпеки суб'єкта господарювання прямо пропорційно залежить від людського фактору та потребує постійного контролю і періодичного оновлення.

Висновки – доведена необхідність створення адаптивної системи економічної безпеки підприємства, як запоруки його захищеності та розвитку. Встановлено, що функціонування даної системи в значній мірі залежить від надійності кадрових ресурсів.

Ключові слова: економіка, адаптивність, економічна безпека, система економічної безпеки, підприємництво.

Адаптивная система экономической безопасности предприятия

Предмет исследования – взаимосвязь адаптивной системы экономической безопасности предприятия с внешней и внутренней средой.

Целью написания **статьи** является формирование адаптивной системы экономической безопасности предприятия, как определяющего фактора его стабильного функционирования и развития.

Методология проведения исследования – метод сравнительного и системно-структурного анализа (для трактовки понятия адаптивная система экономической безопасности), методы анализа и синтеза (для формирования принципов, задач, элементов и направления системы), метод индукции (для формирования модели адаптивной системы экономической безопасности на основе сделанных выводов).

Результаты работы – Рассмотрены сущность и актуальность понятия «адаптивная система экономической безопасности предприятия», как ключевого фактора для стабильного развития хозяйствующего субъекта. В рамках исследования установлено направленность системы, ее свойства, принципы, элементы и задачи. Представлена и охарактеризована модель адаптивной системы экономической безопасности предприятия. Установлено, что эффективность функционирования адаптивной системы экономической безопасности предприятия прямо пропорционально зависит от человеческого фактора и требует постоянного контроля и периодического обновления.

Выводы – доказана необходимость создания адаптивной системы экономической безопасности предприятия, как залога его защищенности и развития. Установлено, что функционирование данной системы в значительной степени зависит от надежности кадровых ресурсов.

Ключевые слова: экономика, адаптивность, экономическая безопасность, система экономической безопасности, предпринимательство.

BERSENEVA A.O.,
IVANYUTA T.M.

The adaptive system of economic security of enterprise

Subject of research – the relationship of the adaptive system of economic security of the enterprise with the external and internal environment.

The purpose of writing this article is to create an adaptive system of economic security of an enterprise, as the determining factor for its stable functioning and development.

The research methodology is a method of comparative and system–structural analysis (for interpreting the concept of an adaptive system of economic security), methods of analysis and synthesis (for forming principles, tasks, elements and directions of the system), an induction method (for forming a model of an adaptive system of economic security based on conclusions).

Results – The essence and relevance of the notion «the adaptive system of economic security of an enterprise» as a key factor for the stable development of an economic entity were considered. Within the framework of the study, the orientation of the system, its properties, principles, elements and tasks were established. A model of the adaptive system of economic security of enterprise is presented and characterized. It has been established that the functioning efficiency of the adaptive system of economic security of enterprise is directly proportional to the humans factor and requires constant monitoring and periodic updating.

Conclusions – proved the need to create the adaptive system of economic security of the enterprise, as pledge of its security and development. It has been established that the functioning of this system largely depends on the reliability of human resources.

Keywords: economics, adaptability, economic security, economic security system, entrepreneurship.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання особливо гостро виникає необхідність в стійкому економічному розвитку підприємства. Збільшення кількості зовнішніх та внутрішніх загроз, таких як слабе законодавче підґрунтя, нехтуванням законами про авторське право та комерційну таємницю, промислове шпигунство та загалом недобросовісна конкуренція стимулюють підприємців до розробки власної системи економічної безпеки підприємства.

Аналіз досліджень і публікацій. Саме поняття «Економічна безпека» з'явилося у 30–х роках минулого сторіччя в США [1]. Відтоді було написано безліч наукових праць присвячених цій темі. Поняттю «Система економічної безпеки підприємства» присвятили свої праці такі науковці, як: Грунін О.А. [2], Пономарьов В.П. [3], Овчаренко Є.І. [4], Кузнецова А.І. [5], Дюбо О. М [6], Франчук В.І. [7], Юр'єва І. А. [8], Шемаєва Л.Г. [9] та інші.

Кожен з авторів розглядає це поняття лише під певним кутом (захист інформації, ресурсів, фінансів та ін.). Необхідність створення саме адаптивної системи економічної безпеки підприємства в значній мірі обумовлена затяжною

стагнацією вітчизняної економіки та хибким законодавчим підґрунтям.

Постановка завдання. Основним завданням даного наукового дослідження є розкриття, обґрунтування та доведення необхідності створення саме адаптивної системи економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. Мінливість та невизначеність зовнішніх умов ведення бізнесу спонукає до створення системи стабілізації підприємства. Основною метою даної системи є забезпечення ефективного стану функціонування господарюючого суб'єкта. Головний акцент в такій системі повинен приділятися не тільки попередженню та захисту організаційної системи, а й запобіганню перешкодам на шляху до досягнення цілей бізнесу. Саме ці завдання може реалізувати система економічної безпеки підприємства.

Аналіз наукових праць показав, що на даний момент спостерігається відсутність єдиного підходу до трактування поняття «система економічної безпеки підприємства». Науковці по-різному бачать кінцеву мету економічної безпеки, а деякі автори її взагалі не виокремлюють. На нашу дум-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ку нехтування кінцевою метою, а саме досягненням цілей бізнесу, є суттєвим недоліком, адже це є фундаментом підприємницької діяльності.

Для формування поняття «адаптивної системи економічної безпеки підприємства» розглянемо властивості, які повинні бути притаманними саме такій системі :

- Взаємозв'язок та взаємозалежність усіх елементів системи між собою та із зовнішнім середовищем;
- Автономність та безперервність, тобто система повинна мати власну самостійність та підтримувати безперервність своєї роботи;
- Адаптивність, тобто здатність пристосовуватися до зміни зовнішніх та внутрішніх умов, з метою стабілізування, або поліпшення її функціонування;
- Направленість на кінцевий результат господарської діяльності підприємства.

Метою адаптивної системи економічної безпеки має бути мінімізація впливу зовнішніх і внутрішніх загроз та пошук нових можливостей для розвитку.

Об'єктом системи є сукупність взаємопов'язаних елементів самої системи. Таким чином, предметом адаптивної системи економічної безпеки можемо вважати взаємозв'язки елементів між собою.

Отже, виходячи з вище перерахованого, нами пропонується наступне трактування: адаптивна система економічної безпеки підприємства – це сукупність взаємопов'язаних елементів, що безперервно рефлексивно реагують у відповідь на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища з метою запобігання негативним змінам, кризовим ситуаціям, стабілізації, або розвитку підприємства для досягнення цілей бізнесу.

Дане трактування враховує адаптивну складову та включає в себе такі позитивні аспекти, як:

1. Розуміння системи як сукупності елементів;
2. Рефлексивне реагування для стабілізації;
3. Важливість впливу як зовнішнього так і внутрішнього середовища;
4. Врахування кінцевої мети підприємницької діяльності.

Відповідно до визначеного нами підходу, адаптивна система економічної безпеки підприємства має бути направленою на:

1. Аналіз середовища та пошук нових можливостей;
2. Захист матеріальних та нематеріальних активів;
3. Реалізацію поставлених цілей;

4. Підтримання стабільного розвитку суб'єкта господарювання.

Передбачається, що система економічної безпеки підприємства повинна бути цілком індивідуальною, спиратись на законодавче підґрунтя та ресурсну базу, яка виділяється на забезпечення економічної безпеки. Крім того, для її функціонування необхідне розуміння кожним зі співробітників важливості підтримання безпеки господарюючого суб'єкта.

Таким чином, до основних завдань адаптивної системи економічної безпеки підприємства варто віднести:

- Аналіз та оцінку потенційних загроз;
- Реалізацію превентивних заходів попередження загрозам;
- Захист майнових інтересів підприємства;
- Вчасне реагування на виникаючі загрози;
- Підтримання стабільного курсу розвитку суб'єкта господарювання.

Що стосується економічної безпеки окремих суб'єктів господарської діяльності, то кожне окремо взяте підприємство намагається створити свою унікальну систему протидії та попередженню загрозам ґрунтуючись на існуючому законодавстві.

Відмітимо, що будь-яка система, зокрема, адаптивна система економічної безпеки за рахунок зовнішніх та внутрішніх протиріч має тенденцію до постійних змін та розвитку. У зв'язку з цим дослідження такої складної системи має об'єднуватися з принципами адаптації та робастності, що дозволяє пізнати систему в динаміці, яка супроводжується змінами і силою впливу факторів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища функціонування. Робастність в статистиці являє собою міру здатності обчислювальної системи відновлюватися в процесі виникнення помилкових ситуацій [10]. Застосовуючи даний принцип в нашій системі ми передбачаємо зниження впливу економічних коливань на стабільність функціонування підприємства.

Виходячи з цього, адаптивна система економічної безпеки підприємства повинна формуватися на основі дотримання принципів:

- Принцип законності (легітимності);
- Принцип безперервності;
- Принцип автономності;
- Принцип робастності;
- Принцип взаємодії й координації;
- Принцип безперервності;

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- Принцип універсальності (гнучкості);
- Принцип керованості;
- Принцип екстраполяції
- Принцип адаптивності.

Отже, на основі визначених мети, об'єкта, предмету, завдань та принципів нами було розроблено власне бачення адаптивної системи економічної безпеки підприємства (див. рисунок).

Представлена нами відповідає основним постулатам: комплексність, дієвість, унікальність та адаптивність. Дана система має ієрархічну структуру та включає в себе основні і допоміжні підсистеми. До основних підсистем ми відносимо:

1. Запобігання – підсистема направлена на перешкодження утворенню зовнішніх та внутрішніх загроз.

Сюди ж ми відносимо такі складові, як: інформаційна безпека, кадрова безпека, правова безпека, матеріально-технічна безпека та фінансово-економічна безпека. Названі складові в повній мірі охоплюють потреби підприємства в безпеці та утворюють фундаментальну базу для підтримання стабільного стану функціонування підприємства.

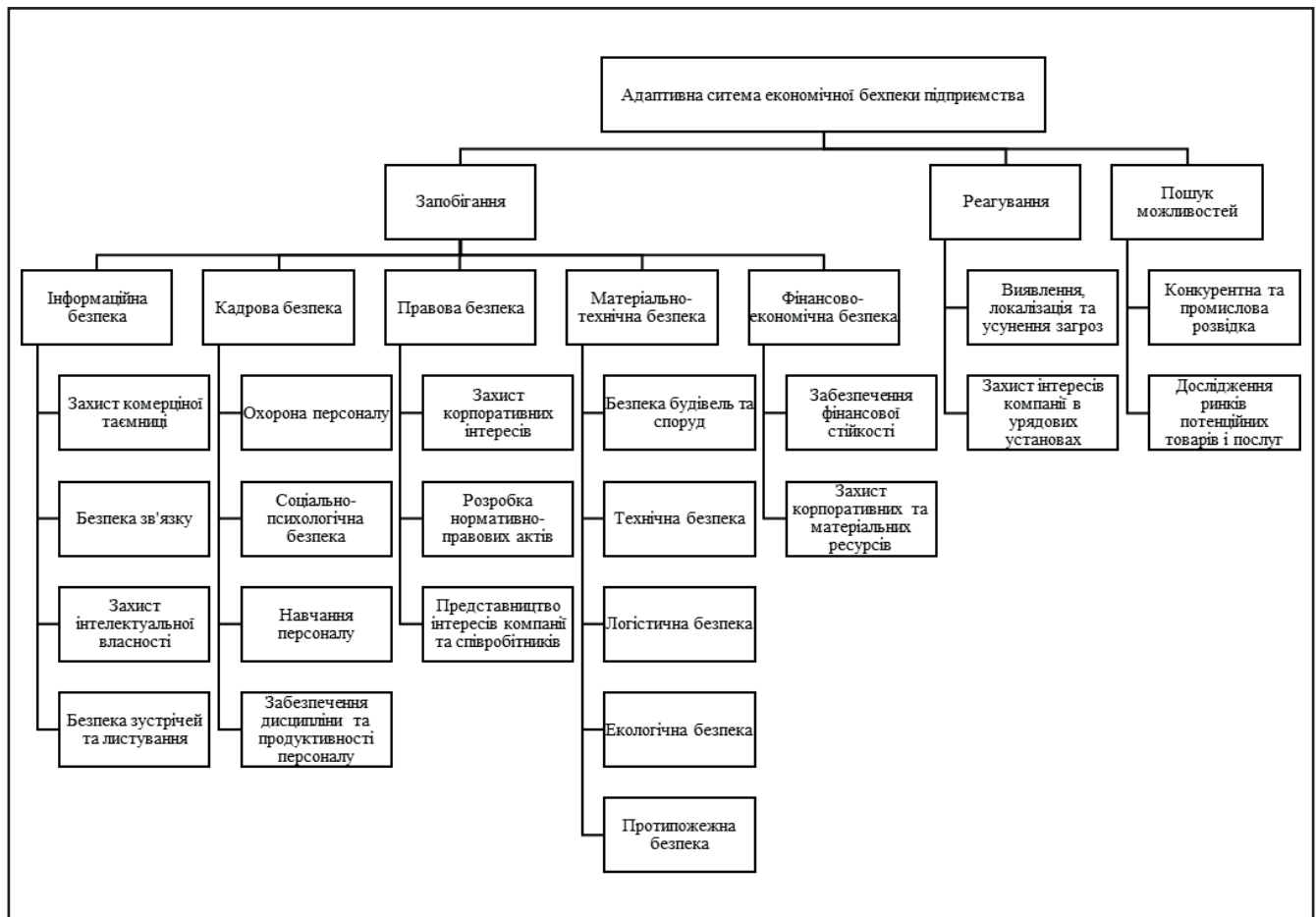
2. Реагування – представляє собою забезпечення дієвості системи в неочікуваних та кризових ситуаціях.

Дана підсистема направлена на ліквідацію зовнішніх та внутрішніх загроз, а також відстоювання інтересів підприємства в державних та судових органах влади.

3. Пошук можливостей – аналітичний відділ направлений на здобуття конкурентної переваги на ринку товарів і послуг.

Підсистема включає в себе конкурентну та промислову розвідку, а також дослідження ринків потенційних товарів і послуг.

Слід зауважити, що підтримання економічної безпеки підприємства можливе лише за умови, коли працівники свідомо виконують всі процедури встановлені в рамках системи. Можемо також наголосити, що навіть адаптивна система економічної безпеки підприємства вимагає постійного контролю, підтримання взаємозв'язку між складовими частинами та постійному удосконаленню відповідно до змін в зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства.

Адаптивна система економічної безпеки підприємства (розроблено автором)

Висновки

Отже, виходячи із вище наведеного можемо зробити висновок, що для найбільш ефективного функціонування система економічної безпеки суб'єкта господарювання повинна бути адаптивною. Передбачається, що цього можна досягти за рахунок принципу робастності, тобто зниженню вплива економічних коливань на стабільність роботи підприємства. Крім того, встановлено що кадровий потенціал підприємства. Представлена система вимагає постійного контролю та удосконалення в залежності від наявних потреб.

Список використаних джерел

1. Committee on Economic Security – 1934 [Електронний ресурс] // VCU libraries – Режим доступу до ресурсу: <https://socialwelfare.library.vcu.edu/eras/great-depression/committee-on-economic-security-1934/>.
2. Экономическая безопасность: учебник для вузов / [О. А. Грунин, А. Д. Макаров, А. Л. Михайлов та ін.]. – Москва: Дрофа, 2010. – 270 с. – (2).
3. Система економічної безпеки підприємства: формування та цілепокладання [Текст]: монографія / Є. І. Овчаренко; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Лисичанськ: ПромЕнерго, 2015. – 482 с.
4. Адаптивна система контролінгу промислового підприємства в контексті економічної безпеки [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 21.04.02 / Кузнецова Анна Ігорівна; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2016. – 20 с.
5. Шира Т. Б. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємства / Т. Б. Шира. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – С. 361–366.
6. Дюбо О. М. Ресурсне забезпечення системи управління економічною безпекою підприємств АПК / О. М. Дюбо. // Экономический вестник Донбасса. – 2011. – №3. – С. 32–36.
7. Франчук В.І. Теоретична модель системи забезпечення економічної безпеки акціонерних підприємств / В.І. Франчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.8. – С. 155–162.
8. Юр'єва І. А. Системний підхід як складова економічної безпеки підприємства / І. А. Юр'єва // Інноваційна економіка. – 2012. – № 12. – С. 284–286
9. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: спец. 21.04.02 / Шемаєва Л. Г., 2010. – 39 с.

References

1. Committee on Economic Security – 1934 [Elektronnyi resurs] // VCU libraries – Rezhyim dostupu do resursu: <https://socialwelfare.library.vcu.edu/eras/great-depression/committee-on-economic-security-1934/>.
2. Ekonomicheskaya bezopasnost: uchebnyk dlia vuzov / [O. A. Hrunyn, A. D. Makarov, A. L. Mykhailov ta in.]. – Moskva: Drofa, 2010. – 270 s. – (2).
3. Systema ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: formuvannia ta tsilepokladannia [Tekst]: monohrafiia / Ye. I. Ovcharenko; Skhidnoukr. nats. un-t im. Volodymyra Dalia. – Lysychansk: PromEnerho, 2015. – 482 s.
4. Adaptivna systema kontrolinhu promyslovoho pidpriemstva v konteksti ekonomichnoi bezpeky [Tekst]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 21.04.02 / Kuznetsova Anna Ihorivna; Cherkas. nats. un-t im. Bohdana Khmelnytskoho. – Cherkasy, 2016. – 20 s.
5. Shyra T. B. Teoretychni aspekty zabezpechennia ekonomichnoi bnzpeky pidpriemstva / T. B. Shyra. // Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. – 2014. – S. 361–366.
6. Diubo O. M. Resursne zabezpechennia systemy upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv APK / O. M. Diubo. // Ekonomicheskyy vestnyk Donbassa. – 2011. – №3. – S. 32–36.
7. Franchuk V.I. Teoretychna model systemy zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky aktsionernykh pidpriemstv / V.I. Franchuk // Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. – 2010. – Vyp. 20.8. – S. 155–162.
8. Yurieva I. A. Systemnyi pidkhid yak skladova ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva / I. A. Yurieva // Innovatsiina ekonomika. – 2012. – № 12. – S. 284–286
9. Shemaieva L. H. Ekonomichna bezpeka u stratehichnii vzaïemodii z sub'iektamy zovnishnoho seredovyscha: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ek. nauk: spets. 21.04.02 / Shemaieva L. H., 2010. – 39 s.

Дані про авторів

Берсенева Анна Олександрівна,

аспірант Національного університету харчових технологій, кафедра економіки і права
вул. Володимирська, 68, Україна
e-mail: berseneva.anna@ukr.net

Іванюта Тетяна Миколаївна,

к.е.н., доцент Національного університету харчових технологій, доцент кафедри економіки і права.
вул. Володимирська, 68, Україна

Данные об авторах

Берсенева Анна Александровна,

аспірант Національного університету пищевых технологий, кафедра економіки и права
ул. Владимирская, 68, Украина
e-mail: berseneva.anna@ukr.net

Иванюта Татьяна Николаевна,
к.э.н., доцент Національного університету пищевых технологий, доцент кафедры экономики и права
ул. Владимирская, 68, Украина

Data about authors

Anna Berseneva,
Post graduate student in National University of Food Technologies, Department of Economics and Law
street Vladimirska, 68, Ukraine
e-mail: berseneva.anna@ukr.net

Ivaniyuta Tetiana,
Ph.D. in economics, associate professor, National University of Food Technologies, Department of Economics and Law. Associate professor of this department
street Volodymyrska 68, Ukraine

DOI: 10.5281/zenodo.2678037
ПУЗИРЬОВА П.В.

Кластеризация в управлении финансовым потенциалом на предприятиях Украины

Предметом дослідження є теоретичні та методичні основи процесу кластеризації в управлінні фінансовим потенціалом на підприємствах України.

Метою дослідження є аналіз процесу кластеризації в управлінні фінансовим потенціалом на підприємствах України та їх подальший вплив на регіони країни.

Методи дослідження. При написанні статті використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження економічних явищ щодо процесу кластеризації в управлінні фінансовим потенціалом на підприємствах України.

Результати роботи. В статті встановлено, що як позитивний ефект від процесу кластеризації в управлінні фінансовим потенціалом підприємств буде забезпечено ефективну взаємодіяльність, діагностику, регулювання та контроль, що нададуть змогу спрогнозувати конкретний характер фінансової стабільності підприємства та з'явиться можливість підвищити загальну ефективність управління фінансовим потенціалом на рівні регіону. Встановлено, що одним із вагомих елементів, як особливості процесу кластеризації в управлінні фінансовим потенціалом на рівні регіону є постійне його нарощування, децентралізація повноважень керуючих, самовдосконалення та постійний розвиток. Доведено, що кластер будує підвалини щодо розвитку ділової та фінансової активності підприємств даного регіону, оскільки кластеризація підсилює ефект 7К (концентрацію, координацію, конкуренцію, кооперацію, компетенцію, комунікацію та конкурентоздатність).

Галузь застосування результатів. Економічна галузь: регіональна економіка, макроекономіка, управління підприємством, кластерне управління.

Висновки. Кластерний підхід в управлінні фінансовим потенціалом в економіці України може стати основним двигуном розвитку для українських регіонів, адже цей підхід може забезпечувати ефект синергії. Таким чином, управління фінансовим потенціалом за допомогою кластеризації має такі переваги: управління фінансами підприємства у кластері потрапляє автоматично на вищий безпрограшний стан ніж підприємства – одинаки; більш активніше залучаються інвестори, кредиторі, стейхолдери; збільшується можливість кредитування; підсилюється генерування ідей між учасниками кластеру в рішеннях фінансового потенціалу; зростає інноваційна спрямованість в досягненні максимального ефекту та отримання прибутку; створюється соціоринковий капітал, що забезпечує баланс ринкової ефективності і соціальної гармонії.

Ключові слова: кластеризація, управління, потенціал, фінансовий потенціал, управління фінансовим потенціалом, кластерний підхід, ресурси, можливості, ефективність управління, об'єднання, регіон, оптимальність, удосконалення, механізм управління, прибуток, рентабельність.

Кластеризация в управлении финансовым потенциалом на предприятиях Украины

Предметом исследования являются теоретические и методические основы процесса кластеризации в управлении финансовым потенциалом на предприятиях Украины.

Целью исследования является анализ процесса кластеризации в управлении финансовым потенциалом на предприятиях Украины и их дальнейшее влияние на регионы страны.

Методы исследования. При написании статьи использованы общенаучные и специальные методы исследования экономических явлений относительно процесса кластеризации в управлении финансовым потенциалом на предприятиях Украины.

Результаты работы. В статье установлено, что как положительный эффект от процесса кластеризации в управлении финансовым потенциалом предприятий будет обеспечено эффективная взаимодействия, диагностика, регулирование и контроль, которые предоставят возможность спрогнозировать конкретный характер финансовой стабильности предприятия и появится возможность повысить общую эффективность управления финансовым потенциалом на уровне региона. Установлено, что одним из весомых элементов, как особенности процесса кластеризации в управлении финансовым потенциалом на уровне региона, является постоянное его наращивание, децентрализация полномочий управляющих, самосовершенствование и постоянное развитие. Доказано, что кластер строит фундамент по развитию деловой и финансовой активности предприятий данного региона, поскольку кластеризация усиливает эффект 7К (концентрацию, координацию, конкуренцию, кооперацию, компетенцию, коммуникацию и конкурентоспособность).

Область применения результатов. Экономическая отрасль: региональная экономика, макроэкономика, управление предприятием, кластерное управление.

Выводы. Кластерный подход в управлении финансовым потенциалом в экономике Украины может стать основным двигателем развития для украинских регионов, ведь этот подход может обеспечивать эффект синергии. Таким образом, управление финансовым потенциалом с помощью кластеризации имеет следующие преимущества: управление финансами предприятия в кластере попадает автоматически на более бесприигрышное состояние чем предприятия – одиночки; активнее привлекаются инвесторы, кредиторы, стейхолдеры; увеличивается возможность кредитования; усиливается генерирование идей между участниками кластера в решениях финансового потенциала; растет инновационная направленность в достижении максимального эффекта и получения прибыли; создается социорыночный капитал, обеспечивающий баланс рыночной эффективности и социальной гармонии.

Ключевые слова: кластеризация, управление, потенциал, финансовый потенциал, управление финансовым потенциалом, кластерный подход, ресурсы, возможности, эффективность управления, объединения, регион, оптимальность, усовершенствования, механизм управления, прибыль, рентабельность.

PUZYROVA P.V.

Clustering in the management of financial potential at Ukrainian enterprises

The subject of the study is the theoretical and methodological basis of the process of clusterization in the management of financial potential at Ukrainian enterprises.

The purpose of the study is to analyze the process of clustering in the management of financial potential at Ukrainian enterprises and their subsequent impact on the regions of the country.

Methods of research. When writing the article, general scientific and special methods of research of economic phenomena concerning the process of clusterization in the management of financial potential at Ukrainian enterprises were used.

Results of the work. *The article states that effective interaction, diagnostics, regulation and control will be provided as a positive effect of the clusterization process in managing the financial potential of the enterprises, which will enable to predict the specific nature of financial stability of the enterprise and will increase the overall efficiency of management of financial potential at the regional level. . It is established that one of the important elements, as features of the process of clusterization in the management of financial potential at the level of the region is its constant increase, decentralization of managerial powers, self-improvement and constant development. It is proved that the cluster builds the foundations for the development of business and financial activity of enterprises in the region, as clusterization enhances the effect of 7K (concentration, coordination, competition, cooperation, competence, communication and competitiveness).*

Application of results. *Economic sector: regional economy, macroeconomics, enterprise management, cluster management.*

Conclusions. *A cluster approach in managing financial potential in the Ukrainian economy can become the main engine for development for Ukrainian regions, since this approach can provide a synergy effect. Thus, the management of financial potential through clustering has the following advantages: the management of enterprise finances in a cluster automatically goes to a higher win-win situation than enterprises – single; Investors, lenders, stakeholders are more actively involved; the possibility of lending increases; the generation of ideas between cluster participants in financial potential solutions is intensified; the innovative direction in the achievement of maximum effect and profit is growing; created societal capital that provides a balance of market efficiency and social harmony.*

Key words: *clusterization, management, potential, financial potential, financial potential management, cluster approach, resources, opportunities, efficiency of management, association, region, optimality, improvement, management mechanism, profit, profitability.*

Постановка проблеми. В теперішніх економічних умовах постає питання щодо досягнення, збереження, утримання й розширення власних позицій на ринку, що допоможуть бути конкурентоспроможним, фінансово незалежним та стійким до ринкових перетворень. Тобто постає питання щодо формування власного фінансового потенціалу, а саме його нарощування та збереження, що можливе лише за умови ефективного управління ним. Кластеризація відіграє при цьому не останню роль, оскільки вона допоможе об'єднати та зосередити всі необхідні елементи задля ефективного управління фінансовим потенціалом на рівні регіону.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідження процесу кластеризації в управлінні фінансовим потенціалом є предметом дослідження провідних учених-економістів. Так Л.М. Ганущак-Єфіменко, В.Г. Щербак, Н.С. Краснокутська, В.В. Прохорова, Н.А. Сорокіна, Д.Н. Стахно, Т.Н. Толстих, М.М. Єрмошенко, М. А. Андреев, І. В.Бакушевич, М.П. Войнаренко, І.О. Журба, Н. З. Зарічна, Н.В. Іванова, Д.М. Васильківський, М.П. Войнаренко, В.М. Нижник, М. Ф. Ярош. Однак питання, кластеризації в управлінні фінансовим потенціалом на підприємствах України залишаються недостатньо опра-

цьованими. Це, безумовно, підтверджує актуальність проблеми дослідження.

Метою дослідження є процес кластеризації в управлінні фінансовим потенціалом на підприємствах України та їх подальший вплив на регіони країни.

Виклад основного матеріалу. У Великому енциклопедичному словнику зазначається, що «потенціал у своєму етимологічному значенні походить від латинського слова «*potentia*» й означає «приховані можливості», які в господарській практиці завдяки праці можуть стати реальністю» [3]. У сучасній вітчизняній та зарубіжній економічній літературі термін «потенціал» розуміють як можливості, запаси, наявні сили та засоби, які можуть бути використані. Відповідно до сучасного тлумачного словника української мови під терміном «потенціал» розуміють «приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов» [3].

На думку Краснокутської Н. С, «разом з тим, ніні переважає однобічний підхід до економічного трактування суті потенціалу — або як до сукупності ресурсів, або як до здатності господарської системи випускати продукцію, або як до можливості виробничих сил досягти певного ефекту» [9].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У зв'язку з цим становить інтерес запропонована Н.Т. Ігнатенком та В.П. Руденком класифікація ознак поняття «потенціал» [9], загальноживана у вітчизняній науковій літературі (див. рисунок).

Як зазначає Краснокутська Н. С, «У 42% випадків змістове значення терміна «потенціал» асоціюється із сукупністю можливостей, природних умов і ресурсів, засобів, цінностей запасів; у 18% — з потужністю виробництва (галузей національного господарства), фондів, ресурсів країни, регіону; у 16% — з ресурсною, природною, регіональною, економічною характеристикою; у 8% — з можливістю виробничих сил досягти певного ефекту» [9].

Фінансовий потенціал об'єднує в собі просторові та часові характеристики й концентрує одночасно три рівні зв'язків і відносин щодо розвитку підприємства у минулому, теперішньому та майбутньому [9 та доповнене автором].

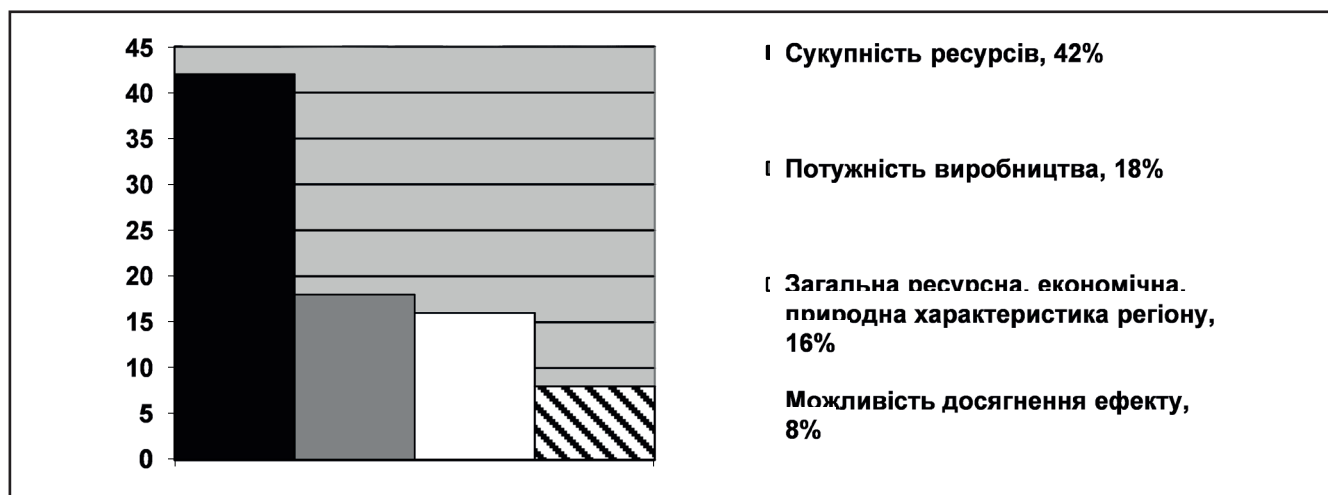
По-перше: фінансовий потенціал підсумовує минуле — сукупність характеристик, зібраних системою в процесі її побудови і таких, що зумовлюють можливість її функціонування й розвитку; по-друге, фінансовий потенціал обґрунтовує рівень реального застосування і використання наявних можливостей; по-третє, фінансовий потенціал орієнтується на конкурентоспроможний розвиток (на майбутнє) [9].

Отже, спираючись на твердження авторів [9], [10], що «фінансовий потенціал відображає взаємодію існуючих ресурсів і невикористаних можливостей, що формують його суть...», надзвичайної актуальності набуває питання пошуку рішень, щодо управління фінансовим потенціалом через кластеризацію, яка призведе до найбільш повного та всебічного задіяння фінансових ресурсів на регіональному рівні.

На думку Зарічної Н. З. «Створення кластерів в тому числі фінансових, сприятиме розвитку регіону та підвищенню рівня національної безпеки, через вирішення наступних задач, які передбачені Законом України «Про основи національної безпеки», серед яких: подолання «тінізації» економіки через оздоровлення фінансово-кредитної сфери та припинення відпливу капіталів за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси; забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої і зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку; посилення участі України у міжнародному поділі праці, розвиток експортного потенціалу високотехнологічної продукції, поглиблення інтеграції у європейську і світову економічну систему та активізація участі в міжнародних економічних і фінансових організаціях» [6].

Як зазначає Сковч А. у своїй праці «Международный опыт формирования кластеров» «Найбільш відомі кластери світу функціонують в Америці, Данії, Індії, Італії, Канаді, Китаї, Німеччині, Фінляндії та інших країнах, а такі країни, як: Угорщина, Франція, Японія, Великобританія, Австрія, Швеція та ін. мають значний досвід у формуванні кластерів. Також країни Африки (Марокко, Єгипет), країни СНД (Білорусія, Азербайджан, Казахстан та ін.) розпочинають впроваджувати кластерні стратегії розвитку промисловості та економіки країни» [12].

Також особливої уваги потребує дослідження Кузенко Т.Б., яка зазначає, що «Метою управління фінансовим потенціалом є збереження фінансової стійкості, рівноваги та ліквідності, оптимізація грошових потоків, підвищення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання.

Класифікація ознак поняття «потенціал» [9].

Отже, управління фінансовим потенціалом підприємства передбачає планування, організацію, контроль забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами для ведення виробничо-господарської діяльності з урахуванням стратегічних перспектив, а також забезпеченість власним капіталом в обсязі, необхідному для виконання умов ліквідності та фінансової стійкості. Визначення фінансового потенціалу та якісне управління ним є однією з першочергових потреб підприємства та умовою забезпечення його ефективної діяльності. Для сучасних підприємств характерною є динамічна зміна факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ та комплексність вирішуваних задач, що проявляється в єдності економічних, управлінських, соціальних, психологічних та інших аспектів, що в свою чергу зумовлює необхідність використання комплексного системного підходу до управління фінансовим потенціалом підприємства» [10].

Тим самим викликаючи необхідність подальшого дослідження, процесу управління та використання процесу кластеризації щодо управління фінансовим потенціалом.

Як позитивний ефект від процесу кластеризації в управління фінансовим потенціалом підприємств буде забезпечена ефективна взаємодіяльність, діагностика, регулювання та контроль, що нададуть змогу спрогнозувати конкретний характер фінансової стабільності підприємства та з'явиться можливість підвищити загальну ефективність управління фінансовим потенціалом на рівні регіону.

Одним із вагомих елементів, як особливості процесу кластеризації в управлінні фінансовим потенціалом на рівні регіону є постійне його нарощування, децентралізація повноважень керуючих, самовдосконалення та постійний розвиток. Проте даний процес може бути позитивним або негативним, оскільки не дотримання принципів та основних вимог до процесу кластеризації в управлінні фінансовим потенціалом може мати зворотний ефект і призвести до зменшення бажаного ефекту від процесу кластеризації, та негативно вплине на регіон в цілому. Задля не допущення такого стану необхідно звернути увагу на: оптимізацію витрат фінансових активів, продуктивність фінансової системи підприємства; досягнення оптимального співвідношення між вимогами до прибутковості та ліквідності активів; конкуренцію, оскільки через неї підприємства йдуть на ризик нововведень для утвердження своєї позиції

на ринку. А отже, впливає, що кластер буде підвищити щодо розвитку ділової та фінансової активності підприємств даного регіону, оскільки кластеризація підсилює ефект 7К (концентрацію, координацію, конкуренцію, кооперацію, компетенцію, комунікацію та конкурентоздатність).

Висновки

Отже, кластерний підхід в управлінні фінансовим потенціалом в економіці України може стати основним двигуном розвитку для українських регіонів, адже цей підхід може забезпечувати ефект синергії.

Коли на якійсь території концентруються гравці навколо однієї продуманої таким чином, управління фінансовим потенціалом за допомогою кластеризації має такі переваги: управління фінансами підприємства у кластері потрапляє автоматично на вищий безпрограшний стан ніж підприємства – одинаки; більш активніше залучаються інвестори, кредитори, стейхолдери; збільшується можливість кредитування; підсилюється генерування ідей між учасниками кластеру в рішеннях фінансового потенціалу; зростає інноваційна спрямованість в досягненні максимального ефекту та отримання прибутку; створюється соціоринковий капітал, що забезпечує баланс ринкової ефективності і соціальної гармонії [11].

Список використаних джерел

1. Андреев М. А. Фінансове забезпечення розробки інтелектуальних кластерів як інструмент впровадження наукоємних технологій [Електронний ресурс]: URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2018/12.pdf.
2. Бакушевич І. В. Особливості створення та функціонування фінансових кластерів в Україні / І. В. Бакушевич, Н. З. Зарічна // Економічний простір. – 2013. – № 71. – С. 92–104.
3. Большая Советская Энциклопедия / [под ред. Б. А. Веденского]. – М. : Советская энциклопедия, 1978. – Т. 29. – 627 с.
4. Войнаренко М.П., Кластери в економіці України: монографія/ за наук. ред. докт. наук, проф. М.П. Войнаренко. – хмельницький: ХНУ, ФОП Мельник А.А., 2014. – 1085 с.
5. Журба І.О. Формування кластерної стратегії розвитку черкаського регіону. Економіка і організація управління № 3 (19) – 4 (20) 2014.
6. Зарічна Н.З. Аналіз фінансово-економічних передумов створення фінансового кластеру в західному регіоні

України [Електронний ресурс]: URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/48091/14-Zarichna.pdf?sequence=1>

7. Іванова Н.В., Стійкий розвиток регіонів України на базі кластеризації та корпоратизації (галузевий аспект) [Текст] : колект. моногр. / [Іванова Н. В. та ін. ; голов. ред. Ковальчук К. Ф.]. – Д. : ІМА-прес, 2012. – 253 с.

8. Кластерна політика як чинник підвищення ефективності функціонування соціально-економічних систем / Д.М. Васильківський, М.П. Войнаренко, В.М. Нижник // Вісник економічної науки України. – 2017. – № 1 (32).

9. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. / Н. С. Краснокутська. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.

10. Кузенко Т.Б, Сабліна Н.В. Методичні підходи до управління фінансовим потенціалом підприємства // Актуальні проблеми економіки №4(166), 2015.

11. Мій бізнес: бізнес публікації [Електронний ресурс]: URL: <https://msb.aval.ua/news/?id=25974>

12. Скок А. Международный опыт формирования кластеров [Электронный ресурс] / А. Скок // Журнальный клуб «Интелрос», «Космополис». – № 2. – Режим доступа : <http://www.intelros.ru/index.php?newsid=352> – 04.04.2007.

13. Управління фінансами нових виробничих систем: теорія, методологія, практика: монографія / І. Ткачук, С. Кропельницька. – Івано-Франківськ: Типовіт, 2009. – 262 с.

14. Управління фінансовим потенціалом підприємств. Електронний ресурс <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11835/1/25.pdf>

15. Ярош М. Ф., Кластеризація – вагомий фактор підвищення конкурентоспроможності економіки України [Текст] : матеріали ІХ Пленуму Спілки економістів України та Міжнар. наук.–практ. конф. / [за заг. ред. В. В. Оскольського ; упоряд. Ярош М. Ф.]; Спілка економістів України. – Київ, 2014. – 334 с.

References

1. Andrieiev M. A. Finansove zabezpechennia rozrobky intelektualnykh klasteriv yak instrument vprovadzhennia naukoiemnykh tekhnolohii [Elektronnyi resurs]: URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2018/12.pdf.

2. Bakushevych I. V. Osoblyvosti stvorennia ta funktsionuvannia finansovykh klasteriv v Ukraini / I. V. Bakushevych, N. Z. Zarichna // Ekonomichnyi prostir. – 2013. – № 71. – S. 92–104.

3. Bolshaia Sovetskaia Entsiklopedyia / [pod red. V. A. Vedenskoho]. – M. : Sovetskaia entsiklopedyia, 1978. – T. 29. – 627 s.

4. Voinarenko M.P., Klasteri v ekonomitsi Ukrainy: monohrafiia / za nauk. red. dokt. nauk, prof. M.P. Voinarenka. – khmelnytskyi: KhNU, FOP Melnyk A.A., 2014. – 1085 s.

5. Zhurba I.O. Formuvannia klasternoi stratehii rozvytku cherkaskoho rehionu. Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia № 3 (19) – 4 (20) 2014.

6. Zarichna N. Z. Analiz finansovo-ekonomichnykh peredumov stvorennia finansovoho klasteru v zakhidnomu rehioni Ukrainy [Elektronnyi resurs]: URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/48091/14-Zarichna.pdf?sequence=1>

7. Ivanova N.V., Stiiki rozvytok rehioniv Ukrainy na bazi klasteryzatsii ta korporatyzatsii (haluzevyi aspekt) [Tekst] : kolekt. monohr. / [Ivanova N. V. ta in. ; holov. red. Kovalchuk K. F.]. – D. : IMA-pres, 2012. – 253 s.

8. Klasterna polityka yak chynnyk pidvyshchennia efektyvnosti funktsionuvannia sotsialno-ekonomichnykh system / D.M. Vasylykivskiy, M.P. Voinarenko, V.M. Nyzhnyk // Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy. – 2017. – № 1 (32).

9. Krasnokutska N. S. Potentsial pidpriemstva: formuvannia ta otsinka : navch. posib. / N.S. Krasnokutska. – K. : Tsentr navchalnoi literatury, 2005. – 352 s.

10. Kuzenko T.B, Sablina N.V. Metodychni pidkhody do upravlinnia finansovym potentsialom pidpriemstva // Aktualni problemy ekonomiky №4(166), 2015.

11. Mii biznes: biznes publikatsii [Elektronnyi resurs]: URL: <https://msb.aval.ua/news/?id=25974>

12. Skoch A. Mezhdunarodnyi opyt formirovaniia klasterov [Электронный ресурс] / А. Скок // Журнальный клуб «Yntelros», «Kosmopolys». – № 2. – Rezhym dostupa : <http://www.intelros.ru/index.php?newsid=352> – 04.04.2007.

13. Upravlinnia finansamy novykh vyrobnychykh system: teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia / I. Tkachuk, S. Kropelnytska. – Ivano-Frankivsk: Tipovit, 2009. – 262 s.

14. Upravlinnia finansovym potentsialom pidpriemstv. Elektronnyi resurs <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11835/1/25.pdf>

15. Yarosh M. F., Klasteryzatsiia – vahomyi faktor pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ekonomiky Ukrainy [Tekst] : materialy IX Plenumu Spilky ekonomistiv Ukrainy ta Mizhnar. nauk.–prakt. konf. / [za zah. red. V. V. Oskolskoho ; uporiad. Yarosh M. F.]; Spilka ekonomistiv Ukrainy. – Kyiv, 2014. – 334 s.

Дані про автора

Пузирьова Поліна Володимирівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри підприємництва та бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну,

вул. Немировича–Данченка, 2, м. Київ, 01011, Україна
e-mail: komaretskaya@bigmir.net

e-mail: komaretskaya@bigmir.net

Данные об авторе

Пузырёва Полина Владимировна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры предприниматель-
ства и бизнеса, Киевский национальный университет
технологий и дизайна,
ул. Немировича–Данченко, 2, г. Киев, 01011, Украина

Data about the author

Polina Puzyrova,

Candidate of Economic Sciences, docent, Docent of
the department of entrepreneurship and business, Kyiv
National University of Technology and Design,
street Nemirovich–Danchenko, 2, Kyiv, 01011, Ukraine
e-mail: komaretskaya@bigmir.net

УДК 658:65.012.8

DOI: 10.5281/zenodo.2678057

МЕЛЬНИК С.І.

Система управління фінансовою безпекою підприємства

Предметом дослідження є теоретико–методичні, наукові та прикладні положення формування системи управління фінансовою безпекою підприємства.

Метою дослідження є наукове обґрунтування теоретико–методичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо формування системи управління фінансовою безпекою підприємства.

Методи дослідження. В роботі використано системний підхід, у межах якого застосовано методи: індукції та дедукції, порівняння і систематизації – при дослідженні сутнісних характеристик та еволюції базових понять дослідження; аналізу і синтезу – для характеристики сучасних тенденцій розвитку діяльності українських підприємств; теорії моделювання – для розроблення моделі системи управління фінансовою безпекою підприємства.

Результати роботи. У статті обґрунтовано теоретико–методичні, наукові та прикладні положення формування системи управління фінансовою безпекою підприємств, які враховують умови забезпечення фінансової безпеки на українських підприємствах.

Галузь застосування результатів. Вирішення проблем формування безпечних умов функціонування та розвитку українських підприємств; створення методичної бази підготовки здобувачів вищої освіти за галуззю знань управління та адміністрування.

Висновки: 1) обґрунтовано, що поточні умови господарської діяльності вимагають формування належного методологічного базису для забезпечення однієї із ключових функціональних складових економічної безпеки – фінансової; 2) з'ясовано, що серед науковців відсутня єдність щодо розуміння сутності фінансової безпеки підприємства, що мотивувало до узагальнення їх наукового доробку та визначення ключових характеристик цієї функціональної складової; 3) розглянуто типові властивості, характерні для соціально–економічних систем, зокрема підприємства, що стало підґрунтям для розроблення моделі системи управління фінансовою безпекою підприємства; 4) уточнено склад та виділено групи суб'єктів фінансової безпеки.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, фінансова безпека, система, безпека, загроза.

МЕЛЬНИК С.І.

Система управления финансовой безопасностью предприятия

Предметом исследования является теоретико–методические, научные и прикладные положения формирования системы управления финансовой безопасностью предприятия.

Целью исследования является научное обоснование теоретико–методических положений и разработка практических рекомендаций по формированию системы управления финансовой безопасностью предприятия.

Методы исследования. В работе использован системный подход, в рамках которого применены

методы: индукции и дедукции, сравнения и систематизации – при исследовании сущностных характеристик и эволюции базовых понятий исследования; анализа и синтеза – для характеристики современных тенденций развития деятельности украинских предприятий; теории моделирования – для разработки модели системы управления финансовой безопасностью предприятия.

Результаты работы. В статье обоснованы теоретико–методические, научные и прикладные положения формирования системы управления финансовой безопасностью предприятия, учитывающие условия обеспечения финансовой безопасности на украинских предприятиях.

Область применения результатов. Решение проблем формирования безопасных условий функционирования и развития украинских предприятий; формирования методической базы подготовки соискателей высшего образования по отрасли знаний управления и администрирования.

Выводы: 1) обосновано, что текущие условия хозяйственной деятельности требуют формирования надлежащего методологического базиса для обеспечения одной из ключевых функциональных составляющих экономической безопасности – финансовой; 2) установлено, что среди ученых отсутствует единство в понимании сущности финансовой безопасности предприятия, которое мотивировало к обобщению их научного наследия и определение ключевых характеристик этой функциональной составляющей; 3) рассмотрены типичные свойства, характерные для социально–экономических систем, в том числе компании, что стало основой для разработки модели системы управления финансовой безопасностью предприятия; 4) уточнен состав и выделены группы субъектов финансовой безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, финансовая безопасность, система, безопасность, угроза.

MELNYK S.I.

Management system of financial security of the enterprises

The subject of research is the theoretical, methodological, scientific and applied provisions of the formation the management system of financial security of the enterprise.

The aim of the study is the scientific substantiation of theoretical and methodological provisions and the development practical recommendations of the formation the management system of financial security of the enterprise.

Research methods. The paper uses a systematic approach in which the following methods are applied: induction and deduction, comparison and systematization – in the study of the essential characteristics and evolution of the basic concepts of the study; analysis and synthesis – to characterize the current trends in the development of Ukrainian enterprises; modeling theory – to develop the management system model of financial security of the enterprise.

The results of the work. The article substantiates the theoretical and methodological, scientific and applied provisions of the formation the management system of financial security of the enterprise., taking into account the conditions for ensuring financial security at the Ukrainian enterprises.

The scope of the results. Solving the problems of creating safe conditions for the functioning and development of the Ukrainian enterprises; creation the methodological base for the preparation of candidates for higher education in the field of management knowledge and administration.

Conclusions: 1) it is substantiated that the current conditions of economic activity require the formation of an appropriate methodological basis to ensure one of the key functional components of economic security – financial; 2) it was established that among scientists there is no unity in understanding the essence of the financial security of the enterprise, it motivated to summarize their scientific heritage and identify key characteristics of this functional component; 3) typical properties characteristic of socio–economic systems, including the company, were considered, which became the basis for the development of a model for managing the financial security of the enterprise; 4) clarified the composition and highlighted the group of subjects of financial security.

Keywords: economic security of the enterprise, financial security, system, security, threat.

Постановка проблеми. Можна стверджувати, що сьогодні в бізнес-колах утвердилася думка про те, що ефективне функціонування та розвиток бізнесу неможливі без забезпечення їх належної безпеки. Від окремих елементів силової безпеки, які застосовувалися в умовах планової економіки, власники поступово перейшли до формування служб безпеки, завдання яких поширюються на усі сфери фінансово-господарської діяльності. Найбільш складною виявилася проблема налагодження співпраці представників служб безпеки із іншими структурними підрозділами. За відсутності досвіду та сформованого науковцями методологічного базису, в умовах кожного окремого підприємства ця проблема вирішується в індивідуальному порядку. Ускладнює ситуацію і те, що в науковій літературі увагу зосереджено на проблемі забезпечення економічної безпеки загалом, стосовно ж її функціональних складових, зокрема фінансової, присутні лише окремі дослідження, які не можуть слугувати належним підґрунтям для вирішення нагальних для кожного підприємства проблем в сфері фінансової діяльності. Забезпечення фінансової безпеки можна вважати пріоритетним зважаючи як на той факт, що, згідно даних Державної служби статистики [6, с. 143], у 2017 р. 27,6% підприємств були збитковими, а вплив зовнішніх загроз, за результатами проведеного аналітичного дослідження, критично високим. Відтак розроблення теоретико-методологічних засад забезпечення безпеки за цією функціональною складовою є важливим для кожного суб'єкта господарювання в Україні.

Аналіз досліджень та публікацій. Теоретичні основи управління фінансовою безпекою підприємства відображені в роботах вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема, таких як І. Бланк, О. Барановський, Т. Васильців, Ю. Воробйов, А. Воронкова, К. Горячева, Л. Донець, С. Ілляшенко, Г. Задорожний, М. Кизим, Т. Клебанов, Г. Козаченко, Л. Костирко, О. Ляшенко, Є. Олейников, В. Пономарьов, Р. Сайфулін, О. Терещенко, А. Шеремет, В. Шликов тощо. Доробком зазначених науковців можна вважати обґрунтовану сутність поняття фінансової безпеки та сформовані методичні засади щодо оцінки її рівня. Однак, низка питань, пов'язаних із формуванням методичних засад забезпечення фінансової безпеки, попри їх важливість для вітчизняних підприємств сьогодні, є недостатньо розглянутими.

Мета статті полягає у формуванні методичних засад створення системи управління фінансовою безпекою в умовах українських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Вирішення проблеми забезпечення фінансової безпеки підприємства уже на перших етапах гальмується відсутністю узгодженої позиції щодо трактування її сутності. Здійснене узагальнення дозволило виявити наявність суттєво відмінних точок зору. Для прикладу процитуємо лише окремі з них. Так, Д. Ванькович подає трактування цього терміну як «... захищеність від негативних впливів зовнішнього середовища, а також як здатність швидко усунути різні варіантні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не позначаються негативно на його діяльності» [5, с. 132], тим самим висуваючи на перших план захисту функцію цієї функціональної складової. Відомий науковець О. Барановський доводить, що фінансова безпека перш за все це «...стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів» [2, 122 с.], що відповідає ресурсно-функціональному підходу, але не може вважатися найбільш доречним для українських підприємств, де найбільш суттєвішими вважаються зовнішні загрози. Не можна оминати увагою і визначення авторства Н. Пойди-Носик, в основі якого лежить трактування фінансової безпеки як характеристики системи, життєздатність якої залежить від її здатності захистити фінансові інтереси, протидіяти зовнішнім та внутрішнім загрозам, зберігаючи при цьому стійкість та рівновагу «... за рахунок ефективного використання фінансового потенціалу» [10, с. 168].

Узагальнюючи можна стверджувати, що наявність відмінних поглядів на фінансову безпеку підприємства можна частково пов'язати із поступовим усвідомленням її суті, яке формується на основі тих завдань, актуальність яких є пріоритетним для українських підприємств. Якщо узагальнити процитовані вище та інші визначення можна дійти висновку, що фінансову безпеку доцільно трактувати як ключову складову економічної безпеки підприємства; з точки зору статистики – характеристика фінансового стану, що визначається необхідним рівнем стійкості до негативного впливу дестабілізуючих факторів; з позицій динаміки – діяльність спрямована на захист та досягнення фінансових інтересів; передбачає зменшення рівня фінансових ризиків та протидію зовнішнім та внутрішнім загрозам;

спрямована на збільшення ефективності використання фінансових ресурсів та зменшення фінансових втрат й ймовірності банкрутства.

У відповідності до визначеної мети дослідження, для уточнення сутності та ключових параметрів системи управління фінансовою безпекою підприємств коротко розглянемо зміст базового поняття – «система». Перш за все зазначимо, що це поняття має глибокі історичні корені і з давньогрецького перекладається як *συστήμα* – «сполучення», тобто щось, яке складене із частинок і формує ціле, об'єднане. В довідниковій літературі система подається як «...план, порядок розташування частин цілого, визначене улаштування, хід чого–небудь у послідовному, докладному порядку» [11], «...щось ціле, що являє собою єдність частин, які закономірно розташовані і знаходяться у взаємному зв'язку» [12] та «...3) сукупність яких–небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; ... 5) будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин» [6]. Узагальнюючи можна стверджувати, що для системи, незалежно від сфери застосування цього терміну, характерні наступні ключові параметри: сукупність елементів; щільний взаємозв'язок між складовими; здатність зберігати цілісність при зміні внутрішнього середовища та впливі зовнішніх сил.

Лише коротко зазначимо, що перша система була сформована у філософських працях Аристотеля, під якою він розумів державу. Творцем загальної теорії систем визнано австрійського науковця Л. Берталанфі, що ще в 40–х роках ХХ ст. визначив систему як «...сукупність елементів, що перебувають у певних відносинах один до одного та до середовища [3, С. 23–82]. Сьогодні будь–якій соціально–економічній системі, якою можна вважати і підприємство, притаманні такі властивості:

- наявність елементів, які за рахунок внутрішнього зв'язку, що є на порядок сильнішим за зовнішні, об'єднані у ціле;
- ієрархічній підпорядкованості елементів нижчого порядку елементам вищого;
- стійкість в часі, тобто здатність зберігати основні параметри при незначних змінах в середовищі існування;
- динамічність, тобто зміна параметрів системи як за рахунок необхідності досягнення внутрішніх потреб, так і під впливом зовнішніх чинників;

- адаптивність, тобто здатність системи змінюватися, пристосовуватися для збереження цілісності.

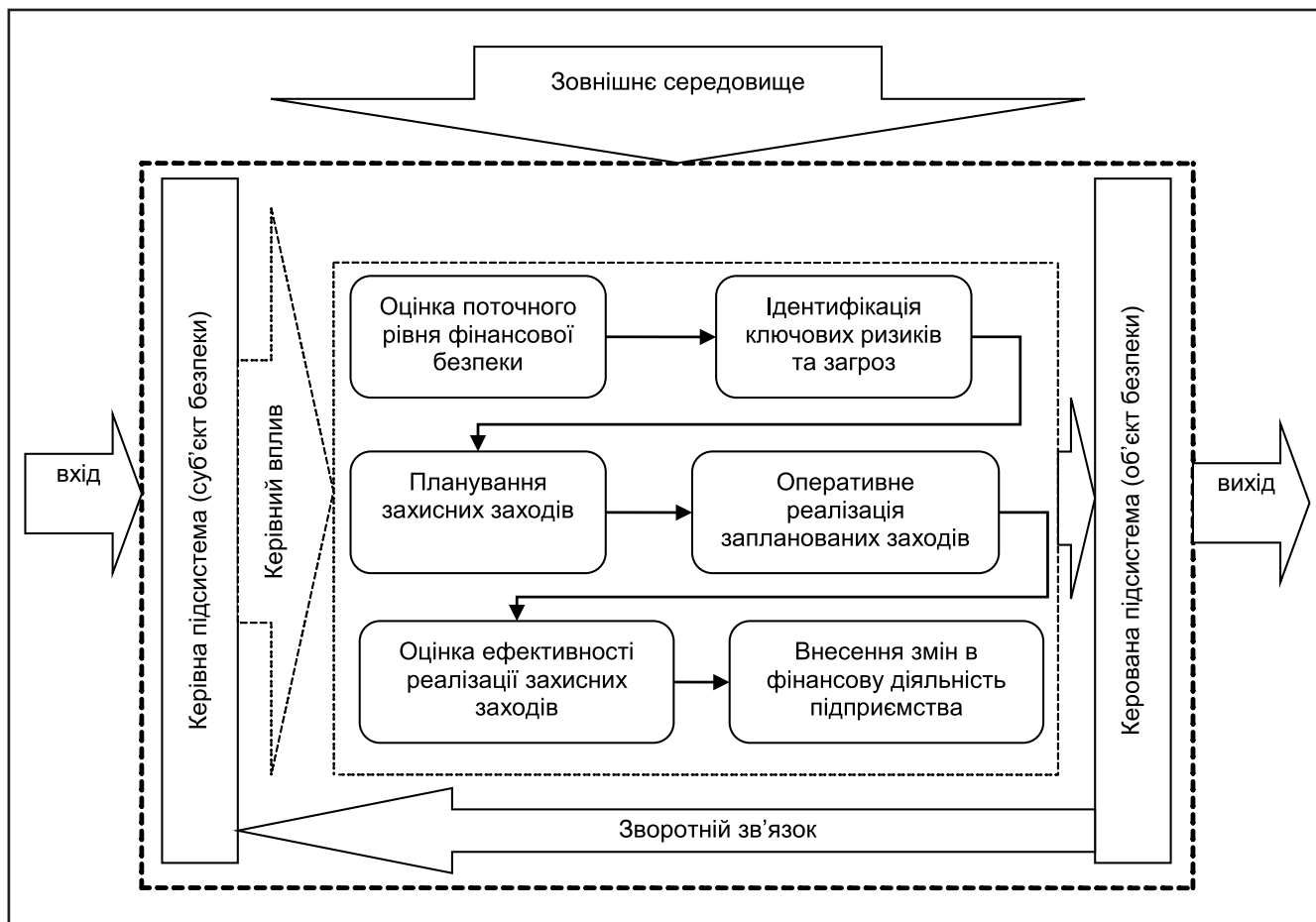
Безперечно, що цим переліком не обмежуються усі властивості соціально–економічної системи, адже кожна система є унікальною за своїм складом, а її відкритість вимагає взаємодії із середовищем існування, при цьому змінюючись та змінюючи інші взаємопов'язані системи вищого та нижчого порядків.

Система управління є похідною від поняття «система» і у трактуванні А. Ковальова визначається як «...певним чином організована сукупність елементів, що разом складають ціле, властивості якого не можна звести до властивостей окремих елементів, у якому реалізуються функції управління» [9, с. 22]. Можна стверджувати, що у найбільш загальному розумінні система управління визначається наявністю двох елементів: суб'єкта й об'єкта управління, які пов'язані між собою засобами управління. Оскільки ця система є відкритою на її існування впливає зовнішнє середовище. Між суб'єктом та об'єктом існує прямий та зворотній зв'язок. Як складові виділяють також «вхід» та «вихід», зміст яких відповідає сфері застосування такої системи управління. Такий підхід до формування системи управління можна вважати типовим. Він приваблює своєю простотою, але у визначенні І. Бланка стверджується, що ця простота є оманливою, адже в його розумінні система управління «...складне утворення процесів і явищ, удосконалювання якого може відбуватися з різним ступенем деталізації» [4, с. 223]. З цим твердженням доцільно погодитися, адже як суб'єктом, так і об'єктом управління виступають люди, поведінка яких, як і сприйняття ними будь–яких подій, доволі складно піддається прогнозуванню.

Мету системи управління можна визначити як здійснення управлінського впливу на об'єкт управління для досягнення визначених цілей через розроблення та прийняття управлінських рішень, враховуючи наявне ресурсне забезпечення та вплив зовнішнього середовища.

Виходячи із сутності методичних засад формування системи управління, розглянемо кожний компонент такої системи стосовно управління фінансовою безпекою підприємства (див. рис.).

В сфері економічної безпеки суб'єкти безпеки, у відповідності до наукового доробку В. Ортинського, І. Керницького, З. Живко та ін. [8, с. 26],

Модель системи управління фінансовою безпекою підприємства

поділяються на спеціалізовані, напівспеціалізовані та неспеціалізовані. В загальному погоджуючись із цим підходом, вважаємо, що стосовно фінансової безпеки доцільно конкретизувати не лише визначення суб'єктів безпеки, але й уточнити зміст їх групування виходячи із ієрархічного підпорядкування, що відповідає розуміння суті системи загалом. Так, найвищий рівень займають керівники підприємства, зокрема фінансовий директор. На другому рівні – керівники структурних підрозділів, які безпосередньо пов'язані із фінансовою діяльністю підприємства, зокрема головний бухгалтер, головний економіст і т.д. Третій рівень зайнятий бухгалтерами, аналітиками, аудиторами, фінансовими менеджерами, тобто тими працівниками, які безпосередньо отримують, узагальнюють, перевіряють, опрацьовують обліково-аналітичну інформацію. Таке групування суб'єктів безпеки покликано в подальшому сформувати чіткі комунікаційні зв'язки, які дозволять своєчасно ідентифікувати моменти виникнення ключових ризиків та загроз для фінансової безпеки підприємств.

Об'єктом безпеки в системі фінансової безпеки визначають фінансову діяльність загалом із подальшою конкретизацією (прибуток, структура капіталу, джерела формування фінансових ресурсів і т.д.), яка залежить від специфіки фінансово-господарської діяльності підприємства.

Керівний вплив нами поділений на окремі етапи, які характеризують процес забезпечення фінансової безпеки. В цьому контексті доцільно приділити увагу двом важливим аспектам: по-перше, за результатами реалізації захисних заходів відбувається не лише внесення змін у фінансову діяльність підприємства, але й здійснюються кроки по удосконаленню дій суб'єктів безпеки шляхом використання набутого досвіду для реалізації превентивних захисних заходів, тим самим зменшуючи ймовірність повторення подій, які мали або могли мати негативні наслідки [1, с. 27]; по-друге, запропонована модель є спрощеною, адже поза увагою залишилися взаємозв'язки фінансової безпеки як функціональної складової з іншими складовими, що також є важливим. Не можуть реалізовуватися

захисні заходи у сфері фінансової безпеки, наслідки яких спричинять виникнення ризиків чи загроз в інших складових, зокрема кадровій чи інформаційній. Тобто йдеться про планування та реалізацію суб'єктами безпеки управлінських рішень, які мають комплексний характер і спрямовані на забезпечення необхідного рівня економічної безпеки загалом виходячи із базових завдань та ресурсного забезпечення.

Висновки

Забезпеченню фінансовій безпеці, яка будучи однією із найбільш важливих складових економічної безпеки підприємства, сьогодні не приділяється належна увага, що виражається у відсутності узгодженого підходу до її суті та методичних засад до формування відповідної системи управління.

Здійснене дослідження дозволило поглибити трактування фінансової безпеки, розробити модель управління та запропонувати групування суб'єктів безпеки, що в сукупності формує підґрунтя для активізації дослідження цієї складової економічної безпеки підприємства.

Подальшого дослідження потребує проблема ідентифікації ключових загроз та ризиків для розроблення адекватних захисних заходів.

Список використаних джерел

1. Антикризисні технології в управлінні економічною безпекою підприємства : моногр. / М. М. Карайім, В. В. Мартинів, А. М. Штангрет та ін. ; за заг. ред. А. М. Штангрета. Укр. акад. друкарства, 2016. 250 с.
2. Барановський О. І. Фінансова безпека: монографія. Інститут економічного прогнозування. Київ : Фенікс, 1999. 338 с.
3. Берталанфи Л. Общая теория систем: критический обзор. Москва : Прогрес, 1969. 197 с.
4. Бланк И. А. Финансовый менеджмент. Киев : МП «ИТЕМ лтд», СП «АДЕФ – Украина», 1999. 354 с.
5. Ванькович Д. Роль фінансової безпеки підприємства в управлінні його фінансовими ресурсами // Актуальні проблеми економіки перехідного періоду. 1999. Вип. 4. С. 131–135.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
7. Діяльність суб'єктів господарювання : стат. збірник / за ред. М. Кузнецової. Київ : Державна служба статистики, 2018. 239 с.

8. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посіб. / [В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін.]. Київ : Правова єдність, 2009. 544 с.

9. Ковалев А. И., Привалов В. П. Анализ финансового состояния предприятия. Москва : Центр экономики и маркетинга, 2000. 203 с.

10. Пойда–Носик Н. Н. Дослідження теоретичних аспектів сутності фінансова безпека. Вісник Донецького національного університету. Сер. В : Економіка і право. 2011. Вип. 2. С. 164–170.

11. Толковый словарь Владимира Даля. URL: <http://slovardalja.net/word.php?wordid=37673>

12. Толковый словарь / [авт. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю.]. URL: <http://www.ozhegov-shvedova.ru/19-741515/СИСТЕМА>

References

1. Karayim, M. M., Martyniv, V. V., Shtanhret, A. M. (2016), Antykryzovi tekhnolohiyi v upravlinni ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryemstva [Anticrisis technologies in the management of economic security of the enterprise]. Ukr. akad. drukarstva, L'viv, [in Ukrainian].
2. Baranovs'kyj, O. I. (1999), Finansova bezpeka [Financial security], Feniks, Kyiv, [in Ukrainian].
3. Bertalanfi, L. (1969), Obshhaja teorija sistem: kriticheskij obzor [General Systems Theory: A Critical Review], Progres, Moskva, Rossijskaja Federacija [in Russian].
4. Blank, I. A. (1999), Finansovyj menedzhment [Financial management], МР «ИТЕМ ltd», СП «АДЕФ – Украина», Kyiv, [in Ukrainian].
5. Van'kovy'ch, D. (1999), Rol' finansovoyi bezpeky' pidpryemstva v upravlinni jogo finansovy'my' resursamy' [The role of financial security of an enterprise in the management of its financial resources], Aktual'ni problemy' ekonomiky' perexidnogo period. 1999, Vol. 4: 131–135 [in Ukrainian].
6. Busel, V. T. (2003), Vely'kyj tлумачnyj slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy' [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language], VTF «Perun», Kyiv, [in Ukrainian].
7. Kuznyetsova, M. S. (2018), Diyal'nist' sub'yektiv hospodaryuvannya [Activity of economic entities], Derzhavna sluzhba staty'sty'ky', Kyiv, [in Ukrainian].
8. Orty'ns'kyj, V. L., Kernyc'z'kyj, I. S., Zhy'vko, Z. B. (2009), Ekonomichna bezpeka pidpryemstv, organizacij ta ustanov [Economic security of enterprises, organizations and institutions], Pravova yednist', Kyiv, [in Ukrainian].
9. Kovalev, A. I., Privalov V. P. (2000), Analiz finansovogo sostojanija predpriatija [Analysis of the

financial condition of the company], Centr ekonomiki i marketinga, Moskva, Rossijskaja Federacija [in Russian].

10. Pojda–Nosy'k, N. N. (2011), Doslidzhennya teorety'chny'x aspektiv sutnosti finansova bezpeka [Investigation of theoretical aspects of the essence of financial security], Visnyk Donecz'kogo nacional'nogo universy'tetu. Ser. V : Ekonomika i pravo. 2011, Vol. 2: 164–170 [in Ukrainian].

11. Tolkovyj slovar' Vladimira Dalja [Explanatory Dictionary of Vladimir Dahl] / URL: <http://slovardalja.net/word.php?wordid=37673>

12. Ozhegov, S. I., Shvedova, N. Ju, Tolkovyj slovar' [Explanatory dictionary] / URL: <http://www.ozhegov-shvedova.ru/19-741515/СИСТЕМА>

Дані про автора

Мельник Степан Іванович,

кандидат економічних наук, доцент, заступник декана факультету №2, Львівський державний університет внутрішніх справ

e-mail: melnyk_stepan@ukr.net

Данные об авторе

Мельник Степан Иванович,

кандидат экономических наук, доцент, заместитель декана факультета №2, Львовский государственный университет внутренних дел

e-mail: melnyk_stepan@ukr.net

Data about the author

Stepan Melnyk,

Ph.D., associate professor Lviv State University of Internal Affairs

e-mail: melnyk_stepan@ukr.net

УДК 338.48:339.137.2

DOI: 10.5281/zenodo.2678065

ЧОБАЛЬ Л.Ю.,
ТОРОНИЙ Л.І.

Теоретичні аспекти конкурентної стійкості підприємств туристичного бізнесу

Предметом дослідження є теоретичні засади конкурентостійкості туристичних підприємств.

Мета дослідження. Уточнити поняття «конкурентостійкість» шляхом виокремлення його сутнісних характеристик.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті виокремлено сутнісні характеристики поняття конкурентостійкості. Окреслено складові конкурентного розвитку, а саме: «конкурентна перевага – конкурентоздатність – конкурентоспроможність».

Висновки. Вивчення категорій–складових конкурентного розвитку «конкурентна перевага – конкурентоздатність – конкурентоспроможність» дозволяє з'ясувати його гомогенність (однорідність за своєю сутністю), складові якого вибудовують певну ієрархію: від формування (конкурентоздатність), його реалізації (конкурентоспроможності) до можливості утримання досягнутих результатів (конкурентостійкості). Конкурентостійкість підприємства за своєю суттю характеризує здатність підприємства ефективно функціонувати впродовж тривалого часу в умовах жорсткої конкурентної боротьби під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища як негативних, так і позитивних. Конкурентостійкість підприємства необхідно розглядати, враховуючи особливості, сфери та галузі його функціонування.

Ключові слова: підприємці, споживачі, ринок, товари, послуги, попит, пропозиції, прибутковість, конкурентостійкість.

ЧОБАЛЬ Л.Ю.,
ТОРОНИЙ Л.І.

Теоретические аспекты конкурентной устойчивости предприятий туристического бизнеса

Предметом исследования являются теоретические основы конкурентоустойчивости туристических предприятий.

Цель исследования. Уточнить понятие «конкурентоустойчивость» путем выделения его существенных характеристик.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье выделены существенные характеристики понятия конкурентоустойчивости. Определены составляющие конкурентного развития, а именно: «конкурентное преимущество – конкурентоспособность».

Выводы. Изучение категорий – составляющих конкурентного развития «конкурентное преимущество – конкурентоспособность» позволяет выяснить его гомогенность (однородность по своей сути), составляющие которого выстраивают определенную иерархию: от формирования (конкурентоспособность), реализации (конкурентоспособности) в возможности удержания достигнутых результатов (конкурентоустойчивости). Конкурентоустойчивость предприятия по своей сути характеризует способность предприятия эффективно функционировать в течении длительного времени в условиях жесткой конкурентной борьбы под влиянием факторов внешней и внутренней среды как негативных, так и положительных. Конкурентоустойчивость предприятия необходимо рассматривать, учитывая особенности, сферы и отрасли его функционирования.

Ключевые слова: предприниматели, потребители, рынок, товары, услуги, спрос, предложения, доходность, конкурентоустойчивость.

CHOBAL L.Yu.,
TORONIY L.I.

Theoretical aspects of competitive sustainability of tourist business enterprises

The subject of the study is the theoretical basis of competitiveness of tourist enterprises.

The purpose of the study is to clarify the concept of «competitiveness» by distinguishing its essential characteristics.

Research methods. In this work the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of data generalization are used.

Results of work. The article outlines the essential characteristics of the concept of competitiveness. The components of competitive development are outlined, namely: «competitive advantage – competitiveness».

Conclusions. The study of the categories – components of competitive development «competitive advantage – competitiveness» allows us to find out its homogeneity (uniformity in its essence), whose components build a hierarchy: from formation (competitiveness), its realization (competitiveness) to the possibility of retaining the achieved results (competitive stability). The competitive stability of the enterprise in its essence characterizes the ability of the enterprise to function effectively over a long period of time in conditions of severe competition under the influence of factors of the external and internal environment, both negative and positive. The competitive stability of the enterprise must be considered, taking into account the features, areas and branches of its functioning.

Keywords: entrepreneurs, consumers, market, goods, services, demand, supply, profitability, competitive stability.

Постановка проблеми. В умовах високого рівня конкуренції підприємства туристичного бізнесу прагнуть до зниження витрат виробництва, цін на туристичні послуги, поліпшення споживчих властивостей послуг. Конкурентними перевагами є: створення нових робочих місць для сільського населення; розвиток виробництва

екологічно чистих продуктів харчування; збільшення фінансових потоків на селі, у тому числі й іноземної валюти; приплив інвестицій як в інфраструктуру і сервіс на селі, так і в охорону природи; збільшення добробуту сільського населення; створення соціально-побутової інфраструктури на селі, яка відповідала вимогам сьогоденню

го дня; розвиток ремесел; підвищення ролі і значимості місцевого самоврядування. Формування та реалізація зазначених конкурентних переваг сприяє підвищенню ефективності підприємств, що працюють у сфері туристичного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Різним аспектам теорії конкуренції і конкурентної поведінки туристичних підприємств приділялась увага в роботах таких зарубіжних та вітчизняних науковців, як: І. Ансоффа, О. Градова, О. Гудзинського, Б. Карлоффа, Т. Мостенської, М. Портера, Р. Фатхутдінова та інших. Однак, незважаючи на досить велику кількість наукових праць з цієї проблеми, теоретичні питання розвитку та реалізації конкурентостійкості підприємств туристичного бізнесу є недостатньо дослідженими і вони потребують подальших досліджень.

Мета статті – уточнити поняття «конкурентостійкість» шляхом виокремлення його сутнісних характеристик.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан конкуренції на вітчизняних ринках характеризується двоякістю: постійним суперництвом між виробниками з одного боку, і розвитком економіки і демократії суспільства – з іншого. Конкуренція – це суперництво між суб'єктами ринкової економіки за найкращі умови виробництва, вигідну позицію на ринку тощо. Вона є тією ринковою силою, що забезпечує взаємодію попиту і пропозиції, яка урівноважує ринкові ціни, відображає зв'язок між виробництвом і реалізацією продукту. Цей зв'язок є причинно-наслідковим, необхідним і повторюваним, тобто об'єктивним економічним законом. Закон конкуренції відображає причинно-наслідковий зв'язок між можливостями створити продукт, потрібний споживачам, і можливостями реалізувати його з вигодою, насамперед, для покупця, а потім уже для виробника [5].

Змагання підприємців стимулюють виробництво тих товарів, яких потребує споживач. Конкуренція на ринку породжує складну проблему в успішній діяльності підприємства – забезпечення стійкого становища на конкурентному ринку. Таку стійкість у сучасних умовах може забезпечити створення, розвиток та використання компетенцій, які втілюються у конкурентні переваги. Конкурентна перевага – становище підприємства на ринку, яке дозволяє йому долати сили конкуренції та приваблювати покупців. Найбільш повним визначенням поняття «конкурентна пе-

ревага» є таке: «конкурентна перевага» – це здатність перевищити можливості конкурентів у форматі виробництва і збуту продукції / надання послуг, заснована на урахуванні зовнішніх передумов і використанні наявних внутрішніх компетенцій для досягнення можливостей подальшого розвитку підприємства з метою зайняття кращої конкурентної позиції на ринку [1; 7].

На думку більшості вчених, змістові ознаки компонентів конкуренції свідчать про існуючий взаємозв'язок її з іншими предметними категоріями: конкурентними перевагами, конкурентоспроможністю, конкурентоздатністю та конкурентостійкістю. Конкурентна перевага – це здатність перевищити можливості конкурентів у форматі виробництва і збуту продукції / надання послуг, заснована на урахуванні зовнішніх передумов і використанні наявних внутрішніх компетенцій для досягнення можливостей подальшого розвитку підприємства з метою зайняття кращої конкурентної позиції на ринку.

Наступна складова конкурентного розвитку – конкурентоздатність – це здатність певного об'єкта або суб'єкта перевершити конкурентів у заданих умовах. Конкурентоздатність підприємства оцінюється споживачем з точки зору становища підприємства на ринку (відоме / невідоме; чи давно працює; яку частку ринку посідає; які гарантії дає; який ступінь довіри до підприємства в інших споживачів, які відгуки щодо якості його продукції / послуг). Конкурентоздатність можна оцінювати як наявність потенціалу щодо завоювання ринку за допомогою інноваційних та підприємницьких заходів, знаходити шляхи для досягнення переваг над іншими конкурентами ринку за рахунок ефективного використання внутрішніх та зовнішніх факторів. На відміну від конкурентоздатності, конкурентоспроможність – ступінь реалізації потенціалу, що відображає відповідність підприємства вимогам конкурентного середовища та результат досягнення кращої ринкової позиції. Конкурентоздатність відображає майбутні можливості розвитку підприємства (конкурентний потенціал), а конкурентоспроможність – ступінь його реалізації, досягнутої конкурентну позицію підприємства. Підприємство може бути конкурентоздатним, якщо має конкурентні компетенції в певній галузі діяльності, але не реалізувати власні конкурентні переваги, не досягти кращого, порівняно з конкурентами становища на ринку.

Конкурентоспроможність підприємства – здатність підприємства створювати, виробляти і продавати товари та послуги, цінові й нецінові якості яких привабливіші, ніж в аналогічній продукції конкурентів [8]. Конкурентоспроможність підприємства може бути визначена як його конкурентна перевага відносно інших підприємств цієї ж галузі у середині національної економіки та за її межами. Це означає, що конкурентоспроможність підприємства може бути виявлена лише в рамках групи підприємств, які належать до однієї галузі або підприємств, що випускають товари-субститути.

Наступна складова конкурентного розвитку – конкурентостійкість – це об'єднання його конкурентоздатності та конкурентоспроможності у напрямі використання корневих компетенцій підприємства та можливості їх утримання протягом тривалого часу.

Такої точки зору дотримуються деякі вчені, визначаючи конкурентостійкість як властивість підприємства, що характеризується ступенем реального або потенціального задоволення ним конкретної потреби порівняно з аналогічними операторами ринку, властивістю витримувати конкуренцію у порівнянні з ними. Такий підхід щодо визначення категорії конкурентостійкість підприємства відображає рівновагу збалансованого стану конкурентної діяльності підприємства, що забезпечує йому стабільну прибутковість, стійке економічне зростання та можливість утримання досягнутого конкурентного статусу тривалий час.

У науковій літературі досі не існує єдиного погляду щодо визначення конкурентостійкості підприємства. Деякі вчені тлумачать конкурентостійкість як результат впровадження ефективного стратегічного управління та планування на підприємстві щодо створення конкурентоспроможності (М. Портер, Ф. Котлер, А. Юданов, І. Ансофф та ін.).

На конкурентостійкість підприємства мають вплив не лише зовнішні фактори, а й внутрішні. Крім того, якщо розглядати підприємство як відкриту економічну систему, то йому притаманні такі властивості, як динамічність, безперервний розвиток, прагнення зберегти свою структуру і стаціонарність. Це пояснюється тим, що системам, які розвиваються, властива бінарність, що проявляється, з одного боку, у сталості структури і стаціонарності (здійсненні традиційних, алгоритмічних операцій у процесі конкурентної діяльності і створенні конкурентного продукту), з іншого – у динамічності (руйнуванні однієї структури і створен-

ні іншої сталої структури, принципово нових ідей і продуктів, що відрізняються від традиційних).

Отже, конкурентостійкість можна визначити як здатність підприємства не лише забезпечувати конкурентоспроможність, але й підтримувати такий стан як в умовах впливу негативних екзогенних чинників, так і при трансформуванні загальної ситуації в конкурентному середовищі.

Висновки

Конкурентостійкості системам, що розвиваються, властива дихотомія, яка проявляється, з одного боку, у сталості структури і стаціонарності й у динамічності – з іншого. Поняття «конкурентна стійкість підприємства» можна сформулювати як рівноважний збалансований стан економічних ресурсів, що забезпечує стабільну прибутковість і нормальні умови для розширеного відтворення конкурентних переваг, стійкого економічного зростання в довгостроковій перспективі з урахуванням найважливіших зовнішніх і внутрішніх факторів.

Список використаних джерел

1. Багиев Г. Л. (ред.), Тарасевич В. М. Маркетинг. М.: Економіка, 1999. 703 с.
2. Вадимський Ф. А., Колодійчук А. В., Молнар О. С. Диверсифікація та кооперація розвитку сільських територій регіону // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2011. Вип. 33, Ч. 3. С. 125–129.
3. Вадимський Ф. А., Колодійчук А. В. Маркетингові дослідження в системі управління конкурентоспроможністю підприємств // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2009. Вип. 19.1. С. 125–130.
4. Вадимський Ф. А., Колодійчук А. В. Механізм регулювання інвестиційної діяльності в регіоні // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. 2010. Вип. 20.7. С. 138–143.
5. Владимірова Л. П. Прогнозирование и планирование в условиях рынка. М.: Дашков и К°, 2004. 400 с.
6. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Черторижський В. М. Фактори інноваційного розвитку промисловості // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. 2011. Вип. 21.11. С. 201–205.
7. Голляк Ю. Б. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності стратегічних галузей української економіки // Актуальні проблеми економіки. 2006. № 6. С. 78–82.
8. Должанський І. З., Загорна Т. О. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посібник. Київ: ЦУЛ, 2006. 384 с.

9. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.9. С. 191–196.

10. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.8. С. 183–187.

11. Чернега В. В., Мартиненко М. М. Конкурентні переваги як шлях до розвитку підприємницької діяльності // Актуальні проблеми економіки. 2004. № 3(33). С. 88–96.

References

1. Bagiyev G. L. (Ed.), & Tarasevich V. M. (1999). Marketing. Moscow: Economics. [in Russian].

2. Vazhynskyy, F. A., Kolodiychuk, A. V., & Molnar, O. S. (2011). Dyversyfikatsiya ta kooperatsiya rozvytku sil's'kykh terytoriy rehionu [Diversification and co-operation of the development of rural areas of the region]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 33 (3) (pp. 125–129). [in Ukrainian].

3. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Marketynhovi doslidzhennya v systemi upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Marketing research in the system of competitiveness management of enterprises]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.1 (pp. 125–130). [in Ukrainian].

4. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Mekhanizm rehulyuvannya investytsiynoyi diyal'nosti v rehioni [Mechanism for regulation of investment activity in the region]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.7 (pp. 138–143). [in Ukrainian].

5. Vladimirova, L. P. (2004). Prognozirovaniye i planirovaniye v usloviyakh rynku [Forecasting and planning in the market conditions]. Moscow: Dashkov and Co. [in Russian].

6. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti [Factors of innovation development of industry]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21.11 (pp. 201–205).

7. Hollyak, Yu. B. (2006). Teoretychni aspekty konkurentospromozhnosti stratehichnykh haluzey ukrayins'koyi ekonomiky [Theoretical aspects of competitiveness of strategic areas of the Ukrainian

economy]. Aktual'ni problemy ekonomiky – Actual Problems of Economics, 6, 78–82. [in Ukrainian].

8. Dolzhansky, I. Z., & Zahorna T. O. (2006). Konkurentospromozhnist' pidpryyemstva [Competitiveness of the enterprise]: Manual. Kyiv: Center of Teaching Literature. [in Ukrainian].

9. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy V. M., & Semchuk Zh. V. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.9 (pp. 191–196). [in Ukrainian].

10. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Teoretychni aspekty upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Theoretical aspects of enterprise competitiveness management]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.8 (pp. 183–187). [in Ukrainian].

11. Cherneha V. V., & Martynenko M. M. (2004). Konkurentni perevahy yak shlyakh do rozvytku pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti [Competitive advantages as a way to the development of entrepreneurial activity]. Aktual'ni problemy ekonomiky – Actual Problems of Economics, 3(33), 88–96. [in Ukrainian].

Дані про авторів

Чобаль Людмила Юрївна,

к.е.н., доцент Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: lchobal@ukr.net

Тороній Лариса Іванівна,

старший викладач Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Данные об авторах

Чобаль Людмила Юрьевна,

к.э.н., доцент Ужгородского торгового-экономического института Киевского национального торгового-экономического университета
e-mail: lchobal@ukr.net

Тороний Лариса Ивановна,

старший преподаватель Ужгородского торгового-экономического института Киевского национального торгового-экономического университета
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Data about authors

Lyudmyla Chobal,

Ph.D., Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kiev National Trade and Economic University

e-mail: lchobal@ukr.net

Larysa Toroniy,

Senior Lecturer of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

УДК 339.138 (073)

DOI: 10.5281/zenodo.2678067

ТКАЧУК С.В.,
СТЕЦЕНКО В.А.,
СТАХУРСЬКА С.А.,
СТАХУРСЬКИЙ В.О.

Система маркетингу послуг: зміст і взаємодія складових

Предмет дослідження – складові системи маркетингу сфери нематеріального виробництва, їхня специфіка та взаємозв'язок.

Метою написання **статті** є конкретизація складових успішності кожного із запропонованих на даний момент видів маркетингу нематеріальної сфери, а також дослідження системи взаємодії між ними.

Методологія проведення роботи – системного підходу (для формування системи внутрішнього маркетингу підприємства), узагальнення (при розробленні моделі маркетингу послуг), індукції та дедукції (при дослідженні складових та чинників успішності маркетингу нематеріальної сфери), аналізу та синтезу (при формуванні системи маркетингу сфери нематеріального виробництва), монографічного методу (при дослідженні існуючих поглядів та проблем функціонування маркетингу сфери послуг).

Результати роботи – запропонований системний підхід до розуміння внутрішнього маркетингу підприємства, згідно з яким внутрішній маркетинг являє собою систему елементів, які враховують цілі підприємства з одного боку та потреби персоналу з іншого. Сформульований алгоритм функціонування внутрішнього маркетингу, досліджений взаємозв'язок внутрішнього та зовнішнього маркетингу з інтерактивним. Виокремлені основні складові кожного виду маркетингу.

Висновки – налагоджена система внутрішнього маркетингу, що базується на розумінні потреб працівників, разом із дієвою системою зовнішнього маркетингу, в основі якої лежать потреби клієнтів, мають забезпечити ефективний інтерактивний маркетинг як маркетинг взаємодії між продавцем та покупцем послуги у процесі обслуговування. Зазначені види маркетингу у логічній взаємодії являють собою сукупну систему маркетингу послуг.

Ключові слова: маркетинг, маркетинг послуг, трикутна модель маркетингу послуг, внутрішній маркетинг, зовнішній маркетинг, інтерактивний маркетинг, система маркетингу послуг.

ТКАЧУК С.В.,
СТЕЦЕНКО В.А.,
СТАХУРСЬКА С.А.,
СТАХУРСЬКИЙ В.О.

Система маркетинга услуг: сущность и взаимодействие составляющих

Предмет исследования – составляющие системы маркетинга сферы нематериального производства, их специфика и взаимосвязь.

Целью написания **статьи** является конкретизация составляющих успешности каждого из предложенных на данный момент видов маркетинга нематериальной сферы, а также исследования системы взаимодействия между ними.

Методология проведения работы – системного подхода (для формирования системы вну-

тренного маркетинга підприємства), обобщение (при разработке модели маркетинга услуг), индукции и дедукции (при исследовании составляющих и факторов успешности маркетинга нематериальной сферы), анализа и синтеза (при формировании системы маркетинга сферы нематериального производства), монографического метода (при исследовании существующих взглядов и проблем функционирования маркетинга сферы услуг).

Результаты работы – предложен системный подход к пониманию внутреннего маркетинга предприятия, согласно которому внутренний маркетинг представляет собой систему элементов, учитывающих цели предприятия с одной стороны и потребности персонала с другой. Сформулирован алгоритм функционирования внутреннего маркетинга, исследована взаимосвязь внутреннего и внешнего маркетинга с интерактивным. Выделены основные составляющие каждого вида маркетинга.

Выводы – отлаженная система внутреннего маркетинга, основанная на понимании потребностей работников, вместе с действенной системой внешнего маркетинга, в основе которой лежат потребности клиентов, должны обеспечить эффективный интерактивный маркетинг как маркетинг взаимодействия между продавцом и покупателем услуги в процессе обслуживания. Указанные виды маркетинга в логическом взаимодействии представляют собой совокупную систему маркетинга услуг.

Ключевые слова: маркетинг, маркетинг услуг, треугольная модель маркетинга услуг, внутренний маркетинг, внешний маркетинг, интерактивный маркетинг, система маркетинга услуг.

TKATCHUK S.V.,
STETSENKO V.A.,
STAKHURSKA S.A.,
STAKHURSKIY V.A.

System of marketing services: the content and interaction of components

The subject of research – components of marketing systems for the sphere of intangible production, their specificity and interconnection.

The purpose of the article is to determine the specification of the components of the success of each of the currently offered types of marketing of the intangible sphere and to study the interaction system between them.

Methodology of work – the system approach (for the formation of the system of internal marketing of the enterprise), the generalization (in developing the model of service marketing), induction and deduction (in the study of the components and factors of the success of marketing of the intangible sphere), analysis and synthesis (in the formation of the marketing system of the sphere of intangible production), the monographic method (in the study of existing views and problems of the functioning of the marketing of services).

The results of the work – the system approach to understanding the internal marketing of the enterprise, according to which internal marketing is a system of elements that take into account the entire enterprise on the one hand and the needs of staff on the other, is proposed. The algorithm of internal marketing functioning is formulated, interconnection of internal and external marketing with interactive marketing is investigated. The main components of each type of marketing are singled out.

Conclusions – a well-functioning internal marketing system based on understanding the needs of employees, along with an effective external marketing system based on customer needs, should provide effective online marketing as marketing of the interaction between the seller and the customer through the service. These types of marketing in logical interaction represent a cumulative system of marketing services.

Key words: marketing, marketing services, triangular service marketing model, internal marketing, external marketing, interactive marketing, marketing services.

Постановка проблеми. В Україні значного розвитку набуває сфера нематеріального виробництва, з'являється все більше підприємств,

що пропонують ті чи інші послуги, конкуренція постійно зростає. Така тенденція є позитивною для економічного та соціального розвитку. По-

перше, це забезпечує надходження до держбюджету, сприяє зменшенню безробіття, збільшує добробут населення, по-друге конкуренція спонукає до постійного удосконалення послуг, впровадження світових інновацій та передових технологій, що, в свою чергу, збільшує якість послуг та покращує рівень життя. Для ефективної роботи підприємств сфери нематеріального виробництва необхідне розуміння існуючих наукових поглядів на організацію такої роботи, зокрема, маркетингової діяльності в усіх її аспектах. Більшість науковців для сфери послуг пропонують розглядати три види маркетингу: зовнішній, внутрішній та інтерактивний. Виникає необхідність систематизації існуючих поглядів, уточнення складових успішності кожного виду маркетингу, а також взаємозв'язку між ними.

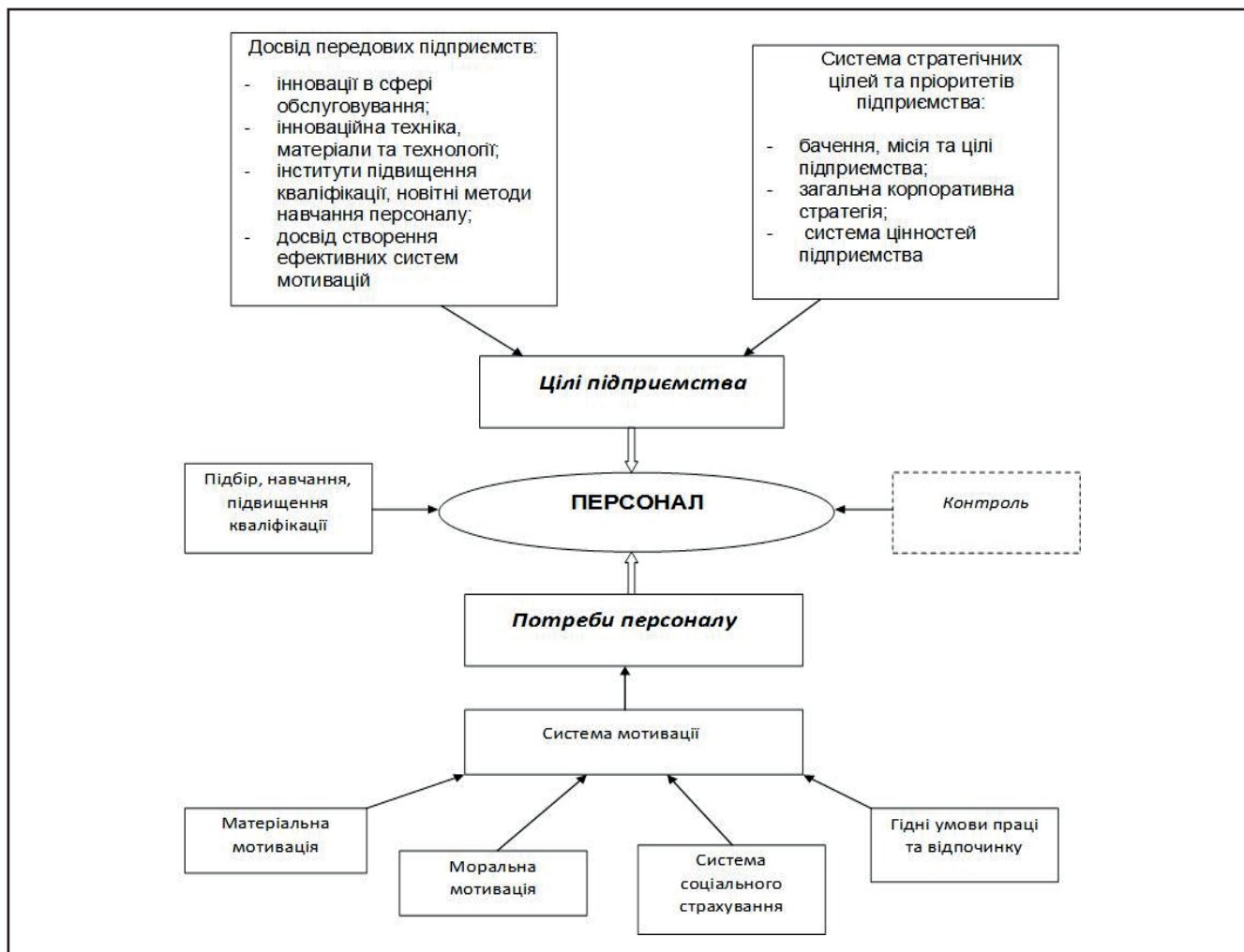
Аналіз останніх досліджень та публікацій з проблеми. Згідно аналізу останніх досліджень та публікацій [1 – 10], маркетинг послуг має свою специфіку і вимагає формування додаткових складових у порівнянні із маркетингом матеріальної сфери виробництва. П. Ейгліє та Е. Лангеард акцентують увагу на необхідності удосконалення процесу обслуговування, під час якого на кожного окремого споживача чинять вплив контактний персонал, інші споживачі, що перебувають поряд, та матеріальне середовище послуги [1]. Процес обслуговування розглядає і К. Грьонрос, пропонуючи функціонально-інструментальну модель якості обслуговування та виділення для сфери послуг інтерактивного маркетингу. У працях К. Грьонроса йдеться також про поняття внутрішнього маркетингу, який чинить вплив на якість інтерактивного маркетингу [2, 3]. Ф. Котлер у трикутній моделі маркетингу послуг виокремлює внутрішній, зовнішній та інтерактивний маркетинг, вказуючи на існуючий взаємозв'язок між ними [5 – 7]. К. Лавлок розглядає ті ж елементи, які запропоновані у моделі П. Ейгліє та Е. Лангеарда: люди, матеріальне середовище та процес, додатково вводячи поняття якості та продуктивності обслуговування [9]. Внутрішньому маркетингу присвячені праці Музики О.М., яка дає систематизацію та поглиблене тлумачення цього поняття [10].

Мета статті. Для глибшого розуміння специфіки маркетингу послуг та подальшого удосконалення маркетингової діяльності українськими підприємствами виникає необхідність конкретизації складових успішності кожного із запропонованих на даний момент видів маркетингу

нематеріальної сфери, а також дослідження системи взаємодії між ними.

Виклад основного матеріалу. Більшість науковців схильні виокремлювати для сфери послуг, крім так званого класичного або зовнішнього маркетингу, інтерактивний маркетинг, який пов'язаний із забезпеченням конкурентоспроможного процесу обслуговування клієнтів у аспекті їх безпосередньої взаємодії із контактним персоналом, та внутрішній маркетинг, який розглядає потреби не лише клієнтів, але й співробітників підприємства [1, 2, 5]. Так, для успішного функціонування системи інтерактивного маркетингу необхідно забезпечити належну систему внутрішнього маркетингу, у якій працівник вважається внутрішнім споживачем підприємства [2]. У внутрішньому маркетингу, як і у будь-якому виді маркетингу, ключовими є потреби клієнта та пропонування йому такого продукту, який би максимально задовольнив ці потреби з метою досягнення клієнтської лояльності. Тільки у випадку з внутрішнім маркетингом клієнтом є працівник фірми, продуктом – вид зайнятості, робота, яка йому пропонується разом із належною системою мотивації, а лояльність проявляється у вигляді бажання якнайкраще виконувати свої обов'язки для покращення добробуту фірми та свого добробуту. На внутрішній маркетинг існують різні погляди, зокрема його розглядають як процес, пов'язаний із підвищенням якості обслуговування, як процес впровадження інновацій всередині підприємства та мистецтво управління змінами, як налагоджений механізм мотивації працівників та як формування дієвої системи внутрішніх комунікацій [10]. Очевидно, що система внутрішнього маркетингу повинна враховувати потреби працівників з одного боку та цілі фірми з іншого, і складатися із взаємопов'язаних елементів (рис. 1).

Таким чином, центральною фігурою внутрішнього маркетингу є персонал та його потреби. Підприємство пропонує для споживача так званий "зовнішній продукт" (товар, групу товарів чи послугу), а для працівника "внутрішній продукт": цікаву роботу із гідною оплатою. Система внутрішнього маркетингу, окрім потреб працівників, повинна враховувати і другий важливий чинник: цілі підприємства. Тут має значення, зокрема, система стратегічних цілей та пріоритетів підприємства: по-перше, бачення, місія та загаль-

Рисунк 1. Система внутрішнього маркетингу підприємства

[запропоновано авторами на основі джерел 1 – 10]

на стратегія визначають напрями діяльності і чинять певний вплив на кадрову політику, по-друге, важливим є розуміння персоналом системи корпоративних цінностей підприємства, тобто усвідомлення ним атмосфери, «клімату» фірми, у якій він працює, а особливо її політики щодо роботи із клієнтами. Для ефективної роботи працівників мало лише розуміння ними цінностей та політики фірми, потрібно запропонувати їм адекватну систему мотивації, яка передбачатиме матеріальну, моральну мотивацію, забезпечення соціального страхування та комфортні умови праці і відпочинку. Нижче сформулюємо основні принципи успішного внутрішнього маркетингу:

- розуміння потреб працівників, зокрема потреб, цінностей, цілей та здібностей кожного окремого працівника. Тут можуть допомогти як спеціальні тестові та інші методики під час співбесіди, так і безпосереднє спілкування із працівником та усвідомлення його пріоритетів. Менеджер повинен

з'ясувати два головних моменти: що може працівник (тобто, які уміння та навички він може реалізувати на даній роботі найбільш ефективно) та чого бажає працівник (його пріоритети, тобто яка винагорода за роботу буде для нього найбільш бажаною). Це допоможе використати резерви працівника із максимальною ефективністю, простимулювати його виконувати ті функції, із якими він впорається краще за інших та максимально влучити в ціль інструментами мотивації;

- пріоритетність мотивації над контролем. На схемі (рис. 1) блок із функцією контролю обведений пунктиром, оскільки при нормальних умовах функціонування підприємства контроль за працівниками повинен бути невидимим, ненав'язливим, доброзичливим та мати рекомендаційний характер. Контроль однозначно повинен бути, але не він має мотивувати працівника на ефективне виконання своїх обов'язків, а усвідомлення взаємозв'язку між своїм добробутом та

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

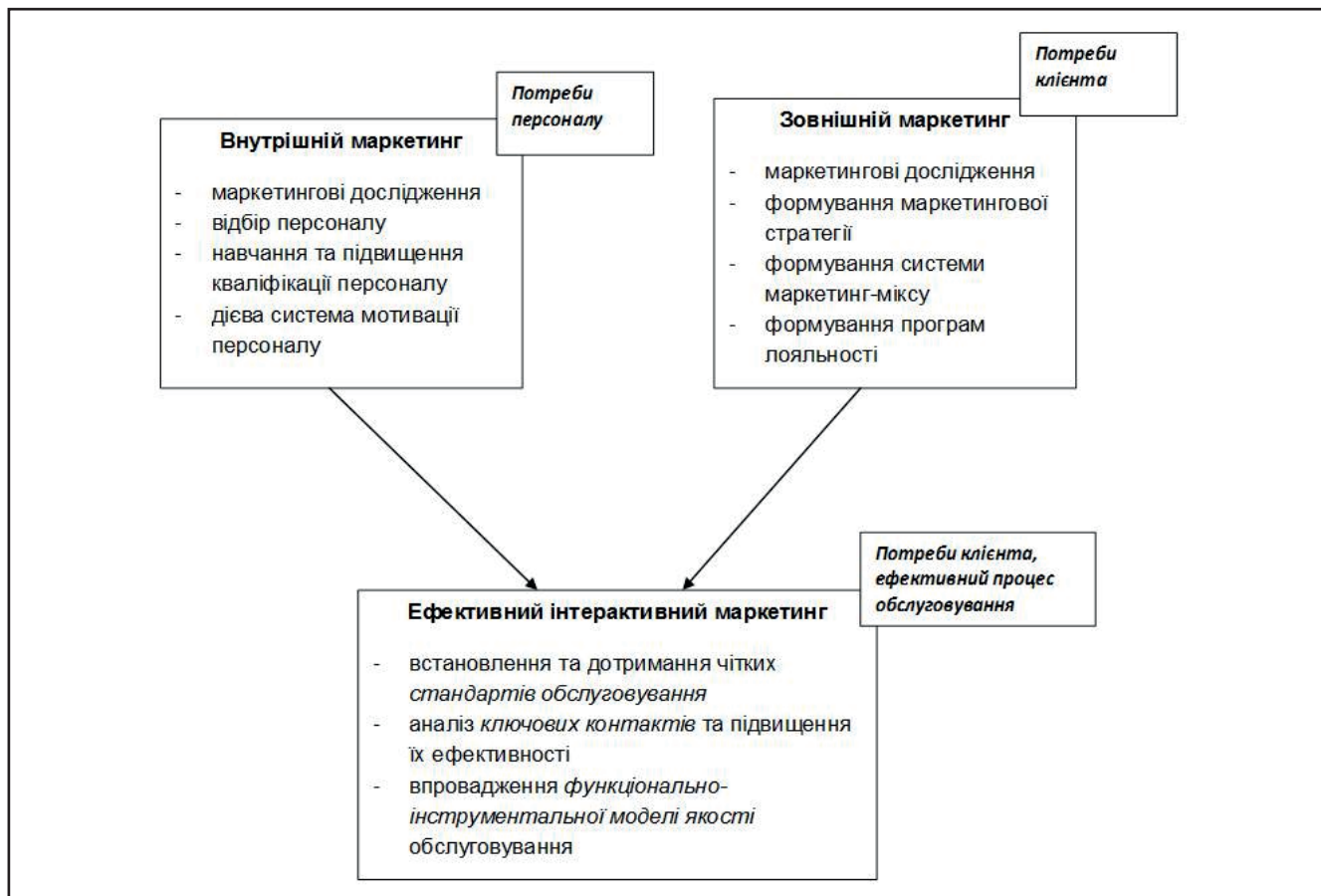
добробутом фірми. Контроль потрібен для оперативного усунення недоліків та для аналізу причин відхилень запланованих результатів від фактичних з метою формування та впровадження заходів для підвищення ефективності роботи фірми;

• впровадження так званої «філософії свідомої відповідальності та позитивного мислення»: працівник має чітко розуміти систему цінностей фірми та її політику щодо роботи із клієнтами, усвідомлювати свій внесок у розвиток підприємства та взаємозв'язок між збільшенням ефективності діяльності фірми та зростанням власного добробуту.

Серед завдань внутрішнього маркетингу можна виділити наступні: підбір та навчання працівників, виявлення їхніх потреб та здібностей, розроблення системи мотивації у відповідності до виявлених потреб, дієве застосування мотиваційних інструментів у кожній конкретній ситуації. При цьому метою внутрішнього маркетингу є максимальна мобілізація здібностей працівників на користь фірми, і, як результат, підвищення лояльності клієнтів та збільшення прибутків.

Взаємозв'язок між внутрішнім та іншими видами маркетингу у сфері послуг, а також складові кожного виду маркетингу подані на рис. 2.

Окрім поняття внутрішнього маркетингу у сфері послуг прийнято виділяти поняття інтерактивного маркетингу [2; 5]. Інтерактивний маркетинг пов'язаний із налагодження ефективної взаємодії між персоналом та клієнтом в процесі обслуговування з урахуванням потреб клієнтів. Між даними поняттями існує логічний зв'язок: чим ефективніше функціонує система внутрішнього маркетингу, тим краще представники контактного персоналу будуть обслуговувати клієнтів, підвищуючи якість інтерактивної взаємодії. Добре мотивований працівник, усвідомлюючи, що від якості виконуваної ним роботи залежатиме імідж фірми, а від іміджу фірми – його добробут, буде намагатися обслужити клієнта якнайкраще. З іншого боку на інтерактивний маркетинг впливає і система зовнішнього маркетингу. За Ф. Котлером, зовнішній маркетинг є з'єднувальною ланкою між керівництвом фірми та її споживачами [5; 6]. Він пов'язаний із маркетинговими дослі-

Рисунок 2. Система маркетингу сфери послуг

[запропоновано авторами на основі джерел 1 – 10]

дженнями, завдяки яким, зокрема, виявляються потреби споживачів, формуванням маркетингової стратегії, розробленням системи маркетинг-міксу та програми лояльності. Формуючи комплекс маркетингу у сфері послуг, обов'язково приділяють увагу трьом додатковим компонентам: матеріальному середовищу, процесу та персоналу, які є складовими видимої частини фірми та являють собою процес обслуговування [1]. Зовнішній маркетинг на основі виявлених потреб цільових сегментів формує ефективну стратегію обслуговування клієнтів, виконавцями якої є представники контактного персоналу. При цьому необхідно приділяти увагу складовим успішності інтерактивного маркетингу. Вони формуються в межах системи зовнішнього маркетингу та впроваджуються в дію представниками контактного персоналу у процесі обслуговування клієнтів. Розглянемо ці складові більш детально.

Встановлення та дотримання чітких стандартів обслуговування: йдеться про цілу систему стандартів, які встановлюються керівництвом фірми на основі загально існуючих стандартів, філософії ведення бізнесу та корпоративних цінностей фірми. До таких стандартів слід віднести, перш за все, чіткі вимоги до поведінки персоналу по відношенню до клієнтів (привітність, доброзичливість у поєднанні із офіційною дистанцією, регламентація стандартних фраз початку та кінця розмови із клієнтом тощо), максимальний час обслуговування одного клієнта (залежить від сфери послуг та від організації процесу обслуговування у часі та просторі. При індивідуальній роботі у нішевому сегменті час може регламентуватись не так чітко, при поточковому чи послідовно-паралельному обслуговуванні, навпаки, чіткий часовий критерій на одного клієнта є дуже важливим). Важливим є вміння персоналу вдало поєднати два суперечливі моменти: чіткі стандарти до обслуговування та гнучкість по відношенню до клієнтів.

Аналіз ключових контактів та підвищення їхньої ефективності: під ключовими контактами слід розуміти важливі точки дотику фірми із клієнтами. Такими точками можуть бути офіційний веб-сайт, сторінка фірми у соціальних мережах, реклама в Інтернеті, розсилки на електронні мережі, а також безпосереднє спілкування клієнта із представником контактного персоналу. Останнє належить до питання інтерактивного маркетингу і реалізується у процесі обслугову-

вання. Прикладами ключових контактів у процесі безпосередньої взаємодії персоналу із клієнтом можуть бути звернення пацієнта до реєстратури медичного закладу, встановлення контакту із покупцем у магазині (візуальний контакт, привітання, доброзичлива посмішка, бажання допомогти), перша розмова на рецепшені готельного комплексу, привітання клієнта на вході у банківську установу тощо. Точкою дотику, яка передувала безпосередній живій взаємодії, міг бути сайт фірми чи її сторінка у соціальній мережі, тобто точка, яка спонукала клієнта зупинити свій вибір на конкретній фірмі. Далі, коли клієнт приходить до фірми, щоб отримати послугу, він потрапляє до так званого процесу обслуговування, де основна роль в налагодженні ключових контактів належить обслуговуючому персоналу: від встановлення візуального контакту та привітання (перший, досить важливий крок), і аж до заключного етапу спілкування із спонукальною фразою прийти знову (наприклад, «До зустрічі у нашому банку (магазині, салоні тощо)»). Вважається, що основними чинниками впливу на рівень задоволеності споживача під час ключових контактів при безпосередньому спілкуванні із представником персоналу є відповідальність, терпимість, гнучкість та безпосередність.

Для формування лояльних стосунків із клієнтом на підприємстві, що надає послуги, має діяти функціонально-інструментальна модель якості обслуговування. Ця модель була запропонована К. Грьонросом і передбачає погляд на якість послуги у розрізі двох аспектів: якість результату від надання послуги (інструментальна якість) та якість процесу обслуговування (функціональна якість) [2]. Важливим є не лише результат, який клієнт матиме в результаті споживання послуги, але й те, наскільки комфортним та оперативним був процес обслуговування. Вимоги до функціональної якості в українського споживача постійно зростають і виробники повинні враховувати цей факт при формуванні маркетингових рішень:

- поліпшувати матеріальне середовище видимої для клієнтів частини підприємства (несправні камери схову у магазині, холодні приміщення, що вимагають ремонту, та незручні місця для сидіння у приймальнях чи залах очікування все більше відходять у минуле і є неприйнятними для підприємства, що надає послугу);

- впроваджувати стандарти обслуговування;

- підвищувати рівень кваліфікації контактного персоналу;

- оптимізувати процес обслуговування в просторі та в часі;

- застосовувати механізми управління попитом та пристосування до надмірного попиту (ця необхідність пов'язана із непридатністю послуги до зберігання): спрямування частини потоку клієнтів із днів (годин, сезонів) надмірного попиту до періодів, коли попит мінімальний, організація роботи більшої кількості контактного персоналу у періоди надмірного попиту, надання клієнтам додаткових безкоштовних послуг як компенсацію за довге очікування тощо);

- залучення клієнта до процесу надання послуги (самообслуговування у магазині, зокрема каси самообслуговування, система віддаленого банківського обслуговування, запис до лікаря через Інтернет, інтерактивне меню у ресторані тощо).

Навіть за умови однакової інструментальної якості послуг (якості результату), споживач надаватиме перевагу тому підприємству, яке забезпечить більший комфорт під час обслуговування. Щоправда, для вітчизняного споживача інколи цінова політика фірми має більшу вагомість, ніж функціональна якість обслуговування, і за нижчу ціну він готовий користуватись послугами фірми навіть при низькій функціональній якості за умови, що інструментальна якість буде задовільною. Втім така тенденція, скоріше за все, не матиме місце надалі. Це пов'язано із двома основними факторами:

- сприйняття споживачів, особливо за рахунок молоді, поступово змінюється на користь нормальних, комфортних, умов обслуговування на протигагу погляду на якість послуги лише як на якість результату від її придбання. Це, з одного боку, робить для таких клієнтів незадовільну чи навіть низьку функціональну якість послуги неприйнятною, з іншого – стимулює їх до підвищення свого добробуту через отримання належної освіти та пошук місць роботи із гідним заробітком;

- конкуренція на ринку практично в усіх сферах послуг змушує виробників підвищувати функціональну якість навіть за умови стратегії низьких витрат (низьких цін).

Крім того, важливо розуміти, що існують галузі та сфери, для яких інструментальна якість послуги не існує окремо як така, а визначається рівнем функціональної якості. Це стосується тих сфер, де послугу купують не заради чітко визначеного ре-

зультату, а заради процесу (сфера розваг, основні види туристичних послуг, послуги кінотеатрів, ресторани послуги тощо). Результатом у таких послугах і є гарно проведений час, отримання емоцій та вражень у процесі споживання послуги. Та навіть у тих сферах, де найвагомніше значення має результат від отримання послуги (медичні, юридичні, банківські, консультаційні послуги), якість процесу чинить значний вплив на якість результату. Наприклад, застосування новітніх технологій у медицині, з одного боку, може робити процес лікування менш болісним та більш швидким (підвищується функціональна якість), з іншого, забезпечувати зменшення побічних дій та покращувати результат лікування (інструментальна якість).

Важливо розуміти, що в основі будь-якого маркетингу лежить необхідність виявлення потреб клієнтів та пропонування такого продукту, який би задовольнив ці потреби краще, за конкурентів. Як видно з рис. 2, в основі зовнішнього маркетингу лежать потреби споживачів, в основі внутрішнього маркетингу – потреби працівників фірми, а ефективне функціонування обох видів маркетингу має забезпечити і ефективний інтерактивний маркетинг, який передбачає задоволення потреб клієнтів у процесі обслуговування під час безпосередньої взаємодії із контактним персоналом. Продуктом, який пропонується клієнту, є послуга, а так званім внутрішнім продуктом, який фірма пропонує своїм працівникам, є цікава робота із належною системою мотивації. Задоволений та мотивований працівник забезпечуватиме вищу функціональну якість обслуговування.

Висновки

У відповідності до мети статті були конкретизовані складові успішності кожного із існуючих видів маркетингу сфери послуг та досліджена система взаємодії між ними. Зроблено ряд узагальнень.

Зовнішній маркетинг спрямований на клієнта, пропонуючи йому конкурентоспроможний продукт (послуги), внутрішній маркетинг спрямований на працівника, надаючи йому так званий внутрішній продукт, цікаву роботу із гідною оплатою та налагодженою системою мотивації.

Ефективність внутрішнього маркетингу полягає у задоволенні потреб працівників, зовнішнього маркетингу – у задоволенні потреб клієнтів. Налагоджені системи внутрішнього та зовнішнього маркетингу лежать в основі дієвого

інтерактивного маркетингу, метою якого є ефективна організація процесу обслуговування задля максимального задоволення потреб клієнта. Розуміння потреб споживачів дозволяє організувати процес обслуговування ефективно, розуміння та задоволення потреб працівників забезпечує належне приведення ними в дію цього процесу.

Складовими успішності зовнішнього маркетингу є стандартний набір маркетингових інструментів, починаючи від маркетингових досліджень, закінчуючи розробленням маркетинг-міксу та формуванням програм лояльності. Головним фактором успішності внутрішнього маркетингу є налагоджена система мотивації працівників та пропонування їм привабливого внутрішнього продукту. Чинниками ефективності інтерактивного маркетингу є чіткі стандарти обслуговування, впровадження функціонально-інструментальної моделі якості обслуговування та підвищення ефективності ключових контактів.

Список використаних джерел

1. Eiglier P. Principles de politique marketing pour les entreprises de services / P. Eiglier, E. Langeard // Маркетинг и маркетинговые исследования. – 2004. – 3(51). – №. 68–77.
2. Gronroos C. Service management and marketing / C. Gronroos. – West Sussex, 2000. – 239 p.
3. Gronroos C. From marketing mix to relationship marketing – towards a paradigm shift in marketing / C. Gronroos // Management Decisions. – 1997. – Vol 35. – No 3/4. – pp. 322–339.
4. Котвіцька А.А. Дослідження маркетингових аспектів якості послуг як головного чинника конкурентоспроможності парфумерно-косметичних підприємств сфери послуг / А.А. Котвіцька, О.М. Вороніна // Соціальна формація в охороні здоров'я. – 2016. – Т.2, № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/10338/1/70-78.pdf>.
5. Котлер Ф. Маркетинг. Гостеприимство и туризм : учебник для вузов / Ф. Котлер, Дж. Боуэн, Дж. Мейкенз ; [пер. с англ. под ред. Р. Б. Ноздревой]. – М. : ЮНИТИ, 1998. – 787с.
6. Котлер Ф. Маркетинг. Менеджмент: экспресс-курс / Ф. Котлер, К. Л. Келлер. – Санкт-Петербург : Питер: Мир книг, 2012. – 479 с.
7. Котлер Ф. 300 ключевых вопросов маркетинга: отвечает Филип Котлер : пер. с англ. / Ф. Котлер. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2006. – 224 с.
8. Красікова С.І. Застосування маркетингу в сфері послуг / С.І. Красікова // Формування ринкових відносин в Україні № 8 (135). – 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/acer/Downloads/frvu_2012_8_33.pdf.
9. Лавлок К. Маркетинг услуг : персонал, технология, стратегия ; [пер. с англ., 4-е изд.] / К. Лавлок М. : Издательский дом «Вильямс», 2005. – 1008 с
10. Музыка О.М. Возможности внутреннего маркетингу на підприємствах сфери послуг / О.М. Музыка // Львівська комерційна академія, 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/acer/Downloads/ecfor_2014_2_23.pdf.

References

1. Eiglier P. Principles de politique marketing pour les entreprises de services / P. Eiglier, E. Langeard // Marketing y marketynhovyie yssledovaniya. – 2004. – 3(51). – №. 68–77.
2. Gronroos C. Service management and marketing / C. Gronroos. – West Sussex, 2000. – 239 p.
3. Gronroos C. From marketing mix to relationship marketing – towards a paradigm shift in marketing / C. Gronroos // Management Decisions. – 1997. – Vol 35. – No 3/4. – pp. 322–339.
4. Kotvitska A.A. Doslidzhennia marketynhovykh aspektiv yakosti posluh yak holovnoho chynnyka konkurentospromozhnosti parfumerno-kosmetychnykh pidpriemstv sfery posluh / A.A. Kotvitska, O.M. Voronina // Sotsialna formatsiia v okhoroni zdorovia. – 2016. – T.2, № 1. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/10338/1/70-78.pdf>.
5. Kotler F. Marketynh. Hostepryymstvo y turizm : uchebnyk dlia vuzov / F. Kotler, Dzh. Bouэн, Dzh. Meikenz ; [per. s anhl. pod red. R. B. Nozdrevoi]. – M. : YuNYTY, 1998. – 787s.
6. Kotler F. Marketynh. Menedzhment: ekspress-kurs / F. Kotler, K. L. Keller. – Sankt-Peterburh : Pyter: Myr knyh, 2012. – 479 s.
7. Kotler F. 300 kliuchevykh voprosov marketynha: otvechaet Fylyp Kotler : per. s anhl. / F. Kotler. – M. : ZAO «Olymp-Byznes», 2006. – 224 s.
8. Krasikova S.I. Zastosuvannia marketynhu v sferi posluh / S.I. Krasikova // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini № 8 (135). – 2012. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: file:///C:/Users/acer/Downloads/frvu_2012_8_33.pdf.
9. Lavlok K. Marketynh usluh : personal, tekhnolohiya, stratehiya ; [per. s anhl., 4-e yzd.] / K. Lavlok M. : Yzdatelskyi dom «Vyliams», 2005. – 1008 s

10. Muzyka O.M. Mozhyvosti vnutrishnoho marketynhu na pidpriemstvakh sfery posluh / O.M. Muzyka // Lvivska komertsiina akademiia, 2014. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: file:///C:/Users/acer/Downloads/ecfor_2014_2_23.pdf.

Дані про автора

Ткачук Світлана Валеріївна,

к. е. н., доцент Національний університет харчових технологій, кафедра маркетингу
e-mail: info@nuft.edu.ua

Стеценко Вікторія Анатоліївна,

к. е. н., доцент Національний університет харчових технологій, кафедра маркетингу
e-mail: info@nuft.edu.ua

Стахурська Світлана Антонівна,

к. е. н., доцент Національний університет харчових технологій, кафедра економіки праці та менеджменту
e-mail: info@nuft.edu.ua

Стахурський Валерій Олександрович,

старший викладач, Національний університет харчових технологій, кафедра маркетингу
e-mail: info@nuft.edu.ua

Данные об авторе

Ткачук Светлана Валерьевна,

к. э. н., доцент Национальный университет пищевых технологий, кафедра маркетинга
e-mail: info@nuft.edu.ua

Стеценко Виктория Анатольевна,

к. э. н., доцент Национальный университет пищевых технологий, кафедра маркетинга
e-mail: info@nuft.edu.ua

Стахурская Светлана Антоновна,

к. э. н., доцент Национальный университет пищевых технологий, кафедра экономики труда и менеджмента
e-mail: info@nuft.edu.ua

Стахурский Валерий Александрович,

старший преподаватель, Национальный университет пищевых технологий, технологий, кафедра маркетинга
e-mail: info@nuft.edu.ua

Data about the authors

Svitlana Tkatchuk,

PhD in Economics, associate Professor, National University of Food Technologies, Department of Marketing
e-mail: info@nuft.edu.ua

Victoria Stetsenko,

PhD in Economics, associate Professor, National University of Food Technologies, Department of Marketing
e-mail: info@nuft.edu.ua

Svitlana Stakhurska,

PhD in Economics, associate Professor, National University of Food Technologies, Department of Labor Economics and Management
e-mail: info@nuft.edu.ua

Valeriy Stakhurskiy,

senior lecturer National University of Food Technologies, Department of Marketing
e-mail: info@nuft.edu.ua

УДК 657.471

DOI: 10.5281/zenodo.2678071

МАЛЯРЧУК І.І.

Забезпечення та резерви: облікові аспекти

Предмет дослідження – методичні підходи до обліку забезпечень і резервів вітчизняних підприємств.

Метою написання статті є аналіз існуючих методик обчислення та облікового відображення операцій зі створення й використання забезпечень і резервів, обґрунтування шляхів їх удосконалення.

Методологія проведення роботи. Для вирішення поставлених задач були використані: діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу; метод порівняння; метод узагальнення даних.

Результати роботи: узагальнено трактування понять «резерви» і «забезпечення», проаналізовано методи їх обчислення та відображення в системах національних та міжнародних стандартів обліку, акцентовано увагу на впливі операцій зі створення й використання забезпечень і резервів на об'єкт оподаткування податку на прибуток підприємств.

Висновки. Відсутність однозначного тлумачення категорій, відмінності у методах обчислення й відображення в обліку резервів та забезпечень за міжнародними та національними стандартами зумовлюють виникнення проблемних моментів в обліковій практиці вітчизняних підприємств. По-

требують доопрацювання окремі положення тих нормативних документів, які визначають порядок створення та облік забезпечень. Доцільно запровадити механізми створення спеціальних видів забезпечень, які використовуються в обліковій практиці розвинених країн.

Ключові слова: забезпечення, резерви, зобов'язання, бухгалтерський облік, податковий облік.

МАЛЯРЧУК І.І.

Обеспечение и резервы: учетные аспекты

Предмет исследования – методические подходы к учету обеспечений и резервов отечественных предприятий.

Целью написания **статьи** является анализ существующих методик вычисления и учетного отражения операций из создания и использования обеспечений и резервов, обоснование путей их усовершенствования.

Методология проведения работы. Для решения поставленных задач были использованы: диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза; метод сравнения; метод обобщения данных.

Выводы. Отсутствие однозначного толкования категорий, отличия в методах вычисления, в учете резервов и обеспечений по международным и национальным стандартам предопределяют возникновение проблемных моментов в учетной практике отечественных предприятий. Нуждаются доработки отдельные положения тех нормативных документов, которые определяют порядок создания и учет обеспечений. Целесообразно ввести механизмы создания специальных видов обеспечений, которые используются в учетной практике развитых стран.

Ключевые слова: обеспечения, резервы, обязательства, бухгалтерский учет, налоговый учет.

MALYARCHUK I.I.

Security and reserves: accounting aspects

The subject of research is methodical approaches to accounting of the security and reserves of national enterprises.

The purpose of the article is to analyze the existing methods of calculation and account of operations concerning the development and use of security and reserves as well to substantiate the ways of their improvement.

Methodology of research. The dialectical method of scientific cognition, the methods of analysis and synthesis, comparison and data generalization have been used to solve these problems.

Results of research: The interpretation of notions "security" and "reserves" has been generalized as well the methods of calculation and representation in the systems of national and international accounting standards have been analyzed, the focus has been made on the impact of operations of the development and use of security and reserves on the tax object in the corporate profits taxation.

Conclusions. Lack of an explicit interpretation of categories, differences in the methods of calculation and representation in the accounting of reserves and security for international and national standards determine the emergence of problematic moments in accounting practice of national enterprises. Some provisions of the regulations, which determine the procedure for development and accounting of the security, require a further revision. It is advisable to introduce the development mechanisms for special types of security, which are used in the accounting practice of developed countries.

Keywords: security and reserves, obligation, accounting, tax accounting.

Постановка проблеми. Застосування професійних суджень в сучасному бухгалтерському обліку зумовлює високий ступінь самостійності керівництва підприємствам при формуванні фінансової звітності та відповідальність за прийняті рішення. Одним із про-

явів цього факту є формування та облік забезпечень і резервів підприємства, щодо яких існує неоднозначність у термінології та методах розрахунку. Особливої актуальності набуває вирішення цих питань при коригуванні фінансового результату до оподаткування на суми деяких

забезпечень та резервів з метою оподаткування прибутку підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням суті забезпечень та резервів, теорії, практики та методики формування й використання, відображення в обліку та фінансовій звітності присвячено чимало праць вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких Ю. А. Верига, С. М. Дячек., М. О. Козлова, В. І. Ткач, М. М. Орищенко, І. Г. Чалий, І Й Яремко та інші. Незважаючи на значні напрацювання науковців, залишаються актуальними й дискусійними питання термінології забезпечень й резервів, методики їх формування й відображення в бухгалтерському обліку.

Мета статті полягає у дослідженні економічної суті та порядку формування резервів та забезпечень, обґрунтуванні рекомендацій з удосконалення методики їх бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу. Будь-які забезпечення та резерви створюються на підприємстві з метою управління ризиками. Їх формування можна вважати специфічною формою страхування від різноманітних ризиків, які виникають у процесі господарської діяльності підприємства, за рахунок внутрішніх джерел.

У спеціальній літературі з питань бухгалтерського обліку часто резерви ототожнюють із забезпеченнями, що впливає із неоднозначності тлумачення цих понять. Слід зауважити, що у вітчизняній обліковій практиці відсутній єдиний понятійний апарат щодо резервів і забезпечень. Хоча ці дві категорії є спорідненими, але не однаково значні як за змістом, так і відображенням в обліку.

Поняття «резерви» в обліково-економічній літературі трактується по-різному [1]:

- як витрати цільового характеру;
- як невикористані потенційні можливості розвитку виробництва;
- як джерело компенсації чи інструмент самострахування від несприятливих наслідків та ризиків господарської діяльності;
- як запаси високоліквідних засобів (матеріальних і грошових), які призначені для цільового використання.

Аналіз вітчизняних стандартів бухгалтерського обліку виявив відсутність чіткого визначення поняття «резерв», а також плутанину цього терміну з категорією «забезпечення», що може бути наслідком неточного перекладу з англійської мови міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

В українській практиці найчастіше поняття «резерви» використовується для опису формування резерву сумнівного боргу, а також для визначення складової власного капіталу – резервного капіталу, який створюється згідно із законодавством або установчими документами за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства. Обидва поняття з бухгалтерської точки зору не мають нічого спільного.

Резервний капітал відображає цільове спрямування отриманого підприємством прибутку, відноситься до складу власного капіталу, є інструментом управління ризиками і належить до капітальних резервів. Створюючи резервний капітал, менеджери підприємства відокремлюють кошти цільового накопичення від коштів загального операційного призначення, при цьому кошти цього резерву є недоступними для нарахування дивідендів та викупу акцій.

У вітчизняному обліку можливим є створення цільового грошового фонду у вигляді спеціального банківського депозиту чи шляхом придбання цінних паперів з метою фактичного резервування цільових коштів. У деяких випадках відповідно до встановленої облікової політики підприємства резерв може бути не обліковим, а створеним як фінансовий. Тоді він відображається лише в управлінському обліку при формуванні бюджетів.

Найбільш поширеним в обліковій практиці вітчизняних підприємств є створення резерву сумнівних боргів. Він визначається для поточної дебіторської заборгованості, яка є фінансовим активом, якщо вона не придбана та не призначена для продажу (п. 7 П(С)БО 10), тобто у процесі створення цього резерву акумулюються витрати для покриття сумнівних боргів. Обов'язок створення резерву сумнівних боргів покладено П(С)БО 10 на усі підприємства. Суб'єкти мікропідприємництва та малого підприємництва, які належать до третьої групи платників єдиного податку, можуть не формувати резерв при умові, що це передбачено у наказі про облікову політику.

Для обчислення резерву сумнівних боргів підприємством обирається один метод із двох наведених у П(С)БО 10: метод застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості чи метод застосування коефіцієнта сумнівності. На відміну від міжнародної практики, цей вибір належить до сфери облікової політики підприємства.

Сума нарахованого резерву сумнівних боргів відображається підприємством на однойменно-

му контрактивному рахунку 38 і відноситься до інших операційних витрат. За його рахунок можна списувати лише ту дебіторську заборгованість, для якої створено резерв. Слід зауважити, що залишок резерву сумнівних богів на дату балансу не може бути більшим за суму дебіторської заборгованості на ту ж дату.

Незважаючи на різноманіття методів розрахунку резерву сумнівних боргів, облікова політика підприємства має бути послідовною. Дотримання цієї умови дозволить правильно відображати в податкових витратах безнадійну дебіторську заборгованість, яка взаємопов'язана із цим резервом.

Забезпечення – це величина витрат або зменшення вартості активу, яке підприємство вирішує визнати в обліку на теперішній час до того, як буде мати чітку інформацію про точну кількість витрати або суму зниження (знецінення) активу. Створення зобов'язання підприємства на витрачання встановленої суми господарських засобів за цільовим призначенням відповідно до контракту та/або законодавчих вимог можна вважати обліковим забезпеченням.

Особливістю забезпечення є невизначеність або суми, або часу виконання. Невизначеності, пов'язані із сумами забезпечень, за різних обставин розглядаються по-різному. Тому підприємства при створенні забезпечень мають право вибору при оцінці активів – за найменшою з вартості (собівартістю, справедливою вартістю), а зобов'язань – за найвищою з вартостей. Звичайно, у таких умовах для зовнішніх користувачів бухгалтерської інформації відповідає вибір оцінки, який дає менш оптимістичне відображення.

Основні підходи до формування в обліку забезпечень відображені у двох балансових теоріях – статичною та динамічною. За статичною теорією, орієнтованою на виявлення спроможності підприємства погашати боги, у балансі можуть відображатися лише ті зобов'язання, які є реальними, тобто юридично обґрунтованими. Друга точка зору, яка базується на пріоритеті адекватного формування прибутку, вимагає відображати у звітності всі ймовірні витрати, які належать до певного звітного періоду, тобто динамічна теорія зорієнтована на безперервність діяльності підприємства і припускає утворення гарантійних забезпечень без відповідних його правових зобов'язань [2].

У системі національних стандартів бухгалтерського обліку питання обліку забезпечень розкри-

ваються в П(С)БО 11 «Зобов'язання», а в системі міжнародних стандартів – МСФЗ 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи».

П(С)БО 11 визначено, що забезпечення створюється при виникненні внаслідок минулих подій зобов'язання, погашення якого ймовірно призведе до зменшення ресурсів, що втілюють в собі економічні вигоди, та його оцінка може бути розрахунково визначена. При цьому забороняється створювати забезпечення для покриття майбутніх збитків від діяльності підприємства. Усі забезпечення довгострокових зобов'язань наводяться у фінансовій звітності в сумі їх теперішньої вартості, тобто підлягають дисконтуванню.

У П(С)БО 11 наведено невичерпний перелік забезпечень на: виплату відпусток працівникам; додаткове пенсійне забезпечення; виконання гарантійних зобов'язань; реструктуризацію, виконання зобов'язань при припиненні діяльності; виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів тощо. При цьому в Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Мінфіну України від 30.11.99 р. № 291 передбачено ще один перелік забезпечень у складі субрахунків до рахунку 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів»: на виплату відпусток, виконання гарантійних зобов'язань, призового фонду (резерв виплат), виплату джек-поту, не забезпеченого сплатою участі у лотереї, матеріального заохочення, відновлення земельних ділянок, інших витрат і платежів, додаткове пенсійне забезпечення.

У статті розглянемо найбільш поширені у вітчизняній обліковій практиці види забезпечень.

Стандартизованою базою створення забезпечення на оплату відпусток є П(С)БО 26 «Виплати працівникам». Сума забезпечення відображається на субрахунку 471 і визначається щомісячно як добуток фактично нарахованої заробітної плати працівникам і відсотка, обчисленого як відношення річної планової суми на оплату відпусток до загального планового фонду оплати праці. На цьому ж рахунку узагальнюється інформація про суму єдиного соціального внеску, нарахованого на відпуски. Важливим при нарахуванні цього виду забезпечення є те, що на нього не розповсюджується вимога щодо коригування фінансового результату до оподаткування у податковому обліку.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Створення забезпечень виконання гарантійних зобов'язань пов'язане зі збутом, так як їх нарахування зараховується до складу витрат на збут.

У процесі обліку такого забезпечення можуть виникнути проблеми, пов'язані із можливостями визнання доходу. Так, дохід визнається за умови передання покупцеві ризиків та вигід, пов'язаних із правом власності (п. 8 П(С)БО 15 «Дохід»). У випадку повернення покупцем товару протягом гарантійного строку отримання продавцем ризиків і вигід від операції видається сумнівним. Вивчення національних стандартів бухгалтерського обліку виявило, що однозначного розв'язання цієї проблеми немає. У МСБО 18 «Дохід» до зобов'язання щодо незадовільного виконання робіт, яке не охоплюється звичайними гарантійними зобов'язаннями, зараховуються випадки, коли продавець не може визнати дохід, зберігаючи за собою суттєві ризики та вигоди. З огляду на це, з метою дотримання діючого з системою МСФЗ принципу обачності, підприємство зобов'язане відкоригувати (знижити) фінансовий результат діяльності на суму створеного гарантійного забезпечення.

Щодо податкового обліку, то згідно з п. 139.1 Податкового кодексу України створення забезпечення виконання гарантійного зобов'язання не впливає на величину оподаткованого прибутку, так як збільшує фінансовий результат до оподаткування, обчислений за даними бухгалтерського обліку. При цьому суми, відшкодовані за рахунок такого забезпечення, навпаки, зменшують оподатковуваний прибуток.

Забезпечення на реструктуризацію, виконання зобов'язань при припиненні діяльності заздалегідь планується і найчастіше створюється у випадку згортання якогось сегмента діяльності підприємства. Саме тоді можуть виникати різноманітні зобов'язання, пов'язані із можливими штрафними санкціями за невиконання контрактів, за виплатами, спричиненими скороченням штатної чисельності працівників тощо. Головною умовою створення такого забезпечення є наявність затвердженого керівництвом підприємства плану реструктуризації з конкретними заходами, строками їх виконання та сумою витрат, що будуть понесені. Слід зауважити, що забезпеченню підлягають лише прямі витрати, пов'язані з майбутньою реструктуризацією підприємства. При обчисленні податкового прибутку необхідно провести відповідні коригування фінансового результату до оподаткування, визначеного за

даними бухгалтерського обліку, при цьому витрати на реструктуризацію вплинуть на податковий прибуток лише у періоді їх фактичного здійснення, а не в період створення забезпечення.

Забезпечення на матеріальне заохочення працівників згідно з Інструкцією № 291 обліковуються на субрахунок 477. Такі забезпечення створюються на виплату працівникам винагород, допомог, премій, які підлягають видачі протягом дванадцяти місяців після закінчення звітного періоду, в якому працівники виконали роботу, що надає їх право на отримання таких виплат у майбутньому.

У процесі обліку забезпечення на матеріальне заохочення працівників можна виділити два важливі моменти. Якщо преміальні виплати обумовлені виконанням працівниками трудових функцій, то вони повинні відноситися до витрат підприємства за відповідними напрямками та етапами виробничої діяльності. З іншого боку, преміальні виплати безпосередньо пов'язані з виконанням працівниками певної роботи, що уподібнює таке забезпечення із забезпеченнями під відпускні виплати, облік яких підпадає до сфери поширення П(С)БО 26 «Виплати працівникам».

Слід зауважити, що в обліковій практиці виникають проблемні моменти, пов'язані із ідентифікацією «минулої події», яка обумовлює виникнення необхідності створення забезпечення. У цьому випадку необхідно детально проаналізувати формулювання конкретних документів, які регламентують виплату працівникам премій та заохочень, і визначити можливість та момент нарахування забезпечення.

Що стосується податкового обліку, то забезпечення на матеріальне заохочення працівників пов'язані з оплатою праці, тому на них не поширюється вимога щодо коригування фінансового результату до оподаткування при обчисленні об'єкта оподаткування податку на прибуток підприємств. Це означає, що бухгалтерський механізм формування та перегляду забезпечення матеріального заохочення, а також механізм відшкодування премій за його рахунок повністю узгоджується з вимогами Податкового кодексу України.

Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку передбачено більш ширший перелік створюваних на підприємстві забезпечень. На особливу увагу заслуговують підходи щодо формування забезпечень за рахунок амортизаційних коштів для відновлення основних засобів, податкових забезпечень,

забезпечень під рекультивуацію землі тощо. Створення таких забезпечень на вітчизняних підприємствах дозволило підвищити ефективність управління можливими ризиками їх господарської діяльності.

Висновки

Одним із ефективних інструментів гарантування стабільного функціонування підприємства та управління ризиками його господарської діяльності є процес створення відповідних резервів та забезпечень. Вони суттєво впливають на власний капітал підприємства, формування фінансового результату, об'єкт оподаткування податку на прибуток. Суми створених резервів та забезпечень відображаються у фінансовій звітності підприємства, тому впливають на прийняття рішень як внутрішніми, так і зовнішніми її користувачами.

Проведені дослідження економічної суті резервів і забезпечень виявили відсутність єдиного понятійного апарату щодо них. Також наявні відмінності у методичних підходах щодо обчислення й відображення в обліку резервів та забезпечень за міжнародними та національними стандартами. Питання однозначного тлумачення визначених категорій, узгодження порядку їх визнання, обчислення та обліку у міжнародній та вітчизняній обліковій практиці потребують подальшого доопрацювання.

Список використаних джерел

1. Пікуш Ю. В. Сутність і класифікація резервів підприємства з метою їх бухгалтерського обліку / Ю. В. Пікуш, Л. М. Пилипенко // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – № 727. – С. 280 – 285.
2. Яремко І. Й. Економічні категорії в методології обліку: монографія / І. Й. Яремко. – Львів: Каменяр, 2002. – 192 с.
3. Верига Ю. А. Резервування капіталу: облік, аудит та звітність: монографія / Ю. А. Верига, М. М. Орищенко. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 177 с.
4. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 – URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.
5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи» – URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_051

6. Панченко О. М. Удосконалення обліку забезпечень та резервів підприємства в умовах реформування національного господарства України / О. М. Панченко, А. Б. Черевко. – URL : http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/1553/1/Panchenko_Improvement_%20of_%20accounting.pdf.

7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Законодавство України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>

9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>

10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам»: Наказ Міністерства фінансів України від 28.10.2003 р. № 601. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03>

11. Чалий І. Забезпечення та резерви: облікові особливості / І. Чалий // Все про бухгалтерський облік. – 2015. – № 49. – С. 5 – 12.

References

1. Pikush Yu. V., Pylypenko L. M. (2012). Sutnist' i klasyfikaciya rezerviv pidpryemstva z metoyu yix buxgalters'kogo obliku. Menedzhment ta pidpryemstvo v Ukraini: etapy stanovlennya i problemy rozvytku. Visnyk nacional'nogo universytetu «Lviv'ska politexnika»: Vol. 727 (pp. 280 – 285) [in Ukrainian].
2. Yaremko I. J. (2002). Ekonomichni kategoriyi v metodologiyi obliku. L'viv: Kamenyar. [in Ukrainian].
3. Veryga Yu. A., Orishchenko M. M. (2011). Rezervuvannya kapitalu: oblik, audyt ta zvitnist'. Poltava: RVV PUET [in Ukrainian].
4. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy. Instrukciya pro zastosuvannya Planu raxunkiv buxgalters'kogo obliku aktyviv, kapitalu, zobov'язan' i gospodars'kykh operacij pidpryemstv i organizacij (30.11.1999) № 291. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> [in Ukrainian].
5. Mizhnarodnyj standart buxgalters'kogo obliku 37 «Zabezpechennya, umovni zobov'язannya ta umovni aktyvy». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_051 [in Ukrainian].
6. Panchenko O. M., Cherevko A. B. Udoshkonalennya oblikuzabezpechen'ta rezerviv pidpryemstva v umovax reformuvannya nacional'nogo gospodarstva Ukrainy. URL: <http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/>

1553/1/Panchenko_Improvement_%20of_%20accounting.pdf [in Ukrainian].

7. Podatkovyy kodeks Ukrayiny (02.12.2010) № 2755–VI. Zakonodavstvo Ukrayiny. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].

8. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrayiny Polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 10 «Debitors`ka zaborgovanist`» (08.10.1999) № 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> [in Ukrainian].

9. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrayiny Polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 11 «Zobov'yazannya» (31.01.2000) № 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00> [in Ukrainian].

10. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrayiny Polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 26 «Vy`platy` pracivny`kam» (28.10.2003) № 601. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03> [in Ukrainian].

11. Chaly`j I. (2015). Zabezpechennya ta rezervy` : oblikovi osobly`vosti. Vse pro buxgalters`ky` oblik: Vol. 49 (pp. 5 – 12) [in Ukrainian].

Дані про автора

Малярчук Ірина Іванівна,

канд. екон. наук, доцент кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і оподаткування Української академії друкарства

e-mail: lotoshka72@gmail.com

Данные об авторе

Малярчук Ирина Ивановна,

канд. экон. наук, доцент кафедры финансово-экономической безопасности, учета и налогообложения Украинской академии печати

e-mail: lotoshka72@gmail.com

Data about author

Iryna Malyarchuk,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Financial and Economic Security, Accounting and Taxation of the Ukrainian Academy of Printing

e-mail: lotoshka72@gmail.com

УДК 331.5:314.17

DOI: 10.5281/zenodo.2678074

БОДНАР Н.Р.

Теоретичні аспекти забезпечення трудоресурсної безпеки України

Предметом дослідження є понятійно-категоріальний апарат трудоресурсної безпеки та основні теоретичні аспекти її забезпечення.

Метою дослідження є уточнення базових понять, що визначають суть трудоресурсної безпеки, та висвітлення особливостей їхнього взаємозв'язку.

Методи дослідження. В роботі використано системний підхід, у межах якого застосовано методи: аналізу і синтезу, індукції та дедукції – для узагальнення та уточнення базових понять трудоресурсної безпеки; структурно-функціональний – для дослідження основних аспектів забезпечення трудоресурсної безпеки; метод класифікації – для визначення основних загроз трудоресурсній безпеці.

Результати роботи. На основі аналізу теоретичних аспектів забезпечення трудоресурсної безпеки було уточнено суть базових понять, обґрунтовано їх взаємозв'язок, визначено сукупність загроз для трудоресурсної безпеки України.

Галузь застосування результатів. Вирішення проблем забезпечення трудоресурсної безпеки нашої країни; формування методичної бази підготовки здобувачів вищої освіти за галуззю знань соціальні та поведінкові науки.

Висновки: 1) аналіз понятійно-категоріального апарату дав можливість визначити особливості взаємозв'язку основних його складових – трудових ресурсів і трудового потенціалу та їхній вплив на рівень трудоресурсної безпеки. 2) визначено, що взаємозв'язок основних складових трудоресурсної безпеки відбувається у формі кругообігу, збалансованість якого визначає рівень трудоресурсної безпеки; 3) забезпечено інформаційну платформу для подальшої роботи у напрямку формування механізму протидії загрозам трудоресурсній безпеці.

Ключові слова: трудоресурсна безпека, трудоресурсне забезпечення, трудові ресурси, трудовий потенціал, загрози трудоресурсній безпеці.

Теоретические аспекты обеспечения трудоуросурсной безопасности Украины

Предметом исследования является понятийно–категориальный аппарат трудоуросурсной безопасности и основные теоретические аспекты её обеспечения.

Целью исследования является уточнение базовых понятий, определяющих суть трудоуросурсной безопасности и освещения особенностей их взаимосвязи.

Методы исследования. В работе использован системный подход, в рамках которого были применены методы: анализа и синтеза, индукции и дедукции – для обобщения и уточнения базовых понятий трудоуросурсной безопасности; структурно–функциональный – для исследования основных аспектов обеспечения трудоуросурсной безопасности; метод классификации – для определения основных угроз трудоуросурсной безопасности.

Результаты работы. На основе анализа теоретических аспектов обеспечения трудоуросурсной безопасности были уточнены суть базовых понятий, обосновано их взаимосвязь, определена совокупность угроз для трудоуросурсной безопасности Украины.

Область применения результатов. Решения проблем обеспечения трудоуросурсной безопасности нашей страны; формирование методической базы подготовки соискателей высшего образования по области знаний социальные и поведенческие науки.

Выводы: 1) анализ понятийно–категориального аппарата дал возможность определить особенности взаимосвязи основных его составляющих – трудовых ресурсов и трудового потенциала, а также их влияние на уровень трудоуросурсной безопасности. 2) определено, что взаимовлияние основных составляющих трудоуросурсной безопасности происходит в форме круговорота, баланс которого определяет уровень трудоуросурсной безопасности. 3) обеспечено информационную платформу для дальнейшей работы, направленной на формирование механизма противодействия угрозам трудоуросурсной безопасности.

Ключевые слова: трудоуросурсная безопасность, трудоуросурсное обеспечение, трудовые ресурсы, трудовой потенциал, угрозы трудоуросурсной безопасности.

BODNAR N.R.

Theoretical aspects of ensuring the labor and resource security in Ukraine

The subject of research is the conceptual and categorical apparatus of labor and resource security and the main theoretical aspects of its support.

The aim of the study is to clarify the basic concepts that define the essence of labor and resource security and highlighting the features of their relationship.

Research methods. In this work a systematic approach was used in which the following methods were applied: analysis and synthesis, induction and deduction – to summarize and clarify the basic concepts of labor and resource security; structural and functional – to study the main aspects of ensuring labor and resource security; classification method – to identify the main threats of labor and resource security.

The results of the work. Based on the analysis of theoretical aspects of ensuring labor and resource security, the essence of the basic concepts was clarified, their interrelation was grounded, the set of threats to the labor and resource security of Ukraine was determined.

The scope of the results. Solving the problems of ensuring the labor and resource security of our country; the formation of a methodological basis for the preparation of candidates for higher education in the field of knowledge social and behavioral sciences.

Conclusions: 1) analysis of the conceptual and categorical apparatus made it possible to determine the features of the relationship of its main components – labor resources and labor potential, as well as

their impact on the level of labor and resource security. 2) it is determined that the mutual influence of the main components of labor and resource security occurs in the form of a cycle, the balance of which determines the level of labor and resource security. 3) the information platform was provided for further work aimed at developing the mechanism for countering threats to labor and resource security.

Keywords: labor and resource security, labor and resource ensuring, labor resources, labor potential, threats to labor and resource security.

Постановка проблеми. Особливості трансформаційних процесів вітчизняної економіки, які пов'язані із економічною та політичною нестабільністю, негативно впливають на трудоворесурсне забезпечення країни, що вимагає більш глибокого дослідження проблеми забезпечення трудоворесурсної безпеки. Теоретичні дослідження в рамках трудоворесурсної безпеки дають можливість створити інформаційну платформу для ефективної протидії загрозам національній безпеці в частині трудоворесурсного забезпечення.

Актуальність питання трудоворесурсної безпеки у великій мірі обумовлена самою природою трудових ресурсів. Адже трудові ресурси – це люди, які є перш за все громадянами країни і найвищою цінністю держави.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблематикою, яка пов'язана з відтворенням трудового потенціалу країни в рамках забезпечення національної безпеки, займалися такі науковці як Афендікова Н. О, Бажан І. І., Бондаренко Л. Н., Качан Є.П., Наконечна Г. Ф., Мельничук Д.П. Дослідження демографічних чинників реалізації трудового потенціалу здійснювали вчені: Аникаєва А., Бугуцький О. А., Грішнова О., Герасименко О. Давидюк Т., Лібанова Е. М., Качан Є., Мельник С., Пасека А., Рогожин, О. Г., Шаульська, Л. В., та ін. Вплив міграційних процесів на рівень безпеки трудового потенціалу вивчали в свої працях науковці: Аксьонова С. Ю., Балабанова Г. П., Гайгер М., Драгунова Т. А., Крупка Л. С., Леонченко О. М., Малиновська О. А., Романюк та ін. Віддаючи належне вищезазначеним та іншим науковцям, що вивчали основні аспекти функціонування трудоворесурсного забезпечення нашої країни, водночас вбачаємо за необхідне долучитися до процесу дослідження такої важливої складової національної безпеки України, як трудоворесурсна безпека, оскільки саме ця ланка дослідження потребує додаткового теоретичного та прикладного напрацювання.

Метою статті є розгляд теоретичних аспектів забезпечення трудоворесурсної безпеки шляхом уточнення змісту базових понять.

Виклад основного матеріалу. Трудові ресурси – це без перебільшення головний ресурс будь-якої країни, оскільки саме він в найбільшій мірі здатний забезпечити відтворювальні процеси в економіці, а відтак і зростання соціально-економічного рівня країни. Трудоворесурсна безпека, як складова національної безпеки визначає рівень розвитку держави як в соціальному так і в економічному аспектах. Трудоворесурсна безпека залежить від цілого ряду чинників та обумовлена природою трудових ресурсів і всіма категоріями, що з нею пов'язані.

Саме тому, для більш детального розгляду питання трудоворесурсної безпеки нами пропонується короткий аналіз понятійно-категоріального апарату трудоворесурсної безпеки, що дасть можливість прослідкувати зв'язок основних понять, що відображають процес забезпечення трудоворесурсної безпеки. До даного апарату слід віднести такі поняття як трудові ресурси, трудовий потенціал, трудовий потенціал людини, безпека, загроза.

Поняття «трудові ресурси», науковцями трактується по-різному, однак скрізь прослідковується однотайне визначення їх як певної частини працездатного населення.

Трудові ресурси – це частина працездатного населення, яка володіє фізичними й розумовими здібностями і знаннями, необхідними для здійснення суспільно корисної діяльності. Саме так трактують трудові ресурси Є. Качан, Г. Баб'як та Г. Запорожан [11]. Більш розлого підходять до трактування трудових ресурсів такі науковці як А. Колот, О. Грішнова та О. Герасименко, які відносять до них частину населення країни, що за своїм фізичним розвитком, розумовими здібностями здатна працювати в народному господарстві і вказують на те, що ця частина охоплює як реальних працівників, які вже зайняті в економіці країни, так і потенційних, які не зайняті, але можуть працювати [5]. На думку Т. Давидюк, трудові ресурси є формою вираження переважної частини людських ресурсів, це частина населення країни, яка, маючи відповідні психофізіологічні, фізичні

та інтелектуальні якості, здатна виробляти матеріальні та духовні блага й послуги, щоб здійснювати корисну діяльність. При цьому, автор додає, що основними критеріями, які визначають трудові ресурси є вік і працездатність людини [4].

Беручи за основу цитовані вище визначення, можна зробити висновок, що основними складовими суті трудових ресурсів є вираження їх через реальну чи потенційну корисну діяльність працездатної частини населення.

В науковій літературі не існує одного підходу і до трактування такого поняття як «трудова потенціал». На думку О. Грішної, С. Пасеки та А. Пасеки, трудова потенціал – це інтегральна динамічна система, яка включає демографічну, економічну та соціальну складові, які об'єднані трудовою діяльністю [13]. Л. Шаульська трактує трудовий потенціал як ресурси або запаси праці, якими володіє суспільство, реальне значення цього показника визначається, на думку науковця, чисельністю працездатного населення та його якісними характеристиками (стать, вік, освіта, професійна підготовка тощо) [15]. Дане твердження корелює трудовий потенціал із чисельністю працездатного населення та відображає якісний підхід до його оцінки. Визначаючи суть трудового потенціалу, А. Кібанов розглядає його через призму особистих якостей людини. На думку науковця, трудова потенціал – це сукупність фізичних і духовних якостей людини, що визначають можливість і межі її участі у трудовій діяльності, здатність досягти у певних умовах певних результатів, а також вдосконалюватись в процесі праці [14]. Іншими словами, вчений трактує трудовий потенціал, як потенціал конкретної людини, що задіяна у процесі суспільної діяльності. Д. Мельничук під трудовим потенціалом людини розуміє характеристику ефективності сполучення та збалансованості окремих структурних елементів її працездатності, а також характеристику відповідності змісту цих елементів вимогам зовнішнього середовища [7]. Віддаючи належне визначенням А. Кібанова та Д. Мельничука, вважаємо за необхідне відмітити, що окрім зазначених факторів, що визначають рівень трудового потенціалу людини, на нашу точку зору, необхідно дещо розширити перелік цих чинників

Отже, на нашу думку, трудова потенціал людини – це потенціал окремої працездатної людини, яка здатна його реалізувати в процесі суспільно-корис-

ної діяльності і який формується на основі її фізичних, інтелектуальних здібностей, моральних установок, духовних цінностей, рівня освіти та культури.

Наступний термін «безпека» як філософська категорія відображає життєздатність і життєстійкість об'єктів матеріальної природи. Згідно зі словником С. Ожегова, безпека трактується як стан, при якому не загрожує небезпека, є захист від небезпеки [8].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України», національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [6].

В науковій літературі поняття «безпека» трактується по-різному, в залежності від напрямку дослідження. Найбільш узагальнений підхід ми знаходимо в дослідженні І. Підлужної. На думку автора, безпека – це такий стан певного об'єкта, при якому він знаходиться в стані захищеності [9].

Досліджуючи феномен безпеки А. Гриценко, розглядає його, як багатоаспектне явище і виокремлює такі підходи до його трактування: безпека як стан захищеності інтересів; безпека як стан (умова) діяльності, що сприяє збереженню і успішному функціонуванню суб'єкта (об'єкта); безпека як специфічна діяльність з виявлення та нейтралізації небезпек; безпека як фактор розвитку; безпека як стійкість (стабільність) нелінійних систем, що самоорганізуються [2].

Проаналізувавши вищезазначені трактування ми виділили основні аспекти поняття «безпека», які відображають його суть, а саме: стан захищеності об'єкта (суб'єкта) від загроз, цілісність, стійкість та розвиток самоорганізуючої системи.

Таким чином в контексті забезпечення трудових ресурсів безпека – це такий стан за якого трудові ресурси захищені від різного роду загроз і здатні до самовідтворення.

Як ми можемо спостерігати із вищезазначеного, до понять, які безпосередньо пов'язані із поняттям «безпека» відноситься поняття «загроза». В загальному розумінні, загроза – це можливість або неминучість виникнення чогось небезпечного, прикрого, тяжкого для кого-, чого-небудь. Саме таке тлумачення цього поняття ми знаходимо в сучасному тлумачному словнику української мови [12].

Звертаючись до ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» читаємо

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

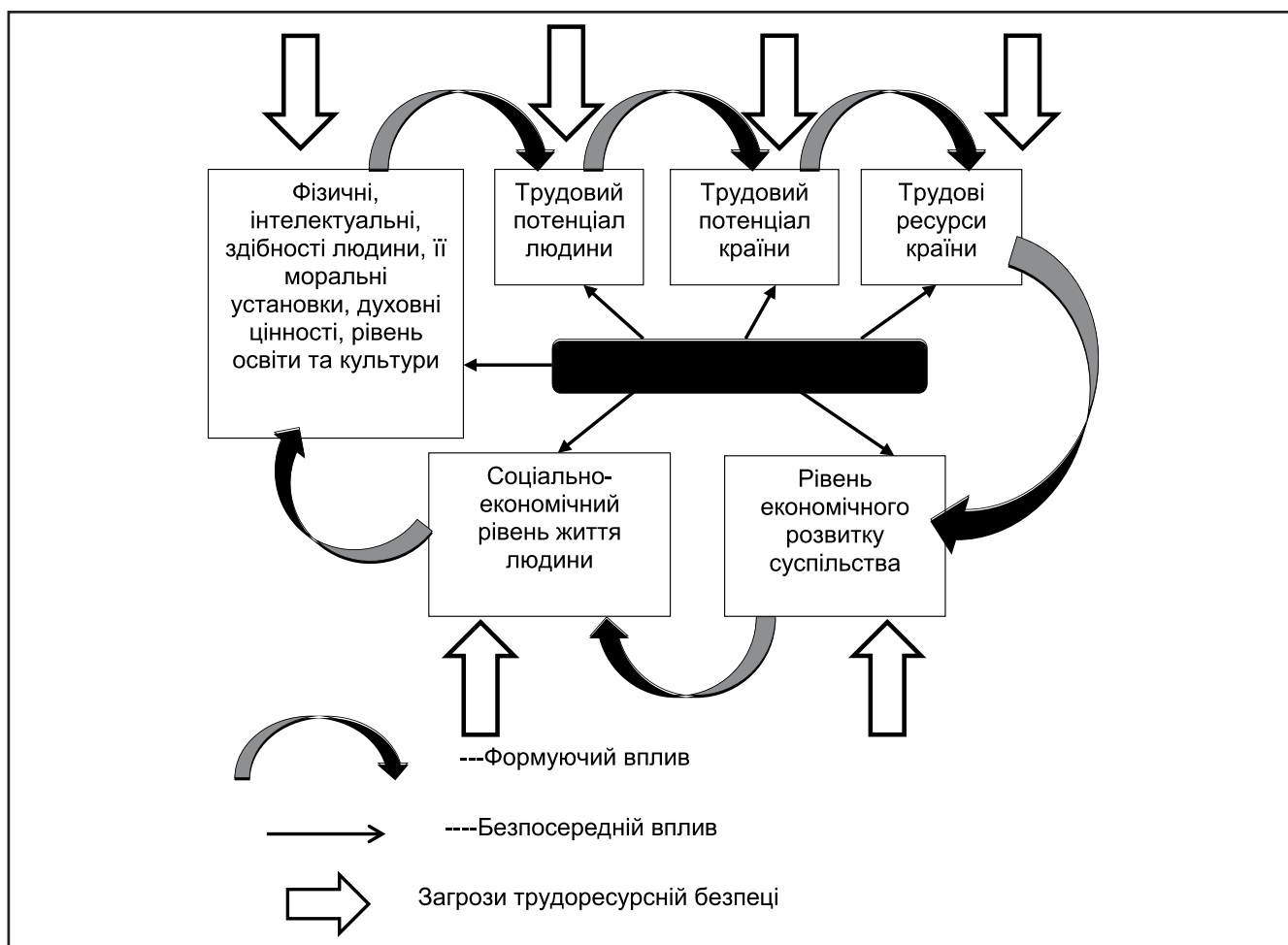
: «загрози національній безпеці – наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України» [6].

В контексті реалізації національних інтересів Б. Губський розглядає загрози як фактори, що безпосередньо чи у перспективі унеможливають або ускладнюють реалізацію національних економічних інтересів, створюючи перешкоди на шляху нормального розвитку економіки і небезпеку незалежному державному існуванню та добробуту народу [3]. На рівні регіону, науковцями З. Герасимчуком та Н. Вавдіюк загрози трактуються як негативні чинники, які здійснюють дестабілізуючий вплив на функціонування економіки регіону, порушуючи її стійкість до задоволення потреб населення [1]. На рівні підприємства С. Покропивний визначає загрози як потенційні або реальні дії фізичних чи юридичних осіб, які порушують стан захищеності суб'єкта підприємницької діяльності і здатні привести до припинення його діяльності або до економічних та інших втрат [10].

Узагальнюючи вищезазначені трактування загроз на різних рівнях соціально-економічних систем та беручи до уваги, що трудоворесурсна безпека охоплює всі ці рівні, можна дійти висновку, що в контексті трудоворесурсної безпеки загрозами визнаються будь-які негативні чинники, що потенційно або реально впливають на стабільність відтворення трудових ресурсів і погіршують умови реалізації трудового потенціалу.

Проаналізувавши понятійно-категоріальний апарат трудоворесурсної безпеки та дослідивши взаємозв'язок між основними його складовими, ми прийшли до висновку, що трудоворесурсна безпека як одна із складових національної безпеки відображає такий стан трудових ресурсів та трудового потенціалу країни, за якого відбувається їх постійне самовідтворення та підвищення ефективності.

Відомо, що кожен член суспільства є потенційним споживачем і примножувачем національного багатства. Кожен член суспільства впливає на рівень економіки споживаючи і виробляючи суспільно-корисні блага. Стабільність економіки бу-

Кругообіг чинників впливу на трудоворесурсну безпеку

де забезпечена при умові, якщо так званий кругообіг благ буде збалансованим, іншими словами ресурсів для створення цих благ повинно бути достатньо. Складові понятійно-категоріального апарату трудоресурсної безпеки перебувають в такому ж кругообігу і через взаємовплив формують одна одну (див. рисунок).

Так фізичні, інтелектуальні здібності людини, її моральні установки, духовні цінності, рівень освіти та культури – це основні формуючі чинники трудового потенціалу окремої людини, який в свою чергу є формуючим елементом трудового потенціалу країни, а той в свою чергу джерелом, що формує трудові ресурси. Завдяки трудовим ресурсам реалізуються відтворювальні процеси в економіці, що забезпечують її розвиток, який в свою чергу визначає соціально-економічний рівень життя кожної людини.

Слід відмітити, що в цьому кругообігу поряд із формуючим впливом на кожну із складових трудоресурсної безпеки чинять вплив потенційні та реальні загрози у вигляді дестабілізуючих факторів.

Рівень трудоресурсної безпеки доцільно розглядати через збалансованість кругообігу чинників впливу на кожну із її складових. В свою чергу, принцип збалансованості чинників впливу може бути дотриманим лише за умови зменшення загроз, що спотворюють формуючий вплив.

Варто зазначити, що рівень життя кожного окремого громадянина, визначає його мотиваційну здатність розвивати свій власний трудовий потенціал. Фактори, що впливають на рівень життя кожного члена суспільства, можна класифікувати за різними ознаками. Однак в рамках досліджуваного питання ми зупинимось на тих чинниках, що безпосередньо пов'язані із трудоресурсною безпекою.

Трудоресурсна безпека, як складова національної безпеки в свою чергу включає демографічну, соціально-економічну та політичну складові, які обумовлюють якісний та кількісний стан трудового потенціалу країни (див. таблицю).

Відповідно, ключові загрози трудоресурсній безпеці розглядаються через призму соціально-економічного, політичного та демографічного середовища нашої країни, що є основою для розроблення адекватних захисних заходів на державному рівні.

Висновки

Підводячи підсумок, слід зазначити, що трудоресурсна безпека, як складова національної безпеки, має розглядатися в контексті захисту національних інтересів держави, суспільства та громадянина, оскільки вона визначає спроможність і здатність як окремого громадянина так і держави в цілому захищати свої інтереси через ефективну реалізацію трудового потенціалу.

Ключові загрози трудоресурсній безпеці

Загрози		Результати негативної дії загроз
Демографічні	Зменшення тривалості життя	За рахунок зменшення кількості населення країни, зменшується його працездатна частина та суттєво погіршується рівень якості трудових ресурсів через міграцію
	Зменшення народжуваності	
	Зниження рівня здоров'я нації	
	Збільшення смертності населення	
	Від'ємне сальдо міграції	
Незбалансований розподіл населення на території країни		
Соціально-економічні	Зубожіння населення, зниження рівня життя	Вкрай несприятливі умови для реалізації трудового потенціалу в Україні є причиною від'їзду значної частини населення за кордон та зниження його трудового потенціалу в тому числі через відсутність економічних стимулів.
	Недостатня соціальна захищеність населення	
	Неефективний механізм регулювання ринку праці в частині визначення вартості і ціни праці, а також забезпечення гідних умов праці.	
Несприятливі умови ведення малого і середнього бізнесу		
Політичні	Відсутність ефективних програм по врегулюванню міграційних процесів	Відсутність ефективного правового поля регулювання трудоресурсної безпеки та механізмів протидії її загрозам
	Тривалість політичних конфліктів всередині владних структур	
	Відсутність ефективної політики держави щодо врегулювання збройних конфліктів	
	Низька ефективність державної політики щодо підвищення доходів населення	

Проведене дослідження складових трудово-сурсної безпеки та основних факторів впливу на її рівень, забезпечує інформаційну платформу для подальшої роботи у напрямку формування механізму протидії загрозам трудоворесурсній безпеці.

Список використаних джерел

1. Герасимчук З.В. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення : моногр. / З.В. Герасимчук, Н.С. Вавдіюк. – Луцьк : Надстир'я, 2006. – 243 с.
2. Гриценко А.А. Теоретико-методологічні підходи к определению понятия безопасность / А. Гриценко // Вестник НГУ. Серия Философия. – 2008. – Т.6, Выпуск 3. – С. 86–91.
3. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення : моногр. / Б.В. Губський. – К.: Укрархбудінформ, 2001. – 121 с.
4. Давидюк Т.В. Трудові ресурси, трудовий потенціал, робоча сила, людський капітал: взаємозв'язок категорій // Вісник ЖДТУ. – 2009. – №1(47). – С. 30–35.
5. Економіка праці і соціально-трудові відносини : [підручник] / [А.М. Колот, О.А. Грішнова, О.О. Герасименко та ін.; за наук. ред. А.М. Колота. – К.: КНЕУ, 2009. – 711 с.
6. Закон України «Про національну безпеку України» 2469–VIII від 21.06.2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
7. Мельничук Д.П. Трудовий потенціал в системі оцінки людського капіталу України // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2007. – № 4 (42). – С. 224–231.
8. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М. : Азбуковник, 1998. – 944 с.
9. Підлужна І. О. Організація управління економічною безпекою підприємства: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.06.01 / І. О. Підлужна ; НАН України; Ін-т екон. промисловості. – Донецьк, 2003. – 20 с.
10. Покропивний С.Ф. Підприємство: стратегія, організація, ефективність / С. Ф. Покропивний, В.М. Колот. – К.: КНЕУ, 1998. – 352с.
11. Регіональна економіка : [підручник / Качан Є.П., Баб'як Г.П., Запорожан Л.П. та ін. ; ред. Є.П. Качана]. – К. : Знання, 2011. – 671 с.
12. Сучасний тлумачний словник української мови / уклад. Л.П. Олексієнко, О. Л. Шумейко. – Кобза, 2005. – 544 с.
13. Трудовий потенціал України : оцінка стану, ефективність використання, стратегічні напрями розвитку : Монографія [О.А. Грішнова, С.Р. Пасека, А.С. Пасека] : за наук. ред. д-ра ек.н., проф. О.А. Грішнкової. – Черкаси : видавництво ТОВ «МАКЛАУТ», 2011. – 360 с.
14. Управление персоналом организации : учебник / под ред. А.Я. Кибанова. М., 1999. 512 с.
15. Шаульська Л.В. Стратегія розвитку трудового потенціалу України : [монографія] / Л.В. Шаульська. – Донецьк : НАН України ; Ін-т економіки промисловості, 2005. – 502 с.

References

1. Gerasymchuk Z.V. (2006) Ekonomichna bezpeka regionu: diagnostyka ta mexanizm zabezpechennya : monogr [Economic security of the region: diagnostics and mechanism of provision: monograph] – 243 p. [in Ukrainian].
2. Grycenko A.A. (2008) Teoretyko-metodologicheskye podhody k opredelenyyu ponyaty`ya bezopasnost [Theoretical and methodological approaches to the definition of the concept of security] Vestnyk NGU. Serya Fylosofya. – T.6, Vipusk 3. – 86–91. [in Ukrainian].
3. Gubsky B.V. (2001). Ekonomichna bezpeka Ukrayiny: metodologiya vymiru, stan i strategiya zabezpechennya : monog. – K.: Ukrarxbudininform [Economic security of Ukraine: measurement methodology, state and strategy of provision: monograph] – 121 p. [in Ukrainian].
4. Davydyuk T.V. (2009). Trudovi resursy, trudovyy potencial, robocha syla, lyudskyy kapital: vzayemozvyazok kategorij [Labor resources, labor potential, labor force, human capital: interconnection of categories] Visnyk ZhDTU. 1(47). –P. 30–35. [in Ukrainian].
5. Kolot A.M., Grishnova O.A., Gerasymenko O.O. (2009). Ekonomika praci i socialno-trudovi vidnosyny : [pidruchny`k] [Economics of Labor and Social-Labor Relations: textbook]. – K.: KNEU– 711 p. [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrayiny (2018) «Pro nacionalnu bezpeku Ukrayiny» 2469–VIII vid 21.06.2018» [The Law of Ukraine «On National Security of Ukraine»] Retrieved from: zakon.rada.gov.ua. [in Ukrainian].
7. Melnychuk D.P. (2007). Trudovy potencial v systemi ocinky lyudskogo kapitalu Ukrayiny [Labor potential in Ukraine's human capital assessment system] // Visnyk ZhDTU. Ekonomichni nauky. –4 (42). – P. 224–231. [in Ukrainian].
8. Ozhegov, S. Y., Shvedova N. Yu. (1998). Tolkovi slovar russkogo yazika [Explanatory dictionary of the Russian language]. – M. : Azbukovnyk. – 944 p. [in Russian].
9. Pidluzhna I. O. (2003). Organizaciya upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoju pidpryemstva: avtoref. dys. kand. ekon. nauk : 08.06.01 [Organization of

management of economic security of the enterprise: the dissertation author's abstract] – 20 p. [in Ukrainian].

10. Pokropyvny S.F. (1998). Pidpryemstvo: strategiya, organizatsiya, efektyvnist [Enterprise: strategy, organization, efficiency]. – K.: KNEU. – 352 p. [in Ukrainian].

11. Kachan Ye.P., Babyak G.P., Zaporozhan L.P. (2011). Regionalna ekonomika : pidruchnyk. [Regional economy: textbook] – K. : Znannya. – 671 s. [in Ukrainian].

12. Shumejko O. L., Oleksiyenko L.P (2005). Suchasny`j tlumachny`j slovnyk ukrayinskoyi movy [Modern Dictionary of the Ukrainian Language] – Kobza. – 544 p. [in Ukrainian].

13. Grishnova O.A. (2011). Trudovy potencial Ukrainy : ocinka stanu, efektyvnist vykorystannya, strategichni napryamy rozvytku : Monografiya [Labor potential of Ukraine: assessment of the state, efficiency of use, strategic directions of development: monograph] TOV «MAKLAUT». – 360 p. [in Ukrainian].

14. Kibanov A.Ya. (1999). Upravlennya personalom organizatsiyi: [personnel management organization: textbook] uchebnyk. M., 512 p. [in Russian].

15. Shaulska L.V. (2005). Strategiya rozvytku trudovogo potencialu Ukrainy : [monografiya] [Strategy of development of labor potential of Ukraine: monograph] In-t ekonomiky promyslovosti,. – 502 p. [in Ukrainian].

Дані про автора

Боднар Назар Романович,

аспірант, Львівський державний університет внутрішніх справ

e-mail: shtangret.am@ukr.net

Данные об авторе

Боднар Назар Романович,

аспірант, Львовский государственный университет внутренних дел

e-mail: shtangret.am@ukr.net

Data about author

Nazar Bodnar,

Postgraduate, Lviv State University of Internal Affairs

e-mail: shtangret.am@ukr.net

УДК 001.102:330.341.1:334.716:657

DOI: 10.5281/zenodo.2678078

ЛАПАКУЛИЧ М.Ю.

Концептуальні засади формування економічного потенціалу в системі бухгалтерського обліку підприємства

Предметом дослідження є концептуальні засади формування економічного потенціалу в системі бухгалтерського обліку підприємства.

Мета дослідження. Визначити, що різні частини, властивості економічного потенціалу підприємства поєднуються в інформаційній системі обліку в єдине ціле, повністю інтегруються в доданій вартості.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті наведено трактування поняття «економічний потенціал». Доведено, що вихідною базою формування економічного потенціалу підприємства є елементи створеної доданої вартості.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки: обґрунтовано підхід до ідентифікації змісту економічного потенціалу через інформаційні ресурси бухгалтерського обліку як системного явища. Доведено, що вихідною базою формування економічного потенціалу підприємства є елементи створеної доданої вартості, які включають розподілену амортизаційну вартість необоротних активів, доходи працівників, витрати на соціальні заходи, податкові платежі, чистий фінансовий результат.

Ключові слова: бухгалтерський облік, доходи, витрати, податки, амортизація, прибуток, комерційні активи, додана вартість.

ЛАПАКУЛИЧ М.Ю.

Концептуальные основы формирования экономического потенциала в системе бухгалтерского учета предприятия

Предметом исследования являются концептуальные основы формирования экономического потенциала в системе бухгалтерского учета предприятия.

Цель исследования. Определить, что разные части, свойства экономического потенциала предприятия объединяются в информационной системе учета в единое целое, полностью интегрируются в добавленной стоимости.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье приведена трактовка понятия «экономический потенциал». Доказано, что исходной базой формирования экономического потенциала предприятия являются элементы созданной добавленной стоимости.

Выводы. Результатами проведенного исследования стали следующие выводы: обоснован подход к идентификации содержания экономического потенциала через информационные ресурсы бухгалтерского учета как системного явления. Доказано, что исходной базой формирования экономического потенциала предприятия являются элементы созданной добавленной стоимости, включающие распределенную амортизационную стоимость необоротных активов, доходы работников, расходы на социальные мероприятия, налоговые платежи, чистый финансовый результат.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, доходы, расходы, налоги, амортизация, прибыль, коммерческие активы, добавленная стоимость.

LALAKULYCH M.Y.

Conceptual basis for the formation of economic potential in the accounting system of the enterprise

The subject of the study is the conceptual framework for the formation of economic potential in the accounting system of the enterprise.

The purpose of the study is to determine that the various parts, properties of the economic potential of the enterprise are combined in the information system of accounting into a single whole, fully integrated in the added value.

Research methods. In this work the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of data generalization are used.

Results of work. The article deals with the interpretation of the concept of «economic potential». It is proved that the starting base for the formation of the economic potential of the enterprise is the elements of the created value added.

Conclusions. The results of the research became the following conclusions: the approach to the identification of the content of economic potential through the information resources of accounting as a systemic phenomenon is substantiated. It is proved that the starting basis for forming the economic potential of the enterprise is the elements of the created value added, which include the distributed depreciation value of non-current assets, employee income, social costs, tax payments, net financial result.

Keywords: accounting, income, expenses, taxes, depreciation, profit, commercial assets, value added.

Постановка проблеми. Теоретичні основи поняття «економічний потенціал підприємства» в контексті інформаційних ресурсів бухгалтерського обліку розглянуті недостатньо. Причина такого стану полягає в тому, що для економічного потенціалу характерні складність, багатоаспектність та відсутність концептуальних підходів до розрахунку. Як наслідок, у вітчизняній економічній літературі та законодавстві наявне безсистемне використання поняття «економічний потенціал» без подання його оцінки кількісним показником, який відображає відповідний факт вартісної характеристики ре-

зультату господарської діяльності в системі інформаційних ресурсів бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основою дослідження проблем бухгалтерського обліку, економічного потенціалу, доданої і ринкової вартості, стали праці вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: Л. Абалкіна, Ф. Бутинця, З. Гуцайлюка, І. Замули, Г. Кірейцева, В. Костюченка, Н. Малюги, М. Міллера, О. Пилипенка, В. Савчука, А. Турила та інших. Однак, відсутні наукові праці з комплексного дослідження проблем формування інформаційних ресурсів бухгалтерського обліку для потреб моніторингу

економічного потенціалу. Ця проблема лише частково розглядалася при розробці проблем економічного аналізу і контролю в рамках концепції вартісно-орієнтованого управління діяльністю підприємств і тому вона потребує подальших досліджень.

Мета статті – визначити, що різні частини, власності економічного потенціалу підприємства поєднуються в інформаційній системі обліку в єдине ціле, повністю інтегруються в доданій вартості.

Виклад основного матеріалу. Оскільки однією з основних цілей ринкової економіки є одержання прибутку, то будь-яка діяльність повинна бути сферою збільшення економічного потенціалу. З цієї позиції будь-який ринок є одночасно й ринком для вкладення ресурсів у формування економічного потенціалу. Академік Л.І. Абалкін визначає економічний потенціал як здібності економіки підприємства здійснювати виробничо-господарську діяльність, виробляти продукцію, товари, послуги, задовольняти потреби населення, суспільні потреби забезпечувати розвиток виробництва і споживання [11]. Підкреслюючи складний системний характер економічного потенціалу, Л.І. Абалкін визначає, що він притаманний підприємствам і уособлює здібності задовольняти потреби власників, персоналу, споживачів, суспільства та можливість підвищувати ефективність розвитку господарюючих систем.

Аналіз економічної літератури показав, що коло визначень економічного потенціалу дуже широке. Основна маса визначень економічного потенціалу ототожнюється з кількісними і якісними параметрами господарської діяльності. Економічний потенціал підприємства – це можливість, що залежать від потенціалу ресурсів і ефективності господарського механізму. Розрізняють два стани ресурсів: потенційний (здатність до створення об'єктів господарської діяльності) та функціональний (процес споживання ресурсів при створенні об'єктів господарської діяльності).

Складові економічного потенціалу розглядаються з наступних методологічних позицій: перша – створення об'єктів діяльності підприємства; друга – забезпечення процесу споживання створених об'єктів діяльності господарюючих систем; третя – створення системи відтворення і ефективного використання потенціалу ресурсів, які знаходяться безпосередньо на підприємстві.

В основу розвитку підприємства необхідно покласти рівень задоволення потреб суспільства через складові економічного потенціалу.

Таким чином, категорію «економічний потенціал» слід визначити як системне явище, що характеризує можливість підприємства виконувати свою суспільну місію із задоволення різноманітних потреб власників, персоналу, споживачів і держави, природа яких визначається об'єктами господарської діяльності.

Економічний потенціал у формі складових доданої вартості нерозривно пов'язаний з використанням окремих об'єктів ресурсів і залежить від їх величини, структури, продуктивності, режиму роботи, спеціалізації, технології, рівня управління. Додана вартість створюється як ефект діяльності господарюючих суб'єктів. З іншого боку, додана вартість – це інтегрований показник участі підприємства у формуванні доходів працівників, соціального забезпечення населення, бюджету держави, їх готовності до поновлення запасів активів та розширеної діяльності (приросту активів за рахунок власного капіталу). Елементами доданої вартості, що створюються в процесі поточної діяльності, є нарахована амортизація, доходи персоналу, чистий прибуток, податки, витрати на соціальні гарантії та створені комерційні активи в оцінці ділової репутації підприємства. Кожен з елементів утвореної доданої вартості по-різному та в різній мірі формує та накопичує економічний потенціал підприємства.

Сума амортизаційних відрахувань не накопичує потенціал, а лише постійно та безперервно оновлює його майнові елементи в процесі здійснення господарської діяльності, тобто забезпечує просте відтворення. Використання прискореної амортизації зумовлено її величезним впливом на інвестиційну діяльність і прискорення модернізації підприємства.

Наступним елементом доданої вартості є оплата праці (доход персоналу), частина якої споживається населенням і формує фонд споживання, інша ж частина інвестується в елементи потенціалу підприємства і особисті заощадження та формує фонд нагромадження. Саме фонд нагромадження і є частиною національного багатства, яка формується в цілому населенням країни через доходи підприємств.

Складовим елементом доданої вартості є податки. На основі використання коштів державного та місцевих бюджетів України, які формуються за рахунок податкових надходжень, сплачених підприємствами, фінансується не тільки бюджетна сфера, але і інші господарюючі системи. З державного бюджету формуються доходи працівникам бю-

джетної сфери, частину якої вони споживають, інша ж частина накопичується шляхом зворотного створення елементів національного багатства.

Додана вартість підприємства формується також за рахунок витрат на соціальні гарантії. Визначені кошти на соціальні гарантії використовуються на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, а також загальнообов'язкове державне страхування на випадок безробіття. В свою чергу, за рахунок отриманих пенсій, допомоги та інших платежів, населення України нагромаджує різного роду елементи національного багатства через інвестування підприємств і особисті заощадження, а іншу їх частину споживає через об'єкти діяльності підприємства.

Важливим елементом сформованої підприємством доданої вартості є чистий прибуток, який створюється на підприємстві в результаті здійснення господарської діяльності і є основою формування підприємством економічного потенціалу. За рахунок використання чистого прибутку підприємства провадять інвестиційну діяльність, яка є визначальною складовою при формуванні та накопиченні національного багатства на мікрорівні.

Основними факторами, які забезпечують прибуткову діяльність підприємства є економія затрат живої і уречевленої праці, підвищення техніко-технологічного рівня виробництва, удосконалення структури виробництва, організаційних систем управління, форм і методів організації діяльності, її планування та мотивації, підвищення якості та конкурентоспроможності продукції (послуг), використання ресурсозберігаючих та енергозберігаючих технологій, постійне, систематичне залучення інвестицій та інновацій.

Щодо комерційних активів, то вони формуються в процесі реалізації чистих активів підприємства. За своїм складом комерційні активи можуть бути представлені наступними елементами: компетенція персоналу (рівень освіти, знань, навичок персоналу, досвід роботи персоналу, здоров'я персоналу, творчі здібності, компетентність та професіоналізм персоналу, моральні цінності персоналу, культура праці персоналу), організація господарської діяльності (бази даних, комунікаційні системи, організаційна структура, етика біз-

несу, культура організації, філософія управління, електронні мережі, система управління бізнесом), позиція на ринку (зв'язки з клієнтами, інформація про клієнтів, історія взаємовідносин з клієнтами, рівень виконання контрактних зобов'язань, торгова марка (бренд)). У цьому контексті важливу роль відіграє система управління людським, структурним і клієнтським капіталами.

Висновки

Таким чином, економічний потенціал, це комплексне поняття, що відображає результативність використаних ресурсів, з метою задоволення потреб власників, найманих працівників і держави через складові доданої вартості та ринкової ціни підприємства. Отже, не виникає сумнівів, що пріоритетним завданням господарюючої системи є моніторинг обліково-аналітичної інформації для оцінки зміни економічного потенціалу.

Дослідження економічного потенціалу повинно базуватися не на досягнутому рівні використання ресурсів, а на потенційних можливостях використання в повному обсязі резервів створення доданої вартості.

Список використаних джерел

1. Білик М. Д. Нові підходи до оцінки ефективності діяльності підприємств державного сектора економіки України в Україні // Формування ринкових відносин в Україні. 2006. № 5. С. 3–7.
2. Бойко Є. І., Вадимський Ф. А. Регіональні аспекти інвестиційного забезпечення розвитку промисловості // Економіка промисловості. 2001. №2. С. 94–97.
3. Вадимський Ф. А., Колодійчук А. В., Молнар О. С. Диверсифікація та кооперація розвитку сільських територій регіону // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2011. Вип. 33, Ч. 3. С. 125–129.
4. Вадимський Ф. А., Молнар О. С., Колодійчук А. В. Соціально-економічний механізм структурної трансформації регіональної господарської системи // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2008. Вип. 18.7. С. 254–258.
5. Вадимський Ф. А., Колодійчук А. В. Механізм регулювання інвестиційної діяльності в регіоні // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. 2010. Вип. 20.7. С. 138–143.
6. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Черторижський В. М. Фактори інноваційного розвитку промисловості // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. 2011. Вип. 21.1.1. С. 201–205.

7. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.9. С. 191–196.

8. Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексюк О. І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: [навч. посіб.]. К.: КНЕУ, 2004. 316 с.

9. Чорна Н. П. Екологічне аграрне виробництво в Україні: проблеми та перспективи розвитку // Інноваційна економіка. 2012. №1(27). С. 116–119.

10. Чорний Р. С. Активізація розвитку сфери зайнятості як фактор формування трудового потенціалу у сільській місцевості // Агросвіт. 2013. №8. С. 38–41.

11. Экономическая энциклопедия / [ред. Л. И. Абалкин]; Институт экономики РАН. М.: Экономика, 1999. 1055 с.

References

1. Bilyk, M. D. (2006). Novi pidkhody do otsinky efektyvnosti diyal'nosti pidpryyemstv derzhavnoho sektora ekonomiky Ukrayiny v Ukrayini. In Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini [Formation of market relations in Ukraine]: Vol. 5 (pp. 3–7). [in Ukrainian].

2. Boyko, Ye. I., & Vazhynskyy, F. A. (2001). Rehional'ni aspekty investytsiynoho zabezpechennya rozvytku promyslovosti [Regional aspects of investment support for industrial development]. Ekonomika promyslovosti Economy of Industry, 2, 94–97. [in Ukrainian].

3. Vazhynskyy, F. A., Kolodiychuk, A. V., & Molnar, O. S. (2011). Dyversyfikatsiya ta kooperatsiya rozvytku sil's'kykh terytoriy rehionu [Diversification and co-operation of the development of rural areas of the region]. In Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Ekonomika [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Economics]: Vol. 33 (3) (pp. 125–129). [in Ukrainian].

4. Vazhynskyy, F. A., Molnar, O. S., & Kolodiychuk, A. V. (2008). Sotsial'no-ekonomichnyy mekhanizm strukturnoy transformatsiyi rehional'noyi hospodars'koyi systemy [Socio-economic mechanism of structural transformation of a regional economic system]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 18.7 (pp. 254–258). [in Ukrainian].

5. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Mekhanizm rehulyuvannya investytsiynoyi diyal'nosti v rehioni [Mechanism for regulation of investment activity in the region]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.7 (pp. 138–143). [in Ukrainian].

6. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku

promyslovosti [Factors of innovation development of industry]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21.11 (pp. 201–205). [in Ukrainian].

7. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy V. M., & Semchuk Zh. V. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.9 (pp. 191–196). [in Ukrainian].

8. Fedonin, O. S., Ryepina, I. M., & Oleksyuk, O. I. (2004). Potentsial pidpryyemstva: formuvannya ta otsinka [Potential of the enterprise: formation and estimation]: Manual. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].

9. Chorna, N. P. (2012). Ekolohichne ahraryne vyrobnytstvo v Ukrayini: problemy ta perspektyvy rozvytku [Environmental agrarian production in Ukraine: problems and prospects of development]. Innovatsiyna ekonomika – Innovative Economy, 1(27), 116–119. [in Ukrainian].

10. Chorny, R. S. (2013). Aktyvizatsiya rozvytku sfery zaynyatosti yak faktor formuvannya trudovoho potentsialu u sil's'kiy mistsevosti [Activation of the development of the sphere of employment as a factor for the formation of labor potential in rural areas]. Agrosvit – Agrosvit, 8, 38–41. [in Ukrainian].

11. Abalkin, L. I. (Ed.) (1999). Ekonomicheskaya entsiklopediya [Economic Encyclopedia]. Institute of Economics of Russian Academy of Sciences. Moscow: Economics. [in Russian].

Дані про автора

Лалакулич Марія Юрївна,

к.е.н., професор, Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Данные об авторе

Лалакулич Мария Юрьевна,

к.э.н., профессор, Ужгородский торговельно-экономический институт Киевского национального торговельно-экономического университета
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Data about the author

Mariya Lalakulych,

PhD, Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

УДК 821.161.2

DOI: 10.5281/zenodo.2678080

ДМИТРЕНКО Г.А.,
ДОРОШЕНКО Л.С.,
ЛАПИЦЬКА Н.І.

Якість трудового потенціалу організації в контексті ефективного управління персоналом

Предметом дослідження є теоретично-методичні підходи до розкриття сутності якості трудового потенціалу та її забезпечення як потужного підґрунтя досягнення організацією високих суспільно корисних кінцевих результатів з позиції реалізації діяльнісного підходу.

Метою дослідження є більш повне розкриття поняття «якість трудового потенціалу» як комплексного явища в контексті формування ефективного управління персоналом організацій різного профілю і масштабів діяльності для досягнення ними високих кінцевих результатів і одночасно для підвищення індексу самоорганізації працівників у трудовій діяльності.

Методи дослідження. У дослідженні сутності поняття «якість трудового потенціалу» як комплексного явища та як підґрунтя для ефективної діяльності будь-якої організації застосовувались комплексний, структурно-логічний, системний, статистичний підходи, що забезпечило концептуальну єдність проведеного дослідження.

Результати роботи. В представленому дослідженні розроблено триєдиний підхід до розгляду явища «якість трудового потенціалу» для підвищення його ролі в забезпеченні високих кінцевих результатів діяльності організації.

Галузь застосування результатів. Запропонований підхід може бути використаний в організаціях незалежно від форми власності та виду економічної діяльності.

Висновки. В дослідженні обґрунтовано необхідність розгляду якості трудового потенціалу як з позицій статистики, так і діяльнісного підходу, в нерозривному зв'язку з культурою управління організації.

Ключові слова: якість трудового персоналу, статистично особистісний, споживчий, діяльнісний підходи, персонал, ефективне управління персоналом, самореалізація працівників, набір персоналу, культура управління.

Качество трудового потенциала организации в контексте эффективного управления персоналом

Предметом исследования является теоретико–методические подходы к раскрытию сущности качества трудового потенциала и его обеспечения как мощного основания достижения организацией высоких общественно полезных конечных результатов с позиции реализации деятельностного подхода.

Целью исследования является более полное раскрытие понятия «качество трудового потенциала» как комплексного явления в контексте формирования эффективного управления персоналом организаций различного профиля и масштабов деятельности для достижения ими высоких конечных результатов и одновременно для повышения индекса самоорганизации работников в трудовой деятельности.

Методы исследования. В исследовании сущности понятия «качество трудового потенциала» как комплексного явления и как основы для эффективной деятельности любой организации применялись комплексный, структурно–логический, системный, статистический подходы, что обеспечило концептуальное единство проведенного исследования.

Результаты работы. В представленном исследовании разработан триединый подход к рассмотрению явления «качество трудового потенциала» для повышения его роли в обеспечении высоких конечных результатов деятельности организации.

Область применения результатов. Предложенный подход может быть использован в организациях независимо от формы собственности и вида экономической деятельности.

Выводы. В исследовании обоснована необходимость рассматривать качество трудового потенциала как с позиций статики, так и деятельностного подхода, в неразрывной связи с культурой управления организации.

Ключевые слова: качество трудового потенциала, статистически личностный, потребительский, деятельностный подходы, персонал, эффективное управление персоналом, самореализация работников, набор персонала, культура управления.

The quality of the organization labor potential in the context of effective personnel management

The subject of the study is theoretical and methodical approaches to the consideration of the essence of the labor potential quality and its provision as a powerful basis for achieving the organization of high socially useful final results from the standpoint of the activity approach implementation.

The aim of the study is to consider the concept of «labor potential quality» as a complex phenomenon in the context of the formation of effective personnel management organizations of different profile and activity scale for achieving high final results and at the same time for increasing the index of employees' self–organization.

Research methods. In the study of the concept «quality of labor potential» essence as a complex phenomenon and as a basis for the effective activity of any organization integrated, structural–logical, systemic and statistical approaches are used that ensured the conceptual unity of the research.

Results of the work. The presented study developed a three–pronged approach to considering the phenomenon of «labor potential quality» to enhance its role in ensuring high final results of the organization.

Application of results. *The proposed approach can be used in organizations regardless of the ownership form and economic activity type.*

Conclusions. *The research substantiates the need of considering the labor potential quality both from the standpoint of statics and the activity approaches, inextricably linked with the organization management culture.*

Keywords: *quality of labor potential, statistically personal, consumer, activity approaches, staff, effective personnel management, employee self–realization, recruitment, management culture.*

Постановка проблеми. На сьогодні доведеним фактом є те, що саме людська діяльність є ключовим двигуном всіх соціально–економічних процесів, що забезпечує конкурентоспроможність економіки при активному використанні досягнень науково–технічного прогресу, які є також продуктом людської діяльності інтелектуального характеру. Тому якість людського потенціалу не може не стати об'єктом особливої уваги як вчених, так практиків–менеджерів.

Але з технічних галузей господарства відомо, що якісна сировина чи матеріал ще не означає, що кінцевий продукт з них також буде якісним. В той же час з неякісного матеріалу ніколи не вдасться виготовити якісний кінцевий продукт. Тобто між якістю матеріалу на вході та якістю кінцевого продукту на виході є проміжна ланка, яка перетворює якість матеріалу в якість продукту. Такою ланкою є діяльність людини, яка посилюється певними технологічними засобами.

Саме в цьому аспекті поняття якість трудового потенціалу (ЯТП) організації є неоднозначним і комплексним, яке неможливо розглядати з якоїсь однієї позиції. В самому понятті ЯТП певним чином все повинна бути врахована здатність цієї «якості» перетворюватися в процесі діяльності в якісний кінцевий продукт. Мається на увазі, що сама по собі ЯТП можлива тільки тоді, коли вона може сприяти одержанню високих кінцевих суспільно корисних результатів. Тобто без врахування динамічного характеру ЯТП її розгляд буде неповним, обмеженим, недостатньо науково обґрунтованим.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми показав, що у великій кількості наукових праць щодо якості трудового потенціалу організації остання розглядається, зазвичай, у двох аспектах. По–перше, з точки зору статичної якості, тобто, освіти, віку, статі, досвіду роботи за фахом та ін.

Другий аспект пов'язаний з контекстом підвищення ЯТП шляхом набору кваліфікованого персоналу за різними сучасними методами та технологіями, адаптації його до виконання кон-

кретних функцій в певному трудовому соціумі, а також розвитку вже працюючих через навчання за різними форматами.

В зарубіжних публікаціях протягом багатьох років в рамках розвитку менеджменту якість трудового потенціалу розглядається, як правило, в більш динамічному аспекті. Робиться це з урахуванням можливості використання цієї якості як для досягнення успіху компаній, так і задоволення потреб працівників у сфері трудової діяльності, що за зворотним зв'язком підвищує ЯТП [3, 5, 7, 9, 10].

Але вітчизняний менеджмент ще мало приділяє уваги розгляду якості трудового потенціалу в такому ракурсі.

Метою статті є більш повне розкриття поняття «якість трудового потенціалу» як комплексного явища в контексті формування ефективного управління персоналом організацій різного профілю і масштабів діяльності для досягнення ними високих кінцевих результатів і одночасно для підвищення індексу самоорганізації працівників у трудовій діяльності.

Виклад основного матеріалу. Розвиток будь–якого суспільства відбувається за певними сферами (політичною, економічною, соціальною, культурною), в яких функціонує велика кількість організацій. Всі організації об'єднує, по–перше, діяльність людей (працівників) в середині них. По–друге – суспільно корисні кінцеві результати (продукт). Види цих кінцевих результатів можуть бути різними (наприклад, у бібліотеки і промислового підприємства, у комерційних фірм і органів державного управління та ін.). Але серед них виокремлюють і завжди присутні соціальні та екологічні результати.

Якщо екологічні результати фіксуються наближенням до певних стандартів, які визначають заздалегідь, то соціальні результати, в першу чергу, визначаються в процесі трудової діяльності працівників в межах організації через рівень (індекс) задоволення їхніх потреб в самореалізації в процесі праці.

Оскільки саме якість трудового потенціалу реалізується через діяльність працівників в організації, що обумовлює досягнення суспільно корисних кінцевих результатів, то індекс самореалізації працівників не може не бути мотиваційною складовою цієї якості.

Розглянемо цю якість як потужне підґрунтя ефективного управління організацією та її персоналом.

Зазвичай якість трудового потенціалу організації розглядається з точки зору освітньо-професійної кваліфікації працівників. Загальні критерії – це рівень отриманої освіти: повна вища, неповна вища, середня професійна, середня загальна, а також наявні розряди у працівників робітничих професій. Характеристику якості трудового потенціалу можуть доповнювати ще демографічною інформацією, зокрема, віком працюючих, станом здоров'я, загальним та професійним трудовим стажем тощо. В науковій установі додатково враховується наявність у працівників наукових ступенів та звань (кандидати та доктори наук, доценти та професори).

Такий підхід до визначення якості трудового потенціалу за своєю сутністю є статистично-особистісним, який не відображає реальних можливостей працівників ефективно виконувати свою роботу, а є лише загальною її характеристикою.

Дійсно, працівник може мати вищу освіту, але слабо розвинену аналітично-пізнавальну активність. Це стане причиною його обов'язкового поступового відставання від зростаючих вимог до актуальних знань та вмінь, і, як наслідок, недостатньої ефективності його трудової діяльності. Наприклад, людина може мати науковий ступінь доктора наук, але не володіти такими якостями справжнього вченого як розвинена уява, інтуїція, аналітичне мислення. В такому разі віддача від діяльності такого вченого може мати навіть негативний характер, оскільки він буде гальмувати інноваційні починання, будучи не в змозі їх зрозуміти.

Тому статистично-особистісний підхід до визначення сутності поняття «якість трудового потенціалу» організації необхідно доповнити інформацією про особистісні якості працівника, які потрібні для ефективного виконання функцій на займаній посаді. Мова йде про «сродню працю», що складає сутність соціальної філософії нашого великого співвітчизника Григорія Сковороди [8].

Соціальний та педагогічні погляди Г. Сковороди засновані на вченні про «сродність», «сродню

працю» як природну схильність людини до певного виду діяльності. На думку філософа, якщо людина визначить свою «сродність» через самопізнання самого себе і реалізує цю знахідку в житті, вона буде щасливою.

Погоджуючись з даним твердженням, слід зауважити, що, по-перше, людина центрична система освіти, починаючи з дошкільної, може суттєво допомогти людині в цьому питанні. По-друге, для повного щастя (як високого рівня задоволення потреб в різних сферах життєдіяльності на основі збалансованості між можливостями та бажаннями) цього ще не достатньо. Крім того, що посадові функції мають бути адекватними природним здібностям працівника, важливо, щоб останній це усвідомлював. Тому прищеплення прагнення до самопізнання власного «Я» повинно починатися ще в системі початкової школи і продовжуватися в процесі оволодіння наступними рівнями освіти.

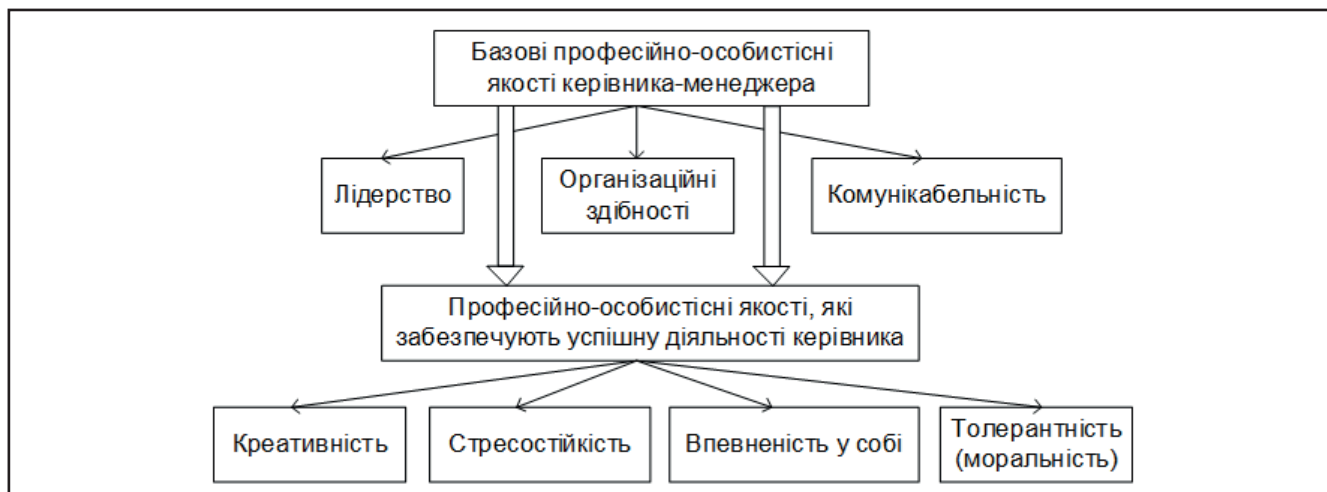
Особливо важливий цей аспект якості трудового потенціалу організації, коли мова йде про керівників як представників внутрішньої управлінської еліти цієї організації. Ефективна діяльність організації головним чином залежить від якості цієї еліти, суттєвим компонентом якої є «сродність» керівників-менеджерів з управлінською діяльністю.

На сьогодні наука вже визначила сім найважливіших якостей менеджера (із більш, ніж 40), серед яких є три базові. Базовими вони є тому, що у випадку їх малорозвиненості взагалі не може бути мови про зайняття посади керівника [6]. На рисунку 1 наведено ці якості.

Щоб керівний склад організації усвідомив свій управлінський потенціал, має сенс проводити його оцінку за такою спрощеною методикою, сутність якої наведено у табл. 1.

Відповідно до цієї методики, яка використовує факторно-критеріальну кваліметрію [4], працівники самі визначають критерії прояву певних тверджень у своїй діяльності. Таких тверджень прийнято п'ять по кожній якості менеджера, хоча їх може бути набагато більше. У випадку застосування спрощеної оцінювальної методики цих п'яти тверджень цілком достатньо для орієнтовної самооцінки.

Після розрахунків середніх оцінок за кожною якістю, що мають бути притаманні керівникові-менеджерові, людина може вже більше орієнтуватися у своїй здатності успішного керівництва впродовж довгого періоду. Успішним керівництвом слід називати таке, коли цілі організації до-

Рисунок 1. Перелік основних якостей, які притаманні успішному менеджеру

сягаються, в першу чергу, завдяки оптимальному використанню трудового потенціалу з урахуванням високого рівня самореалізації працівників у сфері трудової діяльності. Короткострокового успіху у досягненні цілей організації можливо досягти іноді за рахунок пригнічення працівників на основі страху, що характерно для екстрактивної (регресивної) директивно–адміністративної системи управління. Ця система має ще іншу назву – культура адміністративного тиску КАТ. Але це не характерно для демократичних держав і безперспективно з точки зору ефективності управління.

Немає сумнівів у тому, що якість трудового потенціалу суттєво покращується, якщо кожний працівник, зокрема, керівник, буде займати своє «середнє місце» в організмі організації. Тобто статистично–особистісний підхід до визначення якості трудового потенціалу організації потрібно посилити наявністю у працівника професійно–особистісних якостей, адекватних займаній посаді та виконуваним функціям. Але і це ще не все.

Взагалі якість будь–якого явища матеріального чи духовного характеру оцінюється споживачами або відповідністю певним нормам і стандартам (типово для технічних систем). Хто є безпосередніми споживачами якості трудового потенціалу? Це роботодавець (керівник у державній установі) та самі працівники. А хто є опосередкованими споживачами цієї якості? Це ті, хто використовує продукт (кінцевий результат) діяльності персоналу конкретної організації чи одержує певну послугу, тобто зовнішні споживачі.

Виникає питання, який працівник потрібен роботодавцю? Відповідь вже відома – конкурентоспроможний і конкурентоздатний.

Конкурентоспроможний працівник – це професійно підготовлена людина, яка має достатній запас знань і вмінь, щоб оперативно сьогодні і завтра виконувати певні посадові обов'язки. Це поняття також містить такі особистісні якості, як відповідальність та вміння лагодити з іншими людьми («вміння жити разом в мультикультурному соціумі»). Такими є основні вимоги до конкурентоспроможного працівника з боку споживача – роботодавця. Але знання і вміння з часом застарівають, а тому конкурентоспроможність знижується.

Конкурентоздатний працівник – це професійно і соціально підготовлена людина, яка здатна постійно бути конкурентоспроможною впродовж трудового життя. Це вдається тоді, коли у людини високо розвинена аналітично–пізнавальна активність (АПА), що формує внутрішню потребу засвоювати як фундаментальні ядра знань, так і постійно оновлювати актуальні знання та вміння. Крім того, АПА орієнтує людину також на самопізнання власного «Я». Це допоможе їй бути соціально підготовленою до життя «разом» в різних соціумах. Такій людині не важко засвоювати професійні актуальні знання та вміння, щоб завжди бути конкурентоспроможною.

Конкурентоспроможні та конкурентоздатні працівники за своєю сутністю є кінцевим «продуктом» діяльності персоналу професійних навчальних закладів. Але система професійної освіти сьогодні, на жаль, це тільки декларує безчіткого бачення шляхів одержання цих надважливих кінцевих результатів.

Крім роботодавців (керівників) безпосередніми споживачами якості трудового потенціалу є самі працівники. Вони розглядають цю якість з точки

Таблиця 1. Визначення базових та допоміжних професійно-особистісних якостей керівника-менеджера на кваліметричній основі методом самооцінки

№ з/п	Складові фактори професійно-особистісних якостей менеджера	Критерії прояву якостей					Оцінка
		Завжди / дуже часто (0,1)	Достатньо часто (0,75)	Інколи (0,50)	Рідко (0,25)	Ніколи (0,0)	
Лідерські якості							
1.	Здатність вести за собою оточення						
2.	Здатність переконувати завдяки логіці						
3.	Здатність швидко ухвалювати правильні рішення						
4.	Наявність цілеспрямованості (постійний рух у напрямку досягнення цілі)						
5.	Наявність вольових якостей (через подолання себе)						
Середня оцінка за п'ятьма складовими (факторами)							
Організаційні здібності							
1.	Вироблення стратегії досягнення цілей						
2.	Ефективне використання часу						
3.	Енергійність, ініціативність, рішучість у досягненні цілей						
4.	Прагнення до вдосконалення себе та організації						
5.	Уміння розставляти пріоритети						
Середня оцінка за п'ятьма складовими (факторами)							
Комунікабельність							
1.	Чи можете Ви виступити із пропозицією перед іншими						
2.	Уміння розуміти співбесідника						
3.	Уміння бути некатегоричним під час спілкування						
4.	Уміння слухати						
5.	Уміння підтримати розмову						
Середня оцінка за п'ятьма складовими (факторами)							
Креативність							
1.	Уміння оригінально мислити						
2.	Уміння творчо підходити до вирішення проблем						
3.	Ви із задоволенням виконуєте організацію всіяких заходів для своїх колег						
4.	Перенесення минулого досвіду для виконання нових завдань						
5.	Ухвалення нестандартних рішень						
Середня оцінка за п'ятьма складовими (факторами)							
Стресостійкість							
1.	Чи турбує Вас почуття образи?						
2.	Я знаходжусь в напрузі						
3.	Мене хвилюють можливі неприємності						
4.	Я сприймаю все «близько до серця»						
5.	Всіякі дрібниці відволікають мене і хвилюють						
Середня оцінка за п'ятьма складовими (факторами)							
Впевненість у собі							
1.	Уміння почати розмову						
2.	Чи легко Вам вдається встановлювати контакт з незнайомими людьми?						
3.	Чи легко Вам освоїтися в новому колективі?						
4.	Чи берете Ви ініціативу на себе у вирішенні важливих проблем?						
5.	Чи здатні Ви взяти на себе відповідальність?						
Середня оцінка за п'ятьма складовими (факторами)							
Толерантність							
1.	Увага до цінностей оточення						
2.	Рахуетесь з думкою інших?						
3.	Чи своєчасно Ви з'являєтесь на зустрічі?						
4.	Уміння бачити в іншій людині особистість						
5.	Добррозичливе ставлення до інших						
Середня оцінка за п'ятьма складовими (факторами)							

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

зору можливості самореалізуватися у сфері трудової життєдіяльності через задоволення потреб: гідної оплати праці; у визнанні та повазі; комфортних взаємовідносин з колегами; чіткої і розумної організації праці; її мотивації; можливостей у професійному розвитку та кар'єрного росту.

Саме в зв'язку з цим, виникає необхідність оцінити рівень самореалізації працівників в організації через ступінь задоволення певних потреб, що буде характеризувати якість трудового потенціалу конкретної організації з позицій споживчого підходу. Застосування досягнень факторно–критеріальної кваліметриї дозволяє одержати таку оцінку у кількісному вимірі у вигляді певного індексу [4].

В табл. 2 представлена така оціночна модель на базі самооцінки працівниками ступеня задоволення своїх потреб за критеріями: повністю задоволений – 1,0; скоріше задоволений, ніж ні – 0,75; щось середнє – 0,5; скоріше незадоволений, ніж так – 0,25; повністю незадоволений – 0,0.

Щоб об'єктивізувати судження працівників при виборі критеріїв, спочатку вказують на причини незадоволення за кожним фактором. Це має два значення: по–перше, знижує емоційний фон при виборі критеріїв (що залежить від настрою людини); по–друге, є підґрунтям пропозицій для покращення ситуації.

Отже, рівень (індекс) самореалізації працівника «N» можна кількісно виразити певним показником. В нашому випадку (табл. 2) він дорівнює 0,46. Якщо розглядати всіх працівників окремого підрозділу, чи організації в цілому, тоді індекс самореалізації (середньоарифметичний) буде характеризувати якість трудового потенціалу підрозділу, чи організації «очима» її працівників як споживачів цієї якості.

Якість трудового потенціалу організації не є тільки сукупністю якостей окремих працівників. Організація може складатися з якісних професійно здатних і підготовлених працівників, які знаходяться на «сродному» місці, але ефективно працювати (з точки зору одержання кінцевих результатів) вони не можуть. Інакше кажучи особистісна якість продуктивної сили з точки зору статистично–особистісного і споживчого підходів може і не принести потрібної користі як для суспільства і роботодавця, так і для самого працівника. Чому таке може статися?

Це може бути тоді, коли діяльність працівників недостатньо організовано з точки зору об'єднання зусиль окремих виконавців в єдиному напрямі і сприяння самореалізації кожної особистості (в тому числі, через відповідну мотивацію) в контексті досягнення кінцевих цілей. Це робиться через певний організаційний механізм,

Таблиця 2. Оціночна модель рівня (індексу) самореалізації працівника в організації (приклад самооцінювання працівника «N»)

№ з/п	Фактори задоволення потреб	Критерії задоволення потреб та їх значущість					Оцінка за факторами	Причини незадоволення потреб
		Повністю задоволений (1,0)	Скоріше задоволений, ніж ні (0,75)	Щось середнє (0,5)	Скоріше незадоволений, ніж так (0,25)	Повністю незадоволений (0,0)		
1.	Винагорода за працю				X		0,25	
2.	Адекватність займаної посади		X				0,75	
3.	Мікроклімат у колективі	X					1,0	
4.	Умови праці за факторами гігієни		X				0,75	
5.	Умови праці за організаційними факторами				X		0,25	
6.	Мотивація праці				X		0,25	
7.	Можливість розвитку та кар'єрного росту					X	0,0	
Приклад оцінки рівня самореалізації працівника «N»								
$O_{сам.} = \sum_1^7 \div 7 = 3,25 \div 7 = 0,46$								0,46

який формує відповідно прогресивну чи регресивну управлінську культуру. Саме ця культура обумовлює реалізацію чи не реалізацію особистісної якості трудового потенціалу. В цьому випадку мова вже йде про діяльнісний підхід до розгляду якості трудового потенціалу організації.

Особистісна якість трудового потенціалу в умовах прогресивної культури управління персоналом ще більше зростає. Регресивна управлінська культура, навпаки, не дасть можливості працівникам проявити всі свої здібності, знання і вміння для досягнення кінцевих результатів. Тому трудовий потенціал організації суттєво знижується. Виходячи з цього, якість трудового потенціалу слід розглядати в органічному взаємозв'язку з діючою в організації управлінською культурою.

Схематично складові якості трудового потенціалу будь-якої організації при вивченні цього явища з різних позицій і підходів представлені на рис. 2.

Визначальна роль складових якості трудового потенціалу в забезпеченні високих кінцевих результатів вимагає постійного їх підвищення. Одним із засобів цього є набір персоналу.

Початковим етапом набору персоналу є його пошуки, які здійснюються чотирма методами. Всі вони відомі і застосовуються практично у всіх країнах світу [1].

По-перше, це рекрумент, тобто пошук і підбір персоналу середньої і нижньої ланок. Як правило, рекрумент проводиться серед кандидатів, які шукають роботу після звільнення.

По-друге, це ексклюзивний цілеспрямований пошук (Exclusive search) персоналу вищої управлінської ланки чи спеціаліста, який може суттєво вплинути на реалізацію стратегії організації.

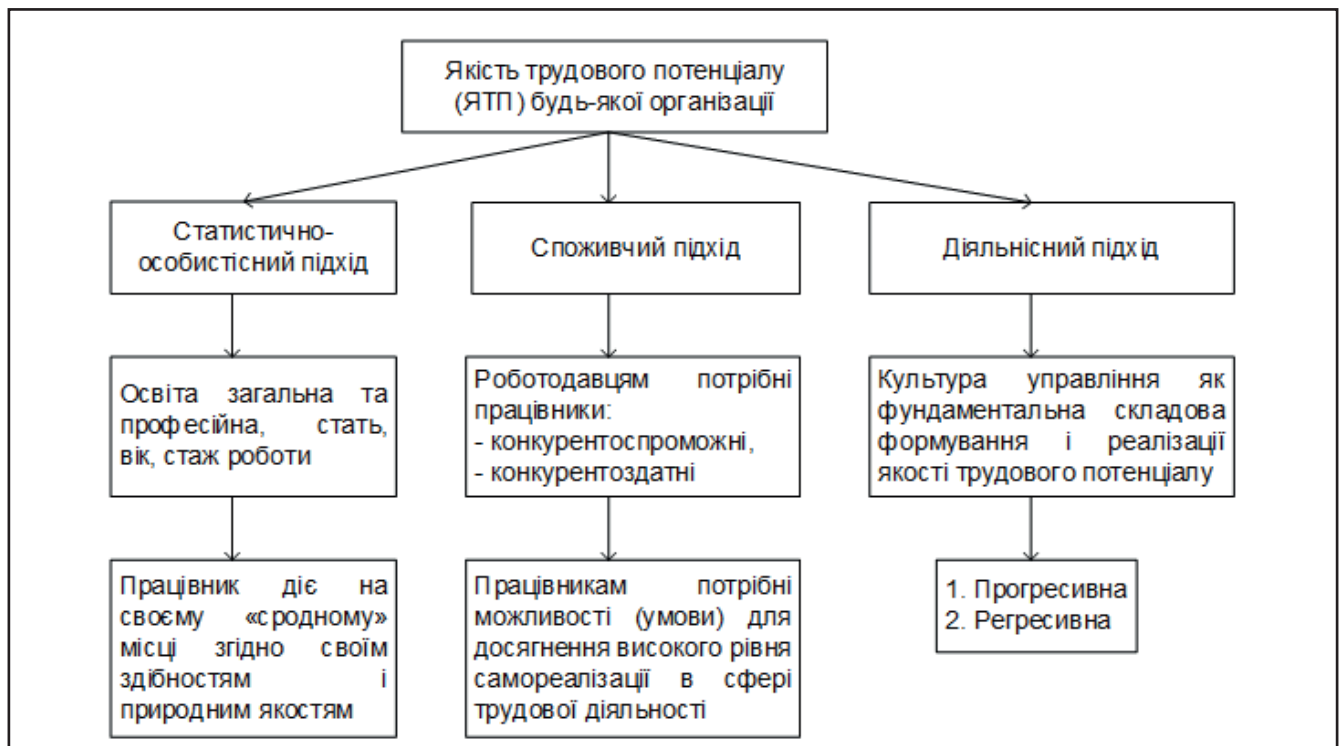
По-третє, це є теж прямий пошук (head hunting), але вже з елементами агресії, бо здійснюється «полювання» за конкретними фахівцями та їх переманювання в організацію.

По-четверте, це прелімінаринг – залучення до роботи шляхом виробничої практики і стажування молодих та перспективних спеціалістів (студентів та випускників ВЗО), яких покладають великі надії на майбутнє.

Який з наведених методів найсучасніший та найкращий сказати неможливо. Кожен з них слід застосовувати в залежності від конкретної ситуації в організації та ринку праці.

При підборі персоналу з метою підвищення якості трудового потенціалу застосовують низку методів його оцінки. Основними з них є [2]:

- аналіз резюме – дає першу інформацію про кандидата і його можливість заповнити вакансію з користю для організації;

Рисунок 2. Складові якості трудового потенціалу організації

Авторська інтерпретація

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

• інтерв'ю, яке має декілька різновидів (телефонне, структуроване, вільне неструктуроване, ситуаційне). Найбільш продуктивною є співбесіда. Оскільки за умови розумної організації її проведення вона надає багато інформації про кандидата.

Взагалі співбесіда – це центральний, ключовий етап, системи відбору персоналу і є найбільш розповсюдженим методом. Але для того, щоб в результаті співбесіди отримати максимальний обсяг інформації, до неї треба серйозно підготуватись, ставлячи перед собою завдання не тільки запобігти вакансії, а й підвищити якість трудового потенціалу. Для цього необхідно згрупувати теми для співбесіди за кваліфікаційними напрямками.

Перший з них пов'язаний з визначенням професійної компетентності працівника щодо актуальних знань та вмінь стосовно вакантної посади, які вкрай потрібні для успішної діяльності.

Другий напрям полягає у визначенні ступеня відповідності професійно–особистісних якостей претендента функціям і обов'язкам вакантної посади. Тобто мова йде про «сродну» працю, що є суттєвою мотивацією до активної діяльності (поряд з винагородою за результати праці).

Третій напрям передбачає визначення ціннісних настанов та тих рис характеру претендента, які мають важливе значення для формування доброзичливих відносин з майбутніми колегами.

Четвертий напрям пов'язаний з визначенням такої якості, як відповідальність.

Стосовно самого процесу проведення співбесіди варто підкреслити, що її слід здійснювати виключно в партнерському спілкуванні, не допускаючи подібності до допиту. Необхідно допомагати здобувачу правильно зрозуміти питання, в тому числі через його переформулювання у випадку необхідності. Формулювання питань мають бути тактовними і забезпечувати однозначне тлумачення.

Співбесіда може проводитись в різних форматах в залежності від конкретних обставин.

Наприклад, за умови значної кількості претендентів на одну вакансію доцільно проводити структуроване інтерв'ю, що має затверджений перелік питань. Це дозволяє порівнювати відповіді різних кандидатів і відбирати кращі з них.

Якщо вакантна посада потребує творчого працівника, стандартні питання не допоможуть виявити ці якості. Тоді доцільно проводити неструктуроване інтерв'ю (фактично співбесіду).

З метою отримання важливих даних при підборі персоналу на керівні посади менеджерів з високим рівнем відповідальності проводиться ситуаційне інтерв'ю. За своєю сутністю воно є особливим психологічним тестом, який скорегований з урахуванням вимог до обов'язків майбутнього фахівця. На кожне запитання пропонується декілька відповідей, які наближуються до правильних.

В багатьох компаніях використовують груповий метод співбесіди, так зване «експертне групове інтерв'ю». Цей метод найбільш підходить тоді, коли вакантна посада вимагає специфічних знань, які співробітник HR–служби оцінити не може. Тоді запрошуються відповідні фахівці та керівники того підрозділу, де є ця вакансія. Експертне групове інтерв'ю має декілька переваг. По–перше, така співбесіда формує максимально напружену ситуацію для претендента, що дозволяє оцінити його здатність витримувати пресінг. По–друге, групове інтерв'ю дозволяє оцінити не тільки професійні знання та можливість стійкості, а ще певні особистісні якості, щоб зменшити вірогідність того, що новий працівник не знайде спільної мови зі своїми майбутніми колегами.

Взагалі є ще й інші методи підбору персоналу, зокрема, Ассесмет–центри, тестування, професійні опитувальники, перевірка вмінь та навичок. Але всі вони так чи інакше орієнтовані на одержання відповіді на кваліфікаційні питання: чи має претендент на посаду необхідні: професійні знання та вміння; професійно–особистісні якості; толерантність у відносинах до інших людей; відповідальність як внутрішній стрижень поведінки. Якщо відповіді на запитання будуть позитивними, це означає, що організація може підвищити якість свого трудового потенціалу. Залишається тільки одне – задіяти цю якість з користю як для організації (роботодавця), так і для самого прийнятого працівника.

Висновки

Отже, поняття «якість трудового потенціалу» (ЯТП) організації достатньо складне, багатогранне. Але сьогодні воно розглядається дуже спрощено: в основному з позицій статистики, тобто статистичних показників рівня освіти, стажу, віку, статі та ін.

Саме тому автори пропонують розглядати ЯТП як комплексне явище з різних позицій, включаючи шляхи його підвищення через набір персоналу. Але головний висновок досліджень полягає в тому, що наявність навіть високоякісних в профе–

сійному сенсі працівників ще не означає реальну корисну цінність персоналу з точки зору одержання високих кінцевих результатів функціонування організації. Це пов'язано з тим, що ЯТП є лише підґрунтям для ефективного чи неефективного управління персоналом, від якого залежить вироблення кінцевого продукту (результату).

Тому якість трудового потенціалу організації неможливо розглядати поза діяльнісного підходу, тобто окремо від тієї культури управління, яка домінує в організації, чи яку треба замінити, щоб реалізувати ЯТП з користю для організації і самих працівників.

В зв'язку з цим, подальші дослідження необхідно орієнтувати на більш детальне розкриття сутності і технологічних можливостей формування прогресивної управлінської культури в будь-якій організації, яка забезпечувала б оптимальну реалізацію якості трудового потенціалу організації в суспільних і особистих інтересах. По суті мова йде про культуру цільового управління (КЦУ) за кінцевими результатами.

Список використаних джерел

1. Аллин О.Н. Кадры для эффективного бизнеса: подбор и мотивация персонала / О.Н. Аллин, Н.И. Сальникова: – М.: Генезис, 2011. – 248 с.
2. Браун Фредерик. Персона-грата. Пер. с англ. / Фредерик Браун – М.: «Высшая школа», 2015. – 544 с.
3. Друкер Питер Ф. Управление, нацеленное на результаты. Пер. с англ. / П. Друкер – М.: Техн. школа бизнеса, 1994. – 200 с.
4. Кваліметрія в управлінні: гуманістичний контекст: навч. посіб. / Г.А. Дмитренко, О.Л. Ануфрієва, Т.І. Бурлаєнко, В.В. Медведь: за заг. ред. Г.А. Дмитренка – Житомир: Вид. О.О. Євенок, 2016. – 336 с.
5. Моррис Дж. Целевое управление организацией / Дж. Моррис; пер. с англ. – М.: Сов. радио, 1979. – 326 с.
6. Підвищення якості професійної освіти: підготовка конкурентоспроможного випускника [текст]: монографія / Г.А. Дмитренко, С.В. Мудрая, В.В. Медведь, М.О. Кримова – Київ – Севастополь: Вид-во «Мистець», 2013. – 336 с.
7. Санталайнен Т. Управление по результатам. // Т. Санталайнен, Е. Воутилайнен и др. Пер. с финск. – М.: «Прогресс», 1993. – 226 с.
8. Сковорода Г. Повне зібрання творів. Т. 1–2 [текст] / Г. Сковорода. – К.: «Наукова думка», 1973. – 576 с.
9. Тейлор Ф. Принципы научного менеджмента / Ф. Тейлор, пер. с англ. – М.: Техн. шкл. бизнеса, 2001. – 134 с.
10. Форд Генри. Моя жизнь, мои достижения / Г. Форд; пер. с англ. Е.А. Бакушева – 5-е изд.; – Минск: «Попурри», 2014. – 352 с.

References

1. Allin O. Personnel for an effective business: staff recruitment and motivation / O.N. Allyn, N.I. Salnikova: – M: Genesis, 2011. – 248 p.
2. Brown Frederick. Persona grata. Per. from English / Frederick Brown – Moscow: «High School», 2015. – 544 p.
3. Peter F. Drucker, Results-Based Management. Per. from English / P. Drucker – M.: Techn. School of Business, 1994. – 200 p.
4. Quarters in the control: humane context: navch. posib / G.A. Dmitrenko, O.L. Anufriva, T.I. Burlaenko, V.V. Bear: for the zag. ed. G.A. Dimitrenka – Zhytomyr: View. O.O. Winter, 2016. – 336 p.
5. Morris J. Target management of the organization / J. Morris; per. from English – M.: Owls. Radio, 1979. – 326 p.
6. The competitiveness of professional proficiency: the preparation of competitive competitive graduate [text]: monograph / G.A. Dmitrenko, S.V. Wise, V.V. Bear, M.O. Krimov – Kiev – Sevastopol: View of «Mist», 2013. – 336 p.
7. Santaline T. Results Management. // T. Santalaynen, E. Voutilaynen et al. from Finnish. – M.: Progress, 1993. – 226 p.
8. Pan G. Povne zibrannya tvoriv. T. 1–2 [text] / G. Skovoroda. – K.: «Naukova Dumka», 1973. – 576 p.
9. Taylor F. Principles of Scientific Management / F. Taylor, trans. from English – M.: Techn. Shkl. business, 2001. – 134 p.
10. Ford Henry. My life, my achievements / G. Ford: trans. from English E.A. Bakusheva – 5th ed.; – Minsk: «Potpourri», 2014. – 352 p.

Дані про авторів

Дмитренко Генадій Анатолійович,

зав. кафедри управління персоналом та економіки праці, Міжрегіональна академія управління персоналом, д.е.н., професор

вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039, Україна
e-mail: dmitrenko2000@meta.ua

Дорошенко Лідія Степанівна,

професор кафедри управління персоналом та економіки праці, Міжрегіональна академія управління персоналом, к.е.н., старший науковий співробітник

вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039, Україна
e-mail: l.doroshenko@ukr.net

Лапицька Ніна Іванівна,

доцент кафедри управління персоналом та економіки праці, Міжрегіональна академія управління персоналом

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039, Україна
e-mail: Lapitskay.nina@gmail.com

Данные об авторах

Дмитренко Геннадий Анатоліевич,

зав. кафедри управління персоналом і економіки
труда, Межрегіональна академія управління пер-
соналом, д.э.н., професор

ул. Фрометовская, 2, г. Киев, 03039, Украина
e-mail: dmitrenko2000@meta.ua

Дорошенко Лидия Степановна,

професор кафедри управління персоналом і
економіки труда, Межрегіональна академія управ-
ління персоналом, к.э.н., старший научный сотрудник

ул. Фрометовская, 2, г. Киев, 03039, Украина
e-mail: l.doroshenko@ukr.net

Лапицкая Нина Ивановна,

доцент кафедри управління персоналом і
економіки труда, Межрегіональна академія управ-
ління персоналом

ул. Фрометовская, 2, г. Киев, 03039, Украина

e-mail: Lapitskay.nina@gmail.com

Data about the authors

Henadii Dmytrenko,

Head of Personnel Management and Labor Economics
Department, Interregional Academy of Personnel
Management, doctor of Economics, professor

Frometivska St., 2, Kyiv, 03039, Ukraine
e-mail: dmitrenko2000@meta.ua

Lidiia Doroshenko,

Professor of Personnel Management and Labor
Economics Department, Interregional Academy of
Personnel Management, Ph.D., Senior Scientist

Frometivska St., 2, Kyiv, 03039, Ukraine
e-mail: l.doroshenko@ukr.net

Nina Lapytska,

Associate Professor of Personnel Management and
Labor Economics Department, Interregional Academy
of Personnel Management

Frometivska St., 2, Kyiv, 03039, Ukraine
e-mail: Lapitskay.nina@gmail.com

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ДІКАРЄВ О.І., ШОСТАК Л.Б. Арктичні геостратегії Китаю у політико–економічних процесах	7
КОЛОДІЙЧУК А.В. Інформаційно–технологічні системи фондового ринку і загрози фінансового кібершахрайства	19
АРТАМОНОВА Г.В. Технологічне лідерство у світі: досвід Китаю та Японії	24

Інноваційно–інвестиційна політика

ЧЕРКАШИНА К.Ф., СОТНИК О.О. Взаємозв'язок депозитної бази банків в Україні з макроекономічними показниками	33
ТКАЧЕНКО О.М. Диверсифікація інвестиційного портфеля приватного інвестора як спосіб зниження його ризикованості.....	40
СИТНИК І.П. Нові погляди щодо класифікації платіжних систем у контексті сучасного функціонування і розвитку.....	48

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

ЛИЧ В.М., ІВАНОВА Т.М. Регламентация роботи облікового апарату та сучасні вимоги до кадрового потенціалу підприємства	58
БЕРСЕНЕВА А.О., ІВАНЮТА Т.М. Адаптивна система економічної безпеки підприємства.....	65
ПУЗИРЬОВА П.В. Кластеризація в управлінні фінансовим потенціалом на підприємствах України.....	70
МЕЛЬНИК С.І. Система управління фінансовою безпекою підприємства.....	76
ЧОБАЛЬ Л.Ю., ТОРОНІЙ Л.І. Теоретичні аспекти конкурентної стійкості підприємств туристичного бізнесу.....	82
ТКАЧУК С.В., СТЕЦЕНКО В.А., СТАХУРСЬКА С.А., СТАХУРСЬКИЙ В.О. Система маркетингу послуг: зміст і взаємодія складових.....	87
МАЛЯРЧУК І.І. Забезпечення та резерви: облікові аспекти.....	95
БОДНАР Н.Р. Теоретичні аспекти забезпечення трудоворесурсної безпеки України	101
ЛАПАКУЛИЧ М.Ю. Концептуальні засади формування економічного потенціалу в системі бухгалтерського обліку підприємства	108

Соціально–трудова проблеми

ДМИТРЕНКО Г.А., ДОРОШЕНКО Л.С., ЛАПИЦЬКА Н.І. Якість трудового потенціалу організації в контексті ефективного управління персоналом.....	113
--	-----

СОДЕРЖАНИЕ

Макроэкономические аспекты современной экономики

ДИКАРЕВ А.И., ШОСТАК Л.Б. Арктические геостратегии Китая в политико–экономических процессах	7
КОЛОДИЙЧУК А.В. Информационно–технологические системы фондового рынка и угрозы финансового кибермошенничества.....	19
АРТАМОНОВА Г.В. Технологическое лидерство в мире: опыт Китая и Японии.....	24

Инновационно–инвестиционная політика

ЧЕРКАШИНА Е.Ф., СОТНИК О.О. Взаимосвязь депозитной базы банков в Украине с макроэкономическими показателями.....	33
ТКАЧЕНКО О.Н. Диверсификация инвестиционного портфеля частного инвестора как способ снижения его рискованности	40
СЫТНИК И.П. Новые взгляды на классификацию платежных систем в контексте современного функционирования и развития.....	48

Экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности

ЛИЧ В.Н., ИВАНОВА Т.Н. Регламентация работы учетного аппарата и современные требования к кадровому потенциалу предприятия.....	58
БЕРСЕНЕВА А.А., ИВАНЮТА Т.М. Адаптивная система экономической безопасности предприятия	65
ПУЗЫРЁВА П.В. Кластеризация в управлении финансовым потенциалом на предприятиях Украины.....	70
МЕЛЬНИК С.И. Система управления финансовой безопасностью предприятия.....	76
ЧОБАЛЬ Л.Ю., ТОРОНИЙ Л.И. Теоретические аспекты конкурентной устойчивости предприятий туристического бизнеса.....	82
ТКАЧУК С.В., СТЕЦЕНКО В.А., СТАХУРСКАЯ С.А., СТАХУРСКИЙ В.А. Система маркетинга услуг: сущность и взаимодействие составляющих.....	87
МАЛЯРЧУК И.И. Обеспечение и резервы: учетные аспекты.....	95
БОДНАР Н.Р. Теоретические аспекты обеспечения трудоресурсной безопасности Украины.....	101
ЛАПАКУЛИЧ М.Ю. Концептуальные основы формирования экономического потенциала в системе бухгалтерского учета предприятия.....	108

Социально–трудовые проблемы

ДМИТРЕНКО Г.А., ДОРОШЕНКО Л.С., ЛАПИЦКАЯ Н.И. Качество трудового потенциала организации в контексте эффективного управления персоналом.....	113
---	-----

CONTENT

Macro-economic aspects of modern economy

DIKARIEV O.I, SHOSTAK L.B. China's Arctic geostrategies in political and economic processes	7
KOLODIYCHUK A.V. Information technology systems of the stock market and threats of financial cyber-fraud.....	19
ARTAMONOVA G.V. World Leadership in Technology: Experience of China and Japan	24

Innovation and investment policy

CHERKASHYNA K.F., SOTNIK O.O. The relationship of the deposit base of banks in Ukraine with macroeconomic indicators.....	33
TKACHENKO O.M. Diversification of the private investor's investment portfolio as a way to reduce its riskiness.....	40
SYTNYK I.P. New views on classification of payment systems in the context of modern functioning and development...48	

Economic problems of development of branches and types of economic activity

LYTCH V.M. IVANOVA T.M. Regulation of the work of the accounting apparatus and modern requirements for the personnel potential of the enterprise	58
BERSENEVA A.O., IVANYUTA. T.M. The adaptive system of economic security of enterprise	65
PUZYROVA P.V. Clustering in the management of financial potential at Ukrainian enterprises	70
MELNYK S.I. Management system of financial security of the enterprises.....	76
CHOBAL L.Yu., TORONIY L.I. Theoretical aspects of competitive sustainability of tourist business enterprises.....	82
TKATCHUK S.V., STETSENKO V.A., STAKHURSKA S.A., STAKHURSKIY V.A. System of marketing services: the content and interaction of components	87
MALYARCHUK I.I. Security and reserves: accounting aspects	95
BODNAR N.R. Theoretical aspects of ensuring the labor and resource security in Ukraine.....	101
LALAKULYCH M.Y. Conceptual basis for the formation of economic potential in the accounting system of the enterprise.....	108

Social-labor problems

DMYTRENKO G.A., DOROSHENKO L.S., LAPITSKA N.I. The quality of the organization labor potential in the context of effective personnel management.....	113
--	-----

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок!

1. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.
2. Обов'язковими є рецензія фахівця у відповідній галузі науки.
3. У статті відповідно до вимог ВАК необхідні такі елементи:

Стаття має містити: індекс УДК, відомості про автора (ів) на трьох мовах;

- *назва статті та анотація* на трьох мовах (українська, російська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність;
- *ключові слова* на трьох мовах до 10 слів (українська, російська, англійська);
- *постановка проблеми* у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;
- *аналіз останніх досліджень і публікацій*, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- *формування цілей статті* (постановка завдання);
- *виклад основного матеріалу дослідження* з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- *висновки з даного дослідження* і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

4. Обсяг – від 8 до 16 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, лівє, правє – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська.

5. Прізвище, ініціали, науковий ступінь розміщуються у правій верхній частині аркуша.

6. Відомості про автора: адреса, контактний телефон (домашній, робочий).

7. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, то вони мають набиратися у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.

8. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, виконанні в інших програмах (такі як Excel, Corel Draw та ін.), то ці файли також додаються до статті в оригіналі програм, в яких вони виконані.

9. Графіки та діаграми можуть бути передані в графічних форматах: векторний – EPS, AI (шрифти переконвертовані в криві); растровий – TIF, 300 dpi, 256 кольорів сірого.

10. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.

11. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів.

12. Статті надаються на диску, або іншому електронному носії інформації до диска обов'язково додаються статті в роздрукованому і якісному вигляді Текст у електронному вигляді повинен відповідати тексту в надрукованому вигляді.

13. Статті не повинні містити приміток від руки та помарок, кожен лист статті підписується автором.

14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.

15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80

Сайт збірника наукових праць: <http://dndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакційна колегія

К авторам сборника

Уважаемые авторы!

*Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
принимает к печати в научном сборнике
«Формирование рыночных отношений в Украине» статьи с экономической тематики*

При подаче статьи в редакцию необходимо оформить ее по представленным ниже правилам, а также тщательно проверить текст на предмет выявления грамматических, орфографических, стилистических и других ошибок!

1. Статья должна соответствовать тематической направленности сборника.
2. Обязательными являются рецензия специалиста (доктора наук) в соответствующей области науки.
3. В статье соответствии с требованиями ВАК необходимы следующие элементы:
Статья должна содержать: Библиографический показатель УДК, сведения об авторе (ах) фамилия, имя, отчество (автора полностью), место работы, должность, e-mail на трех языках;
– название статьи и аннотация на трех языках (украинский, русский, английский 1500–2000 знаков с пробелами), где четко сформулирована главная идея статьи и обоснована ее актуальность;
– ключевые слова на трех языках до 10 слов (украинский, русский, английский);
– *постановка проблемы* в общем виде и ее связь с важными или практическими задачами;
– *анализ последних исследований и публикаций*, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор, выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящена статья;
– *формирование целей статьи* (постановка задачи);
– *изложение основного материала исследования* с полным обоснованием полученных научных результатов;
– *выводы из данного исследования* и перспективы дальнейших исследований в данном направлении.
– список использованных источников, (на украинском и английском языках)
4. Объем – от 8 до 16 страниц, формата А4 через интервал 1,5. Поля: верхнее, нижнее, левое, правое – 2 см. Абзац – 5 знаков. Шрифт: Arial, размер – 12. Язык – украинский.
5. Фамилия, инициалы, ученая степень размещаются в правой верхней части листа.
6. Сведения об авторе: адрес, контактный телефон (домашний, рабочий).
7. Статьи, таблицы и формулы должны выполняться в редакторе Microsoft Word, если статья содержит формулы, то они должны набираться в редакторе формул Microsoft Equation, который встроен во все версии программы Word.
8. Если статья содержит графики или диаграммы, выполненные в других программах (например, Excel, Corel Draw и др.), То эти файлы также добавляются к статье в оригинале программ, в которых они выполнены.
9. Графики и диаграммы могут быть переданы в графических форматах: векторный – EPS, AI (шрифты сконвертированные в кривые) растровый – TIF, 300 dpi, 256 цветов серого.
10. Сноски в документе должны быть оформлены с помощью встроенных функций программы Word.
11. Названия файлов должны соответствовать фамилиям авторов.
12. Статьи предоставляются на электронном носителе обязательно добавляются статьи в распечатанном и качественном виде. Текст в электронном виде должен соответствовать тексту в напечатанном виде.
13. Статьи не должны содержать примечаний от руки и помарок, каждый лист статьи подписывается автором.
14. Ссылки на источники информации являются обязательными. Источники подаются в конце статьи с основными требованиями к библиографическим описаниям. Нумерация источников вдоль текста.
15. В случае невыполнения вышеуказанных требований редакция не принимает статей в печать.

Редакция научного сборника не несет ответственности за авторские права статей, которые подаются в печать.

Справки по телефонам: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Сайт сборника научных трудов: <http://ndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакционная коллегия

To the authors of the collection!

Dear authors!

*State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
accepts economic articles for printing in the scientific collection
«Market Relations Development in Ukraine»*

When submitting an article to the editorial board, it is necessary to compose it according to the following rules, as well as carefully check the text to detect grammar, spelling, stylistic and other errors!

1. The article should correspond to the thematic orientation of the collection.
2. The review of a specialist (doctor of sciences) in the relevant field of science is mandatory.
3. The following elements are required in the article in accordance with the requirements of the HAC:
The article should contain: UDC bibliographic index, information about the author(s) in three languages;
– the title of the article and an abstract in three languages (Ukrainian, Russian, English extended annotation), where the main idea of the article is clearly formulated and its relevance is substantiated;
– keywords in three languages, up to 10 words (Ukrainian, Russian, English);
– problem statement in general and its connection with important or practical tasks;
– analysis of recent researches and publications in which the solution to this problem was initiated and author is based on them; the emphasis of previously unsettled parts of the general problem to which the article is devoted;
– formation of the goals of the article (statement of the task);
– an outline of the main research material with the full justification of the obtained scientific results;
– conclusions from this study and prospects for further investigation in this direction.
– list of used sources, references
4. Volume – from 8 to 16 pages, format A4 in interval 1,5. Fields: upper, lower, left, right – 2 cm. Paragraph – 5 characters. Font: Arial, size – 12. Language – Ukrainian.
5. The last name, initials, scientific degree are placed in the upper right of the sheet.
6. Information about the author: address, contact phone (home, work).
7. Articles, tables and formulas must be executed in Microsoft Word editor, if the article contains formulas, they should be typed in the Microsoft Equation formula editor that is Built-in to all versions of Word.
8. If the article contains graphs or charts, execution in other programs (such as Excel, Corel Draw, etc.), then these files are also added to the article in the original programs in which they are executed.
9. Charts and diagrams can be transmitted in graphic formats: vector – EPS, AI (fonts converted into curves); raster – TIF, 300 dpi, 256 colors gray.
10. Entries in the document must be made using the built-in features of the Word program.
11. The names of the files should correspond to the names of the authors.
12. Articles are provided on an electronic carrier, as well as necessarily added articles in printed and high-quality form. The text in electronic form must correspond to the text in printed form.
13. Articles should not contain handwritten notes and stamps, each article letter is signed by the author.
14. References to sources of information are mandatory. Sources are provided at the end of the article with the basic requirements for bibliographic descriptions. Numbering sources along the text.
15. In case of non-fulfillment of the above-mentioned requirements, the editorial board does not accept articles for printing.

The edition of the scientific collection is not responsible for the copyrights of the articles submitted for publication.

Inquiries by phone: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Website of scientific bulletin: <http://dndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Editorial team

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№3 (214) 2019 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Студінська Г.Я.
Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 21.03.2019 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний
Ум. друк. аркушів 15,35.
Гарнітура Eurore. Наклад 100 прим.

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.
Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38
<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net

**Государственный научно–исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Сборник научных трудов

№3 (214) 2019 р.

Периодичность–ежемесячник

Главный редактор Студинская Г.Я.
Компьютерная верстка и дизайн Сердюк В.Л.

Подписано в печать 21.03.2019 р.
Формат 60x84 1/8. бумага офсетная
Усл. печатных. листов 15,35.
Гарнитура Europе. Наклад 100 экз.

Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации
Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2019 г.
Адрес редакции 01014, г. Киев, бул. Дружбы Народов, 38
<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No. 3 (214) 2019

Frequency – monthly

Editor-in-Chief G. Studinska
Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 21.03.2019.
Format 60*84. 1/8. Paper offset
Conditional Printed Sheets 15,35.
Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
Certificate of state registration of printed mass media
Series KV 22545–12445PR from 02.20.2019
Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38
<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net